

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Т.В. БАРАНОВСЬКА

**ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ
ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

Монографія

Видавничий дім “Бук-Друк”
Житомир 2023

УДК 343.37

Б24

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного університету “Житомирська політехніка”
(протокол № 5 від 31.03.2023 р.)*

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор Ю.В. Абакумова,

директор інституту економіки та права

Класичного приватного університету

доктор юридичних наук, доцент К.В. Катеринчук,
*професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету «Житомирська політехніка»*

доктор юридичних наук, професор М.І. Луцький,

ректор Університету Короля Данила

Б24

Барановська Т.В.

Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи [Текст]: монографія / Т.В. Барановська – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2023. – 420 с.

ISBN 978-617-8085-63-6

Монографія присвячена вирішенню актуального наукового завдання – обґрунтуванню теоретичних та практичних положень розвитку кримінального права та кримінології щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Видання призначене для докторантів, аспірантів, магістрантів, наукових співробітників, викладачів та студентів закладів вищої освіти, які досліджують проблеми розвитку кримінального права, кримінології, кримінальної відповідальності, запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи

УДК 343.37

ISBN 978-617-8085-63-6

© Барановська Т.В., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	9
1.1. Організація та методологія дослідження правопорушень проти економічної системи та інструментів запобігання і протидії	9
1.2. Сучасний стан наукових досліджень з проблем запобігання та протидії правопорушенням проти економічної системи	23
1.3. Сутність, поняття, значення та механізм державної політики запобігання та протидії правопорушенням проти економічної системи	66
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	80
2.1. Зарубіжний досвід становлення та розвитку відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи	80
2.2. Історико-правові аспекти становлення та розвитку системи протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи на теренах України	121
Висновки до розділу 2	160
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	163
3.1. Становлення вітчизняного кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності	163
3.2. Еволюція відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи у вітчизняному кримінальному законодавстві	183
3.3. Реформування кримінального законодавства України щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи	203
Висновки до розділу 3	223

РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	225
4.1. Напрями трансформації структури та змісту Кримінального Кодексу України в частині правопорушень проти економічної системи	225
4.2. Розширення складів кримінальних правопорушень проти економічної системи	249
4.3. Трансформація діяльності суб'єктів протидії та запобігання правопорушенням проти економічної системи	262
Висновки розділу 4	284
РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ	287
5.1. Правові форми, напрями та інструменти міжнародної співпраці в сфері запобігання та протидії злочинності проти економічної системи	287
5.2. Діяльність INTERPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи	305
5.3. Діяльність EUROPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи	327
Висновки до розділу 5	342
ВИСНОВКИ	348
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	355

ПЕРЕДМОВА

Економічна безпека держави є одним з ключових векторів забезпечення національної безпеки. Стабільність економічної системи держави, її стійкість та здатність адаптуватися до зміни сукупності внутрішніх та зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних, суспільних та природних детермінант визначають можливості протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам. Значення економічної системи для забезпечення функціонування та сталого розвитку суспільства вимагає дієвої системи кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти економічних відносин, які визначаються широким спектром та масштабом наслідків, в першу чергу, економічних, які, в подальшому, зумовлюють порушення рівності та справедливості в суспільстві, знижують рівень довіри до державних інституцій, призводять до зростання соціальної нерівності та напруженості, створюють загрози правам та інтересам людей.

Необхідність переосмислення ролі кримінального законодавства у запобіганні та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи визначається динамічним характером економічних відносин, докорінною трансформацією економічної системи, зумовленою глобалізаційними процесами та цифровізацією суспільних відносин, відсутністю комплексних досліджень, які б враховували системний характер економічних відносин в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. Значення захищеності економічної системи від кримінальних посягань набуває нової актуальності в умовах протистояння нашої держави збройній агресії РФ, оскільки наявність достатнього обсягу економічних ресурсів та їх раціональне використання, як ніколи є життєво необхідним. Динаміка лише окремих макроекономічних показників, а саме, зростання державного боргу у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. на 52,7% (зовнішній борг зріс на 67,4%, внутрішній – на 31,4%), зниження номінального ВВП України у 2022 р. в порівнянні з 2021 на 4,9%, демонструє важливість ефективного функціонування економічної системи та її захищеності як фактору успіху повоєнного відновлення країни, виконання зовнішніх і внутрішніх зобов'язань та забезпечення соціальних гарантій.

Розвиток наукового теоретичного та методологічного знання в кримінальному праві та кримінології щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи висвітлений в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Значною мірою приділена увага до даного виду кримінальних правопорушень пов'язана із їх деструктивним впливом на економічну систему і, як наслідок, державну безпеку. Серед вітчизняних вчених питання запобігання економічних злочинів розглядалось в працях Т.О. Арделян, Ю.В. Бауліна, А.М. Бойко, Д.О. Грицишена, Б.М. Головкина, Н.О. Гурорової, Г.В. Дідківської, О.О. Дудорова, М.О. Дунаса, В.В. Євдокимова, М.О. Євдокимової, О.Г. Кальмана, О.М. Крижановського, І.М. Леган, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, І.Б. Медицького, В.В. Мойсеєнка, Р.О. Мовчана, В.В. Піддубного, В.М. Поповича, В.М. Сокола, В.В. Сазонова, Є.Л. Стрельцова, О.О. Титаренка, В.Я. Тація, М.І. Хавронюка та інших. Серед зарубіжних вчених зазначені проблеми вирішували Альба Р.М. (Alba R.M.), Арваніти Т.М. (Arvanites T.M.), Бовен Дж. Е. (Bowen J.E.), Ван Зіл Ф. (Van Zyl F.), Кванса Е.К. (Quansah E.K.), Кендалл Р. (Kendall R.), Маккензі Р. (Mackenzie R.), Накадзима К. (Nakajima C.), Пельзес Е. (Pelsez E.), Серіо М. (Serio M.), Феррейра Б. (Ferreira B.R.), Хаклер Дж. (Hackler J.) та інші. Важливе значення розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності займають праці таких зарубіжних вчених, як: Гілл П. (Gill P.), Ферeday Л. (Fereday L.), Морлінг Н. (Morling N., Schneider P.M.), Невток П.Н. (Newton P.N.), Фернандез Ф.М. (Fernández F.M.), Планкон А. (Plançon A.), Невтон Дж. (Newton J.), Палмер К. (Palmer K.), Барнет М. (Barnett M.), Колеман Л. (Coleman L.), Сідлер М. (Sidler M.), Джаковські С. (Jackowski C.), Дірхофер Р. (Dirnhofner R.), Фок П. (Vock P.), Залі М. (Thali M.), Бродхурст Р. (Broadhurst R.), Оліварес-Мендес М.А. (Olivares-Mendez M.A.), Людівіг П. (Ludivig P.), Воос Х. (Voos H.), Кампой П. (Camproy P.), Дженсен Р.Б. (Jensen R.B.) та інші.

Актуальними напрямками розробки механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи визначають наступні проблемні питання: уточнення змісту поняття «кримінальні правопорушення проти економічної системи»; виявлення особливостей еволюції механізмів протидії досліджуваним правопорушенням; встановлення специфіки кримінального

законодавства на різних етапах суспільного розвитку; врегулювання конфлікту інтересів та забезпечення консенсусу в реформуванні кримінального законодавства України; криміналізація окремих видів неврегульованої протиправної діяльності (корупція в приватному секторі, фінансування збройних конфліктів, порушення міжнародних та національних економічних санкцій, майнінг (виробництво), обмін, купівля, продаж криптовалюти, криптоактивів); напями реалізації міжнародно-правового механізму протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

В першому розділі представлено методологічні та організаційні положення дослідження, обґрунтовано різновекторність та специфіку публікаційної активності та визначено змістовні властивості кримінальних правопорушень проти економічної системи. Другий розділ присвячений дослідженню історико-правових аспектів протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні та світі. В третьому розділі розкрито еволюцію вітчизняного кримінального законодавства щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Четвертий розділ розкриває особливості трансформації кримінального законодавства щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в контексті сучасних економічних, політичних та геополітичних умов. Розділ п'ять присвячено формуванню міжнародно-правового механізму протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Результати, що полягають у розробці механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи мають практичне значення, адже сприяють удосконаленню кримінального законодавства та правових і організаційних положень діяльності правоохоронних органів. Окремі положення можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці фахівців з права, правоохоронної діяльності, публічного управління та національної безпеки.

Від щирого серця хочу подякувати всім, хто долучився до видання монографії. Насамперед, низький уклін і безмежна дяка нашим захисникам та захисницям, які ціною неймовірних зусиль, власного життя та здоров'я боронять нашу Батьківщину, її незалежність та цілісність, даруючи нам кожен світанок та наближаючи до перемоги!

Сердечну подяку та глибоку повагу висловлюю рушійній силі даного дослідження – науковому консультанту, доктору економічних наук, доктору наук з державного управління, професору, проректору з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку – Дмитрію Грицишену. Ваша підтримка, стратегічне бачення, розсудливі поради, безцінні настанови, постійна мотивація та віра в успіх стали джерелом натхненності й плідної співпраці. Ваш внесок невимовно важливий для цієї наукової праці.

Особлива вдячність керівництву університету: ректору Державного університету «Житомирська політехніка», доктору економічних наук, доктору наук з державного управління, професору Віктору Євдокимову та першому проректору, доктору економічних наук, професору Оксані Олійник за підтримку, створення умов та можливість розвиватися й працювати в дружній університетській родині.

Щиро дякую декану факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин, доктору наук з державного управління Ларисі Сергієнко за професіоналізм, мудрість, заохочення та створення дружньої атмосфери на факультеті. Дякую колегам з факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин: Івану Драгану, Світлані Свірко, Анатолію та Олені Диким, Ірині Павліченко, Галині Шпиталенко, Тетяні Тростенюк, Валерії Коршак, Івану Новосьолову, Валентині Ксендзук, а також неймовірному колективу деканата за підтримку, теплі слова, допомогу, години, проведені над обговоренням дослідження та оформленням результатів.

Особлива подяка всій моїй родині та батькам – Василю Івановичу та Зінаїді Федорівні за віру, розуміння, терпіння і любов.

*Тетяна Барановська
м. Житомир, березень, 2023 р.*

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВOPOPУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Організація та методологія дослідження правопорушень проти економічної системи та інструментів запобігання і протидії

Економічна система є складною динамічною системою суспільного розвитку та є ключовим вектором забезпечення державної безпеки. Економічна система спрямована на забезпечення основних потреб як окремої людини, так і групи людей, суспільства та держави. Сьогодні неможливо уявити розвиток людства без прогресу економічної системи, яка виступає стимулом інновацій в різних життєзабезпечуючих сферах суспільства.

Економічна система різних рівнів є мінливою до сукупності внутрішніх та зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних, суспільних та природних детермінант. З трансформацією економічних відносин відбувається трансформація системи права, або ж, навпаки, політична обумовленість трансформації правової системи призводить до змін в системі регулювання економічних відносин. В сучасних умовах, що характеризуються глобалізаційними процесами, цифровізацією соціальних відносин різних видів, зміною парадигм суспільного розвитку, відбувається трансформація системи нормативно-правового регулювання функціонування економічної системи, що, з одного боку, може спонукати до удосконалення, а з іншого, мотивом до порушень. Це актуалізує розвиток кримінального права в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи, які в окремих випадках можуть становити загрозу національній безпеці.

Злочинність спрямована проти економічної системи має значний вплив на економіку країн і регіонів. Важливість протидії та запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи визначається надзвичайно широким спектром їх наслідків, зокрема: нанесення значної економічної шкоди, а саме: втрати робочих місць, зниження фінансової стабільності і зростання бідності; зменшення інвестицій, що може загрожувати економічному розвитку країни; створює загрозу національній безпеці, через забезпечення фінансування

терористичних організацій, мафії та інших злочинних угруповань; є інструментом для здійснення російської агресії, кібератак та інших форм загроз національній безпеці; призводить до порушення рівності і справедливості в суспільстві. Економічна злочинність підриває довіру до державних інституцій і може призвести до зростання соціальної нерівності, загрожувати правам та інтересам людей.

Багатогранність економічної системи, правового регулювання її функціонування та розвитку зумовлює складність вивчення кримінальних правопорушень, що вчиняються проти економічної системи. Науковці приділяють багато уваги вивченню економічної злочинності через її серйозний вплив на економіку країни та на соціальний розвиток суспільства. Економічна злочинність є складною проблемою, оскільки її можна приховати або ускладнити виявлення. Вона включає багато видів порушень: від простих злочинних дій, таких як крадіжки, до складних організованих злочинних схем, таких як фінансові піраміди та шахрайства. Економічна злочинність може мати серйозні наслідки для громадян, підприємств та держави в цілому. Це може призвести до втрати робочих місць, зниження економічної активності та заробітної плати, зростання бідності і соціальної напруженості. Крім того, економічна злочинність може викликати порушення економічної стабільності та фінансової системи в цілому. Дослідження економічної злочинності дозволяє розуміти її характеристики та динаміку, а також розробляти стратегії та заходи її протидії. Такими заходами можуть бути розробка більш ефективних методів виявлення злочинів, зміцнення етики та дотримання законів у бізнесі, а також посилення кримінальної відповідальності для осіб, які здійснюють економічну злочинність.

Наукове дослідження економічної злочинності має велике значення для подальшого соціально-економічного розвитку країн та формування правової культури в суспільстві. Організація та методологія дослідження кримінальних правопорушень проти економічної системи та інструментів запобігання та протидії має свою специфіку. Це обумовлено тим, що кримінальні правопорушення проти економічної системи виходять за межі родового об'єкту, тобто окремого розділу Кримінального кодексу. Об'єкт та предмет дослідження, зважаючи на тему, виходять за межі вивчення кримінального законодавства України та вітчизняної правоохоронної системи. Зокрема, специфіка обраного об'єкту визначила властивості

організації та методології дослідження, що відображено в структурно-логічній послідовності, методах, об'єктно-предметному полі, географічному та часовому вимірах.

Об'єктно-предметне поле дослідження, часові та географічні виміри дослідження. Організаційні та методологічні положення дослідження проблем запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи визначаються об'єктно-предметним полем, часовими та географічними вимірами. Проблема протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи полягає в тому, що об'єкт дослідження знаходиться на перетині різних суспільних наук, зокрема: соціології (вивчення поширення економічної злочинності в суспільстві, фактори та наслідки для соціального розвитку); економічні (вивчення властивостей розвитку та функціонування економічних систем різних рівнів та вплив на них економічної злочинності); юридичні (системи регулювання економічних відносин в суспільстві, кримінологічні дослідження даних злочинів, протидія та запобігання злочинам).

Особливості об'єкту дослідження – кримінальні правопорушення проти економічної системи, можна представити наступними положеннями:

– кримінальні порушення діючого економічного порядку в країні. Це вказує на порушення господарського, фінансового трудового законодавства з корисливих цілей. Зазвичай зазначені кримінальні правопорушення направлені на задоволення економічних інтересів через нелегальну господарську діяльність та / або порушення законодавства, що регулює господарську діяльність в державі. Аналізуючи Кримінальний кодекс України [218] під дану категорію підпадають кримінальні правопорушення, що містяться в статтях: 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення»; 201.2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги»; 203.1 «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва»; 203.2 «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей»; 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів»; 205.1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної

реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців»; 206 «Протидія законній господарській діяльності»; 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»; 212.1 «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; 213 «Порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом»; 218.1 «Доведення банку до неплатоспроможності»; 219 «Доведення до банкрутства»; 220.1 «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності»; 220.2 «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи»; 206.2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації»;

– протидія функціонуванню ринків є загрозою економічній безпеці держави, конкуренції та інвестиційному клімату. До даних злочинів варто віднести: 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами»; 222.1 «Маніпулювання на організованих ринках»; 222.2 «Маніпулювання на енергетичному ринку»; 223.1 «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів»; 224 «Виготовлення, збут та використання підроблених цінних паперів (крім державних цінних паперів)»; 227 «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції»; 229 «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару»; 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю»; 232 «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках»; 232.1 «Незаконне використання інсайдерської інформації»; 232.2 «Приховування інформації про діяльність емітента»; 232.3 «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів»;

– порушення міжнародного законодавства в сфері господарської діяльності. Відбувається в контексті здійснення експортно-імпорتنих операцій, міжнародних валютних операцій. До зазначених видів кримінальних правопорушень віднесемо ті, за якими встановлена кримінальна відповідальність за наступними статтями:

199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів»; 201 «Контрабанда»; 201.1 «Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України»;

– кримінальні правопорушення, що пов'язані із державним майном та фінансами, зокрема, як в частині наповнення державного бюджету, так і в частині його використання. Дане положення характеризує наступні статті Кримінального кодексу України: 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»; 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»; 233 «Незаконна приватизація державного, комунального майна»;

– узаконення нелегальної діяльності через легалізацію доходів отриманих злочинним шляхом. До даного об'єктного елементу варто віднести наступні статті: 209 «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»; 209.1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

– незаконне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей. Такими цілями можуть бути політичні, терористичні, військові. Протидія зазначеним злочинам регулюється наступними статтями: 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»; 159-1 «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму»; 258-5 «Фінансування тероризму».

Таким чином, об'єкт дослідження лежить в площині порушень економічного порядку, що діє в державі та на міжнародному рівні для

задоволення економічних цілей та незаконне використання економічних інструментів та відносин для неекономічних цілей (політичні, терористичні, проти національної безпеки та інші).

Відповідно, предмет дослідження характеризується як сукупність механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що передбачають розвиток кримінального законодавства, трансформацію діяльності правоохоронних органів та міжнародного співробітництва, що обумовлено глобалізаційними процесами та європейською інтеграцією.

Особливістю даного дослідження є часові та географічні межі, що визначають специфіку об'єкту та предмету наукового пошуку. Часові межі дослідження відрізняються в контексті поставлених завдань. Зокрема, історико-правовий метод дослідження використано для встановлення особливостей кримінальних правопорушень проти економічної системи та механізмів їх запобігання та протидії на різних етапах суспільного розвитку в світі та Україні, відповідно часові межі визначені від стародавніх часів до сучасності. Вивчення кримінального законодавства України здійснено на основі Кримінальних Кодексів з початку минулого століття по сьогоднішній день (Кримінальний кодекс УСРР, 1922 р.; Кримінальний кодекс УСРР, 1927 р.; Кримінальний кодекс України (УРСР), 1960 р.; чинний Кримінальний Кодекс України, 2001 р.). Дослідження правового регулювання діяльності міжнародних поліцейських організацій та, власне, їх функціонування охоплює періоди з початку ХХ століття по 2022 р. Кримінальні Кодекси країн Центральної та Східної Європи вивчено з моменту їх введення в дію із усіма змінами що діяли на кінець 2022 р. Бібліометричний аналіз наукових праць здійснено за період з 1973 р. по кінець 2022 р.

Щодо географічного виміру, то дослідження здійснювалося в наступних положеннях: 1) історичні аспекти досліджувалися в контексті України та країн світу згідно з тими розвідками, які представлені у відкритій літературі; 2) аналіз кримінального законодавства здійснено в Україні та країнах Центральної та Східної Європи, що є членами Європейського Союзу; 3) дослідження діяльності міжнародних поліцейських організацій охоплює їх співпрацю із усіма країнами-членами, якщо мова йде про ІНТЕРПОЛ, а також країнами з якими укладено договори про стратегічне та оперативне співробітництво, якщо мова йде про ЄВРОПОЛ.

Організація наукового дослідження. Важливою складовою забезпечення ефективності наукового дослідження, зокрема, в юридичних науках, є організація наукового дослідження. Організація наукового дослідження залежить від його виду та предметно-об'єктного поля. Зокрема, наукові дослідження можуть бути груповими або індивідуальними, що позначається на специфіці дослідження. За окремими дослідженнями є потреба в здійсненні експерименту, а за іншими такої необхідності немає. Представлене дослідження є індивідуальним та виконується в межах юридичних наук, які відносяться до суспільних. Відповідно, організація індивідуального дослідження – це сукупність заходів щодо застосування методів дослідження та формування інформаційної бази для забезпечення пізнавального процесу щодо суспільних явищ, зокрема кримінальних правопорушень проти економічної системи та механізмів протидії та запобігання.

В межах дослідження проблем кримінального законодавства в країнах Центральної та Східної Європи, що є членами Європейського Союзу, були організовані круглі столи з Університетами-партнерами Державного університету «Житомирська політехніка». Це стало можливим в рамках реалізації договорів про співпрацю із наступними університетами: Естонії (Технічний університет м. Таллінн, 17.05.2022 р.); Латвії (Технічний університет м. Рига, 14.11.2017 р.; Вища школа економіки та культури, м. Рига, 29.05.2012 р.); Литви (Університет ім. Вітауса Великого, м. Каунас, 01.12.2015 р.; Університет м. Вільнюс, 30.07.2022 р.); Чехії (Празька Вища школа економіки, 01.05.2016 р.; Університет Південної Богемії, 25.11.2014 р.; Університет Томаса Бата, 02.04.2015 р.); Словаччини (Технічний університет в Кошице, 09.11.2015 р.); Польщі (Краківський економічний університет, 01.09.2011 р.; Вища школа бізнесу в Варшаві, 20.08.2019 р.); Угорщини; Німеччини (Технічний університет м. Дрезден, 04.05.2009 р.); Румунії («ARTIFEX» Університетом в Бухаресті, 20.01.2019 р.); Болгарії (Господарська академія ім. Д.А. Ценова, м. Свіштов, 15.11.2011 р.).

Реалізація співпраці із зазначеними закладами освіти, дозволила оперативно отримати інформацію про стан кримінального законодавства, сучасні тенденції, а також діючі на момент дослідження тексти Кримінальних кодексів.

Окремі Кримінальні кодекси України, які отримані від університетів-партнерів країн Центральної та Східної Європи, були представлені мовою оригіналу. Для автоматичного перекладу були застосовані інформаційний портал DeepL [156]. В свою чергу адаптація змісту автоматичного перекладу здійснювалася Центром перекладів «LangLab» [403], що діє при Державному університеті «Житомирська політехніка» спільно з кафедрою права та правоохоронної діяльності [166].

Пошук наукової літератури здійснено шляхом застосування наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, до яких має доступ Державний університет «Житомирська політехніка» за підтримки Міністерства освіти і науки України. Scopus та Web of Science є найбільш відомими та широко використовуваними наукометричними базами даних, які містять значний масив досліджень, публікацій та цитувань. Вони надають доступ до різних дисциплін, що дозволяє визначити наукові тенденції не тільки в одній галузі науки, але й у більш широкому спектрі наукових напрямів. Крім того, Scopus та Web of Science надають можливість виконання аналізу як локально, так і глобально, що дозволяє здійснювати порівняльний аналіз досліджень та наукової діяльності в різних країнах та регіонах світу. Тому, на основі цих наукометричних баз ми проведемо бібліометричний аналіз наукових робіт присвячених вивченню економічної злочинності.

Пізнавальний процес організовано таким чином, що обґрунтовані теоретичні положення, що характеризують об'єктно-предметне поле та підтверджені історико-правовою розвідкою, стали підґрунтям для порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства країн Центральної та Східної Європи, що є членами Європейського Союзу, оцінки еволюції вітчизняного кримінального законодавства. Отримані результати дозволили виявити передумови реформування кримінального законодавства України, сформувані ключові напрямки запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи та визначити вектори міжнародної співпраці.

Зазначене лягло в структурно-логічну схему дослідження, яка представлена на рис. 1.1.

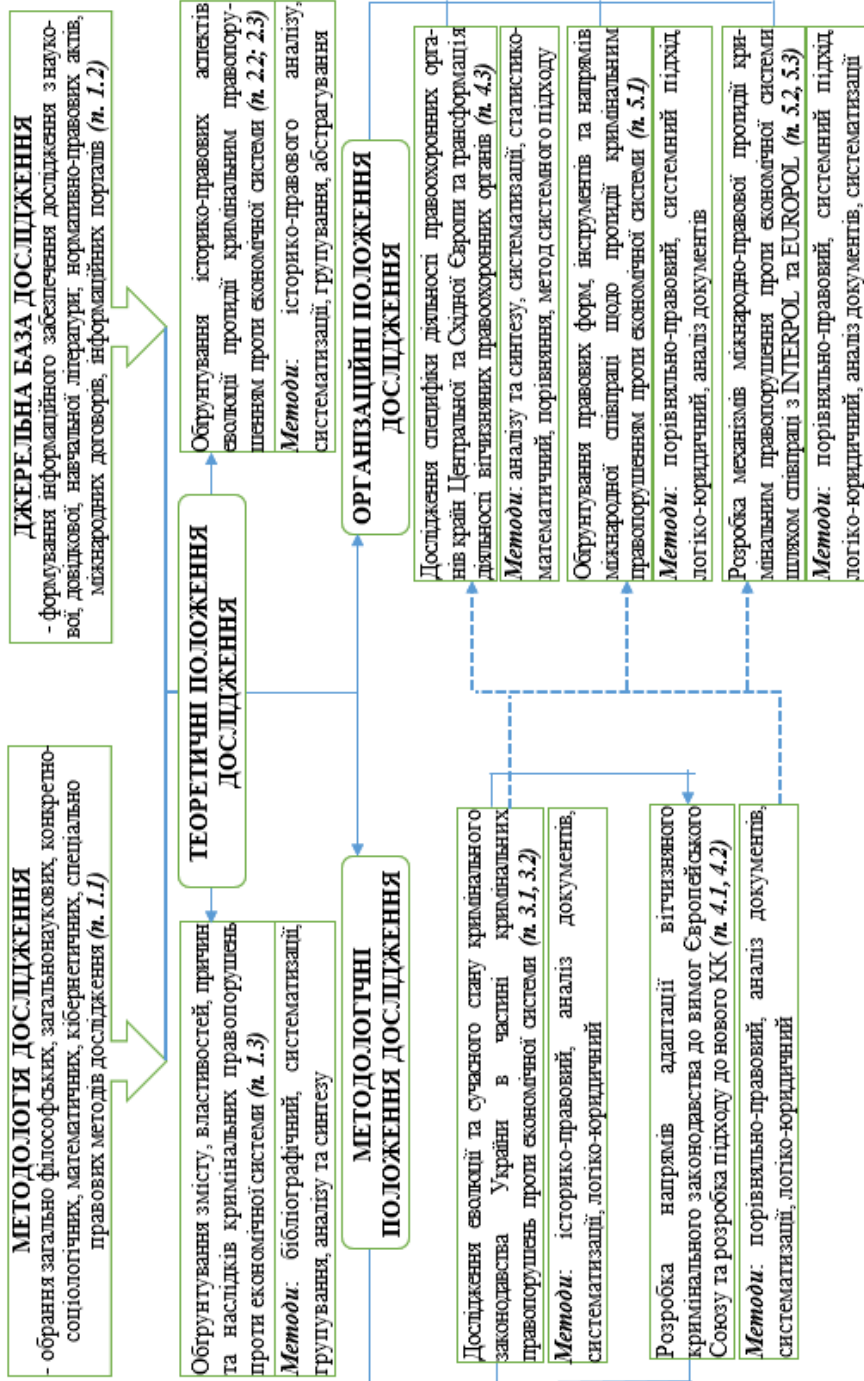

Рис. 1.1. Структурно-логічна схема дослідження механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи

Методологія дослідження. «Найважливішою ознакою науки є метод дослідження – сукупність прийомів і операцій, способів обґрунтування системи знань, контролю об'єктивності отриманих результатів, побудови моделей дійсності. Він не довільний, а зумовлений об'єктивними можливостями науки, особливостями об'єкта пізнання. На позначення сукупності методів, які застосовують у конкретній науці, використовують поняття «методологія», яке означає також і вчення про наукові методи пізнання світу» [40, с. 7-8].

«Методологія – це вчення про використання методологічних принципів, методів для дослідження державно-правових явищ. Поряд з аналізом юридичного знання, безпосереднього аналізу пізнання історико-правової дійсності (гносеологічний аспект) методологія історико-правової науки має поширюватись і на онтологічну проблематику, пов'язану з уявленням про історико-правову дійсність, які виходять уже за межі юридичної науки, потребують для пояснення методів інших наук, наприклад філософії, загальної історії, етики, політології, соціології тощо. Головне завдання методології правознавства – забезпечення теоретичної і практичної діяльності певною програмою пізнання правової дійсності» [8].

Зважаючи на специфіку дослідження та структурно-логічну схему, що представлена вище, методологія дослідження представлена сукупністю загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження права, зокрема кримінального права та кримінології в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Розглянемо більш детально кожен із обраних методів.

Для вивчення сучасного стану розвитку правової науки в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи було оцінено результати наукових досліджень. Це стало можливим через застосування методів бібліометричного та бібліографічного аналізу наукових публікацій. Бібліометричні дослідження є важливим інструментом для аналізу наукових публікацій. За допомогою наукометричних баз науковці можуть скласти панораму наукових досягнень у конкретній науковій галузі, відстежувати динаміку розвитку, аналізувати зв'язки між різними авторами та дослідженнями. Бібліометричні

дослідження допомагають визначити напрямки та тенденції в дослідженнях з обраної теми, виділити найбільш авторитетних науковців в цій галузі та розглянути їхні внески у розвиток науки. Також, вони можуть бути корисними для встановлення зв'язків між науковими дослідженнями та виявлення прогалин у наукових дослідженнях в певних аспектах цієї теми.

Застосування бібліометричних методів може стати основою для прийняття стратегічних рішень у науці та допомогти дослідникам та науковцям у досягненні нових наукових висот. У контексті міжнародної правоохоронної діяльності, такі дослідження можуть допомогти в підвищенні рівня безпеки у світі і забезпеченні покращень у діяльності організацій, які займаються боротьбою зі злочинністю на рівні окремих країн та міжнародному рівні.

Scopus є одним з провідних наукометричних інструментів, який дозволяє відстежувати та аналізувати публікації, кількість цитувань та впливовість досліджень в різних наукових журналах та конференціях зі всього світу. Обліковий запис у Scopus надає вченим та дослідникам доступ до широкого спектру інструментів для аналізу та моніторингу наукометричних показників. Однією з ключових ролей Scopus у науці є сприяння розвитку наукових досліджень та забезпечення якості наукових оцінок. Він допомагає вивчати науковий напрямок, кажучи про те як він розвивався від початку і до наших днів, допомагає відстежити і визначити найважливіші наукові статті та вжити кроків, щоб зайти в еліту світових досліджень. Scopus дозволяє дослідникам побачити, як їх роботи будуть йти у порівнянні з конкурентами в тому ж науковому відомстві та вивести строки, що потрібні для розробки нових здобутків для зростання наукового та освітнього рівня. Scopus дозволяє науковцям усвідомити значимість їх досліджень та збільшити кількість цитувань, що може привести до отримання додаткових фінансових субсидій від університетів та дослідницьких інститутів. Він служить джерелом метрик наукових показників, які дозволяють науковцям та дослідникам полегшити визначення наукового внеску, пов'язаних з новими ідеями та дослідженнями.

Web of Science (WoS) є веб-платформою від компанії Clarivate Analytics, яка дозволяє відстежувати, аналізувати та розраховувати рівень впливовості наукових досліджень та публікацій. У WoS

включено більше 21000 наукометричних журналів з усього світу, що пов'язані з різними науковими галузями, включаючи науку, техніку, медицину, соціальні науки та багато іншого. Однією з ключових ролей WoS в науці є підтримка розвитку наукових досліджень та забезпечення якості наукових оцінок. Він дозволяє дослідникам та науковцям визначати публікації та журнали, які є найбільш впливовими в їхній галузі, а також відстежувати кількість цитат та знайти нові теми наукових досліджень, які можуть бути цікаві для подальшого розвитку.

WoS дозволяє дослідникам розраховувати індекс Хірша (h-індекс), який використовується для відстеження впливу науковця на їхню галузь науки. За допомогою WoS, вчені можуть також розраховувати різні метрики, такі як імпаکت-фактор та ступінь впливу, що дозволяє науковцям визначити статус та рівень впливовості їх досліджень у науковому середовищі. Окрім цього, WoS дозволяє дослідникам створювати свої власні бібліографії та цитатні бази даних, що значно полегшує ведення досліджень та стимулює науковий розвиток. У цілому, WoS є важливим інструментом для дослідників та науковців, що допомагає підвищувати якість та рівень наукових досліджень у всьому світі. Він також сприяє об'єднанню наукової спільноти, що дозволяє обмінюватись знаннями та ідеями, що призводить розвитку до наукової думки.

За допомогою бібліометричних досліджень у Scopus та Web of Science, науковці можуть досліджувати тенденції в розвитку науки, виявляти популярні напрямки досліджень, визначати авторів, що здійснили значний внесок у розвиток певної галузі та чинники, що впливають на успішність наукового дослідження. Бібліометричні дослідження допомагають встановити зв'язки між різними дослідженнями, з'ясувати, які зв'язки є найбільш ефективними, та виявити нові тенденції у цій галузі.

Бібліометричний аналіз є методом вивчення наукових публікацій та досліджень, який дозволяє оцінювати наукову продуктивність авторів, інституцій, країн. Для проведення бібліометричного аналізу необхідна наявність великих масивів наукових даних та їх систематизація. Бібліографічний метод застосовано для вивчення наукових результатів вітчизняних вчених, що викладені в дисертаційних дослідженнях з проблем

кримінального права, криминології, кримінально-виконавчого права, кримінально-процесуального права.

Теоретичні положення даного наукового дослідження ґрунтуються на використанні методів загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методах наукового дослідження в юридичних науках. Дослідження змісту та властивостей кримінальних правопорушень проти економічної системи, їх причин та наслідків відбувалося із використанням методів бібліографічного аналізу (дослідження дефініції «економічна злочинність», «економічні злочини», «економічний злочин», «господарські злочини», «злочини в господарській сфері» та інші, що містяться в науковій, довідковій та навчальній літературі вітчизняних та зарубіжних видавництв), систематизації та групування (отримані дефініції змісту досліджуваних кримінальних правопорушень були систематизовані та згруповані за ключовими ознаками, що дозволило виявити змістовні властивості досліджуваного явища), аналізу та синтезу (результати систематизації та групування були проаналізовані, а між ними виявлено змістовні зв'язки).

Обґрунтування історико-правових аспектів еволюції протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні та світі ґрунтується на використанні історико-правового аналізу, систематизації, групування, абстрагування. «Історико-правовий підхід у методології наукового дослідження є основним компонентом історичної та юридичної парадигм наукового пізнання і містить у собі історико-правову теорію, загальнонаукові та спеціальні взаємозалежні принципи та методи дослідження правової реальності, що розкривають сутнісні ознаки явища чи процесу в історичній ретроспективі» [121, с. 165]. Даний метод було застосовано для виявлення причин та наслідків злочинності проти економіки на різних етапах суспільного розвитку, а також для встановлення значення та ролі держави щодо протидії даному явищу. Отримані результати історико-правової розвідки були систематизовані та згруповані для виявлення подібних та спільних рис протидії кримінальним правопорушенням в різних країнах світу, що стали передумовами формування сучасного кримінального законодавства. Метод абстрагування для

ідентифікації властивостей кримінальних правопорушень проти економічної системи з їх обмеженням суто в правовому та соціальному полі, тобто без врахування власне економічних та психологічних властивостей.

Розвинуто методологічні положення правової науки в частині дослідження кримінального законодавства країн Центральної та Східної Європи, які є членами Європейського Союзу, еволюції вітчизняного кримінального законодавства та напрямів реформування кримінального законодавства України в контексті євроінтеграції. Спеціальні методи наукових досліджень, що застосовуються для розробки методологічних положень юридичної науки в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, є наступні:

1) порівняльно-правовий метод дослідження – «полягає в зіставленні різних держав і правових систем, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними» [258], що дозволило встановити спільні та відмінні риси різних систем кримінального законодавства та виявити критичні точки адаптації вітчизняного кримінального законодавства до вимог ЄС;

2) логіко-юридичний метод застосовано при вивченні кримінального законодавства країн Центральної та Східної Європи в частині можливості застосування їх досвіду при реформуванні вітчизняного кримінального законодавства. Крім того, визначено логіку формування структури та змісту нового Кримінального Кодексу України згідно вимог директив ЄС;

3) аналіз документів застосовано при вивченні кримінальних кодексів країн Центральної та Східної Європи та систем нормативно-правових актів, що регулюють діяльність міжнародних поліцейських організацій, в результаті чого отримано комплексну систему нормативно-правового регулювання механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи та визначено вектори реформування вітчизняної правоохоронної системи;

4) метод систематизації використано як основу для виявлення спільних та відмінних рис в структурі статей кримінальних кодексів країн Центральної та Східної Європи, що визначають кримінальну відповідальність за злочини проти економічної системи.

Організаційні положення дослідження представлені в наступних складових: 1) Дослідження специфіки діяльності правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи та трансформація діяльності вітчизняних правоохоронних органів ґрунтується на використанні методів аналізу та синтезу, систематизації, статистико-математичного, порівняння, методу системного підходу; 2) Обґрунтування правових форм, способів та напрямів міжнародної співпраці щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи здійснено через використання методів: порівняльно-правовий, системний підхід, логіко-юридичний, аналіз документів; 3) Розробка механізмів міжнародно-правової протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи шляхом співпраці з INTERPOL та EUROPOL стала можливою завдяки використанню методів: порівняльно-правовий, системний підхід, логіко-юридичний, аналіз документів, систематизації.

Визначені організаційні та методологічні положення дослідження механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, охоплюють сукупність загальнонаукових, загально філософських та спеціальних методів дослідження та напрямів їх організаційного забезпечення, що дозволили забезпечити повноту, прозорість та ефективність наукової розвідки.

1.2. Сучасний стан наукових досліджень з проблем запобігання та протидії правопорушенням проти економічної системи

Динамічність розвитку правової науки обумовлена сукупністю політичних, соціальних, економічних факторів, що особливо загострилися в умовах глобалізаційних трансформацій. Сучасна методологія дослідження розвитку системи, зокрема кримінального права, кримінально-виконавчого права та кримінології потребує розширеного погляду на назрілі проблеми в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Обґрунтована в попередньому параграфі методологія дослідження системи запобігання та

протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи визначає особливий спектр джерельної бази, адже широта об'єктно-предметного поля виходить за межі правової системи України. Від обсягу, повноти та якості джерельної бази дослідження залежать наукові результати, які визначатимуть розвиток правової науки в цілому та правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів.

Джерельна база дослідження складається з наступних структурних елементів: по-перше, нормативно-правові акти, що складають кримінальне законодавство України та регулювання міжнародної співпраці правоохоронних органів з міжнародними поліцейськими організаціями; по-друге, кримінальні кодекси країн Центральної та Східної Європи; по-третє, нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних поліцейських організацій та їх стратегічні та оперативні угоди з міжнародними організаціями та держави; по-четверте, інформаційні портали правоохоронних органів України та країн Центральної та Східної Європи; по-п'яте, дисертаційні дослідження присвячені проблемам запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи; по-шосте, наукові праці присвячені кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що індексуються в наукометричних базах Scopus та WoS.

Нормативно-правові акти. Важливою складовою джерельної бази дослідження є нормативно-правові акти України, країн Центральної та Східної Європи та міжнародних організацій, що регулюють процеси та процедури запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Розглянемо більш детально кожну із зазначених складових.

При дослідженні кримінального законодавства України було здійснено історико-правовий аналіз кримінальних кодексів, які діяли на території України в ХХ столітті. Зокрема, проаналізовано структуру та зміст наступних нормативно-правових документів:

- Кримінальний кодекс УСРР, 1922 р.;
- Кримінальний кодекс УСРР, 1927 р.;
- Кримінальний кодекс України (УРСР), 1960 р.
- чинний Кримінальний Кодекс України, 2001 р.

Аналіз зазначених нормативно-правових актів дозволив оцінити трансформацію кримінального законодавства України під впливом політико-правових, соціально-економічних, міжнародних детермінант. Зокрема, здійснений правовий аналіз дозволив виявити, яким чином змінювалися підходи до криміналізації правопорушень проти економічної системи, а також встановлення відповідальності за їх скоєння.

Вагомим інформаційним джерелом дослідження став інформаційний портал «Новий кримінальний кодекс» [269] на якому розміщено проєкт нового Кримінального кодексу, усі правки, які були запропоновані вченими та правниками та висновки національних і зарубіжних експертів. В контексті встановлення нових підходів до кримінального законодавства було вивчено зміст «Концепції реформування кримінального законодавства України» [185].

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти щодо:

– регулювання взаємодії України з INTERPOL: Постанова КМУ «Про вступ України до Інтерполу» [301]; Постанова КМУ «Про Національне центральне бюро Інтерполу» [316]; Постанова КМУ «Про представника Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у Інтерполі» [319]; Інструкція «Про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів», затверджена спільним наказом МВС, СБУ, ДМС, Генпрокуратури, Держприкордону, ДПА [307]; Наказ «Про затвердження Інструкції про порядок приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та за її межами» [308]; Наказ «Про оперативний обмін інформацією щодо культурних цінностей, оголошених у національний та міжнародний розшук» [317]; Наказ «Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу» [322]; Наказ «Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів» [305]; Наказ «Про затвердження Порядку залучення радників Національним центральним бюро Інтерполу» [312]; Інструкція «Про порядок виїзду конвойних груп МВС у службові відрядження за кордон для приймання за межами України осіб, які перебувають під вартою» [306]; Наказ «Про затвердження Інструкції

про порядок прийняття органами внутрішніх справ України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства» [309]; Наказ «Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу» [311].

– регулювання взаємодії України з EUROPOL: Указ Президента України «Про затвердження Угоди між Україною та Королівством Нідерланди про привілеї та імунітети офіцерів зв'язку, відряджених Україною до Європолу» [314]; Указ Президента України «Про склад делегації України для участі у переговорах між Україною та Європоллом щодо підготовки проєкту Угоди між Україною та Європоллом про стратегічне співробітництво» [320]; Протокол «Про місце розташування інституцій та деяких органів і відділів Європейських спільнот та Європолу» [326].

Дослідження кримінального законодавства країн Центральної та Східної Європи було здійснено на основі аналізу кримінальних та пенітенціарних кодексів, зокрема: Естонії [549], Латвії [483], Литви [199], Чехії [223], Польщі [202], Угорщини [203], Німеччини [201], Австрії [466], Болгарії [198], Хорватії [222]. Здійснений аналіз зазначених нормативно-правових документів дозволив встановити специфіку їх структури та змісту, а також визначити особливості встановлення відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи.

Дослідження діяльності міжнародних поліцейських організацій було здійснено шляхом вивчення нормативно-правової бази, яка регулює таку діяльність, а також міжнародних договорів та меморандумів, що визначають специфіку функціонування INTERPOL та Європол.

INTERPOL. Регулювання діяльності INTERPOL включає наступні нормативно-правові документи:

- Конституція INTERPOL [478] від 1956 р.;
- Загальний регламент [519];
- Регламент виконавчого комітету [596];
- Регламент Генеральної асамблеї [597];
- Фінансовий регламент [513];
- Статут Комісії з контролю за файлами, що визначає компетенцію даного органу, на якого покладені функції забезпечення відповідності обробки персональних даних, повноваження, принципи функціонування та порядок здійснення процедур, а також організаційну структуру [616].

На сьогодні INTERPOL укладено договори про співпрацю та меморандуми з міжнародними організаціями та урядовими організаціями країн світу, зокрема:

– ООН та з пов'язаними організаціями: Домовленість про співробітництво між INTERPOL та ООН щодо спільної діяльності з Управління ООН з наркотиків та іншої злочинності (23 травня 2016 р.) [453]; Договір про співпрацю між ООН та INTERPOL (8 липня 1997 р.) [627]; Договір про співробітництво між INTERPOL та Відділом розслідувань Управління служб внутрішнього нагляду (23 вересня 1998 р.) [544]; Договір про кримінальну превенцію та кримінальну юстицію між INTERPOL та Місією ООН з питань тимчасової адміністрації в КОСОВО (20 грудні 2002 р.) [629]; Додаткова угода INTERPOL та ООН щодо комітетів із санкцій Ради Безпеки ООН (11 жовтня 2009 р.) [621]; Додаткова угода INTERPOL та ООН щодо миротворчих операцій і спеціальних політичних місій (11 жовтня 2009 р.) [620]; Додаткова угода INTERPOL та ООН щодо прямого доступу Департаменту охорони та безпеки ООН до інформаційної системи INTERPOL (05 листопада 2014 р.) [619]; Договір між INTERPOL та Всесвітнім поштовим Союзом (29 квітня 1997 р.) [630]; Договір між INTERPOL та Організацією ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) (05 жовтня 1999 р.) [628]; Меморандум про розвиток співробітництва між INTERPOL та Міжнародною організацією цивільної авіації (22 травня 2000 р.) [538]; Спеціальна домовленість між ЮНЕСКО та INTERPOL щодо культурної спадщини Іраку (08 липня 2003 р.) [607]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Світовою організацією інтелектуальної власності (30 липня 2004 р.) [637]; Договір про співпрацю з міжнародною морською організацією (06 лютого 2006 р.) [541]; Меморандум про взаєморозуміння між INTERPOL та Віце-президентом Групи Світового Банку (01 жовтня 2010 р.) [535]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Секретаріатом Базельської Конвенції (04 листопада 1999 р.) [602]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Управлінням аудиту та розслідувань Програми розвитку ООН (08 серпня 2011 р.) [573]; Договір про співпрацю з INTERPOL та Спеціальним Судом для Сьєра-Леоне (03 листопада 2003 р.) [608]; Договір про співпрацю з INTERPOL та Спеціальним трибуналом

для Лівану (11 жовтня 2009 р.) [610]; Договір про співпрацю між Міжнародним агентством з атомної енергетики та INTERPOL (10 лютого 2006 р.) [536];

– глобальні міжнародні організації: Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Всесвітньою організацією охорони здоров'я тварин (19 березня 2022 р.) [638]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Міжнародною організацією з міграції (05 травня 2014 р.) [565]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Всесвітнім антидопінговим агентством (02 лютого 2009 р.) [635]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Міжнародною комісією з питань зниклих безвісти (07 листопада 2007 р.) [539]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду (22 грудня 2004 р.) [574]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Міжнародною радою музеїв (11 квітня 2000 р.) [540]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Міжнародним центром розвитку міграційної політики (18 лютого 2000 р.) [537]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Всесвітньою митною організацією (09 листопада 1998 р.) [636];

– регіональні міжнародні організації: Договір про співпрацю між INTERPOL та Співтовариством розвитку Південної Африки (06 жовтня 2019 р.) [626]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (27 травня 2014 р.) [577]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Комісією Африканського Союзу (19 липня 2011 р.) [475]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Оперативною групою Лусакської угоди (23 жовтня 2006 р.) [558]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Регіональним центром зі стрілецької зброї в районі Великих озер, Африканського рогу та прикордонних держав (10 листопада 2010 р.) [584]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Південноафриканською спільнотою розвитку (19 лютого 2012 р.) [606]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Економічним співтовариством західноафриканських держав (02 серпня 2004 р.) [499]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Економічним та валютним співтовариством Центральної Африки (26 березня 2001 р.) [498]; Генеральна Угода про співпрацю між INTERPOL та Генеральним секретаріатом Організації Американських держав (02 травня 2000 р.) [521]; Договір про

співпрацю між INTERPOL та Комісією начальників поліції Центральної Америки, Мексики та Карибського басейну (07-08 липня 1992 р.) [476]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Карибським співтовариством (19 травня 2009 р.) [471]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Карибською митною правоохоронною радою (22 жовтня 2004 р.) [472]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Регіональною угодою про співпрацю щодо боротьби з піратством і збройним пограбуванням суден в Азії – Центр обміну інформацією (08 листопада 2012 р.) [585]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Регіональною системою безпеки (15 січня 2007 р.) [586]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Виконавчим комітетом Регіональної антитерористичної структури Шанхайської організації співробітництва (06 листопада 2014 р.) [510]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Центрально-Азіатським регіональним інформаційно-координаційним центром по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів (25 квітня 2012 р.) [474]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Генеральним Секретаріатом Ради Європи (09 лютого 1960 р.) [555]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Європейським центральним банком (25 березня 2004 р.) [504]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Європейським центром моніторингу наркотиків та наркоманії (25 вересня 2001 р.) [506]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Європейським агентством з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів Європейського Союзу (27 травня 2009 р.) [503]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Європейським поліцейським управлінням (05 листопада 2001 р.) [508]; Спільна ініціатива по боротьбі з підробкою валюти INTERPOL та Європол (5 листопада 2001 р.) [546]; Меморандум про взаємопорозуміння щодо офіцерів зв'язку між INTERPOL та Європол (16 травня 2003 р.) [566]; Меморандум про взаємопорозуміння щодо встановлення захищеної лінії зв'язку між INTERPOL та Європол (11 жовтня 2011 р.) [567]; Договір про співпрацю між Генеральним секретаріатом INTERPOL та Європейським поліцейським коледжем (12 грудня 2008 р.) [507]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Морським аналітично-оперативним центром – Наркотики (06 листопада 2014 р.) [560]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Генеральним секретаріатом Ради міністрів внутрішніх справ арабських країн

(22 вересня 1999 р.) [520]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Східноафриканським співтовариством (18 січня 2012 р.) [496]; Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Відділом судової співпраці Європейського Союзу (15 липня 2013 р.) [509]; Договір про співпрацю між INTERPOL та Конференцією міністрів юстиції країн Іbero-Америки (15 жовтня 2012 р.) [477];

– національні уряди та державні органи: Договір про співпрацю між Національним центром безпеки та безпеки глядацьких видів спорту Університету Південного Міссісіпі та INTERPOL (28 вересня 2016 р.); Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Австралійською Співдружністю (19 грудня 2014 р.); Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Федеральним Бюро розслідувань (США) щодо хімічної, біологічної, радіологічної та інших видів зброї (19 грудня 2011 р.); Декларація про співпрацю між INTERPOL та Інститутом вивчення та навчання правоохоронних органів (Німеччина) (12 грудня 2011 р.); Протокол між INTERPOL та Вищою національною школою поліції (Франція) (03 січня 2005 р.); Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Міністерством внутрішніх справ Італійської Республіки (19 жовтня 2011 р.); Договір про співпрацю між INTERPOL та Арабським університетом наук безпеки імені Наіфа (20 червня 2011 р.); Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Нідерландським інститутом судової експертизи (03 квітня 2014 р.); Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Комітетом із захисту брендів якості Китайської асоціації підприємств з іноземними інвестиціями (14 травня 2014 р.); Меморандум про взаємопорозуміння між INTERPOL та Асоціацією інтелектуальної власності Еміратів (09 листопада 2014 р.).

Зазначені нормативно-правові акти є особливим інформаційним джерелом дослідження міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Їх вивчення дозволяє встановити як історичні аспекти розвитку і становлення міжнародних поліцейських організації в системі векторів міжнародних відносин, так і дослідити зростання їх потенціалу щодо протидії транснаціональній злочинності та підвищення ефективності діяльності національних поліцейських організацій.

EUROPOL. Основна діяльність EUROPOL регулюється в межах законодавства Європейського Союзу. Основними нормативно-правовими актами, що визначають особливості управління та фінансового забезпечення EUROPOL, є Регламент (ЄС) 2016/794 Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2016 року про Агентство Європейського Союзу зі співробітництва правоохоронних органів (EUROPOL) та про заміну та скасування Рішень Ради 2009/371/ЈНА, 2009/934/ЈНА, 2009 /935/ЈНА, 2009/936/ЈНА та 2009/968/ЈНА [587]; Рішення Правління EUROPOL про прийняття Фінансового регламенту, що застосовується до EUROPOL [488].

Нормативно-правова база взаємодії з правоохоронними системами країн-членів ЄС та інших країн складається з:

– угоди про оперативне та стратегічне співробітництво з країнами: Королівством Данія (01 травня 2017 р.) [438]; Республікою Албанія (09 грудня 2013 р.) [440]; Австралією (20 лютого 2007 р.) [431]; Боснією та Герцеговиною (09 жовтня 2013 р.) [432]; Канадою (15 жовтня 2016 р.) [479]; Республікою Колумбія (23 жовтня 2009 р.) [441]; Грузією [434]; Ісландією (28 червня 2001 р.) [428]; Молдовою (18 грудня 2014 р.) [435]; Чорногорією (29 вересня 2014 р.) [433]; Королівством Норвегія (28 червня 2001 р.) [427]; Республікою Північна Македонія (15 жовтня 2020 р.) [436]; Республікою Сербія (16 січня 2014 р.) [442]; Швейцарією (27 березня 2000 р.) [425]; Князівством Ліхтенштейн (20 лютого 2012 р.) [439]; Князівством Монако (06 жовтня 2011 р.) [437]; Україною (18 серпня 2017 р.) [443]; Сполученими Штатами Америки (06 грудня 2001 р.) [429];

– угоди про оперативне та стратегічне співробітництво з міжнародними організаціями: Євроюстом (28 лютого 2002 р.) [423]; Європейським агентством прикордонної та берегової охорони (04 грудня 2015 р.) [444]; INTERPOL (05 листопада 2001 р.) [424];

– стратегічні угоди з наступними країнами: Бразилією (11 квітня 2017 р.) [448]; Народною Республікою Китай (19 квітня 2017 р.) [446]; Турецькою Республікою (27 березня 2000 р.) [430]; Об'єднаними Арабськими Еміратами (07 вересня 2016 р.) [450];

– стратегічні угоди з міжнародними організаціями: Європейський Центральний Банк (02 грудня 2014 р.) [426];

Європейська Комісія (18 лютого 2003 р.) [422]; Європейський центр профілактики та контролю захворювань (ECDC) (25 жовтня 2011 р.) [445]; Агентство Європейського Союзу з навчання правоохоронних органів (CEPOL) (19 жовтня 2007 р.) [618]; Агентство Європейського Союзу з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA) (26 червня 2014 р.) [447]; Офіс інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO) (19 квітня 2012 р.) [449]; Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) (16 березня 2004 р.) [480]; Всесвітня митна організація (WCO) (23 вересня 2002 р.) [481].

Інформаційні портали правоохоронних органів України та країн Центральної та Східної Європи. Особливою складовою дослідження було обґрунтування специфіки діяльності правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи, до завдань яких відноситься запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи, зокрема вивчено їх офіційні інформаційні портали:

– Болгарія: Головне управління прикордонної поліції [516]; Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю [517]; Національне митне агентство [569]; Державне агентство національної безпеки [611]; Головне управління національної поліції [623]; Управління міжнародного оперативного співробітництва [625];

– Австрія: Служба кримінальної розвідки [464]; Управління Служби державної охорони та розвідки [463]; Федеральне антикорупційне бюро [455]; Федеральне міністерство внутрішніх справ [465]; Федеральна поліція [554]; Митна адміністрація [511];

– Хорватія: Управління по боротьбі з відмиванням грошей [452]; Митне управління [592]; Поліція Хорватії [564]; Податкова адміністрація [561];

– Чеська Республіка: Чеська митна адміністрація [485]; Національна поліція Чехії [581];

– Естонська Республіка: Служба внутрішньої безпеки Естонії [547]; Управління поліції та прикордонної охорони [502]; Податково-митний департамент [589];

– Латвія: Державна поліція [632]; Департамент податкової та митної міліції Служби державних доходів [614]; Бюро із

запобігання та боротьби з корупцією [482]; Служба державної безпеки Латвії [631]; Державна прикордонна служба [612];

– Угорщина: Центр боротьби з тероризмом [622]; Національна поліція Угорщини [531]; Національне податкове та митне управління [570];

– Литва: Служба розслідування фінансових злочинів [512]; Вартова служба (Державна прикордонна служба) [613]; Департамент поліції [556]; Служба спеціальних розслідувань [609]; Департамент державної безпеки [615]; Митне управління [484];

– Польща: Прикордонна охорона [460]; Центральне антикорупційне бюро [473]; Митна служба [603]; Агентство внутрішньої безпеки [624]; Національна поліція [582];

– Румунія: Національне митне управління [454]; Генеральна інспекція прикордонної поліції Румунії [594]; Генеральна інспекція поліції Румунії [518]; Жандармерія Румунії [562]; Служба розвідки Румунії [604];

– Словацька Республіка: Митна адміністрація Словацької Республіки [514]; Поліція Словацької Республіки [580];

– Республіка Словенія: Фінансове управління Республіки Словенія [591]; Національна поліція [590]; Управління запобігання відмиванню грошей [572];

– Німеччина: 16 державних поліцейських агенцій [575]; Центральна митна слідча служба [634]; Федеральне управління кримінальної поліції [487]; Федеральне відомство з охорони конституції [492]; Федеральна поліція [493].

Щодо діяльності вітчизняних правоохоронних органів до компетенції яких входить протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи, було вивчено інформацію, що оприлюднюється на офіційних інформаційних порталах: Національне антикорупційне бюро України [263]; Бюро економічної безпеки [55]; Державне бюро розслідувань [107]; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів [1]; Державна прикордонна служба [105].

Дисертаційні дослідження присвячені проблемам запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Безперервне та ефективне здійснення господарської діяльності є підґрунтям економічної безпеки

держави, умовою стабільності темпів економічного розвитку, формування громадянського суспільства. Економічна безпека явище складне, багатогранне, з багатофакторними детермінантами, видами проявів та наслідків. Вагомою складовою забезпечення економічної безпеки є профілактика та запобігання злочинності в сфері господарської діяльності, що в свою чергу вимагає всебічного вивчення як емпіричних даних, так і теоретичних доробок світової наукової спільноти, оскільки саме цей вид злочинності в силу своїх характерних особливостей складає основну частину економічної злочинності та притаманний всім країнам світу та всім типам економічних відносин.

Дослідження протиправних діянь у сфері економіки, господарської діяльності, підприємництва здійснювались О.Г. Кальманом (2004 р.) [163].

З метою встановлення наукової картини розвитку юридичної науки в сфері запобігання злочинності в сфері господарської діяльності, як частини кримінальних правопорушень проти економічної системи, нами було проаналізовано дисертації за юридичними науками захищені в Україні протягом 2018-2022 рр. суцільним методом без прив'язки за спеціальностями, оскільки інтегрований характер злочинності проти економічної системи, як феномена, вимагає дослідження у всіх його проявах. Протягом вказаного періоду кількість дисертаційних досліджень присвячених злочинності в сфері господарської діяльності достатньо обмежена. Крім того, огляд тематики дозволяє демонструвати концептуальну термінологічну неузгодженість щодо базового поняття, зокрема, для позначення неправомірних діянь проти економічної системи в юридичній науці використовують ряд термінів: «економічні злочини», «злочини в сфері економіки», «злочини економічної спрямованості», «злочини/правопорушення у сфері підприємницької діяльності», «злочини/правопорушення у сфері господарської діяльності», щодо цього протягом десятиліть, з моменту переходу вітчизняної економіки до ринкових відносин, в галузі права точаться наукові дискусії.

Абстрагуючись від вказаної неузгодженості, можна зазначити, що протягом досліджуваного періоду в галузі кримінального права та кримінології вказаній тематиці присвятили свої дослідження Т.О. Арделян (2020 р.), М.О. Дунас (2019 р.),

М.О. Євдокімова (2020 р.), О.М. Крижановський (2018 р.), В.В. Мойсеєнко (2021 р.), В.М. Сокол (2018 р.), в галузі адміністративного права В.М. Васильєв (2019 р.), Н.Ю. Кантор (2019 р.), Сугак О.В. (2020 р.) та за спеціальністю кримінальний процес та криміналістика В.В. Піддубний (2019 р.).

Предметно дослідження в галузі кримінального права та кримінології розподілились наступним чином: запобіганню злочинам у сфері господарської злочинності присвятили свої дослідження О.М. Крижановський (2018 р.) та В.В. Мойсеєнко (2021 р.), в праці М.О. Дунаса (2019 р.) конкретизовано предмет, шляхом уточнення суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, а саме службових осіб. Кримінологічна характеристика злочинності в сфері господарської діяльності розкрита в працях В.М. Сокола (2018 р.) та М.О. Євдокімової (2020 р.), причому остання зосередила свою увагу на дослідженні жіночої злочинності в сфері економіки. Арделян Т.О. (2020 р.) розглядала криміналістичну характеристику та запобігання злочинам у сфері господарської діяльності через призму міжнародного досвіду, що є актуальним в умовах сучасних процесів глобалізації та міжнародної інтеграції.

У дисертації О.М. Крижановського «Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання злочинам у сфері господарської діяльності» на підставі кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а саме кількісних та якісних показників, причин та умов вчинення злочинів та характеристики особи, що вчиняє злочини у сфері господарської діяльності актуальних на момент виконання досліджень, було сформовано систему кримінологічних заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності в частині економічних, організаційних, технічних, правових та виховних заходів [195]. Як один з дієвих кримінально-правових заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності автор визначає декриміналізацію всього Розділу VII Особливої частини КК України із віднесенням таких злочинів до кримінальних проступків та адміністративних правопорушень [195, с. 13]. В роботі автор приділяє значну увагу правоохоронним органам та їх участі в запобіганню злочинності в сфері господарської діяльності, зокрема,

автор стверджує, що «сучасна правоохоронна діяльність не має достатньої інтелектуальної та фізичної можливості виявляти зловживання у господарюванні, з'ясувати їх детермінанти та усувати їх в установленому законом порядку» [195, с. 9], що дозволяє констатувати необхідність реформування системи освіти правоохоронних органів, зокрема, та майбутніх юристів в частині економічної освіти. Автор зосереджує увагу на ряду проблем, пов'язаних з участю правоохоронних органів, зокрема: а) на акцентуванні уваги діяльності правоохоронних органів на припиненні та розслідуванні конкретних злочинів поза профілактичною діяльністю; б) на низькій ефективності діяльності правоохоронних органів, зумовленій асиметричністю статистичної інформації на користь покращення звітних показників, що визначено як одна з організаційно-правових детермінант економічної злочинності в якості наукової новизни; в) необхідності створення єдиного правоохоронного органу з розслідування економічних злочинів. Остання теза не є поодинокую, в подальшому знайшла відклик у працях інших науковців та реалізувалась у створення Бюро економічної безпеки, функції та удосконалення діяльності якого будуть розглянуті в процесі дослідження.

Наукову новизну дослідження В.В. Мойсеєнко в своїй роботі «Запобігання кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності в Україні» визначає в уточненні термінологічного апарату, окресленні напрямів диференціації та деталізації державних та локальних програм запобігання кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності на підставі запропонованого їх поділу на групи (види) за кримінально-правовим та кримінологічними ознаками, наданні кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та виділення за її результатами кореляційних зав'язків між кримінальною поведінкою злочинців зі ступенем латентності злочинів та ефективністю заходів запобігання в окремих сегментах ринку господарсько-фінансових послуг [260]. Достатньо уваги автор приділяє питанням державного регулювання господарської діяльності, регулювання процедур ліцензування, патентування та квотування окремих видів діяльності, такі заходи як податкова амністія та законодавче

врегулювання проведення обов'язкової кримінологічної та громадської експертиз проєктів економічних нормативно-правових документів, що на його думку дозволить збільшити надходження до бюджету та зменшити рівень тінізації економіки.

В роботі також піднімається питання кримінальної відповідальності юридичних осіб як суб'єктів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності як одного з дієвих заходів запобігання кримінальних правопорушень у цій сфері. Наголошуючи на важливості, дієвості та перспективності даного аспекту, за результатами аналізу зарубіжного досвіду, точок зору прихильників та противників введення такої норми до КК України, автор визнає цей крок передчасним [260, с. 54-59]. Ряд пропозицій спрямовані на удосконалення діяльності суб'єктів запобігання злочинності у сфері господарської діяльності, зокрема, напрями діяльності податкової міліції та Державної аудиторської служби, напрями взаємодії суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності, напрями діяльності органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства та наукові положення створення та функціонування Бюро фінансових розслідувань як єдиного органу запобігання кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності. Слід зазначити, що саме наукові положення цього блоку, в силу ряду кардинальних змін у структурі органів протидії злочинності у сфері господарської діяльності (ліквідація податкової міліції, створення Бюро економічної безпеки), є застарілими та потребують актуалізації.

Вищесказане актуально для пропозицій наведених М.О. Дунасом в частині розробок елементів індивідуально-профілактичних заходів та підходів до формування загально-профілактичних заходів, здійснюваних правоохоронними органами у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності [134]. Не зменшуючи їх цінності в змістовному наповненні, варто наголосити на актуалізації розробок з сучасними процесами реформування правоохоронних органів та органів центральної виконавчої влади. Автором розроблено та запропоновано низку змін і доповнень до чинних нормативних актів (КУпАП, ЗУ «Про банки і банківську діяльність», «Про

Національну поліцію», ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та ін., спрямованих на підвищення ефективності діяльності підрозділів правоохоронних органів, кримінологічну характеристику службових осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, а також приділено увагу їх детермінантам (соціально-економічним, політико-ідеологічним, правовим, соціально-психологічним, організаційно-управлінським та детермінантам, пов'язаним з недоліками правоохоронної та правозастосовної діяльності).

Дослідження причин та умов скоєння кримінальних правопорушень службовими особами у сфері господарської діяльності, є підґрунтям для розробки заходів з їх виявлення та припинення. На певну асиметрію в дослідженні даної проблеми звертають свою увагу І.П. Бахновська, І.М. Білоус, які зазначають, що дослідники, як правило, концентрують свої зусилля переважно на вивченні кримінально-правових аспектів проблеми (визначають елементи складу кожного злочину, які характеризують злочини, що скоєні службовими особами у сфері господарської діяльності) та на особі злочинця, на проблемних аспектах кримінологічної характеристики корупційної злочинності та визначенні дієвих механізмів боротьби з нею [29]. Вивчення даних аспектів у комплексі з причинами та умовами скоєння кримінальних правопорушень дозволять розкрити специфіку службової злочинності у сфері господарської діяльності як складного соціально-правового явища та розробити дієву систему запобігання даного виду злочинності. Остання теза актуальна не тільки для дослідження службової злочинності в сфері господарської діяльності, а й для запобігання даному виду кримінальних правопорушень в цілому, з єдиним уточненням, що для системності та комплексності досліджень необхідним є також вивчення наслідків кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, їх впливу на економічну безпеку держави та національну безпеку.

Актуальність дослідження такого негативного соціального явища як жіноча злочинність в сфері економіки М.О. Євдокімова обґрунтовує стійкою тенденцією до зростання кількості вчинених

правопорушень саме особами жіночої статі, причому, в структурі злочинності в сфері економіки вона виділяє злочини проти власності, у сфері господарської діяльності та у сфері службової діяльності. В рамках дослідження надано кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, що вчиняються особами жіночої статі в розрізі динаміки, географічної ознаки, виокремлено головні соціально-психологічні типи таких жінок («організатори», «виконавці», «пособники»), розподілено детермінаційний комплекс злочинів у сфері економіки за механізмом впливу на злочинність на загальні (опосередкованого впливу) та спеціальні (безпосередньої дії), сформовано систему загальносоціальних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинам, що вчиняються жінками у сфері економіки, а також надано ряд пропозицій щодо соціальної адаптації жінок після відбуття покарання [138].

Як вже зазначалось, економічна злочинність є складним, багатоелементним явищем, яке не знаходить закріплення в нормативних актах, та регулюється через різну сукупність суспільних відносин, зокрема, в кримінальному праві та кримінології здебільшого через кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності, саме тому нами систематизовано дослідження, які здійснювались в Україні протягом 2018-23 рр. в розрізі статей Розділу XII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Особливої частини чинного КК. Протягом періоду, що аналізуються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 201², 203¹, 205¹, 212¹, 213, 220¹, 220², 222, 222¹, 222², 223¹, 224, 227, 232¹, 232², 232³, 233 не знайшли відображення в працях вітчизняних науковців, поясненням цього може бути: складність самих суспільних відносин, які є об'єктом правопорушень; необхідність глибокого розуміння економічних законів та процесів для їх дослідження; нерозвинутість, недосконалість та особливості функціонування відповідних ринкових інститутів у вітчизняній практиці господарювання.

Відсутність досліджень щодо незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201² КК України), визначається тим, що встановлення кримінальної відповідальності

за дані діяння передбачено Законом України від 24.03.2022 р. № 2155-IX [299]. Доповнення КК України даною нормою пов'язують з військовою агресією РФ, пришвидшенням, у зв'язку з цим, темпів розвитку волонтерської діяльності, зростанням обсягів гуманітарної допомоги та благодійних пожертв і, відповідно, збільшенням фактів розкрадання, нецільового використання та значного суспільного резонансу викликаного цими діями. Доповнення КК України даною нормою було сприйнято неоднозначно і викликало дискусії як серед науковців, так і практиків [131, 194, 2]. Науковці одностайні у визнанні помилковим розміщення даної статті у складі кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, існують проблеми зі співвідношенням положень даної статті з іншими нормами Особливої частини КК України, є як прихильники її криміналізації, так і противники. Разом з тим, не викликає сумнівів необхідність подальших досліджень як особливостей юридичної конструкції даного кримінального правопорушення, так і удосконалення кримінальної протидії в цій сфері в цілому.

Натомість, окремі протиправні діяння у сфері господарської діяльності привертають значну увагу науковців. Так, протиправні діяння передбачені статтею 203² знайшли відображення в працях:

– Рябчука С.В. «Кримінологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу» (2018 р.) – основним результатом дослідження автор визначає надання кримінологічного портрету організатора грального бізнесу та соціально-демографічної характеристики гравців, встановлення кримінологічних особливостей грального бізнесу, виокремлення основних причин й умов зайняття гральним бізнесом, серед яких акцент робиться на ігровій залежності, а також автор презентує ряд заходів запобігання гральному бізнесу [341],

– Васильєвої Д.О. «Кримінологічна характеристика злочинів у сфері грального бізнесу» (2019 р.) [56], яка обґрунтувала доцільність звуження розуміння феномену злочинності у сфері грального бізнесу до поняття «незаконний гральний бізнес», що на її думку забезпечить універсальність та незалежність від декриміналізації грального бізнесу. Крім цього, в роботі розглядається кримінологічна характеристика незаконного грального бізнесу та кримінологічно значущих його ознак,

кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють злочини в сфері грального бізнесу та жертв грального бізнесу, факторів детермінації грального бізнесу.

– Драчевського Є.Ю. «Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері організації і проведення азартних ігор та лотерей» (2021 р.) [123], яка на відміну від двох попередніх, виконувалась з врахуванням прийняття ЗУ «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» та внесення відповідних змін до КК України. Відповідно, в роботі визначаються основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбаченого чинною ст. 203⁻² КК України, суспільні відносини, покликані гарантувати дотримання встановленого законом порядку зайняття господарською діяльністю у сфері організації та проведення азартних ігор і лотерей та обґрунтовано, що до числа кримінальних правопорушень відноситься лише відповідна безліцензійна діяльність, запропоновано віднести до числа кваліфікуючих ознак отримання внаслідок незаконного грального бізнесу доходу у великому розмірі та прийом ставки в особи, яка не може бути гравцем відповідно до Закону (ч. 2 ст. 203-2 КК України); включити до поняття «проведення» лотереї діяльність з її випуску та висловлена наукова позиція про те, що передбачені ст. 203-2 КК України діяння мають визнаватися кримінально караними незалежно від розмірів отриманих доходів (масштабів діяльності). Також в роботі набуло подальшого розвитку положення про необхідність зміни назви розділу VII за допомогою формулювання «Кримінальні правопорушення проти господарської та фінансової діяльності».

Отже, аналіз стану вивчення кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності дозволяє констатувати, що, незважаючи на ряд доробок сучасних дослідників, дана проблема потребує системного та комплексного вирішення з врахуванням міжнародного досвіду, зокрема, вивчення та адаптації досвіду правового регулювання в країнах Центральної та Східної Європи, розробки дієвого механізму запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи на підставі аналізу їх причин, умов та наслідків, а також їх впливу на економічну безпеку держави, комплексної програми реформування правоохоронних органів з визначенням їх функцій та завдань в сфері протидії

економічній злочинності, розробки дієвих механізмів комунікації та взаємодії між окремими органами та з міжнародними організаціями та правоохоронними органами.

Бібліометричний аналіз наукових праць, що індексуються в наукометричних базах Scopus та WoS.

Перша публікація присвячена економічним умовам як детермінанті злочинності датована 1893 р. її автор К.Д. Врайт (Wright C.D.) звертає увагу на необхідність вивчення впливу економічних умов на рівень злочинності, зокрема, рівень безробіття, збільшення рівня всіх видів злочинності в періоди промислових депресій, залежність рівня злочинності від економічного зростання чи спаду в країні, а також на економічні результати зростання злочинності. Аналізуючи зміну публікаційної активності за тематикою економічної злочинності, слід зазначити, що до 70-х років минулого століття, інтерес до неї мав епізодичний характер, публікації були одиничними. Зокрема, на початку 30-років за даною проблематикою було виявлено три публікації, які об'єднує їх спрямування на дослідження впливу економічних умов на рівень злочинності, взаємозв'язку економічних умов та злочинності. Об'єктом дослідження Чінг-Юе Ю. (Ching-Yueh Y., 1930) став зв'язок між злочинністю та економічними умовами в Китаї, Голдстоун Х. (Goldstone H., 1932) – вивчав економічні причини злочинності; Джонс В. (Jones V., 1932) – висвітлював зв'язок економічної депресії з правопорушеннями, злочинністю та пияцтвом в Массачусетсі. Відсутність публікацій в 40-роках зумовлена об'єктивними причинами, єдиним автором який досліджував причинно-наслідкові зв'язки економічних умов та злочинності був Радзінович Л. (Radzinowicz L.), який присвятив дві статті вивченню впливу економічних умов на злочинність (Radzinowicz L., 1941) та методів встановлення зв'язку між ними (Radzinowicz L., 1939).

Після тривалої перерви, публікації присвячені питанням економічної злочинності відновилися в 1968 р., Бономо В., Салліван Дж. Дж. застосували економетричний аналіз для вивчення впливу економічних чинників на злочинність, в 1969 р. Шохам С. (Shoham S., 1969) зосередився на дослідженні співвідношення економічних умов і злочинності в Ізраїлі. Варто наголосити, що обидві публікації розміщені в журналі «Criminology».

Стабільний рівень зацікавленості питаннями економічної злочинності, її причин, наслідків та напрямів протидії спостерігається з 1971 року, саме з цього моменту публікації з'являються щорічно, з постійною тенденцією до збільшення, за виключенням 1990 року, в якому ці питання не стали об'єктом висвітлення науковців. В таблиці 1.1 відображено зміну публікаційної активності за даною тематикою в часі, при чому з метою підвищення наочності динаміки нами було агреговано кількість публікацій за десятиліттями.

Таблиця 1.1

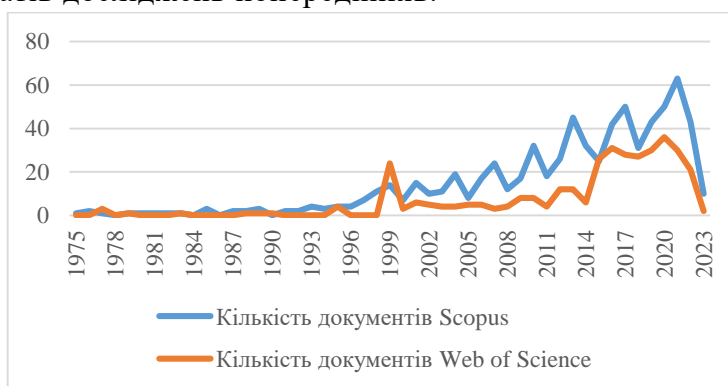
Публікаційна активність щодо проблем економічної злочинності в країнах світу за даними бази Scopus

Роки	Кількість публікацій	Темп зростання, %	Темп приросту, %	Питома вага, %
1971 – 1980	26	–	–	4,7
1981 – 1990	28	107,7	7,7	5,1
1991 – 2000	83	296,4	196,4	15,1
2001 – 2010	136	163,8	63,8	24,8
2011 – 2020	275	202,2	102,2	50,3
Разом	548	X	X	100

Відсутність єдиного підходу призводить до застосування ряду термінологічних конструкцій, зокрема: «злочинність в сфері економіки», «злочинність в сфері економічних відносин», «економічна злочинність», «злочини у сфері економічної діяльності», «злочини у сфері господарської діяльності».

Складність дослідження даної тематики полягає в неоднозначності самого феномену цього явища, яке є мультисистемним, інтегрованим, полівекторним, а також складністю відокремлення правопорушень, які не мають економічних наслідків. Так, наприклад, кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва, проти довкілля можуть супроводжуватись економічними наслідками різних масштабів. Однак, відсутність єдиного підходу, концептуальної єдності у визначенні змістовного і предметного підходу призводить до зведення даного явища до «фігурального виразу», застосування якого втрачає конкретний зміст, що створює проблеми, в першу чергу, у забезпеченні протидії економічній злочинності через відсутність об'єктивної статистичної інформації, складності розробки уніфікованих заходів та дієвих алгоритмів, дублювання

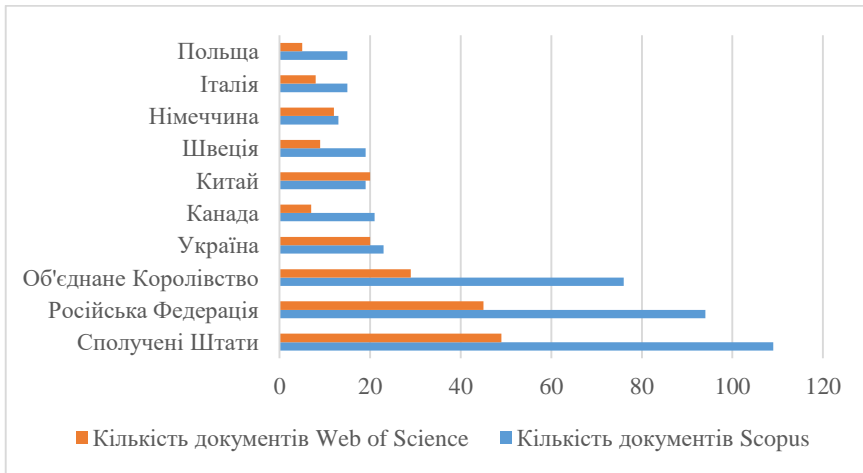
функцій правоохоронних органів та спеціалізованих органів або відсутності компетенцій у будь-яких суб'єктів тощо. Тому, не зважаючи на численні спроби досягнути однозначності підходу до розуміння «економічної злочинності», дана проблема потребує комплексного вирішення з використанням юридичного та економічного інструментарію методології пізнання. Неузгодженість термінологічного апарату не єдина, однак її вирішення дозволить забезпечити системний підхід до усунення інших проблем, в тому числі, практичного характеру, що в свою чергу, неможливо без вивчення доробку вчених та існуючих результатів досліджень попередників.

Рис. 1.2. Динаміка публікацій за пошуковим запитом «economic crime» у наукометричних базах Scopus та WoS у період з 1975 р. – квітень 2023 р.

За даними Scopus та Web of Science, кількість публікацій документів по економічній злочинності зростає з кожним роком протягом останніх десятиліть. Особливо значний приріст відзначався востаннє в період 2021 року.

Таким чином, за результатами дослідження динаміки публікацій документів в Scopus, можна зробити висновок, що відбувається стійкий ріст інтересу наукової спільноти до економічної злочинності протягом останніх десятиліть. Результати цього дослідження можуть бути корисними для подальших досліджень, а також для визначення пріоритетних напрямків діяльності органів правопорядку на рівні країни та міжнародного співробітництва в боротьбі з економічною злочинністю.

Рис. 1.3. Динаміка публікацій за пошуковим запитом «economic crime»

у наукометричних базах Scopus та Web of Science

у період з 1975 р. – квітень 2023 р. за географічним розподілом

Щодо географічного розподілу публікацій, переважна більшість обмежується країнами з високорозвинутими економіками, такими як США, Велика Британія, Швеція, Німеччина, Канада та Італія. Також присутній значний обсяг робіт з дослідження економічної злочинності в країнах, економіка яких розвивається, таких як Китай, Україна. Згідно рисунку, багато країн з різних континентів зацікавлені у подоланні економічної злочинності, тому для розробки та впровадження ефективних заходів для подолання досліджуваної проблеми були створені міжнародні організації. Міжнародні організації приділяють увагу запобіганню та протидії економічній злочинності з кількох причин. По-перше, через серйозну загрозу економічній безпеці і стабільності країн та регіонів, для захисту своїх членів від цих негативних наслідків. По-друге, економічна злочинність часто перетинає кордони країн, що робить її міжнародною проблемою. Міжнародні організації можуть допомогти у координації зусиль країн у боротьбі з економічною злочинністю, а також розробити міжнародні стандарти і механізми, що допоможуть у її протидії. По-третє, міжнародні організації можуть займатися вивченням економічної злочинності, оскільки вона може мати вплив на розвиток інших проблем, таких як транснаціональний тероризм, корупція та більш глобальні проблеми безпеки.

Отже, міжнародні організації приділяють увагу боротьбі з економічною злочинністю для захисту своїх членів від економічних наслідків злочинів, координації зусиль країн у боротьбі з економічною злочинністю та підтримки безпеки та стабільності в світі. Міжнародні організації, які протидіють економічній злочинності, грають важливу роль у збереженні безпеки та стабільності у світі. Ці організації допомагають у боротьбі з різними видами економічної злочинності, такими як відмивання грошей, корупція, шахрайство та інші. Однією з найвідоміших організацій є Інтерпол, яка координує дії міжнародних правоохоронних органів у боротьбі з економічною злочинністю. Також, на території європейських країн діє Європол.

Інтерпол – це одна з найвідоміших міжнародних кримінальних організацій, яка займається боротьбою з злочинністю та розшукує злочинців по всьому світу. Ця організація була створена в 1923 році, і її головна мета – забезпечення безпеки на міжнародному рівні та виявлення злочинців, які втікають через кордон.

Особливість Інтерполу полягає у тому, що він не є поліцейським органом і не має повноважень затримувати злочинців. Його функції полягають у зборі та обміні інформацією про злочини, у відправленні запитів на національні органи правопорядку з метою затримання та видачі злочинців, а також у сприянні у виконанні домовленостей міжнародного права.

Роль Інтерполу у світі безпеки та боротьби зі злочинністю надзвичайно важлива. Організація працює з більш ніж 190 країнами, об'єднання яких дозволяє боротися з крос-бордерними злочинами та розв'язувати складні міжнародні справи. Окрім того, Інтерпол відіграє важливу роль у запобіганні тероризму та організованій злочинності, в тому числі у попередженні підробки грошей. Ця організація також є надзвичайно важливим ресурсом для національних правоохоронних органів, які можуть залучати до співпраці Інтерпол для затримання злочинців. У загальних рисах, Інтерпол забезпечує безпеку та порядок у світі на міжнародному рівні, координуючи зусилля правоохоронних органів різних країн. Організація зосереджена на багатьох видах злочинності – від наркоторгівлі до тероризму, і використовує новітні технології та методи, щоб забезпечити якість та ефективність своєї роботи.

На противагу Інтерполу, у 1999 році, для зміцнення співпраці між національними правоохоронними органами та забезпечення більш ефективної боротьби зі злочинністю була створена інша організація. Європол – це міжурядова організація зі штаб-квартирою в Гаазі (Нідерланди), яка займається координацією діяльності національних правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю в межах Європейського Союзу. Одна з особливостей Європолу – це те, що він має право надавати підтримку та допомогу з метою усунення національних кордонів при розслідуванні злочинів, зокрема, транскордонних злочинів, і забезпечити надання відповідної інформації країнам-членам. Європол координує боротьбу зі злочинністю у таких галузях, як тероризм, наркоторгівля, організована злочинність та кіберзлочинність. Європейські та національні правоохоронні органи можуть надавати інформаційну, аналітичну, технічну та операційну підтримку, яка необхідна для міжнародних розслідувань.

Одна з основних задач Європолу – це розвиток його діяльності у сфері кіберзлочинності. Це надзвичайно важлива галузь для організації, оскільки незаконні дії в кіберпросторі можуть нанести значну шкоду національним економікам та безпеці громадян. Європол активно співпрацює з національними правоохоронними органами, компаніями-постачальниками послуг інформаційно-комунікаційних технологій та сертифікаційними органами, щоб розвивати технічні, професійні та юридичні засоби боротьби з кіберзлочинністю.

Європол є важливою організацією для забезпечення безпеки та порядку в Європі, підтримки національних правоохоронних органів та боротьби з різними видами злочинів. Координація діяльності європейських правоохоронних органів є дуже важливою і Європол узгоджує ці зусилля з метою забезпечення безпеки та захисту громадян на всій території Європейського Союзу. Європол та Інтерпол займають ключові позиції в боротьбі з економічною злочинністю на міжнародному рівні, яка завдає збитків світовій економіці до 3,6 трильйонів доларів за рік. Тоді як Інтерпол зосереджується на співпраці та обміні інформацією між національними правоохоронними органами, Європол спрямовує свою увагу на підтримку співпраці між країнами ЄС та на розслідування діяльності міжнародних злочинних організацій, які займаються

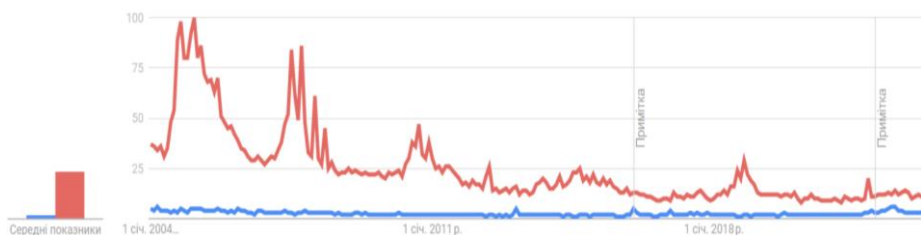
економічною злочинністю. Європол та Інтерпол мають важливі ресурси, які допомагають їм в цій роботі. Наприклад, Європол має доступ до численних баз даних з інформацією про кримінальну діяльність у всій Європі, а Інтерпол має широку мережу зв'язків з правоохоронними органами по всьому світу. Також Європол та Інтерпол регулярно проводять операції та спільні проєкти з боротьби проти економічної злочинності на міжнародному рівні.

Завдяки цим ресурсам та співпраці з національними правоохоронними органами, Європол та Інтерпол допомагають виявляти та розслідувати різні категорії злочинів, такі як шахрайство, відмивання грошей, корупція, підробка документів та інші. Щодо економічної злочинності, Європол та Інтерпол співпрацюють з країнами-членами для розслідування та переслідування злочинців.

Таким чином, можна стверджувати, що роль Європолу та Інтерполу в розслідуванні економічних злочинів полягає у спільній боротьбі проти злочинності на міжнародному рівні та встановлення контролю за діяльністю міжнародних злочинних організацій, що займаються економічною злочинністю.

У зв'язку з останніми подіями, зокрема, у нашій державі та у всьому світі, останнім часом все більше людей шукають інформацію про міжнародні організації, які забезпечують безпеку і порядок на світовому рівні. Інтерпол та Європол є двома зі старших та провідних міжнародних організацій у цій сфері. Обидві організації займаються боротьбою зі злочинністю, але мають різницю у своїй географії та ролях. Тому вважаємо за доцільне, дослідити динаміку пошукових запитів «Europol» та «Interpol» за допомогою інструмента Google Trends, який показує статистику пошукових запитів, завдяки чому можна дослідити як часто люди шукають певний запит та як пошукова історія даного запиту змінювалася з часом і на якій території.

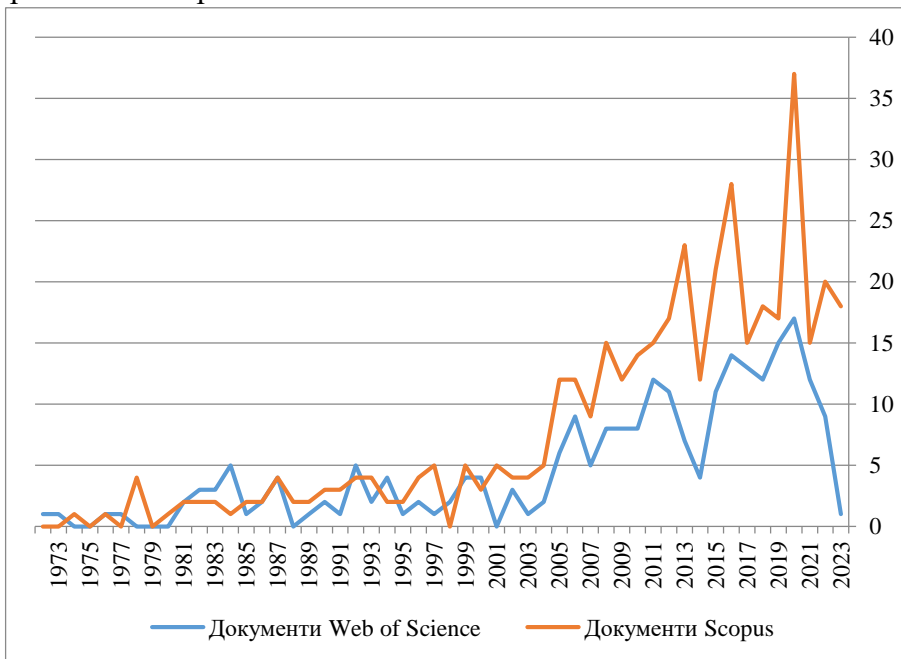

Рис. 1.4. Динаміка популярності пошукових запитів «Europol» та «Interpol» з 2004 р. – квітень 2023 р.

Для аналізу динаміки популярності запитів «Interpol» та «Europol» від 2004 р. і до сьогодні було використано Google Trends. Починаючи з 2004 р. та до 2010 року запит «Interpol» був досить стійким та стабільним на рівні 50-60 балів (максимальне значення – 100), що свідчило про помірну популярність цього терміну. З 2010 р. по 2014 р., можна спостерігати невеликий ріст популярності до 75 балів. З 2014 р. та до сьогодні, популярність запиту «Interpol» була не дуже високою, з верхніми рівнями більше 25 балів. Для запиту «Europol» динаміка популярності ідентична. З 2004 р. і до 2010 р. була порівнювана кількість запитів з низькою популярністю від 0 до 10 балів. У 2014 р. запит «Europol» набув популярності більш ніж 10 балів. З 2015 р. по 2019 р. популярність запитів на «Europol» лише збільшилась, досягнувши максимальної популярності у грудні 2019 р.

Загалом, популярність запитів «Interpol» та «Europol» значно зросла з 2010 року та до сьогодні. Це зростання можна пояснити збільшенням інтересу людей до світової безпеки та ростом частоти кримінальних інцидентів в світі. Загалом, найчастіше користувачі шукали дані про Інтерпол, що пов'язано з тим, що дана організація співпрацює з багатьма країнами на різних континентах. Частота запитів про Європол дещо нижча, зазвичай користувачі шукають контактні дані організації. Серед європейських країн лідерами за даними пошуковими запитами є Румунія, Польща, Німеччина та Нідерланди. До п'ятірки лідерів можна також віднести і Кенію. За пошуковим запитом «Interpol» в базі даних Scopus є більше 400 наукових документів, в яких розглядаються питання, пов'язані з Інтерполом. Ці документи містять статті, доповіді на конференціях, книги і глави з книг, огляди інформації, які були опубліковані з

1974 року і далі. За пошуковим запитом «Interpol» в базі даних Web of Science розміщено більше 280 різних документів починаючи з 1973 року. Дані наукові дослідження можуть бути корисні для поліції та інших правоохоронних органів, які співпрацюють з Інтерполом в питаннях боротьби зі злочинністю. Вони можуть допомогти законодавчим та правоохоронним органам розуміти складність сучасного світу та сприяти законодавчим та управлінським рішенням.

Рис. 1.5. Динаміка публікацій за пошуковим запитом «Interpol» у бібліометричних базах Scopus та Web of Science у період з 1972 р. – квітень 2023 р.

Динаміка публікацій документів у Scopus по темі «Interpol» показує збільшення кількості публікацій в цій галузі протягом останніх десяти років.

За даними Scopus, у 2010 році було опубліковано 15 статей на тему «Interpol» у наукових журналах, однак у 2020 році це число зросло майже втричі та становить 37 публікацій. Галузі наукових досліджень, пов'язані з «Interpol», включають дослідження з кримінальної юстиції, міжнародної безпеки, транснаціональних злочинів, супроводу та забезпечення діяльності міжнародних правоохоронних організацій тощо. Ці дані показують, що тема

«Interpol» є актуальною у світі науки та досліджень, що свідчить про потребу та зацікавленість в наукових дослідженнях у цій області. Динаміка публікацій документів у Web of Science на тему «Interpol» також показує збільшення кількості публікацій в цій галузі протягом останніх років.

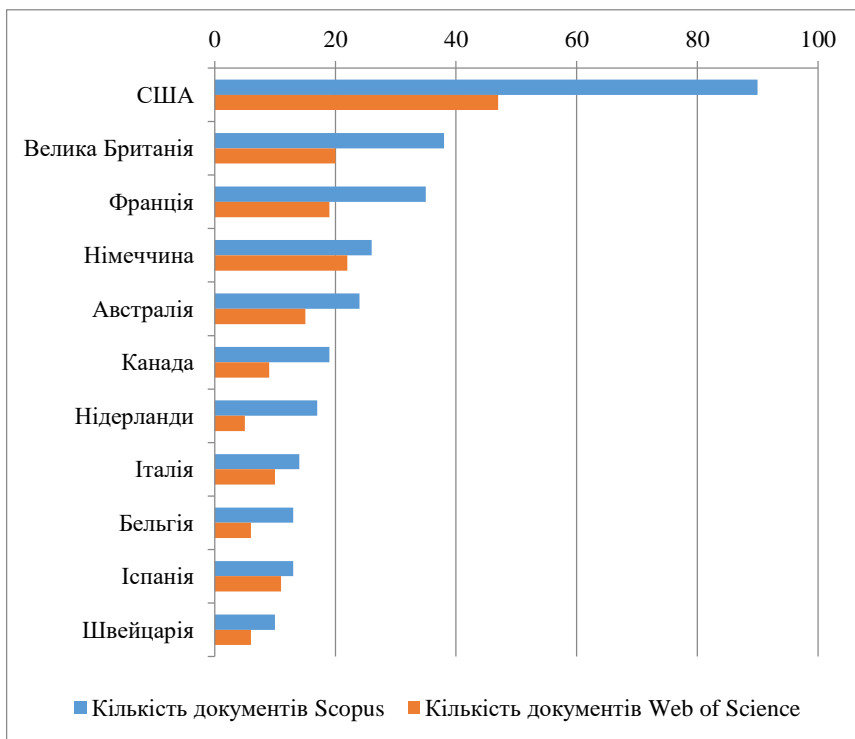
За даними Web of Science, у 2010 році було опубліковано 8 статей на тему «Interpol» у наукових журналах, однак у 2020 р. це число зросло більш, ніж вдвічі та становить 16 публікацій. Галузі наукових досліджень, пов'язаних з «Interpol», включають дослідження з кримінальної юстиції, міжнародної безпеки, транснаціональних злочинів, міжнародного співробітництва правоохоронних органів тощо. Ці дані свідчать про потребу та зацікавленість у наукових дослідженнях з теми «Interpol», що може допомогти у покращенні міжнародного співробітництва правоохоронних організацій та забезпеченні міжнародної безпеки.

Наступним кроком ми проведемо аналіз документів у наукометричних базах за географічним розподілом.

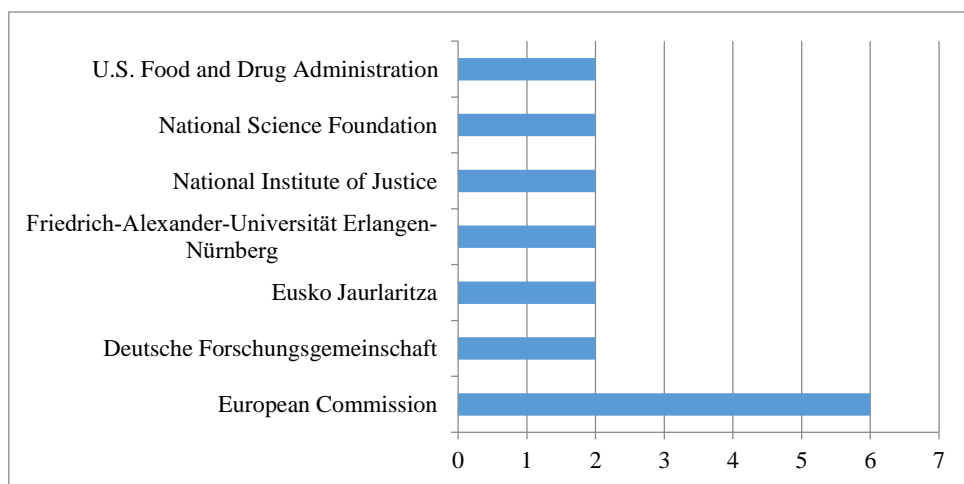
За результатами пошуку наукових документів у базах Scopus та Web of Science, лідерами серед країн з найбільшою кількістю документів по темі Інтерполу є США, Велика Британія та Франція.

Зокрема, за даними Scopus, топ-5 країн з найбільшою кількістю наукових документів про Інтерпол на квітень 2023 року: США – 90 документів; Велика Британія – 38 документів; Франція – 35 документів; Німеччина – 26 документів; Австралія – 24 документи.

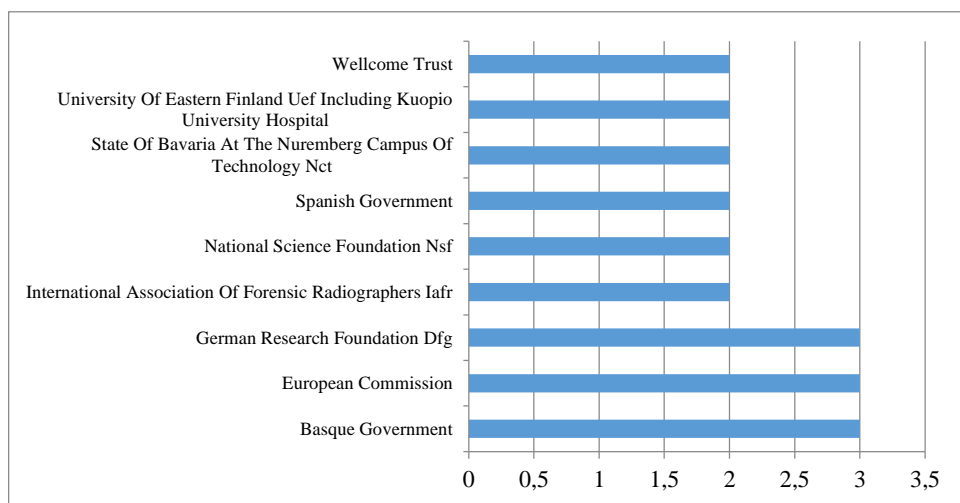
За даними Web of Science, також на квітень 2023 року, топ-5 країн з найбільшою кількістю наукових документів про Інтерпол: США – 47 документів; Німеччина – 22 документи; Велика Британія – 20 документів; Франція – 19 документів; Австралія – 15 документів. Таким чином, США є лідером за кількістю наукових документів про Інтерпол в обох базах даних, а Велика Британія та Франція займають друге та третє місця, відповідно. Варто зазначити, що вітчизняні вчені, також, зробили свій внесок у розвиток досліджень пов'язаних з Інтерполом.

Рис. 1.6. Динаміка публікацій за пошуковим запитом «Interpol» у бібліометричних базах Scopus та Web of Science у період з 1972 р. – квітень 2023 р. за географічним розподілом

Рис. 1.7. Організації, які фінансують дослідження за пошуковим запитом «Interpol», опубліковані в наукометричній базі Scopus

Рис. 1.8. Організації, які фінансують дослідження за пошуковим запитом «Interpol», опубліковані в наукометричній базі Web of Science

Загалом, основними установами, що фінансують дослідження, які стосуються роботи Інтерполу є уряди європейських країн та Європейська комісія, а також, різні інститути.

Рис. 1.9. Розподіл документів за галуззями знань за пошуковим запитом «Interpol», опублікованими в наукометричній базі Scopus

За результатами пошуку наукових документів у базі Scopus, наведеному на квітень 2023 року, більшість наукових публікацій з темою «Interpol» належать до наступних галузей знань: Соціальні науки – 35 %; Ліки – 28 %; Комп’ютерні науки – 7 %. Наукові дослідження щодо діяльності Інтерполу переважно належать до соціальних наук, а також до права та безпеки національної діяльності. Відносно невелика кількість досліджень з бізнесу та менеджменту може бути пов’язана з специфікою діяльності Інтерполу як міжнародної поліцейської організації, яка допомагає у боротьбі зі злочинністю та фактично не є бізнес-структурою.

Рис. 1.10. Розподіл документів за галузями знань за пошуковим запитом «Interpol», опублікованими в наукометричній базі Web of Science

За результатами пошуку наукових документів у базі Web of Science, найбільші кількості наукових публікацій з темою «Interpol» належать до наступних галузей знань: Кримінологія – 20 %; Юридична медицина – 19 %; Державне право – 13 %; Комп'ютерні науки – 9 %.

Це свідчить про те, що більшість наукових досліджень щодо діяльності Інтерполу належать до соціальних наук, права та політичних наук, що відповідає результатам пошуку в базі Scopus. Окрім того, науковці також звертають увагу на національну безпеку та міжнародні відносини, що може бути пов'язано з міждержавним характером взаємовідносин в діяльності Інтерполу.

Нами було проаналізовано 10 найбільш цитованих публікацій за пошуковим запитом «Interpol» опубліковані в наукометричних базах Scopus та Web of Science у таблиці 1.2. Ці публікації належать до різних дисциплін, таких як право, безпека і соціальні науки, вони розглядають діяльність Інтерполу в різних аспектах, такі як бази даних, міжнародне співробітництво, політика та ін. Відомо, що ці публікації мають значні цитування і визнання у науковому світі.

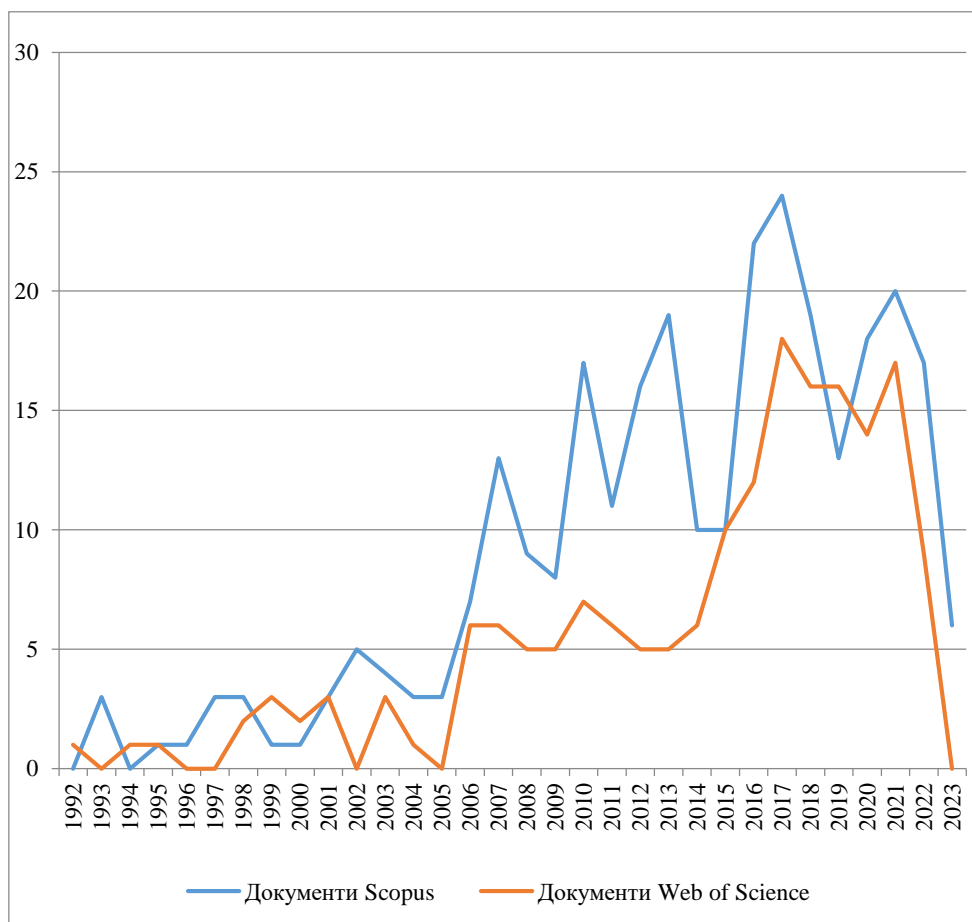
Європол є важливим органом у боротьбі зі злочинністю в європейському просторі. Дослідження, присвячені Європолу, можуть бути корисними для розуміння того, як організація діє та взаємодіє зі своїми партнерами-країнами, щоб боротися з злочинністю на європейському рівні. Кількість злочинних діянь в Європі росте, тому Європол відіграє важливу роль у підтриманні порядку та забезпеченні безпеки в європейському просторі. Тому, наступним кроком ми проаналізуємо масив наукових публікацій, що присвячений дослідженню Європолу та його діяльності.

Таблиця 1.2

10 найбільш цитованих публікацій за пошуковим запитом «Interpol», опубліковані в наукометричних базах Scopus та Web of Science

№	Автор	Назва	Рік	Scopus		Назва	Рік	Назва	Рік	Видання	К-ть цитувань
				Видання	К-ть цитувань						
1.	DeFlem, M. [490]	Міжнародне поліцейське історичне товариство: основи міжнародної співпраці	2012	Policing Historical International Police Cooperation	World Society of Foundations of International Police Cooperation	174	Mark, P., Savellecock, L. [399]	Дослідження пожеж та аналіз залишків легкозаймистих рідлин - Орлят. 2001-2007	2008	Forensic Science international	65
2.	- [527]	Зростання загрози від фальсифікованих ліків.	2010	Bulletin of the World Health Organization	Bulletin of the World Health Organization	81	Barber, N. [456]	Співвідношення статей як предиктор міжнародних варіантів насильницьких злочинів	2000	Cross-Cultural research	63
№	Автор	Назва	Рік	Назва	Назва	Рік	Назва	Рік	Видання	К-ть цитувань Scopus	К-ть цитувань WoS
3.	Gill, P., Fereday, L., Moring, N., Schneider, P.M. [522]			Еволюція баз даних ДНК - Рекомендації для нових європейських документів STR		2006	Forensic Science International	2006	Forensic Science International	187	159
4.	Newton, P.N., Fernandez, F.M., Ramirez, A., Newton, J., Palmer, K. [571]			Спільне епідеміологічне розслідування злочинної торгівлі підобривом дрібнузогом у Південно-Східній Азії		2008	PLoS Medicine	2008	PLoS Medicine	172	153
5.	Barnett, M., Coleman, L. [437]			Проектування поліції: Інтерпол і дослідження змін у міжнародних організаціях		2005	International Studies Quarterly	2005	International Studies Quarterly	135	110
6.	Sidler, M., Jackowski, C., Dimpfhofer, R., Vock, P., Thali, M. [603]			Використання мультиспиральної комп'ютерної томографії в ідентифікації постраждалих від екстазофенілу - переваги та обмеження		2007	Forensic Science International	2007	Forensic Science International	134	102
7.	Broadhurst, K. [461]			Розвиток глобальної правохоронної діяльності щодо кіберзлочинності		2006	Policing	2006	Policing	106	66
8.	Olivares-Mendez, M.A., Fu, C., Ludwig, P., Voes, H., Sanyal, P. [576]			Науковий автономний безпілотний літальний апарат на основі бачення для боротьби з безпековими діями підрозділу		2015	Sensors (Switzerland)	2015	Sensors (Switzerland)	78	62
9.	Jensen, R.B. [543]			Міжнародна ангінарисистська конференція 1898 року та поховання Інтерполу		1981	Journal of Contemporary History	1981	Journal of Contemporary History	78	58
10.	Schuller-Götzburg, P., Suchanek, J. [600]			Судово-одонтологічне успішно ідентифікували жертв пожеж на Пхукети, Таїланд		2007	Forensic Science International	2007	Forensic Science International	73	51

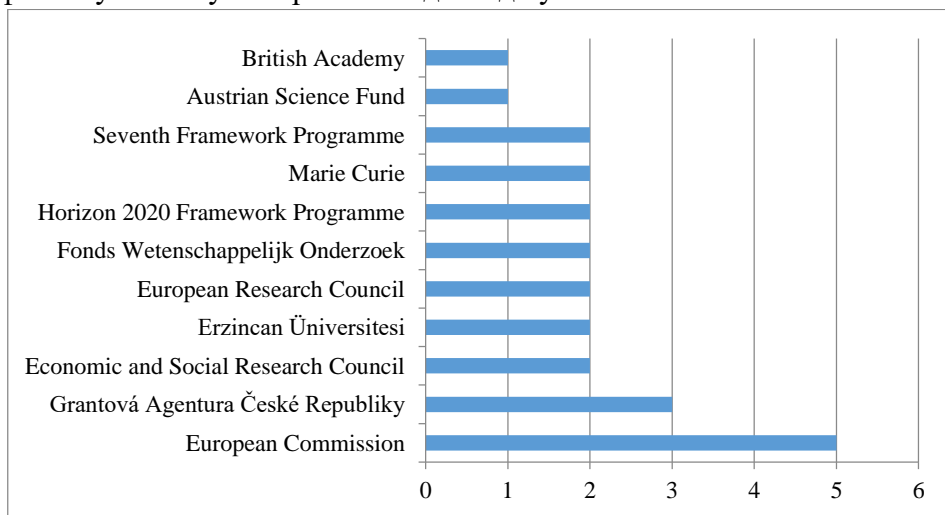
Рис. 1.11. Динаміка публікацій за пошуковим запитом «Eurorol» у бібліометричних базах Scopus та WoS у період з 1992 р. – квітень 2023 р.

За результатами пошуку в базі Scopus можна зазначити, що кількість наукових публікацій, присвячених Європолу, зростає протягом всього досліджуваного періоду. Особливо активний ріст кількості публікацій відзначається за останні 5 років. В 2017 році було опубліковано 24 наукові статті з темою «Eurorol», в 2018 році – 19 статей, у 2019 році – 13 статей, в 2020 році – 18 статей, а на квітень 2021 року – 20 статей. Кількість наукових публікацій, присвячених Європолу, збільшується протягом останніх років в базі Web of Science. Так, починаючи з 1992 було опубліковано 181 документ. Найбільша кількість публікацій була у 2017 році. Кількість наукових публікацій,

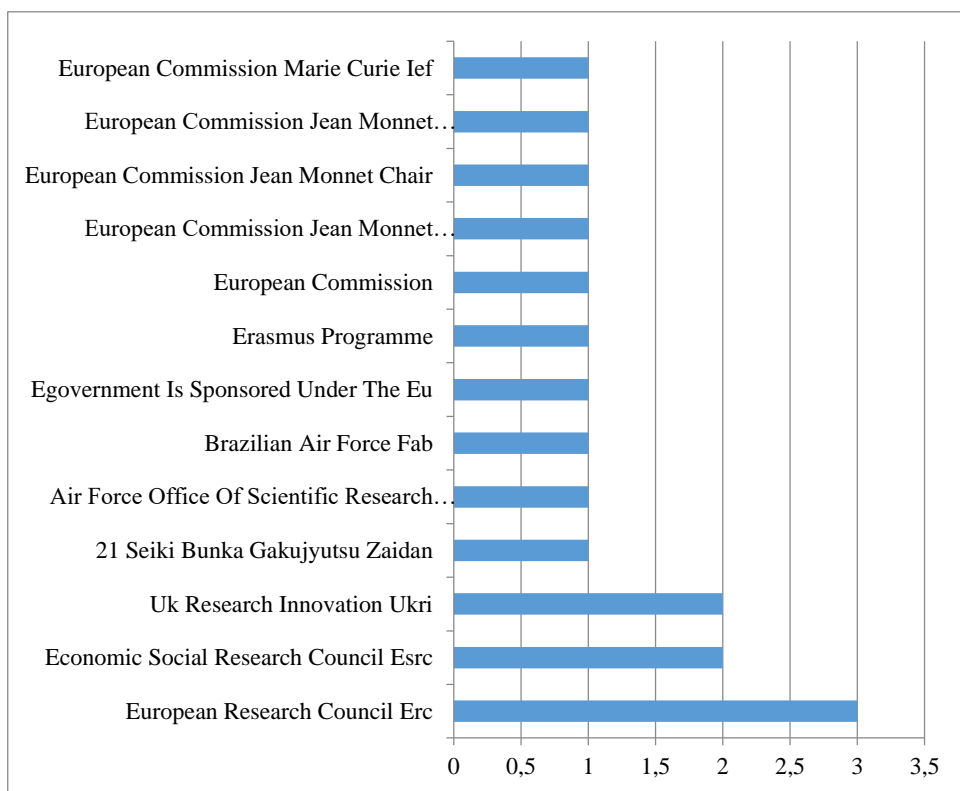
присвячених Європолу, може залежати від різних факторів, таких як зміна пріоритетів досліджень, актуальність проблем, зміною складу дослідницької спільноти тощо.

В 2017 р. спостерігались певні суспільно-політичні події, які викликали збільшення інтересу до основ діяльності Європолу та наукових досліджень цієї організації. Наприклад, у 2017 році відбулася пандемія хакерських атак в ряді країн, що демонструвало недоліки в системі боротьби зі злочинністю та проблеми кібербезпеки, з якими стикається Європол. Також, в 2017 р. було здійснено значні кроки в розвитку співпраці між Європолом і національними правоохоронними органами, що підвищило зацікавленість дослідників у вивченні роботи організації. З іншого боку, збільшення числа наукових публікацій в 2017 році пояснюється різними факторами, такими як випадкові обставини або загальним впливом на науково-дослідницьку спільноту заходів, що були проведені для підвищення інтересу до досліджень Європолу в цей період. Це демонструє зростаючий інтерес вчених та дослідників до діяльності Європолу та його ролі в боротьбі зі злочинністю на європейському рівні. Кількість публікацій може відображати зростаючу роль організації в сучасному світі, а також розвиток наукових досліджень з проблем злочинності та національної безпеки в Європі.

Наступним кроком проаналізуємо основні організації, що фінансують наукові роботи з досліджуваної тематики.

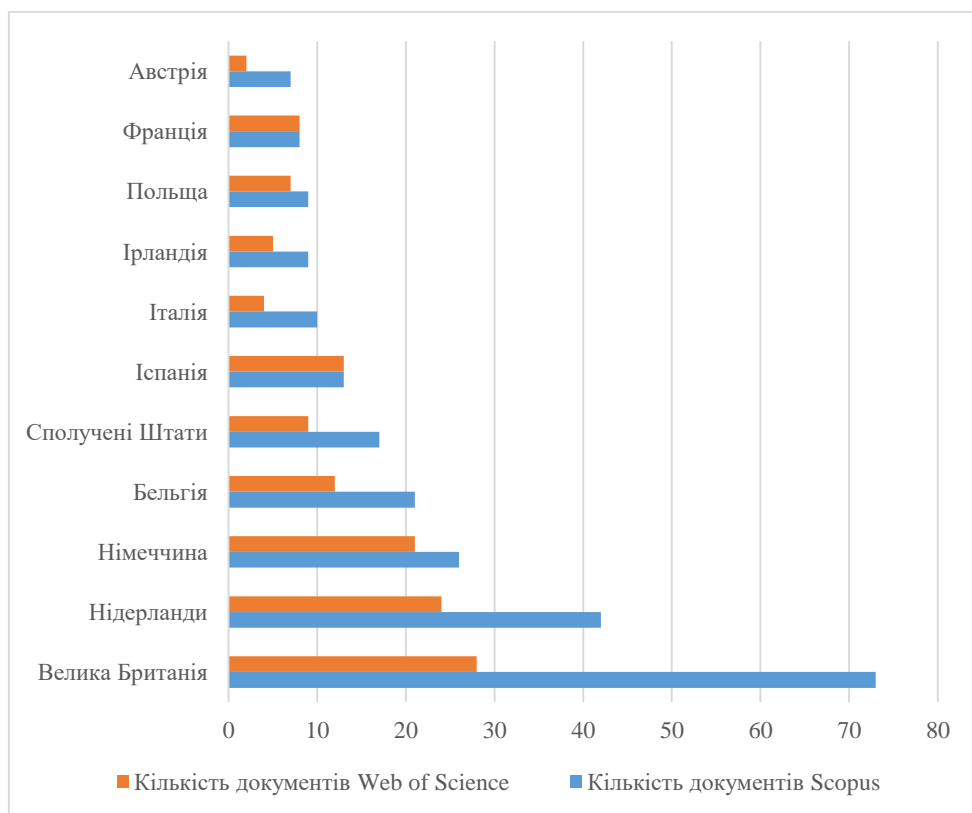
Рис. 1.12. Організації, які фінансують дослідження за пошуковим запитом «Europol» опубліковані в наукометричній базі Scopus

Рис. 1.13. Організації, які фінансують дослідження за пошуковим запитом «Europol» опубліковані в наукометричній базі Web of Science

Автори досліджень можуть отримувати фінансування від національних наукових фондів, університетів, дослідницьких інститутів, незалежних міжнародних організацій та фондів тощо. Крім того, деякі дослідження можуть бути фінансовані самим Європолем або іншими організаціями, що співпрацюють з ним у боротьбі зі злочинністю в Європі. Можна зазначити, що фінансування досліджень за даною тематикою є дуже важливим, оскільки дослідницька робота у галузі боротьби з міжнародною злочинністю є капіталомістким та складним процесом, який потребує великих ресурсів.

За результатами пошуку в базах даних Scopus та Web of Science можна сказати, що діяльність Європолу викликає значний інтерес дослідників соціальних наук у різних країнах.

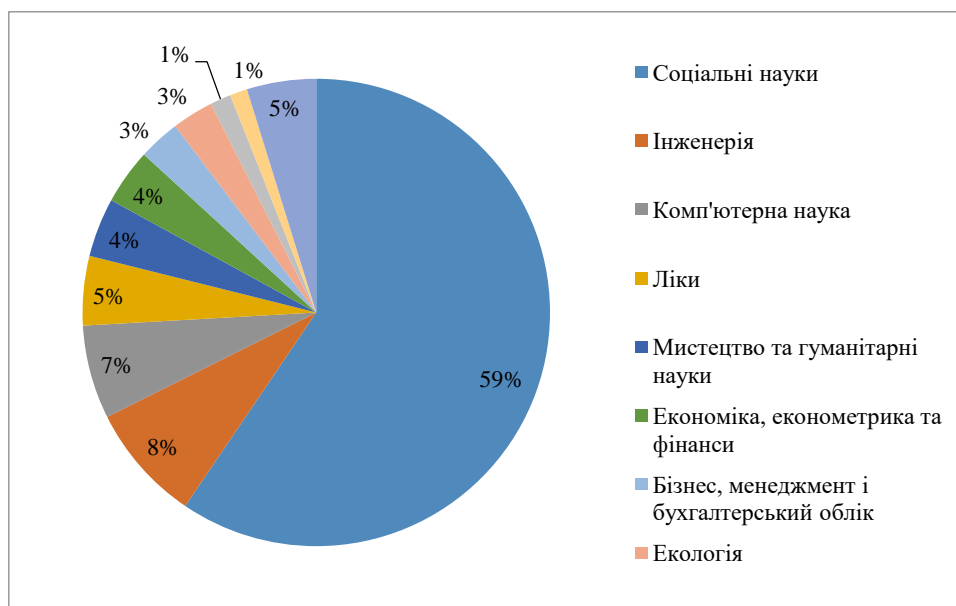

Рис. 1.14. Динаміка публікацій за пошуковим запитом «Europol» у бібліометричних базах Scopus та Web of Science за географічним розподілом

Зокрема, за даними Scopus щодо географічного розподілу публікацій, список країн з найбільшою кількістю публікацій за пошуковим запитом «Europol» на 2023 рік наступний: Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, Бельгія, США, Іспанія, Італія, Ірландія, Польща, Франція.

Згідно з результатами пошуку в базі Web of Science, список країн з найбільшою кількістю публікацій є схожим, хоча не ідентичним: Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, Іспанія; Бельгія; США; Польща; Ірландія; Франція; Італія.

Отже, можна стверджувати, що кількість публікацій, присвячених Європолу, залежить від інтересу дослідників з різних країн до його діяльності та ролі в боротьбі зі злочинністю в Європі. Найбільш активними у публікаціях є науковці з Німеччини, Нідерландів, Італії та Сполученого Королівства.

Рис. 1.15. Документи за галуззю знань за пошуковим запитом «Europol» опубліковані в наукометричній базі Scopus

За результатами пошуку в базі даних Scopus можна заявити, що існує значна кількість документів з різних галузей знань, опублікованих за пошуковим запитом «Europol» в цій наукометричній базі даних. За заявленим уточненим запитом можна зробити наступні висновки: за весь час науково-дослідницької діяльності, починаючи з 1990 року, було опубліковано понад 100 документів з галузей знань, пов'язаних з діяльністю Європолу та його роллю в боротьбі зі злочинністю в Європі. Більшість документів були опубліковані в галузі права, соціології, політичних наук, безпеки та конфліктології. В документах розглядаються різні аспекти роботи Європолу, включаючи організаційну структуру, стратегії, підходи до роботи з кримінальними групами, злочинними тенденціями та кібербезпекою в Європі. Отже, результати пошуку в базі даних Scopus свідчать про існування значної кількості наукових досліджень та публікацій з галузей знань, що присвячені діяльності Європолу та його ролі в боротьбі зі злочинністю в Європі. Ці документи є цінним джерелом інформації для студентів, науковців та всіх, хто цікавиться питаннями правопорядку, безпеки та боротьби зі злочинністю в Європі.

Рис. 1.16. Документи за галуззю знань за пошуковим запитом «Europol» опубліковані в наукометричній базі Web of Science

За результатами пошуку в базі даних Web of Science можна стверджувати, що існує значна кількість документів з галузей знань, опублікованих за пошуковим запитом «Europol» у цій наукометричній базі даних. За заявленим уточненим запитом можна зробити наступні висновки: за весь час існування бази Web of Science, починаючи з 1992 року, було опубліковано багато праць з галузей знань, пов'язаних з діяльністю Європолу та його роллю в боротьбі зі злочинністю в Європі. Більшість документів були

опубліковані в галузі права, соціології, політичних наук, безпеки та конфліктології. Документи, опубліковані у базі Web of Science, відрізняються високим рівнем наукової якості, оригінальністю та авторитетністю, що дозволяє їх використовувати для наукових досліджень, роботи в галузях законодавства, соціології, політики та безпеки. Нижче наведено список 10 найбільш цитованих публікацій за пошуковим запитом «Europol», які опубліковані в базах даних Scopus та Web of Science. Вказано заголовок роботи, журнал, у якому вона була опублікована, рік публікації та кількість цитувань на квітень 2023 року. Зазначені публікації демонструють широкий спектр тем, які пов'язані з діяльністю Європолу, такі як грошове відмивання, моделювання злочину, прогнозування кримінальних тенденцій та сучасні технології боротьби зі злочинністю. За результатами пошуку в базах даних Scopus та Web of Science можна зробити висновок про наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених тематиці Інтерполу та Європолу. Основні теми досліджень стосуються діяльності організацій, їх ролі в боротьбі зі злочинністю, організаційної структури, стратегій, підходів до роботи з кримінальними групами, злочинними тенденціями та кібербезпекою в Європі.

Бібліометричні дослідження можуть допомогти виявити основні напрямки наукової діяльності в галузі правопорядку та безпеки, визначити найбільш актуальні теми та проблеми, а також виявити потребу в додаткових дослідженнях у конкретних напрямках. Результати досліджень можуть бути використані для формулювання стратегій розвитку Інтерполу та Європолу, а також для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Європі.

Економічна злочинність є однією з найбільш досліджуваних проблем у сфері кримінології, економіки та права. Вона стала предметом багатьох наукових досліджень, що публікувалися в академічних журналах та конференційних матеріалах. Scopus та Web of Science є популярними базами даних для проведення бібліометричного аналізу через їх широке охоплення, різноманітний спектр галузей науки, наявність великих масивів наукових даних і можливість проведення порівняльного аналізу наукової діяльності в різних країнах та регіонах світу.

Таблиця 1.3
10 найбільш цитованих публікацій за пошуковим запитом «Europol» опубліковані в наукометричних базах Scopus та Web of Science

№	Автор	Назва	Рік	Видання	Кількість цитувань Scopus	Кількість цитувань Web of Science
1.	Den Boer, M., Hillebrand, C., Nölke, A. [491]	Легитимність під тиском: мережа антитерористичних мереж	2008	Journal of Common Market Studies	124	92
2.	Giné, C.V., Espinosa, I.F., Vilamala, M.V. [524]	Нові позитивні речовини як фальсифікатори контрольованих наркотиків. Тривожне явище?	2014	Drug Testing and Analysis	95	83
3.	Bushoos, E.M. [469]	Друг чи ворог? міжнародна співпраця, організаційна репутація та територія	2016	Public Administration	86	84
4.	Edwards, A., Levi, M. [501]	Дослідження організації тяжких злочинів	2008	Criminology and Criminal Justice	83	70
5.	Kaasert, S. [530]	Європол і боротьба з тероризмом ЄС: міжнародна безпека у зовнішньому вимірі	2010	Studies in Conflict and Terrorism	80	51
6.	Deflem, M. [489]	Європол і контроль за міжнародним тероризмом: боротьба з тероризмом у глобальній перспективі	2006	Justice Quarterly	78	60
7.	Bures, O. [467]	Антитерористична політика ЄС: паперовий тигр?	2006	Terrorism and Political Violence	76	62
8.	Walsh, J.I. [633]	Обали розвідки в Європейському Союзі: інституційні недоліки	2006	Journal of Common Market Studies	64	53
9.	Bushoos, M., Curtin, D., Groenleer, M. [470]	Ріст агентств між автономією та підзвітністю: Європейське поліцейське управління як «жвава інституція»	2011	Journal of European Public Policy	61	50
10.	Bures, O. [468]	Новонароджена роль Європолу в боротьбі з тероризмом	2008	Terrorism and Political Violence	57	33

У Scopus можна знайти понад 700 статей, пов'язаних з економічною злочинністю, зокрема з темами, такими як фінансова корупція, фінансові шахраювання, економічний тероризм тощо. У Web of Science можна знайти понад 300 наукових робіт, пов'язаних з економічною злочинністю, зокрема з темами, такими як організована злочинність, корупція, банківські шахраювання, фінансовий аналіз тощо. Публікації з проблеми економічної злочинності охоплюють різні галузі знань, зокрема кримінологію, економіку, право, політичну науку, соціологію та інші. Найбільш відомі журнали, що публікують статті з економічної злочинності, включають «Journal of Financial Crime», «Crime, Law and Social Change», «European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice», «Journal of Money Laundering Control» та інші.

Отже, можна сказати, що економічна злочинність є досить вивченою проблемою у наукових дослідженнях, з багатьма публікаціями в різних галузях науки. За даними наукометричних баз Scopus та Web of Science, кількість публікацій з проблем, пов'язаних з роботою Інтерпол та Європол, зростає з кожним роком. Щодо географічного розподілу публікацій, переважна більшість обмежується країнами з високорозвинутими економіками, такими як США, Великобританія, Японія, Франція, Німеччина та Канада. Також можна відзначити зростаючі показники публікацій з проблемами Інтерпол та Європол у країнах Центральної та Східної Європи.

За даними Web of Science, кількість публікацій з проблемами, пов'язаними з роботою Інтерпол та Європол, також зростає з року в рік. Кількість публікацій у базі Web of Science у період з 1975 року до квітня 2023 року складає понад 400 документів. Порівнюючи динаміку публікацій з проблемами Інтерпол та Європол в Scopus та Web of Science, можна зробити висновок, що їх поточні показники зростають.

1.3. Сутність, поняття, значення та механізм державної політики запобігання та протидії правопорушенням проти економічної системи

Актуальними на сьогодні є дослідження юридичних понять та категорій, які стосуються загроз національній безпеці. Серед важливих загроз національній безпеці сьогодення є кримінальні правопорушення проти економічної системи. «Економічна злочинність як загроза національній економічній безпеці характерна різним економічним та політичним системам. Сторінки економічної історії свідчать, що жодна існуюча в світі економічна система не змогла уникнути економічної злочинності, жодна політична система не змогла задовольнити інтереси різних соціальних груп задля уникнення економічної злочинності» [80]. «Економічна злочинність має безумовний вплив на систему економічної безпеки держави, адже є деструктивним фактором, що руйнує систему економічних відносин різних рівнів – як з середини так, і ззовні. Економічна злочинність є міждисциплінарною категорією, адже займає певне місце в об'єктно-предметному полі економічних, соціологічних, політичних, правових та державно-управлінських наук. Відповідно, в системі наукових досліджень сформувалася сукупність різносторонніх підходів до розуміння економічної злочинності. Більшість підходів тлумачать зміст економічної злочинності з позиції юридичних наук в частині регулювання економічної діяльності та запобігання і протидії даним видам злочинів. В економічній науці дане поняття майже не розглядалося, проте економічна злочинність знаходиться в об'єктно-предметному полі економічних наук та є загрозою економічній безпеці держави. Сьогодні економічну злочинність варто винести в поле економічних наук, що вивчають економічну безпеку держави, що дозволить розробити механізми забезпечення її відповідного рівня» [109].

Розвиток юридичної науки завжди супроводжується розвитком її понятійно-категоріального апарату, що вкрай важливо, як для розвитку окремого наукового дослідження, так і для теорії, методології та практики права. В умовах інформаційного суспільства неможливо переоцінити значення та роль теоретичних досліджень, що стосуються розвитку окремого

поняття, зокрема в системі кримінального права. Обраний нами об'єкт дослідження вимагає окреслити зміст поняття «кримінальні правопорушення проти економічної системи». Зазначене поняття є новим як в науковому так і практичному сенсі, адже визначається сучасними положеннями до розуміння правопорушень, проступків та злочинів в кримінальному праві та власне властивостями даного суспільного явища, що знаходиться в структурі об'єктів права.

Питання розвитку понятійного апарату за досліджуванним об'єктом піднімали в наукових працях вітчизняні вчені: І.М. Базярук, О.І. Барановський, В.Т. Білоус, І.Г. Богатирьов, А.М. Бойко, О.О. Бондаренко, М.Б. Бучко, М.Ю. Валуйська, З.С. Варналія, В.І. Василичук, В.А. Ведькал, А.Ф. Волобуєв, Д.О. Грицишен, О.В. Грабчук, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О. Горбань, І.М. Даньшин, М.О. Дунас, С.Ф. Денисов, А.П. Дикий, А.Л. Дудніков, М.О. Євдокімова, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, Н.І. Клименко, О.М. Крижановський, В.В. Коваленко, В.П. Корж, С.Й. Кравчук, О.М. Кубецька, О.В. Лисодєд, С.П. Лисак, О.М. Литвак, Н.В. Лісова, Г.А. Матусовський, Я.В. Мочкош, В.В. Мойсеєнко, Є.В. Невмеженський, Т.М. Остапенко, Я.С. Палешко, О.В. Пчеліна, Л.А. Пісковець, В.М. Попович, В.А. Предборський, В.Д. Пчолкін, Т.О. Скакун, Л.П. В.М. Сокол, Є.Л. Стрельцов, Н.К. Сукач, В.Я. Тацій, О.О. Титаренко, А.М. Толкач, В.В. Франчук, Д.М. Харко, І.О. Юрчик та інші.

Синонімічний ряд дефініції «кримінальні правопорушення проти економічної системи» представлений наступними термінами: «економічні злочини», «господарські злочини», «злочини в сфері господарської діяльності». Відповідно, в даному дослідженні ми будемо вивчати як саму дефініцію, так і властивості зазначених синонімічних понять.

«Історично склалося так, що економічна злочинність супроводжує розвиток людства ще з первісного ладу, а саме з часів об'єднання общин в різні види формувань. Такі формування в результаті стали основою формування державності та виникнення перших держав в світі. Економічна злочинність та врегулювання економічних інтересів різних соціальних груп стали своєрідним каталізатором формування держави та інститутів державного управління. Сьогодні неможливо уявити, яким би був стан економічно злочинності, якби держава не виконувала правоохоронну функцію та не встановлювала обмеження щодо економічної діяльності та вплив на неї різних стейкхолдерів» [80].

Вперше в науковий обіг поняття економічних злочинів було введено після закінчення другої світової війни. Розробку даного поняття розпочато у 1945 р. американськими вченими-юристами. Даний процес отримав назву протидії “білокомірцевій злочинності”, тобто злочинності до якої причетні високопосадовці в сфері корпоративного управління та бізнесу. Пізніше структура даного виду злочинів була розширена, шляхом віднесення наступних правопорушень: злочини проти фінансових ринків, комп’ютерні шахрайства, ухилення від сплати податків, незаконна господарська діяльність, легалізація доходів та інші.

Сьогодні в наукових колах точиться дискусія щодо змісту поняття економічних злочинів й, відповідно, кримінальних правопорушень проти економічної системи, що, в свою чергу, відображається в експертних висновках щодо розробки проєктів нового кримінального кодексу України. Відсутність чіткої позиції щодо змісту кримінальних правопорушень проти економічної системи призводить до відсутності в структурі кримінального кодексу відповідного розділу, який би відповідав сучасним властивостями економічної, правової та політичної систем з одного боку, а також призводить до неефективності механізмів запобігання та протидії таким злочинам, з іншого.

Зазначена проблема пов’язана в більшій мірі з тим, що дане суспільне явище має міждисциплінарний та міжсистемний характер. «Боротьба з економічною злочинністю як об’єкт державного управління є особливою складовою наукового пізнання. Це обумовлено тим, що економічна злочинність є об’єктом дослідження різних суспільних наук. Вважаємо, що питання економічної злочинності знаходиться на перетині наступних сфер наукового пізнання, зокрема: економічні науки з позиції впливу на розвиток та безпечне функціонування економічних систем різних рівнів; юридичні науки в частині правового регулювання боротьби з економічною злочинністю та сфер і галузей права, що пов’язані із їх вчиненням; соціологічні науки з позиції впливу економічних злочинів на розвиток соціуму; психологічні науки з позиції формування психологічного профілю суб’єктів економічних злочинів; політичні науки з позиції розвитку політичної свідомості в боротьбі з економічними злочинами; військові науки з позиції впливу економічних злочинів на військово-економічну безпеку держави» [80].

«Центральною проблемою при вивченні економічної злочинності як соціального явища виступає питання про його органічний зв'язок із життєдіяльністю суспільства. Така постановка проблеми не може вважатися незаперечною, адже вона інколи призводить до багатозначних практичних висновків. Якщо об'єднати різноманітні школи, вчення, концепції, теорії про сутність і походження економічного злочину, то визначальними для них будуть два світоглядно-методологічних підходи в історичному аспекті. Насамперед, це – натуралістично-матеріалістичне розуміння проблеми, відповідно до якого основу життєдіяльності суспільства становить матеріальне виробництво, а суспільство виступає частиною природи з огляду на те, що об'єктивні закони його розвитку проявляються через свідому діяльність людей. Протилежний підхід – релігійно-ідеалістичний, який заперечує будь-яку закономірність у суспільному розвитку під визначальним провіденціоналістським впливом його духовних начал. Для обох філософсько-світоглядних підходів розуміння життєдіяльності суспільства характерне поєднання економічного злочину і злочинності зі злом, яке притаманне самій людині через її недосконалість тому, що вона не має в готовому вигляді відповідних умов життя і постійно бореться за їх утворення, як це, зокрема, спостерігається при матеріалістичному розумінні суспільства» [65, с. 129].

Проблему різносторонніх підходів до змісту економічних злочинів А.П. Дикий пояснює наступним чином:

«1) економічні злочини є об'єктом різних галузей права, зокрема: господарське, земельне, екологічне, адміністративне, міжнародне та кримінальне. Якщо більшість галузей встановлюють параметри економічної діяльності та економічної системи в цілому, то кримінальне право характеризує економічну злочинність, власне, з позиції порушення даних параметрів;

2) економічні злочини знаходяться на перетині інтересів сукупності учасників суспільних відносин, зокрема: підприємства; державні органи; фінансово-кредитні установи; міжнародні організації; громадські організації; громадянина та групи осіб. Це означає, що економічні злочини можуть становити загрозу діяльності кожного учасника, а в цілому є загрозою економічній безпеці держави, що призводить до порушення інтересів та, як наслідок, до відсутності соціального консенсусу;

3) економічні злочини є об'єктом дослідження сукупності наук, зокрема: економічних, соціальних, юридичних, державного управління, технічних. Це сприяє різному розумінню об'єктно-предметного поля визначення економічної злочинності й, відповідно, їх різного тлумачення» [109].

Досліджуючи зміст кримінальних правопорушень проти економічної системи ми маємо врахувати міждисциплінарні властивості даного явища, а також цілі для яких буде застосовуватися дане поняття. Відповідно для комплексного підходу варто розглядати кримінальні правопорушення як соціальне явище та певний вид діянь щодо яких передбачається відповідальність згідно з кримінальним законодавством.

Вітчизняний вчений Д.О. Грицишен, визначаючи особливості реалізації державної кримінально-правової політики щодо запобігання та протидії економічній злочинності, запропонував наступні підходи до розширення понятійного апарату за об'єктом дослідження:

«– економічна злочинність як соціально-економічне явище: економічна злочинність – це соціально-економічне явище, яке полягає в суспільно небезпечній діяльності, яка здійснюється учасниками економічних відносин через порушення законної діяльності або здійснення незаконної діяльності та призводить до порушення інтересів економічних агентів (держава, суб'єкти господарювання, населення, міжнародні партнери та інші), принципів економічної свободи та дисбалансу в суспільних відносинах;

– економічна злочинність як об'єкт кримінального права: вид злочинної діяльності особи або групи осіб, які здійснюють суспільно-небезпечні діяння в сфері економічної діяльності через законну та незаконну діяльність з метою отримання економічних вигід та порушуючи права інших осіб та призводячи до економічних збитків;

– економічна злочинність як об'єкт державного управління: економічна злочинність є об'єктом державного управління, що проявляється як соціально-економічне явище, що переслідується законом, адже має на меті отримання незаконної економічної вигоди особою чи групою осіб, суб'єктом господарювання або іншими особами та реалізується через законну та незаконну економічну діяльність та чинить вплив на суспільні відносини, що загрожує національній безпеці держави;

– економічна злочинність як загроза національній безпеці: економічна злочинність є загрозою національній безпеці держави, адже чинить вплив на суспільно-економічні відносини, що призводить до дисбалансу економічної системи, соціально-економічні наслідки чого викликають ризики для їх безпеки» [99].

Вважаємо, що для цілей даного дослідження варто дослідити зміст поняття кримінальні правопорушення проти економічної системи та її синонімів як суспільного явища, як правової категорії та як поняття, що закріплено в кримінальному законодавстві. Для цього нами було досліджено дефініцію понять «економічний злочин» («економічні злочини»), «економічна злочинність», «злочинність в сфері економіки», «злочин в сфері економіки», «господарські злочини» та «злочини в сфері господарської діяльності». Аналізуючи підходи вчених до даних понять варто наголосити на принципових положеннях, за якими можна їх систематизувати для цілей дослідження та встановлення властивостей.

В першу чергу розглянемо таке поняття як «економічна злочинність» («злочинність в сфері економіки»), яка характеризує кримінологічний стан в суспільстві, зокрема економічній системі. Щодо даного поняття в науковій літературі представлені наступні підходи:

– економічна злочинність як вид злочинності. Даний підхід до змісту досліджуваного поняття представлений в працях А.М. Бойко: «вид злочинності, що становить спричинену закономірностями розвитку суспільства кримінологічно-однорідну сукупність суспільно небезпечних і кримінально-караних проявів господарської діяльності, які посягають на механізм організації національної економіки і які вчиняють зазвичай суб'єкти господарської діяльності – фізичні особи або службові особи юридичних осіб – суб'єктів господарської діяльності у процесі здійснення ними фактичної чи фіктивної господарської діяльності через порушення порядку її здійснення з метою отримання економічної вигоди» [45]. Бойко А.М. в своєму дослідженні під економічною злочинністю розуміє наступне: «злочини, які окрім господарського механізму національної економіки, посягають і на інші основні структурні елементи економічної системи, такі як власність, інтереси служби у сфері господарської діяльності тощо,

а формулювання «злочини економічної спрямованості», охоплює будь-яку злочинну діяльність, спрямовану на отримання економічної вигоди» [43]. Кравчук С.Й. вказує на економічну злочинність як «злочини, вчинені в економічній сфері з використанням легітимних технічно-облікових, фінансово-облікових та контрольно-управлінських прав і повноважень» [193].

– економічна злочинність як порушення інтересів. Закалюк А.П. вважає, що економічна злочинність – це «порушення інтересів і цілей легальних учасників економічних відносин, а саме отримання у правомірний спосіб прибутку, доданої вартості» [143].

– економічна злочинність як сукупність умисних корисливих злочинів. Даний підхід підтримує М.Б. Бучко вказуючи, що економічна злочинність – це «сукупність умисних корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами, іншими працівниками підприємств та установ, незалежно від форм власності, шляхом використання службового становища і місця роботи, а також так званих злочинних промислів» [54]. Колектив авторів В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодед зазначає наступне: «сукупність умисних корисливих злочинів легальної і нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають господарські відносини» [225]. Білоус В.Т. характеризує дане поняття як «складна інтеграційна система, що складається з умисних корисливих злочинів проти економічних відносин власності; умисних корисливих господарсько-економічних злочинів; злочинів посадових осіб, які завдають істотної шкоди у сфері економічної діяльності; злочинів, що скоюються організованими групами і злочинними співтовариствами, які завдають значної шкоди економічним відносинам власності» [37]. На думку Н.К. Сукач «економічна злочинність – сукупність корисливих зазіхань на власність, на привласнення частини результатів діяльності підприємств, організацій і установ, що сприяє формуванню та здійсненню кримінальних та корупційних дій, в результаті яких формуються грошові потоки, які використовуються злочинними елементами з метою збагачення» [360].

– економічна злочинність як корислива злочинна (протиправна) діяльність. Головкін Б.М. вказує, що «злочинність у сфері економіки – це корислива злочинна діяльність службових

осіб та інших учасників економічних відносин, спрямована на заподіяння матеріальної шкоди підприємствам, установам, організаціям різних форм власності або суб'єктам господарювання» [70]. На думку В.А. Предборського «Економічна злочинність визначається як протиправна діяльність, яка охоплює різні зловживання економічною владою, посягає на порядок економічного управління, завдає істотної економічної шкоди інтересам держави, приватній підприємницькій діяльності або груп громадян, здійснюється постійно в межах і під прикриттям законної економічної діяльності менеджера з метою отримання наживи як фізичними, так і юридичними особами» [288]. Невмеженський Є.В. характеризує економічну злочинність як «усі діяння, в яких прямим мотивом є економічна вигода суб'єкта, тобто мають корисливий характер, а метою таких злочинних посягань є привласнення недозволеного. Для того щоб злочин вважався економічним, він повинен мати тривалий, неодноразовий характер, скоюватися систематично і в рамках економічної чи господарської діяльності, які не є примітивними» [265]. Харко Д.М. зазначає, що «Економічна злочинність – це протиправна діяльність в офіційно-публічній сфері тіньової економіки, яка охоплює різні зловживання економічною владою, що посягають на порядок економічного управління; завдає суттєвої економічної шкоди інтересам держави, приватнопідприємницькій діяльності або групам громадян; скоюється постійно в межах та під прикриттям законної професійної діяльності менеджменту з метою вилучення наживи як фізичними, так і юридичними особами» [401]. Пісковець Л.А., Ведькал В.А. пропонують наступне визначення: «економічна злочинність – це сукупність суспільно-небезпечних діянь, що посягають на валютно-фінансову систему країни, вчинених на певній території за певний період часу» [279].

– економічна злочинність як сукупність економічних злочинів. Попович В.М. та співавтори пропонують такий власний підхід до розуміння даного явища, а саме: «сукупність економічних злочинів, вчинених у сфері цивільного обігу речей, прав, дій за певний період часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-господарських і цивільно-господарських інструментів, організаційно-регулятивних та контрольно-управлінських прав і повноважень» [3].

– економічна злочинність як соціальне явище. Так, Денисов С.Ф. вказує, що «економічна злочинність – соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що проявляється у вчиненні умисних корисливих злочинів у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності, основним і безпосереднім об’єктом якої є майнові відносини і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг з метою одержання злочинних доходів» [104]. Кальман О.Г. характеризує економічну злочинність як «деструктивне для економіки соціально-економічне явище, яке проявляється у вчиненні особами умисних корисливих злочинів у сфері легальної й нелегальної господарської діяльності, основним безпосереднім об’єктом яких виступають відносини у сфері виробництва та відносини власності, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг з метою отримання доходу» [164]. Подібну позицію підтримує Базярук І.М. зазначаючи: «під економічною злочинністю слід розуміти соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, яке проявляється у вчиненні особами навмисних корисливих злочинів у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності, основним безпосереднім об’єктом яких є відносини власності, відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг, а також встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон держави з метою отримання доходу» [9]. Лісова Н.В. вказує, що «економічна злочинність – украй небезпечне явище, яке вкоренилося в усіх сферах функціонування держави та є негативним чинником на шляху до розбудови країни європейського зразка» [236].

– економічна злочинність як сукупність кримінально карних діянь. Богатирьов І.Г. зазначає, що «економічна злочинність – це сукупність кримінально караних діянь, які вчиняються в економічній сфері з використанням легітимних, техніко-облікових та контрольно-управлінських прав і повноважень, здійснюється систематично і мають довготривалий характер» [42]. Толкач А.М. пропонує під економічною злочинністю розуміти «сукупність протиправних діянь, вчинених спеціальними суб’єктами, шляхом використання власного становища і місця роботи, які спрямовані на порушення відносин власності та існуючого порядку здійснення господарської діяльності» [366]. Коваленко В.В. запропонував

наступне визначення: «Економічна злочинність – це кримінально карні винні і суспільно небезпечні діяння, при вчиненні яких для одержання матеріальної вигоди використовуються легальні економічні інститути (правила, форми, процедури, механізми економічної діяльності)» [171].

Вважаємо, що кожен із представлених підходів має право на існування, а думка автора залежить від вихідних положень проведеного ним дослідження, зокрема мети та завдань, які ставилися. Проте усі без винятку наголошують, що даний вид злочину: а) пов'язаний із посяганням на економічну систему; б) є корисливим, тобто переслідує економічну мету; в) має деструктивний вплив на економічну систему. Варто також наголосити, що відповідальність за такі види злочинів може покладатися як на фізичну так і юридичну особу, що залежить від суб'єктної та об'єктної сторони злочину.

На нашу думку, найбільш прийнятним є наступне розуміння економічної злочинності: соціально-економічне явище, яке характеризується суспільно небезпечною діяльністю, що полягає в здійсненні кримінально караних умисних, корисливих діянь пов'язаних із порушенням діючого економічного порядку в державі з метою незаконного збагачення та / або протиправного використання економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичні, терористичні, воєнні та інші) особою або групою осіб. В цілому це характеризує економічну злочинність як загрозу національній безпеці та кримінологічну категорію.

Розглядаючи підходи до змісту економічного злочину (економічних злочинів) можна виділити сукупність підходів, а саме: навмисне або необережне протиправне діяння в сфері економічних відносин (Білоус В.Т. [34], Тацій В.Я., Стрельцов Є.Л., Пчолкін В.Д. [329]); кримінально карне умисне корисливе діяння (Волобуєв А.Ф. [60], Литвак О.М. [235], Франчук В.В. [397], Титаренко О.О. [363], Даньшин І.М. [224], Голіна В.В. [225], Кальман О.Г. [164], Мочкош Я.В. [261], Бондаренко О.О., Юрчик І.О. [48]); різновид злочинів (Дудніков А.Л. [125], Барановський О.І. [28], Палешко Я.С., Кубецька О.М., Остапенко Т.М. [276], Скакун Т.О. [349], Варналія З.С. [364, с. 37], Попович В.М. [284, с. 89-92]). Зазначені

підходи визначають вихідні положення розуміння даного суспільного явища. Проте усі, без винятку, вчені наголошують, що економічні злочини це злочини проти економічної системи. Зважаючи на сучасну юридичну техніку та практику законотворення країн Європейського Союзу, для цілей кримінального права дане поняття пропонуємо визначати як кримінальні правопорушення проти економічної системи. Які в свою чергу поділяються на злочини проти економічної системи та проступки проти економічної системи. Такий підхід є обґрунтованим із наступних положень:

– по-перше, даний вид кримінальних правопорушень є дестабілізуючим фактором розвитку економічної системи держави та міжнародних економічних відносин;

– по-друге, проявляється в протиправному застосуванні економічних відносин, інструментів та механізмів для здійснення злочинного діяння;

– по-третє, може мати як економічну мету – незаконне збагачення, так і не економічну мету, проте, в то й же час виступати негативним чинником розвитку економічної системи;

– по-четверте, кримінальні правопорушення даного виду можуть вчинятись шляхом як порушення законної діяльності, так і шляхом незаконної діяльності.

Відповідно до зазначеного, пропонуємо для цілей розвитку кримінального права використовувати наступний підхід до змісту поняття кримінальні правопорушення проти економічної системи: протиправні умисні, корисливі діяння, що порушують діючий економічний порядок в державі та за її межами з метою незаконного збагачення та / або протиправного використання економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, воєнних та інші) особою або групою осіб. На нашу думку такий підхід найбільш повно характеризує досліджувані кримінальні правопорушення.

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано, що економічна система різних рівнів є мінливою до сукупності внутрішніх та зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних, суспільних та природних детермінант. З трансформацією економічних відносин відбувається трансформація системи права, або ж навпаки політична обумовленість

трансформації правової системи призводить до змін в системі регулювання економічних відносин. В сучасних умовах, що характеризуються глобалізаційними процесами, цифровізацією соціальних відносин різних видів, зміною парадигм суспільного розвитку, відбувається трансформація системи нормативно-правового регулювання функціонування економічної системи, що, з одного боку, може служити її удосконаленню, а з іншого, мотивом до порушень. Це актуалізує розвиток кримінального права в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи, які, в окремих випадках, можуть становити загрозу національній безпеці.

2. Злочинність спрямована проти економічної системи має значний вплив на економіку країн і регіонів. Важливість протидії та запобіганню кримінальним правопорушенням проти економічної системи визначаються надзвичайно широким спектром їх наслідків, зокрема: нанесення значної економічної шкоди, а саме, втрати робочих місць, зниження фінансової стабільності і зростання бідності; зменшення інвестицій, що може загрожувати економічному розвитку країни; загрожує національній безпеці, через забезпечення фінансування терористичних організацій, мафії та інших злочинних угруповань; є інструментом для здійснення російської агресії, кібератак і інших форм загроз національній безпеці; призводить до порушення рівності і справедливості в суспільстві. Вона може підірвати довіру до державних інституцій і призвести до зростання соціальної нерівності; загрожувати правам та інтересам людей.

Дослідження економічної злочинності дозволяє розуміти її характеристики та динаміку, а також розробляти стратегії та заходи для її протидії. Такими заходами можуть бути розробка більш ефективних методів виявлення злочинів, зміцнення етики та дотримання законів у бізнесі, а також посилення кримінальної відповідальності для осіб, які займаються економічною злочинністю.

3. Організація та методологія дослідження кримінальних правопорушень проти економічної системи та інструментів запобіганню та протидії має свою специфіку. Це обумовлено тим, що кримінальні правопорушення проти економічної системи, виходять за межі родового об'єкту, тобто окремого розділу Кримінального Кодексу. Зважаючи на тему дослідження, об'єкт та предмет виходять за межі вивчення кримінального законодавства України та вітчизняної правоохоронної системи. Зокрема

специфіка обраного об'єкту, визначила властивості організації та методології дослідження, що відображено в структурно-логічній послідовності, методах, об'єктно-предметному полі, географічному та часовому вимірах.

4. Особливості об'єкту дослідження – кримінальні правопорушення проти економічної системи можна представити наступними положеннями: кримінальні порушення діючого економічного порядку в країні; протидія функціонуванню ринків є загрозою економічній безпеці держави, конкуренції та інвестиційному клімату; порушення міжнародного законодавства в сфері господарської діяльності; кримінальні правопорушення, що пов'язані із державним майном та фінансами, зокрема як в частині наповнення державного бюджету, так і в частині його використання; узаконення нелегальної діяльності через легалізацію доходів отриманих злочинним шляхом; протиправне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей. Таким чином, об'єкт дослідження лежить в площині порушень економічного порядку, що діє в державі та на міжнародному рівні для задоволення економічних цілей та протиправного використання економічних інструментів та відносин для неекономічних цілей (політичних, терористичних, проти національної безпеки та інші). Відповідно, предмет дослідження характеризується як сукупність механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що передбачають розвиток кримінального законодавства, трансформацію діяльності правоохоронних органів та міжнародного співробітництва, що обумовлено глобалізаційними процесами та європейською інтеграцією.

5. Пізнавальний процес організовано таким чином, що обґрунтовані теоретичні положення, які характеризують об'єктно-предметне поле та підтверджені історико-правовою розвідкою, стали підґрунтям для оцінки еволюції вітчизняного кримінального законодавства. Отримані результати дозволили виявити передмови реформування кримінального законодавства України, сформувати ключові напрямки запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи та визначити вектори міжнародної співпраці. Методологія дослідження представлена сукупністю загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження права, зокрема кримінального

права та кримінології в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

6. Джерельна база дослідження складається з наступних структурних елементів: 1) нормативно-правові акти, що складають кримінальне законодавство України, регулювання міжнародної співпраці правоохоронних органів з міжнародними поліцейськими організаціями; 2) кримінальні кодекси країн Центральної та Східної Європи; 3) нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних поліцейських організацій та їх стратегічні та оперативні угоди з міжнародними організаціями та державою; 4) інформаційні портали правоохоронних органів України та країн Центральної та Східної Європи; 5) дисертаційні дослідження присвячені проблемам запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи; 6) наукові праці присвячені кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що індексуються в наукометричних базах Scopus та WoS.

7. Обґрунтовано змістовні характеристики поняття кримінальні правопорушення проти економічної системи:

- даний вид кримінальних правопорушень є дестабілізуючим фактором розвитку економічної системи держави та міжнародних економічних відносин;

- проявляється в протиправному застосуванні економічних відносин, інструментів та механізмів для здійснення злочинного діяння;

- може мати як економічну мету – незаконне збагачення, так і неекономічну, проте, в той же час виступати негативним чинником розвитку економічної системи;

- кримінальні правопорушення даного виду можуть скоюватись шляхом як порушення законної діяльності, так і шляхом незаконної діяльності.

Відповідно до зазначеного пропонуємо для цілей розвитку кримінального права використовувати наступний підхід до змісту поняття кримінальні правопорушення проти економічної системи: протиправні умисні корисливі діяння, що порушують діючий економічний порядок в державі та за її межами з метою незаконного збагачення та / або протиправного використання економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, воєнних та інші) особою або групою осіб.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

2.1. Зарубіжний досвід становлення та розвитку відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи

Успішне дослідження проблем протидії та запобігання кримінальних правопорушень проти економічної системи на сучасному етапі розвитку державно-правового регулювання економіки неможливе без історико-ретроспективного аналізу досліджуваного явища. Історичний аспект в наукових дослідженнях даного виду відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє дати історичну оцінку правових норм, які регулювали досліджувану сферу суспільних відносин в їх історичній ретроспективі. У зв'язку з цим, дослідниця О. Саско зазначає: «У цьому контексті право розглядається не просто як абстрактний комплекс норм, а як реальна складова соціального й економічного устрою суспільства, а, як відомо, історична оцінка закону є одним із перших і дієвих прийомів критичного аналізу права» [342, с. 108]. З'ясування проблем становлення та розвитку правового регулювання механізмів протидії та запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи, відповідальності за їх вчинення через призму ретроспективного аналізу на прикладі країн з розвинутою та сталою правовою системою дозволить виявити природу, передумови виникнення, особливості розвитку, а також зрозуміти соціальну сутність феномену даного виду правопорушень. Крім того, з'ясування досліджуваної проблеми в її історичному контексті буде важливим допоміжним чинником у дослідженні стану науково-теоретичної розробки проблем протидії та запобігання кримінальних правопорушень даного виду, а також відповідальності за їх вчинення, що дасть змогу дійти обґрунтованих висновків та розробити пропозиції щодо удосконалення даного напрямку державно-правового регулювання на сучасному етапі.

В основі методології даного аспекту дослідження пропонується своєрідна періодизація виникнення та розвитку системи протидії та запобігання кримінальних правопорушень проти економічної системи в контексті як зарубіжного, так і вітчизняного досвіду. Даний параграф присвячений проблемам історико-правового аналізу запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в контексті зарубіжного досвіду. Зокрема, досліджено історичні аспекти становлення та розвитку системи протидії та запобігання таких видів кримінальних правопорушень, як: *підробка грошей, цінних паперів та документів; контрабанда; легалізація (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом; ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, доведення до банкрутства тощо.*

Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів. Аналізуючи історичні аспекти виникнення та розвитку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 199 (виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів), ст. 224 (виготовлення, збут та використання підроблених цінних паперів (крім державних цінних паперів) та відповідальності за їх вчинення, слід зазначити, що загалом історія боротьби з підробками налічує вже багато століть. На основі аналізу історичних джерел можна стверджувати, що даний вид правопорушень з'являється разом із появою перших документів та грошових знаків, що пояснювалось прагненням підробити їх або змінити їхній зміст з корисними намірами з боку окремих людей.

Аналіз законодавства країн Стародавнього світу дозволяє стверджувати, що небезпечність злочинів, пов'язаних з підробкою документів, фальшивомонетництвом з давніх часів гостро усвідомлювалась суспільством, а тому кара за підробку документів

та грошей була дуже суворою. Так, вітчизняний дослідник С.І. Марко зазначає: «У збірці законів Вавилонського царя Хаммурапі містяться вимоги застосовувати до людини, яка підробляє гроші, смертну кару [242, с. 34]. За законами Ману (Індія, I ст. до н.е.) до осіб, звинувачених у фальсифікації золота, застосовувалась смертна кара. У Стародавньому Єгипті фальшування платіжних засобів, фальшивомонетництво каралися членушкодженням, за підроблення грошей відрубували руку. За підробку торговельної марки у виробництві твердого сиру винну особу виганяли за межі батьківщини [158, с. 66]. Суворо карали фальшивомонетників у Стародавній Греції, про що дізнаємося із законів Афінського царя Солона (VI ст. до н.е.). Також, вже згадуваний нами дослідник С.І. Марко наводить наступний факт: «У 878 р. в античному полісі Діма на плиті з білого мармуру, встановленій у III або II ст. до н.е., було знайдено надпис, який свідчив про смертний вирок шістьом фальшивомонетникам. Одним із найдавніших законів про фальшивомонетників є римський закон IV ст. до н.е. – *lex Cornelia testamentaria nummaria de falsus* (закон Корнелія про підробку монет). Цей закон передбачав вигнання з батьківщини за підмішування в золото сторонніх малоцінних сумішей і підробку срібної монети, що відповідала наявній на той час грошовій системі, при якій срібна монета вже отримала значне поширення, а золото як гроші використовувалось ще у вигляді злитків» [242, с. 34].

Наведений факт дозволяє стверджувати, що підробка документів та монет у Стародавньому Римі була досить поширеним правопорушенням, яке кваліфікувалося як один із злочинів проти держави. Крім того, у законодавстві Римської імперії (закони 389 р.) закріплювалася монополія держави на виготовлення золотих та інших монет.

Аналізуючи головні аспекти боротьби з підробкою документів та грошей у Середньовічній Європі, слід зазначити, що методи протидії та запобігання фальшивомонетництву, а також відповідальність за його вчинення у вказаний період не були однозначними, оскільки право карбувати державні монети знаходилося в руках королів і їхніх васалів, а спокуса до нечесного збагачення була великою. Активну боротьбу за викорінення фальшивомонетного промислу в Англії вів англійський король

Генріх I (правив у 1100-1135 р.). Так, відомо про дві великі акції, проведені ним у 1108 і 1125 роках. З цього приводу дослідник і фінансист С. Віряскін наводить наступну хроніку: «Так, у різдвяний вечір 1125 року Генріх I зібрав у Вінчестерському замку власників усіх англійських монетних дворів. Вони повинні були довести чистоту своїх монет. Усього запрошених виявилося біля півтори сотні, проте тільки 96 гостей залишили Вінчестер однорукими. І хоча, у цих хроніках немає ні слова про те, що серед потерпілих виявився хоча б один знатний англієць, повідомляється, що викритим фальшивомонетникам «виколювали очі і відрізали статеві органи», а за едиктом короля Генріха за карбування фальшивих монет карали відрубанням правої руки і нижньої частини тулуба» [60, с. 37]. З історичних джерел також відомо про страту через шибеницю фальшивомонетника абата Массандрона, який практично відкрито фальшував монети. Однак це не був типовий випадок реакції англійських королів, оскільки вони самі часто займалися подібного роду діями. Загалом слід зазначити, що Середньовічна Європа знала не так багато випадків, коли б до кримінальної відповідальності були притягнуті високопоставлені особи-фальшивомонетники. Як правило, у фальсифікаціях звинувачували дрібних виконавців монетних дворів. Тому Середньовічну Англію в епоху правління Генріха Першого можна вважати швидше винятком із загального правила.

Аналогічною була ситуація щодо боротьби із фальшивомонетництвом та підделкою документів у Середньовічній Франції. Віряскін С. у своєму дослідженні згадує про досить рідкісний факт з історії Франції початку XV століття, коли до фальшування монет була причетною графиня Іоанна Булонська й Овернська, за що була ув'язнена [60].

Що стосується Середньовічної Німеччини, то там боротьба із фальшивомонетництвом була більш жорсткою. Так, С. Віряскін з цього приводу зазначає: «Німецьким варіантом нещадної боротьби з фальсифікацією монет були дії Рудольфа Першого, який у 1285 році проголосив підделку, свідомий збут, зберігання фальшивих монет та приховування фальшивомонетників у замках знаті тяжким злочином, який карався нещадно. Цей едикт був відновлений імператором Альбрехтом. Але імператор не міг протиставити себе цілій орді своїх лицарів і застосувати жорсткі

покарання, тому винні у фальсифікації грошей, у більшості випадків, просто каюлися у своїх гріхах і урочисто обіцяли надалі не займатися карбуванням монет. Водночас, Зведення законів, що виникло на початку XIII століття в Саксонії, дає вже зовсім інші оцінки: «Якщо монетник виготовляє фальшиві монети для того, щоб пустити їх в обіг, він ризикує своєю шиєю. Мова йшла про шибеницю» [60].

Слід зазначити, що таке неоднозначне ставлення до фальшивомонетництва у Німеччині пояснювалася особливостями німецького феодалізму як князівського. Країна поділялася на князівства, де кожне із них мало свою монету, і, відповідно, боротьба із підробками грошей була різною. Так, С. Віряскін наводить наступний приклад: «Маркграф Бранденбурзький Людвіг I 12 липня 1347 р. запровадив новий монетний порядок, за яким ніхто, ні християни, ні іудеї, не повинні робити монет, і якщо хтось буде пійманий за цим заняттям, буде осуджений як фальшивомонетник і страчений» [60].

Проте, з часом, вже в епоху більш пізнього Середньовіччя виготовлення підроблених монет стало каратися більш суворо. Дослідник С.І. Марко зазначає: «У Польщі, у XIV-XV ст. фальшивомонетників навіть спалювали. Перший із законів, в якому детально описано переслідування за фальшивомонетництво, – це постанова Краківського сейму 1527 р. (vol I fol 475), згідно з якою підроблення монет каралося смертною карою та конфіскацією майна. Винний разом зі своїм майном потрапляв у повне розпорядження короля. Цьому покаранню також підлягали співучасники та особи, що приховували злочин» [242, с. 34].

В подальшому, з розвитком економіки і торгівлі, буржуазія все більше почала усвідомлювати небезпеку від фальшивомонетництва. Як зазначає вітчизняний дослідник історії держави та права, доктор права В.П. Глиняний «Жорсткість покарань проти «тих, хто обкрадає весь чесний світ», як говорилося в коментарях до законів міста Гамбург, відбувалося, насамперед, під впливом буржуазії» [66, с. 430]. Особливістю цього процесу в Німеччині було те, що середньовічні міста, які вже мали право на самоврядування за Магдебурзьким правом, а також найбільші феодали карали фальшивомонетників за своїми власними законами. І хоча на той час ще не існувало єдиного імперського

карного права, покарання у вигляді страти передбачалася скрізь. Різними були лише способи страти: через шибеницю, відсікання голови, спалювання тощо. Лише в 1532 році був прийнятий єдиний для всієї Німеччини карний кодекс Карла V – «Кароліна», відомий також як «мотузкове право». Так, ст. 136 «Кароліни» визначала фальшивомонетництво як підробку зовнішніх даних монети, використання нечистого металу, полегшення ваги монет. За виготовлення фальшивих монет «Кароліна» передбачала покарання у вигляді спалення заживо на багатті, а тих хто мав відомості про фальшивомонетників, приховував її чи яким-небудь іншим чином брав участь у подібних махінаціях, чекали покарання від в'язниці до шибениці [160, с. 446].

Історико-ретроспективний аналіз ряду літературних джерел свідчить про факти використання фальшивомонетництва та підробок документів як спосіб вчинення економічних диверсій проти інших держав. З цього приводу С.І. Марко зазначає: «У 1517 р. чеським королем Людовіком Ягеллоном з метою послаблення економіки своїх сусідів було випущено велику партію монет, які копіювали польські півгроші, проте вони містили в собі значно менше срібла. Цією неповноцінною монетою було наповнено польський ринок. Також мали місце факти використання фальшивомонетництва як знаряддя економічної диверсії під час французької революції XVIII ст., підробки грошей уряду США у 1861-1865 рр. з метою підриву економіки північних штатів. Перша державна фабрика фальшивих грошей знаходилася у Франції. Вона належала Наполеону Бонапарту і почала працювати приблизно у 1805 р. Її перша продукція – банківські білети Віденського банку, підроблялися й асигнації інших держав [242, с. 34].

З початку XX ст. фальшивомонетництво стало все більше набувати міжнародного характеру, що пояснювалось розширенням міждержавних економічних, культурних та гуманітарних зв'язків. Так, вже у 20-х роках XX ст. цей вид злочинів став небезпечним явищем для грошових систем багатьох країн світу. Так, у своєму іншому дослідженні С.І. Марко наводить факт про те, що «в досліджуваний час особливого резонансу набула історія з виготовленням Німеччиною в м. Кьольн великої кількості французьких та англійських паперових грошей, які за підтримки Угорщини масово розповсюдилися в Англії, Франції та інших

країнах. Як наслідок, після розсекречення такої афери вибухнув міжнародний скандал, що в подальшому спонукало уряд Франції виступити в Лізі націй з пропозицією підписати багатосторонню міжнародну угоду щодо боротьби з фальшивомонетництвом» [244]. Як наслідок, 20 квітня 1929 р. у Женеві була підписана Міжнародна конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків, яка набрала чинності 17 січня 1932 року. Як стверджує С.І. Марко, «в подальшому Конвенція вплинула на процес уніфікації норм кримінального законодавства про фальшивомонетництво, удосконалення міжнародної практики боротьби з цим злочином» [243].

Слід зазначити, що за даною Конвенцією країни-учасниці взяли на себе зобов'язання боротися з фальшивомонетництвом як щодо власних, так і іноземних грошових знаків і цінних паперів, застосовувати до правопорушників міри покарання однакової жорстокості. Як зазначає С.І. Марко, «фальшивомонетництво оголошувалося екстрадиційним міжнародним кримінальним злочином, а тому всі держави-учасниці Конвенції повинні надавати допомогу зацікавленим країнам у розшуку і поверненні виготовлювача, розповсюджувача грошових знаків або їх співучасників, які сховалися за кордоном. Особливо важливим було положення Конвенції, що закріплювало принцип міжнародного рецидиву фальшивомонетництва. Треба зазначити, що вироблені Женевською конвенцією універсальні правила значно вплинули на розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі з фальшивомонетництвом, яке реально загрожувало у той час та продовжує загрожувати економічній безпеці держав на сучасному етапі. Значною мірою Конвенція вплинула на процес уніфікації норм кримінального законодавства про фальшивомонетництво, удосконалення міжнародної практики боротьби з цим злочином» [244].

Історичні факти доводять, що в новій та новітній світовій історії підробкою грошей займалися навіть на рівні держави з метою підірвати економіку іншої країни. З появою паперових грошей їх друкували, використовуючи різноманітні картинки, завитки, рідкісні спеціальні шрифти. Так, наприклад, в одному із американських штатів близько 200 років тому слова замість англійської мови друкувалися давньоєврейськими символами. В 60-х рр. XIX ст. мали місце факти покупки у фальшивомонетників

їх матеріалів та обладнання. До прикладу, уряд США без особливого розголошу купив за 25000 USD нелегальний монетний двір [368].

Фальшива валюта і цінні папери широко були поширені по всьому світу Німеччиною за часів Гітлера. Саме тому, після поразки Німеччини у Другій світовій війні, німців позбавили права займатися випуском грошей. Протягом 10 років вся валюта для ФРН друкувалася в Британії – без водяних знаків, офсетним друком. А найвідомішому фальшивомонетнику з СРСР Баранову, який друкував купюри кращі за справжні (державні), після затримання і згоди співпрацювати із Держзнаком, смертну кару замінили на 12 років тюремного ув'язнення [368]. Марко С.І. у своєму дослідженні, присвяченому міжнародній співпраці у боротьбі з фальшивомонетництвом, зазначає: «В подальшому єдність напрямів міжнародної боротьби з фальшивомонетництвом підтверджено на V-й та VI-й міжнародних конференціях 1969 та 1977 рр. На VII-й міжнародній конференції прийнято резолюцію, в якій було рекомендовано включити в повістку дня всіх сесій Генеральної Асамблеї Інтерполу спеціальний пункт, що стосується підробки грошових знаків» [243].

Отже, підробка грошових знаків (фальшивомонетництво) та документів і цінних паперів як правопорушення має давню історію. Його виникнення в часі співпало з появою перших документів та грошових знаків і пояснювалось прагненням підробити їх або змінити зміст з корисними намірами. З давніх часів небезпечність такого виду злочинів гостро усвідомлювалась суспільством, а тому і відповідальність за їх вчинення була суворою. Проте методи боротьби з фальшивомонетництвом та підробкою документів і цінних паперів у різні історичні часи і в різних країнах не були однозначними та мали свої особливості. Так, в Англії та Франції періоду раннього Середньовіччя, випадки притягнення до кримінальної відповідальності високопоставлених осіб – фальшивомонетників були поодинокими, звинувачували і карали простих майстрів нелегальних монетних дворів. Це пояснювалось тим, що право карбувати державні монети знаходилося в руках вищих посадових осіб держави. Водночас, у Середньовічній Німеччині неоднозначне ставлення до фальшивомонетництва пояснювалось особливостями німецького феодалізму (князівського) та роздрібненістю країни, де кожне із князівств мало свою монету, і, відповідно, боротьба із їх

підробками була різною: від смертної кари до простого зневажання причетних до даного виду діянь. В подальшому, з розвитком економіки і торгівлі, боротьбу з фальшивомонетниками очолила буржуазія. З початку ХХ ст. фальшивомонетництво набуло міжнародного характеру і перетворилося на небезпечне для грошових систем багатьох країн світу явище, боротьба з яким вимагає спільних зусиль міжнародної спільноти.

Контрабанда. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201 Кримінального кодексу України «Контрабанда» має глибоке історичне коріння. Аналіз історичних джерел дозволяє стверджувати, що контрабанда як явище існувало з найдавніших часів. Її розвиток тісно пов'язаний із становленням державності, зокрема, встановленням кордонів держави, розвитком зовнішньої та внутрішньої торгівлі, становленням та розвитком митної справи. Так, вже у Стародавньому Вавилоні (початок II тисячоліття до н.е.) запроваджувався збір мита з товарів, що ввозилися. Природно, що вже в ті часи знаходилися люди, які намагалися не сплачувати мито, вивозити з держави заборонені товари тощо. Розвиток митної справи, існування мита своєю чергою спонукали до пошуків нових способів безмитного переміщення товарів та предметів. Вважається, що контрабанда виникла і розвивалася як злочин паралельно із розвитком митної системи і держави як такої. Подальший розвиток торговельних відносин між державами Стародавнього світу викликав необхідність охорони економічних систем, що втілювався у митному законодавстві. Водночас із встановленням управлінських повноважень виникають і їхні зловживання. Вітчизняні дослідники проблем кримінальної відповідальності за контрабанду А.А. Музика, А.В. Савченко, О.В. Процюк у колективній монографії зазначають: «Згадки про контрабанду, тобто так зване «таємне безмитне перевезення товарів через кордон» зустрічаються ще у стародавніх письмових документах грецьких та римських учених. Проте з високою долею ймовірності можна стверджувати, що це явище виникло ще в більш стародавніх державах. Так, за кілька століть до нашої ери на території сучасної Іспанії було вже відомо про існування митних зборів, які стягувались з торговців за певною ставкою відповідно до виду товару. У подальшій історії ця ставка отримала назву «тарифу». Відомо, що Ганнібал, використовуючи систему митного

тарифу, збирав гроші на війну з Римом, і навіть звільнив частину населення від внутрішніх податків. На початку нашої ери такі митні збори запроваджувались в усіх країнах світу на товари, які ввозились у державу» [197, с. 34]. Також вказаний колектив авторів зазначає: «Природно, чим вищими ставали митні тарифи, тим більш вигідним ремеслом ставала контрабанда. Взаємозв'язок митного тарифу та контрабанди простежується протягом багатьох віків. Так, наприклад, на факти контрабанди і несплати мита вказують зокрема пам'ятки Афіньської держави IV ст. до н.е.» [197, с. 34]. Історичні джерела свідчать, що в окремих справах про несплату мита, порушення правил торгівлі хлібом, заявник (донощик) одержував частину конфіскованого майна. Така вигода спонукала окремих афінян спеціалізуватися на доносах. В Афінах їх називали сикофантами, тобто професійними донощиками і шпигунами. В Стародавньому Римі періоду республіки несплата мита відносилась до окремої групи злочинів – злочинів проти господарського порядку [159, с. 45]. Автори вже згадуваної нами колективної монографії «Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід» зазначають: «Як відомо, одним із перших митників був Матвій, який збирав податки для імперського Риму» [197, с. 34].

Слід зазначити, що поняття «контрабанди», як правопорушення, з'явилося в XIV столітті, а саме в період зародження капіталізму і розвитку товарно-грошових відносин, коли безперешкодне вивезення і ввезення товарів було визнане як шкідливе для країни. Пізніше в законодавчому порядку було встановлено правила провозу товарів через державний кордон. Для здійснення контролю над провозом товарів і стягування мита й інших зборів, установлених державою, на сухопутному кордоні й у портах було створено спеціальні державні установи – митниці.

В країнах Європи періоду Середньовіччя особливого поширення контрабанда набрала в процесі промислового розвитку. Так, при переході більшості країн Європи до індустріальної економіки різко зросла конкуренція між основними країнами-виробниками, зокрема, між Францією, Англією, Німеччиною, Австрією, Голландією, пізніше США, Італією, Іспанією. В цих умовах країни почали проводити жорстку протекціоністську

політику з метою захисту національного капіталу і національного виробника. З цього приводу О.В. Лук'яненко у своєму дослідженні зазначає: «Прикладом може служити Середньовічна Англія. Так, у XII ст., коли англійський уряд запровадив обмеження на експорт вовни, надавши таким чином власникам тканинних мануфактур відповідну протекцію. До того часу, поки власники тканинних фабрик отримували прибуток, продавці вовни зазнавали значних збитків через низькі ціни на свою продукцію. Щоб вижити, в них було два варіанти: або продавати свою вовну нелегально закордонним покупцям, або припиняти роботу. Зрозуміло, що багато з них почали займатися контрабандою вовни, експортуючи її нелегально, головним чином, у Фландрію. У 1272 р. король Едуард I запроваджує митні правила з метою отримання додаткових коштів в бюджет країни, яка зазнавала значних фінансових втрат через війни з Францією. Проте система заходів з протидії ухилення від зовнішньоторгових податків більш-менш була сформована лише у 1420-х рр. Імпортне мито було встановлене на тютюн, чай, бренді, ром, шовк, сіль тощо, і було настільки високим, що контрабандисти могли продавати ці товари по цінах нижче офіційних цін, і при цьому ще отримувати прибуток. Так, наприклад, у 1770-х рр. пляшка бренді, що купувалась у Франції за £1, могла бути продана в Англії за £4. Фунт чаю коштував 3 пенса і міг бути проданий за 25 пенсів. Слід відзначити, що в цей час контрабанда вважалась майже як послуга суспільству» [237, с. 88]. З приводу виникнення антиконтрабандного законодавства А.М. Іваницький зазначає, що останнє в Англії вперше датується XIV ст., коли в Статуті про державні злочини 1351 р. отримання грошей від незаконної імпоротної діяльності вважалось злочином [153]. Проте, не зважаючи на подальший розвиток і поширення антиконтрабандного законодавства, розвивалась і поширювалась контрабанда. Так, до прикладу, у XVIII ст. третина чаю на Британські острови завозилась контрабандою.

Історичні факти свідчать, що контрабанда особливо активно розвивалася в країнах, в яких встановлювалися високі митні тарифи на імпорт окремих товарів. Так, до прикладу, в Англії наприкінці XVIII ст. були встановлені високі мита на алкоголь та предмети розкоші, що сприяло їх контрабандному ввезенню. Також

контрабанда активно розвивалася в тих країнах, де через дефіцит певних груп товарів, державою встановлювались обмеження на їх імпорт. Як приклад останнього А.А. Музика, А.В. Савченко, О.В. Процюк наводять «сухий закон» в США: «Після ратифікації двома третинами штатів набула чинності 18-та поправка до Конституції США, котра «забороняла виробництво, продаж і транспортування алкогольних напоїв» у межах Сполучених Штатів Америки, введена в дію рівно 17 січня 1920 року. Через дев'ять місяців Конгрес проголосував за посилення контролю за дотриманням «сухого закону» і створення спеціальних урядових підрозділів для боротьби з незаконними операціями зі спиртним. Проте всі ці зусилля виявились марними, оскільки контрабанда і збут алкогольних напоїв лише спровокували ріст організованої злочинності, і в 1933 році, ратифікувавши 21-у поправку до Конституції «сухий закон» було відмінено» [197, с. 34].

У контексті даного дослідження цікавим є аналіз німецького законодавства ХІХ ст. Процюк О.В. зазначає: «За законодавством Німецького митного союзу 1869 р. під поняттям контрабанди визнається спроба ввезти, вивезти чи провезти транзитом певні товари. Спроба не сплатити податки при ввезенні чи вивезенні товарів признавалася дефродацією. В цих випадках контрабандні товари підлягали конфіскації. За провезення заборонених товарів передбачалося стягнення пені в розмірі подвійної їх вартості. За товари, які обкладені митом, стягувалося мито у повному обсязі, а також чотирьохкратна грошова пеня. Товар поділявся на певні види в залежності від походження, обов'язковості клеймування; специфіки митного регулювання (дозволеній чи заборонений до ввезення чи вивезення, оподатковуваний чи безподатковий, такий, що відповідає чи не відповідає митному маркуванню, заборонений чи дозволений до повернення)» [327, с. 38].

Слід зазначити, що ХІХ-ХХ ст. відзначаються розвитком системи протидії контрабанді шляхом становлення антиконтрабандного законодавства, боротьби з цим явищем правовими засобами, визнанням контрабанди правопорушенням, розвитком інституту кримінальної відповідальності за його вчинення, розвитком митного законодавства. Так, у Великобританії окремі норми, що встановлюють відповідальність за контрабанду містяться в цілому ряді законів, зокрема: «Про

митницю та акцизи» (1979 р.), «Про поліцію та докази у кримінальних справах» (1984 р.), «Про кримінальну юстицію (міжнародне співробітництво)» (1990 р.), «Про незаконну торгівлю наркотиками» (1994 р.) та ін. При цьому міри покарання, наприклад, за контрабанду наркотиків, були достатньо суворими, аж до довічного ув'язнення. У кримінальному законодавстві ФРН спеціальний склад злочину, що передбачає відповідальність за контрабанду, відсутній. Відповідальність за контрабанду регулюється Положенням про податки від 1976 р. Дане Положення розрізняє два види контрабанди – просту і кваліфіковану.

Слід визнати, що з другої половини ХХ ст. і по даний час контрабанда, як традиційне для кримінального законодавства діяння, модернізувалася, набула нових форм та значного поширення у світі. Як відповідь, було прийнято декілька міжнародних Конвенцій та міжнародних договорів по боротьбі з цим небезпечним явищем. У цьому контексті універсальним міжнародним договором є Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото) 1973 р., яку разом з Додатками можна без перебільшення вважати своєрідним кодексом поведінки держав у міждержавних відносинах. З метою протидії митним порушенням, в тому числі контрабанді, у 1977 р. була прийнята Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Конвенція Найробі). Базуючись на рекомендаціях ВМО та міжнародних угод Конвенція Найробі повною мірою регламентує питання, про взаємну адміністративну допомогу щодо боротьби із порушеннями митних правил, залишаючи при цьому достатньо можливостей для регулювання на рівні регіональних або двосторонніх угод. Ще одним важливим документом, який врегульовує співробітництво в сфері боротьби з митними правопорушеннями, в тому числі й з контрабандою, виступає Міжнародна Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин від 2003 р. (Йоганнесбурзька Конвенція), відповідно до якої правоохоронні органи держав-учасниць Конвенції зобов'язані надавати допомогу в запобіганні, розслідуванні та припиненні митних правопорушень. Слід зазначити, що значення згаданих вище Конвенцій для міжнародного співробітництва у боротьбі з контрабандою є

безспірним. Розглядаючи міжнародно-правові аспекти контрабанди, слід звернути увагу на заборону переміщення певних предметів: історичних і культурних цінностей, радіоактивних або вибухових речовин, зброї і боєприпасів, стратегічно важливої сировини. У 1954 році була підписана Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі озброєного конфлікту і Протокол до неї, де визначалося поняття культурних цінностей і встановлювався обов'язок держав щодо їх збереження під час військових дій. Міжнародна протидія контрабанді наркотиків базується на Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року з урахуванням Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року і Конвенції про психотропні речовини 1971 року. З метою запровадження та використання на міжнародному рівні ефективних методів контролю за переміщенням вогнепальної зброї через національні кордони держави – члени Ради Європи – у 1978 році прийняли Конвенцію про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами. У 1983 р. була підписана Міжнародна конвенція про гармонізовану систему опису та кодування товарів, у 1990 р. – Конвенція про тимчасове ввезення (Стамбульська конвенція). Підсумовуючи викладене можна стверджувати, що в доктринах кримінального права зарубіжних держав не склалося єдиного підходу до розуміння складу кримінального правопорушення у вигляді контрабанди. Дослідження генези відповідальності за контрабанду через призму заходів правового регулювання її протидії в аспекті зарубіжного та вітчизняного досвіду, диференціації його як кримінального правопорушення дозволить сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України та, як результат, юридичної практики у цій сфері правовідносин.

Легалізація (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом. Дослідження шляхів протидії кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) та ст. 209⁻¹ (Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення), не може бути всебічним і повним без вивчення

його витоків. А.О. Клименко зазначає: «Оскільки історія даних правопорушень пов'язана з приховуванням грошей або іншого майна від держави, або від конфіскації, або від оподаткування, або від поєднання першого і другого, а також з торгівлею та банківською справою, тероризмом, вона, без сумніву, має таке ж глибоке історичне коріння, як і названі інституції. Щодо тероризму, то його початок пов'язують із чітко спланованим вбивством у 44 р. до н.е. Ю. Цезаря. Однак, процес відмивання доходів бере свій початок значно пізніше, ніж тероризм» [170, с. 27].

Слід зазначити, що стосовно питання часу виникнення процесу відмивання доходів існують різні теорії. Серед вітчизняних дослідників (В.Т. Білоус, В.М. Бровко, О.О. Дудоров, Ю.М. Павлютін, В.М. Попович, Т.М. Тертиченко) переважає точка зору, згідно якої історія «відмивання» бере свій початок ще тисячі років тому і пов'язана, насамперед, з виникненням у житті суспільства взаємовідносин грошей та влади [36, 51].

Аналогічну точку зору висловлюють і зарубіжні вчені. Так, американський історик Стерлінг Сигрейв з цього приводу стверджує, що «відмивання доходів мало місце ще в Стародавньому Китаї більше, ніж дві тисячі років тому. Так, успішні китайські торговці відмивали свої прибутки після того як, відповідно до рішення тодішньої місцевої влади, багато форм комерційної торгівлі опинилися поза законом. Через здавна існуючу офіційну упередженість щодо будь-яких форм комерції торговці були мішенями для влади. Торговців сприймали як жадібних, безжальних, непередбачуваних та хижих, з іншим укладом життя. До того ж, значна частина прибутків надходила від хабарництва, вимагання, незаконної торгівельної діяльності. Тому лише ті, хто залишався невидимим, міг втриматися за своє багатство перед обличчям постійного вимагання з боку імперських бюрократів» [601, с. 26]. Варто зауважити, що, на думку дослідників О.О. Дудорова та Т.М. Тертиченко «Чимало з технік відмивання, які описує С. Сигрейв (наприклад, конвертація грошей в активи, що швидко просуваються, переміщення готівкових коштів, торгівля за завищеними цінами заради), використовуються і сучасними «відмивачами» грошей [132, с. 15]. Щодо тероризму, то з роками він набирає обертів від вбивства однієї людини до цілих народів. Так, більше двох з половиною років тому у Єгипті було

здійснено більше десяти терористичних актів протягом трьох місяців. Як пишеться у Старому Завіті («єгипетська кара»), під час терористичних актів застосовувалось не лише хімічна, але й біологічна та екологічна зброя масового знищення. Ці дії були спрямовані на визволення єврейського етносу та залякування єгипетського фараона, проте найбільше це нашкодило єгипетському народові, який зазнав великих жертв [188, с. 38]. Історико-ретроспективний аналіз ряду історичних джерел дозволяє стверджувати, що в часи Римської республіки (508-30 рр. до н.е.) мали місце дії, схожі на легалізацію (відмивання) майна. Так, вітчизняні дослідниці С.Я. Дранчук та М.В. Дмитришин зазначають наступне: «Солдати повернулися з поїздок з валізами, наповненими грошима та трофеями. Риму не потрібно було виробляти товари – вони збирали гроші з усього світу. Патриції і верхній середній клас відмивали (в буквальному та переносному сенсі) майно, здобуте у війнах. Найцінніші речі (певні дорогоцінні продукти) були присвоєні, хоча вони повинні були бути передані державі. Здобутки від розграбованих провінцій стимулювали корумпований та егоїстичний спосіб життя. Сенат прийняв закони, які обмежували витрати на банкет та одяг, але оскільки самі сенатори не звертали уваги на ці обмеження, інші не занадто турбувались про їхнє дотримання. У I ст. поряд з іншим, до військових злочинів відносилось розкрадання майна та інших матеріальних цінностей, які здобуті військовими під час походів і не були передані державі. Порушення цих правил призводили до смертної кари» [122, с.111].

Ознаки відмивання доходів можна простежити і в період Середньовіччя. До прикладу, коли у 1179 р. церква офіційно заборонила лихварство християнам, торговці знайшли спосіб обходу заборони. На той час поняття «корупція та відмивання коштів» мала перш за все значення релігійне – спокуса диявола, омана. Відмивання коштів та корупцію вважали у католицизмі проявом гріховності. Релігійні джерела повідомляють, що Апостол Іоанн вважав беззаконня гріхом. Водночас, дослідники О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко з цього приводу зазначають наступне: «Стягування відсотків було засуджене 17 римськими папами та 28 соборами, в т. ч. 6 Вселенським собором. Загалом у Європі лихварство, хоча і зневажалось, проте існувало. Це

пояснювалося тим, що іноземці, які не належали до християнської релігії, не підпадали під загальне правило щодо відсотків і продовжували лихварювати. Водночас, встановлені заборони обходились у різний спосіб: відсотки приписувалися до капітального боргу, кредитор вважався учасником у прибутку тощо. У 1163 р. Собор у Турі засудив широко розповсюджену тогочасну практику, коли священник позичав гроші без відсотків, однак вимагав для себе в заставу власність того, кому давав кредит, і привласнював доходи від власності, що і було насправді прихованою виплатою відсотків» [132, с. 16].

У цьому контексті науковий інтерес становить також так званий «золотий вік» піратства. Як стверджують О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко: «Піратство набуло поширення з розвитком торгівлі між Європою та Америкою, Африкою та Індією. Існують факти, які свідчать про досить швидке перетворення вкраденого майна на готівку за допомогою певних схем, в яких брали участь досить відомі люди в Америці. З Чарльстона, Південної Каліфорнії до Нью-Йорка та Бостона «чесні» торговці та чиновники були учасниками схем по відмиванню по-піратськи краденого товару. Піратство було не лише частиною політичного механізму, а і значною рушійною силою торгівлі. Пірати підтримували тісні зв'язки з купцями і торговцями, які фактично субсидювали піратських капітанів і допомагали їм збувати награвоване майно, отримуючи частину прибутку [132, с. 16]. Як пише британський адвокат В. Гілмор: «Схеми з відмиванням грошей базувалися на розподілі награвованого між поважними американськими купцями, які перетворювали іспанські монети в шилінги, корони і гінеї. Пірати діяли відкрито, і купці охоче приймали запропоновану платню за доставку. Оскільки торговці постачали морське обладнання, продукти харчування, одяг, пиво, вино та боєприпаси, а деякі міста фактично були залежними від контрабанди або піратства, корумпований уряд «не помічав» присутності цих антисупільних явищ. У випадку відмови від піратської торгівлі багато хто повертався до Англії. Це було можливим, оскільки статки, незважаючи на їхнє походження, були оголошені заробленими у нібито законному бізнесі в колоніях без будь-яких додаткових перешкод. Інші користувалися захистом, купленим в Америці» [523].

Слід зазначити, що проблемами відмивання брудних грошей переймалися вже на початку ХХ століття. Так, напередодні Першої світової війни (у 1912 р.) була укладена Міжнародна Конвенція у справах, пов'язаних з торгівлею опіумом, а в 1931 р. ця Конвенція була замінена новою, яка обмежувала й регулювала виробництво та розподіл у масштабі планети медикаментів, які містять наркотичні речовини.

Щодо самого терміну «легалізація» (відмивання), то, на думку більшості вчених, він є відносно новим та дискусійним. Так, за кордоном згаданий термін широко вживається навіть у нормативно-правових актах. В науковій юридичній літературі пропонується декілька підходів щодо питання походження даного терміну. Так, вітчизняний правознавець М.В. Корнієнко у своїй праці «Протидія органів внутрішніх справ легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом» зазначає: «Згадка про «відмивання грошей» зустрічається в 20-ті – 30-ті рр. ХХ століття в США. Як відомо, у 1920 р. в США, у формі 18-тої поправки до Конституції набрав чинності так званий «сухий закон», відповідно до якого заборонялись виробництво, продаж і перевезення, а також ввезення та вивезення спиртних напоїв. На практиці реалізація «сухого закону» мала потужну протидію, особливо з боку середнього класу, представники якого значною мірою були втягнуті до обороту алкогольних напоїв. В результаті влада отримала результат, протилежний очікуваному: зростання рівня злочинності, формування організованої злочинності... На «чорному» ринку алкоголь продавався за надзвичайно високими цінами. Заснування злочинного бізнесу у вигляді «відмивання брудних грошей» за поширеною легендою, як і поняття «відмивання грошей», приписують знаменитому гангстеру Аль Капоне, який «відпирав» мільйони, нажиті бутлегерством, через мережу звичайних пралень. В цей період у місті Чикаго такий термін почали вживати для визначення дій, які пов'язувалися із введенням у легальний обіг грошових коштів (як правило, металевої монети), одержаних, як правило, в результаті незаконного обороту спиртних напоїв. З метою надання законного вигляду прибуткам у готівці від нелегального продажу горілки під час «сухого» закону, азартних ігор, рекету, гангстери придбали пральні, в яких пральні автомати вмикались за допомогою грошового дріб'язку, і шляхом

змішування трудових і «брудних» грошей маскували справжнє джерело останніх [189, с. 87; 132, с. 18]. Такої ж точки зору дотримуються О.О. Дудоров та Т.М. Тертиченко. Тим часом уже тоді існували фінансові інструменти, які могли допомогти гангстерам вийти зі скрутного становища. Першим таким інструментом були номерні рахунки. Слід зазначити, що вже на кінець XVIII ст. деякі банки в європейських країнах почали обслуговувати рахунки своїх клієнтів на умовах збереження в таємниці імені їхніх власників. Вже на кінець XIX ст. номерні рахунки практикувалися в усьому світі. Слід зазначити, що пральні в Аль Капоне були, але відмивати брудні гроші він і не думав, на чому й погорів. Він був переконаний, що Закон про прибутковий податок це повна нісенітниця, адже уряд не може збирати законні податки з незаконних грошей. Проте уряд вважав інакше, і в 1931 році Аль Капоне засудили до 11 років ув'язнення за несплату прибуткового податку в розмірі \$32488,81. Пізніше за аналогічні дії був засуджений його брат Ральф, а також його найближчі підручні Ф. Ніті та Д. Гузик. Таким чином, на початку 1930-х років американські правоохоронні органи дійшли висновку, що гангстерів легше викрити в отриманні грошей, здобутих незаконним шляхом, ніж у тих злочинах, завдяки яким ці гроші потрапили до їхньої кишені. Для організованої злочинності США, здавалося, настали важкі часи.

Іншим цінним інструментом для відмивання грошей стала система «податкових гаваней», яка зародилася ще наприкінці XIX ст. У середині 1880-х років губернатор штату Нью-Джерсі провів закон, що дозволяв власника, чиї підприємства розташовувалися вздовж річки Гудзон, реєструвати свої фірми на території штату. Тобто бізнесмени з Нью-Йорка, де податки були суттєво вищими, ніж у Нью-Джерсі, отримали можливість значно полегшити податковий тягар, а влада Нью-Джерсі могла поповнювати казну штату за рахунок податкових надходжень, які текли з Великого Яблука» [270].

Щодо самого терміну «відмивання грошей», то британський адвокат В. Гілмор писав: «Термін «відмивання брудних грошей» порівняно довгий час використовувався співробітниками правоохоронних органів США як професійний жаргон» [523]. Проте, як стверджує К. Новиков: «Першим ідеологом відмивання

злочинних доходів вважається Мейер Ланскі, котрий завдяки своєму кримінальному таланту став єдиним в історії головою найбільшого в світі мафіозного «синдикату». М. Ланскі будував свою діяльність із використанням переваг номерних рахунків у швейцарських банках, офшорних юрисдикцій і грального бізнесу. У 1970-ті роки у світі з'явилися нові схеми, за якими знову стояли підприємці, не причетні до бандитизму. Так, наприклад, у 1976 році почав свою діяльність американець Джером Шнайдер, який не лише не уникав публічності, але й рекламував свої послуги у Wall Street Journal, а також вів семінари й писав книги з недвозначними назвами – «Як заховати ваші гроші», «Повне керівництво для офшорних притулків грошей». Подібним бізнесом займався ірландець Шаун Мерфі, котрий у 1980-ті роки створив безліч підставних компаній, які нескінченно пересилали одна одній різні суми, видавали одна одній кредити, відкривали рахунки в різних точках світу» [270].

Як стверджує В.М. Бровко: «В пресі термін «відмивання грошей» вперше з'явився під час відомого Уотергейтського політичного скандалу в США в середині 70-х рр. минулого століття. Так, у 1973 р. для проведення виборчої кампанії Р. Ніксона було створено фінансову базу, куди почали надходити анонімні пожертвування, заборонені законом, і які в подальшому через підставні фірми були перераховані в комітет із переобрання як офіційні платежі. Така технологія отримала назву «відмивання грошей». Проте «Уотергейтський скандал» став першим загальновідомим, але аж ніяк не єдиним подібним фактом. Яскравими прикладами є і справа Едуардо Орозко, якому в 1978-1982 рр. вдалося на території США безперешкодно відмити близько 151 мільйона доларів, отриманих від продажу кокаїну та героїну. Можливо, тому більшість науковців схильна вважати, що термін «відмивання грошей» отримав поширення на початку 80-х рр. минулого століття для позначення доходів від наркобізнесу» [51].

У другій половині ХХ ст. до відмивання брудних грошей долучилися цілі держави. Особливо це стосувалося країн третього світу, зокрема, розташованих на островах Карибського басейну. Лідери цих країн вирішили будувати добробут для свого народу на відмиванні брудних доходів, Так, до середини 1980-х років Кариби стали світовим центром відмивання брудних доходів.

Слід зазначити, що реакція світової спільноти на злочинну діяльність по відмиванню брудних грошей була досить млявою. Після Другої світової війни боротьбу з відмиванням «брудних» грошей очолила Організація Об'єднаних Націй. Першим кроком у розв'язанні цієї проблеми прийнято вважати Єдину конвенцію Об'єднаних Націй про одурманливі засоби 1961 р., згодом доповнену і змінену Протоколом 1972 р. В подальшому міжнародна спільнота стала на шлях пошуку ефективних шляхів боротьби з відмиванням «брудних» грошей. Так, в США у 1970 р. було ухвалено низку законодавчих актів, фактично спрямованих на протидію легалізації злочинних доходів. Зокрема, Конгрес США прийняв три закони, які стали основою для формування сучасної державної політики в галузі боротьби з відмиванням «брудних» грошей: «Про контроль за організованою злочинністю», «Про загальний контроль за розповсюдженням наркотиків», «Про банківську таємницю». На офіційному рівні досліджуваній термін було вперше визначено Президентською комісією США по боротьбі з організованою злочинністю в 1984 р. Тоді це поняття тлумачилося як процес приховування майна незаконного походження або незаконного використання доходів, а також як способи показати ці доходи як законні. Аналогічним були тлумачення поняття «відмивання доходів», які зустрічалися в національних законодавствах Великобританії та США.

Міжнародна спільнота усвідомила важливість протидії відмиванню «брудних» доходів за допомогою ефективної системи засобів, спрямованих на запобігання проникненню злочинних доходів у світову економіку, дещо згодом. Вперше спроба більш повно визначити термін «відмивання коштів» була встановлена в Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, прийнятої 19 грудня 1988 р. у Відні (Віденська конвенція). У пункті 1 статті 3 Конвенції зазначено: «Кожна сторона вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для криміналізації дій відповідно до її законодавства, коли вони здійснюються навмисно» [178].

У грудні 1988 р. Базельський комітет з банківського нагляду прийняв Декларацію «Про запобігання злочинному використанню банківської системи з метою відмивання коштів» [458], в якій «відмивання коштів» характеризується діяльністю злочинців та їх

помічників пов'язаною з використанням банківської системи для: здійснення платежів та переказів коштів, отриманих злочинним шляхом, з одного рахунку на інший; маскуванню джерела фінансування та фактичного власника коштів; зберігання банкнот у банківських сейфах.

У відповідь на зростання проблеми відмивання грошей, в 1989 р. на зустрічі керівників країн Великої Сімки в Парижі було створено Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). У 1990 р. FATF були розроблені Базові Сороч Рекомендацій як ініціатива щодо боротьби з протиправним використанням фінансових систем особами, які відмивають гроші, одержані від реалізації наркотиків. У 1996 році Рекомендації вперше були переглянуті з метою відображення типів відмивання грошей, які змінюються. Сороч Рекомендацій у редакції 1996 року були схвалені більш як 140 країнами і є міжнародним стандартом у сфері боротьби з відмиванням грошей [352].

На сучасному етапі свою діяльність FATF зосередила на таких головних напрямках: розширення дії прийнятих нею рекомендацій на всі континенти і регіони; контроль за виконанням і впровадженням державами-членами FATF заходів, заснованих на 40 рекомендаціях FATF, які є керівництвом до дії з відстеження загальносвітових методів і схем відмивання злочинно нажитих капіталів та розробка контрзаходів. Ключовим документом FATF є рекомендації, які викладені у формі щорічних звітів організації [361, с. 163].

Зазначимо, що у жовтні 2022 р. FATF запровадила санкції проти РФ, виключивши її зі свого складу й заборонила цій країні брати участь у поточних та майбутніх проєктах. В лютому 2023 року FATF безстроково призупинила членство Росії [278].

Масштаби злочинної діяльності даного виду, рівень самоорганізації правопорушників та організованих злочинних груп, інтенсивне вливання в економічні системи багатьох розвинених країн спонукало міжнародну спільноту до подальших дій. Так, для реалізації положень прийнятих конвенцій в структурі ООН було створено відповідні підрозділи, зокрема: СІСР – Центр з боротьби з міжнародною злочинністю; ОДССР (створений у 1997 р.) – Офіс з контролю над наркотиками і запобігання злочинів з центром у Відні. До напрямів його діяльності

відносяться: боротьба з нелегальним поширенням наркотиків і з організованою злочинністю, а також з відмиванням грошей, отриманих від цих злочинів; координація законотворчої роботи країн-членів ООН проти відмивання грошей; аналіз проблем, пов'язаних з відмиванням грошей. Також для протидії злочинності, в тому числі й пов'язаної з відмиванням грошей, було створено ряд міжнародних організацій, які тісно співпрацюють з ООН, зокрема, FORAC – підрозділ Генерального секретаріату Інтерполу, який займається боротьбою з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом. Слід зазначити, що на даний час в світі створено систему міжнародних і регіональних організацій з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Крім вищеназваних сюди відносяться: Азіатсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей (APG); Група з розробки заходів боротьби з відмиванням грошей у Південній Америці (GAFISUD); Карибська група з розробки заходів боротьби з відмиванням грошей (CFAFTF); Спеціальний комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей (MONEYVAL); Південно-Східна Африканська група по боротьбі з відмиванням грошей (ESAAMIG).

Для узгодження діяльності з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, міжнародною спільнотою було розроблено цілу низку міжнародно-правових актів. Так, 8 листопада 1990 р. Рада Європи прийняла Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Страсбурзька конвенція) [181]. Фахівці з права розцінюють цю угоду як найповніший перелік розпоряджень і правил, який охоплює всі етапи юридичної процедури – від початку розслідування до винесення вироку і конфіскації «брудних» грошей.

Слід зазначити, що в усіх подальших міжнародно-правових актах знайшло своє відображення, розвиток та конкретизацію поняття «відмивання грошей», наведене в Віденській конвенції ООН та Страсбурзькій конвенції Ради Європи. Так, Л.М. Кашпур зазначає: «У 1993 році був прийнятий Типовий закон ООН про відмивання коштів, як повного правопорушення, відповідно до Віденської конвенції. Посилаючись на міжнародні документи, Бельгія, Італія, Німеччина та інші країни на початку 90-х років прийняли спеціальні закони,

спрямовані на боротьбу з відмиванням коштів, які, зокрема, внесли кримінальну відповідальність за відмивання коштів. Проте концепція «відмивання коштів», яка була використана, мала досить загальну інтерпретацію. Так, згідно з німецьким законодавством, це введення майнових об'єктів, отриманих від організованої злочинної діяльності, до правового фінансового та економічного обороту з метою їх маскуванню [167, с. 112].

З метою вивчення, аналізу й поширення інформації про фінансові злочини, особливо інформації щодо відмивання грошей, отриманих від поширення наркотиків, у США в 1990 р. було створено окремий Відділ боротьби з фінансовими злочинами Міністерства фінансів FINCEN. Щодо подальших кроків у боротьбі з відмиванням доходів, отриманих незаконним шляхом та фінансування тероризму, К. Новиков зазначає: «Масштабна боротьба з відмиванням грошей почалася після терактів 11 вересня 2001 року, коли влада США всерйоз вирішила позбавити міжнародний тероризм фінансового підживлення. Вже 25 жовтня 2001 р. казначейство США почало масштабну операцію «Зелений похід». Протягом чотирьох місяців американцям вдалося вилучити більше ніж \$10 млн. готівкою і на \$4,3 млн. цінних паперів. Особливу увагу, зрозуміло, приділили мусульманським добродійним організаціям. Паралельно американська дипломатія почала активно тиснути на країни й території, відомі офшорними традиціями і непрозорою банківською системою [270].

В подальшому проблемам боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом було присвячено цілий ряд міжнародних документів, зокрема, Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26 жовтня 2005 р. (2005/60/ЄС). Згідно даного документу «Відмивання коштів» означає поведінку, коли вона вчиняється навмисно, а саме: обмін або передача майна, якщо відомо, що таке майно набуто внаслідок злочинної діяльності або участі в такій діяльності, з метою приховування чи маскуванню незаконного походження майна або надання допомоги будь-якій особі, яка здійснює таку діяльність, ухилення від юридичних наслідків їхніх дій; приховування чи маскуванню справжньої сутності, джерела, місцезнаходження, місця, руху, прав щодо майна чи майнових прав, якщо відомо, що такі права виникли внаслідок злочинної діяльності або участі в такій діяльності;

придбання, володіння або користування майном, якщо на момент отримання було відомо, що таке майно набуте внаслідок злочинної діяльності або участі в такій діяльності; участь у будь-яких акціях, асоціаціях з метою їх реалізації, спроби здійснення та надання допомоги, співучасть, допомога та консультації при реалізації будь-яких дій, зазначених у попередніх параграфах» [303].

Згідно з Палермською конвенцією ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» від 15.11.2000 р. (ст. 6) [180], Конвенцією ООН «Проти корупції» від 31.10.2003 р. (ст. 23) [179] і Варшавською конвенцією Ради Європи «Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності і фінансування тероризму» від 16.05.2005 р. (ст. 9) [181] під «відмиванням доходів від злочинів» розуміється: перетворення або передача майна, якщо відомо, що таке майно є доходом від злочину, з метою приховування злочинного походження цієї власності або для надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні основного правопорушення, для того, щоб вона могла уникнути відповідальності за свої дії; приховування справжньої природи, походження, місця розташування, способу розпорядження, руху, права на майно або його приналежність, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочину; придбання, володіння або користування майном, якщо на момент його отримання відомо, що таке майно – доходи від злочину; участь, причетність або змова для вчинення будь-якого злочину, визнаного таким згідно з цією статтею, спробою здійснити це, а також сприяння, співучасть, полегшення або надання поради щодо його здійснення. Проблема відмивання грошей міжнародною спільнотою було прийнято ряд інших нормативно-правових актів, зокрема: Типова угода ООН про групу по боротьбі з відмиванням грошей, отриманих від незаконного обігу наркотиків; Рамкове рішення Ради Європи про відмивання грошей, ідентифікацію, відстеження, замороження, арешт та конфіскацію знарядь злочинів і доходів від них від 26 червня 2001 р. тощо.

Отже, короткий історико-ретроспективний аналіз джерел дозволяє стверджувати, що легалізація (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансування тероризму є складним економіко-правовим явищем, яке має глибоке історичне

коріння. Історія «відмивання» бере свій початок ще тисячі років тому і пов'язана, насамперед, з виникненням у житті суспільства взаємовідносин грошей та влади. З розвитком економіки, торгівлі, фінансової та банківської системи зростає і рівень організованої злочинності у цих сферах. У другій половині ХХ ст. до відмивання брудних грошей долучилися навіть цілі держави. І хоча, за поширеною легендою, поняття і термін «відмивання грошей» виникли на території США, протягом останнього століття проблема легалізації злочинних доходів перетворилася в міжнародну. Слід зазначити, що реакція світової спільноти на злочинну діяльність по відмиванню брудних грошей протягом тривалого часу була досить слабкою, що дозволило останній перетворитися на глобальну загрозу економічній та політичній безпеці. У зв'язку з цим, даний вид злочинної діяльності перебуває в центрі уваги правоохоронних і фінансових органів та вимагає від держав узгоджених заходів запобігання та протидії як на національному, так і на міжнародному рівні. Використання міжнародного досвіду державних механізмів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, зокрема, досвіду держав з розвиненою та сталою правовою системою, дозволяє сформулювати комплекс ефективних національних важелів державно-правового впливу з протидії та запобігання даному виду злочинності.

Доведення до банкрутства. Досліджуючи історичний аспект виникнення та еволюції відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК України «Доведення до банкрутства» слід зазначити, що загалом інститут банкрутства має давню історію. Норми права, що стосувалися фінансової неспроможності, виникли одночасно з відносинами власності ще за давніх часів. Так, дослідник історії держави та права зарубіжних країн В.П. Глиняний пише: «За законами Ману у Стародавній Індії при укладенні угод між боржником і кредитором встановлювався гарантійний термін. Договір позики укладався під відсотки, розмір яких залежав від варни боржника. Гарантіями дотримання угоди позики було поручительство інших осіб та застава. Закони Ману дозволяли кредиторів діяти силою: захопити боржника, привести його у свій дім, морити голодом і навіть бити, поки той не сплатить борг. У випадку смерті боржника борг переходив до його сина або інших родичів. Неплатоспроможність також призводила боржника до рабства» [67, с. 27].

За Законами Хаммурапі у Стародавньому Вавилоні розрізняли зобов'язання, що виникли із заподіяння шкоди (зобов'язок відшкодувати збитки) і зобов'язання, що випливали з договорів. Такі договори повинні були укладатися письмово і реєструвалися спеціальним чиновником. Виконання угоди гарантувалося заставою поля або родичів боржника. У разі невиконання договору боржник чи його рідні могли потрапити у рабство [67, с. 37].

У Стародавній Греції виконання договору забезпечувалася завдатком, поручительством третіх осіб та заставою. До реформи царя Солона позики забезпечувалися самозаставою боржника. Особливе значення, зокрема в Афінах, мала іпотека.

Аналізуючи процес становлення конкурсного права у Стародавньому Римі, важливо зазначити, що, за твердженням Р.Б. Полякова, він «став фундаментом сучасного права неспроможності (банкрутства). Причому таке твердження є застосовуваним не тільки до країн романо-германської правової системи. Саме Стародавній Рим став своєрідною колискою майже всіх інститутів, які є тепер у процедурі банкрутства» [282, с. 38]. У свою чергу, В.П. Глиняний стверджує, що «становлення та розвиток відповідальності за банкрутство у Стародавньому Римі є яскравим свідченням того, що з моменту виникнення приватної власності закони не були милосердними до неспроможних боржників. Пам'ятка римського права, відома як Закони XII таблиць, свідчить, що кредитори, не отримавши задоволення своїх вимог, мали право розчленувати тіло неспроможного боржника» [67, с. 67].

Не менш важливим є твердження Ю.В. Чорної, про те, що «якщо відносини неплатоспроможності, оформлені конкурсним законодавством, зароджуються з примітивного зобов'язального правовідношення, то інститут банкрутства починає відлік свого існування з моменту забезпечення зобов'язання майном, а не особистістю боржника. В історії римського права початок конкурсного права можна шукати лише в період розквіту класичної юриспруденції, коли застосування системи правових норм, основою якої було стягнення боргу за рахунок особистості боржника, призводить до переосмислення зобов'язального інституту в Стародавньому Римі» [408, с. 29]. Поляков Р.Б. припускає, що «це твердження породило презумпцію того, що зародження конкурсного процесу в Стародавньому Римі відбулося

лише із появою Закону Петелія (*Lex Poetelia*, 326 рік до н. е.), яким ознаменувався перехід від особистої до майнової відповідальності боржника» [282, с. 40]. Причини прийняття даного закону науковиця Ю.В. Чорна вбачає: «у відсутності спеціального законодавства та спеціального правового статусу боржника, і як наслідок, недостатньому правовому захисті інтересів кредиторів, що обумовило запровадження інституту *creditor in possessionem*, тобто, допуск кредиторів до володіння та розпорядження майном, що й стало початком розвитку конкурсного права в майбутньому» [408, с. 29]. Поляков Р.Б. наводить факт із римської історії, описаний римським істориком Тітом Лівієм, який, на його думку, послужив приводом до прийняття Закону Петелія 326 р. до н.е. Так, зокрема, він пише: «Як відмічав римський історик Тіт Лівій, підставою для таких змін стала ситуація із хлопцем на ім'я Публіцій. Він вирішив віддати себе в рабство за батьківські борги. Його кредитор Папірій почав знущатися над юнаком, піддавши його тортурам. Публіцій дивом вирвався на волю та постав перед народом. У результаті почались занепокоєння, а в 326 році до н. е. з'явився Закон Петелія (*Lex Poetelia*)» [282, с. 41]. Таким чином, як стверджує Чорна Ю.В., «Законом від 326 р. до н.е. (*Lex Poetelia*) було скасовано обов'язок боржника прописувати себе гарантом виконання грошових вимог в кредитному договорі та анульовано *addictio* (боргове рабство) за умови його добросовісності, натомість встановлено майнову відповідальність. Представник кредиторів складав опис майна боржника, і в подальшому воно могло продаватися на аукціоні, а гроші розподілятися між кредиторами на основі встановлених квот» [408, с. 30]. В іншому своєму дослідженні Ю.В. Чорна зазначає: «Особливе значення Закону 326 р. до н.е. полягає також у тому, що він вперше розмежував такі категорії як невинність, добросовісність та злий умисел в діях боржника» [407, с. 111].

Особливої уваги з боку дослідників, на нашу думку, заслуговує аналіз становлення та розвитку інституту банкрутства в середньовічній Італії. Гордієнко В. з цього приводу пише: «Основним стимулом розвитку конкурсного права і процесу тут слугували торгові відносини, які вже в IX-X ст. у вільних італійських містах досягли високого рівня. До того ж в Італії існували й політичні передумови розвитку цих відносин: через

самостійність і розрізненість італійських міст боржник міг легко переховуватися від кредиторів у сусідньому місті, яке було самостійною територією. Усе це викликало гостру потребу виробити чіткі положення конкурсного права. Без сумніву, італійське право зберегло зв'язок з римським правом, але значно його удосконалило. ... Саме італійському праву ми зобов'язані появою поняття “банкрут”. Так в Італії називали боржників, що втекли від кредиторів до інших італійських міст (від слів *bancus* – контора, лавка, торговий заклад і *ruptus* від *rotto* – закривати заклад, знищувати). Найчастіше підставою для початку процедури банкрутства була втеча боржника. Кредитори брали активну участь у конкурсному процесі, оскільки їм передавали в управління майно боржника. Однак італійське право вільних міст про неспроможність на цьому зупинилося в своєму розвитку. Воно так і залишилося правом окремих міст і не піднялося до рівня загального італійського торгового права. Цьому заважали політичні умови. Тому прапор розвитку цього інституту підхопили інші народи Західної Європи – Франції і Німеччини» [75, с. 70].

В Середні віки неплатоспроможність як явище продовжувало існувати, проте, воно починає оформлюватися в окремі сфери законодавства. Так, подібна правова база вже існувала в багатьох європейських країнах. Дослідник історії банкрутства В. Гордієнко наводить наступні дані: «На теренах Італії конкурсні статuti з'явилися в 1244 р. у Венеції, а в 1298 р. – у Генуї. Перші конкурсні закони у Франції ухвалені в 1536, 1560 та 1609 рр.; імператорські едикти в Німеччині – в 1531 і 1540 рр.; конкурсні закони в Англії – в 1534 та 1572 рр. При цьому, перші закони мали за мету забезпечення превентивного впливу на торговельний обіг. З розвитком торгівлі поступово визнавалося, що неспроможність може статися й поза волею особи – внаслідок комерційної невдачі чи непереборної сили [75, с. 70]. Проте, слід також погодитися із думкою О.М. Бірюкова про те, що «в більшості феодальних держав (Італія, Франція, Німеччина) гарантом повернення боргу все ж залишалося не майно, а сама особа боржника, його життя, свобода та недоторканність. Так, в історію ввійшли боргові в'язниці й покарання шляхом заподіяння фізичної шкоди. Проте, – пише О.М. Бірюков, – у XVI столітті в окремих країнах Європейського континенту були прийняті закони, що містили положення, згідно з

якими зловмисна неспроможність вже відрізнялася від випадкової. Остання могла бути визнана такою, коли траплялася внаслідок, наприклад, загибелі судна, крадіжок та інших випадків, що не залежали від волі боржника» [41, с. 25].

Про існування прихованого та фіктивного банкрутства в Середньовіччя повідомляє документ, виданий 1582 року королем Франції Генріхом III. Поляков Р.Б. наводить витяги із тексту даного документа, в якому, зокрема, «визначалася різниця між «нешасною» та «зловмисною» неспроможністю. Зміст документа зводився до наступного: «Ми одержали багато скарг на справи про неспроможність і банкрутство, які почастишали в нашій державі порівняно з попереднім часом; ті з них, які виникають в результаті збитків, заподіяних внаслідок заворушень в країні, або внаслідок корабельних аварій, крадіжок чи інших нещасних випадків – варті співчуття; інші – заслуговують на покарання, оскільки робляться зі злим наміром тими, хто, не зазнавши ніякої шкоди, приховує своє майно, обтяжує його вдаваними заставами, перевозить за кордон, а потім і сам тікає» [281, с. 78]. Такої ж точки зору дотримується І.В. Булижин, який, зокрема зазначає: «Наведений документ доводить, що в епоху абсолютизму змінюється концепція розуміння неплатоспроможності як явища, що порушувало публічний правопорядок. При цьому зловмисна неспроможність відрізнялася від випадкової» [53, с. 4, 22].

Аналізуючи головні нормативні акти Німеччини, а саме Едикти Карла V 1531 та 1540 років, Ю.В. Чорна зазначає, що «разом із загальним майновим спрямуванням законодавства про неспроможність, зустрічаються положення, що регламентують «право на боржника». Суть цього права полягала в тому, що боржник належав тому кредитору, який першим заявив свої вимоги. Так, в Едикті 1531 р. банкрути та їхні співучасники прирівнювалися до крадіїв і підлягали такому самому покаранню. Едикт 1540 р. містив припис про страту боржника» [408, с. 36]. «До того ж, – як зазначає В. Гордієнко, – боржників, які не могли повернути свої борги, садили в боргову яму, позбавляли цивільних прав, вішали їм нашійники або прив'язували до стовпа ганьби, карали ув'язненням до цілковитого погашення боргів» [75, с. 71].

Досліджуючи особливості права банкрутства зрілого феодалізму, І.В. Булижин пише, що «в цей період в Європі право банкрутства поступово перетворюється на невід'ємну частину

системи кредитування, в якому поєднувались як захист кредитора, так і боржника» [53, с. 56]. «Досвід середньовічної Німеччини цього періоду, – пише Ю.В. Чорна, – цікавий також тим, що там набув особливого закріплення державний контроль за відносинами неплатоспроможності. Так, судовим органам надавалися виключні права з контролю над процедурою неспроможності, боржником та його майном, право призначення управляючого, який на той час вважався представником судової влади» [408, с. 36].

Щодо англо-американського конкурсного права, то Ю.В. Чорна, Р.Б. Поляков, О.М. Бірюков, В. Гордієнко, В.В. Радзивілюк та інші дослідники, його появу пов'язують з початком великих географічних відкриттів, які припадають на XV-XVII ст. Так, зокрема, В. Гордієнко пише: «В Англії Закон 1543 р. мав яскраво виражений кримінальний характер. Наступний Закон 1572 р, виданий при Єлизаветі, був більшою мірою цивільно-правовим. За цими законами в Англії починають розрізняти виключно торгово-правову неспроможність, а об'єктом майнового стягнення вважається майно боржника, і навіть те, що належало та належатиме йому в майбутньому. У Шотландії та Ірландії також у цей період були ухвалені законодавчі акти щодо неспроможності» [75, с. 70]. Подальший розвиток права неспроможності в європейських країнах, як зазначає Ю.В. Чорна: «йде умовно двома шляхами: французьким та німецьким. Насамперед, це пояснюється тим, що європейські країни в силу тих чи інших причин запозичили правовий досвід або Франції (Бельгія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина, Румунія, Італія, Нідерланди), або Німеччини (Австрія, Угорщина, Сербія, Швеція, Норвегія, Данія, Швейцарія)» [408, с. 38].

На рубежі XVIII-XIX ст. в умовах трансформації феодальних інституцій у капіталістичне господарство, подальшого розвитку та ускладнення торгівельних відносин, проблеми, пов'язані з банкрутством, набувають особливої актуальності, при цьому старі норми вже не відповідають вимогам часу.

Реформування конкурсного права протягом XIX ст. Ю.В. Чорна пов'язує «із прийняттям Торгового Уложення Франції 1807 року, з не виправдано жорстоким прокредиторським характером» [408, с. 38]. До позитивних моментів даного Уложення Р.Б. Поляков відносить «поділ кредиторів та їх вимоги на три групи: привілейовані, іпотечні й прості». На його думку

«дуже цікавим був підхід до кредиторів із солідарними зобов'язаннями. Такі кредитори брали участь у всіх конкурсних справах співборжників на всю суму до повного задоволення» [281, с. 17]. Проте, через свою прокредиторську спрямованість Торгове уложення Наполеона 1807 року проіснувало недовго. Важливим для розвитку французького конкурсного права того часу був Закон 1838 року, в якому одним із перших почали застосовуватися цивільно-правові механізми.

Що стосується німецького конкурсного права цього періоду, то, як пише В.В. Радзивілюк, «слід розуміти, що до моменту об'єднання Німеччини на її території діяли дуже різні джерела конкурсного права. Слід зазначити, що за прийнятим у 1871 р. Кримінальним уложенням той, хто свідомо банкрутував і тим самим спричиняв збитки своїм кредиторам, приховував або передавав своє майно іншим, не вів торговельних книг або вносив до них зміни, не передбачені законом, запроторювався у психіатричну лікарню. В 1879 р. набрав чинності Конкурсний устав Німеччини, який проіснував більше 100 років» [330, с. 180].

Також слід погодитися з думкою В.В. Радзивілюка стосовно того, що «майже увесь час існування правового феномену банкрутства (неспроможності) робились спроби щодо створення та застосування заходів, які б сприяли запобіганню настанню суворих наслідків стосовно неплатоспроможного боржника» [330, с. 181]. Слід додати, що, на думку Ю.В. Чорної, «закони про банкрутство ХІХ століття були більш лояльними до боржників за торговельними зобов'язаннями, аніж до осіб, що вступали в процедуру особистої неплатоспроможності, оскільки вважалося, що комерційне банкрутство могло бути наслідком об'єктивних обставин (природних процесів товарно-грошового обороту) та не залежати від волі банкрута, тоді як споживче банкрутство може бути тільки умисним [408, с. 41]. Починаючи з 1880-х рр. в законодавстві європейських країн були запроваджені процедури, що передують банкрутству (досудові), наприклад, мирова угода в Англії, передбачена Конкурсним уставом 1883 року, судова ліквідація боржника у Франції – в 1889 році.

Як відомо, кінець ХІХ-початок ХХ ст. ознаменувався докорінними змінами в структурі та змісті виробничих відносин, а перед законодавством про банкрутство постало завдання

ефективного вирішення питання соціального захисту працівників підприємства-боржника. У відповідь на це процедури банкрутства спрямувалися на можливе збереження бізнесу та почали відстоювати своє місце в системі конкурсного права. Поступово в центрі уваги законодавства про банкрутство постають питання локалізації неблагодолучних майнових наслідків неплатоспроможності. Саме з цими процесами пов'язують останній етап розвитку інституту банкрутства, в основі якого була покладена законодавча концепція, яка почала розвиватися ще в XVIII ст. в праві Англії, а в XIX ст. у праві США. Гордієнко В. характеризує її як таку, «яка повністю унеможлиблювала особисту немайнову відповідальність боржника за відсутності у нього умислу на створення ситуації, в якій він був не в стані сплатити борги. У законодавство, що регламентувало ці відносини, були введені відстрочка виплати боргу, відновлювальні та реорганізаційні процедури. Така концепція започаткувала розвиток так званої “проборжникової” системи, яка діє зараз в США, Франції та деяких інших країнах» [75, с. 70]. Так, у 1898 р. в Сполучених Штатах Америки приймається Закон про неспроможність, головним завданням якого було збереження діючого підприємства. Саме цей Закон діяв у США в період великої депресії, у 1938 р. до нього було внесено ряд поправок та змін, він отримав назву «Закон Чендлера». Діючий Федеральний Закон «Про неспроможність та банкрутство» був прийнятий у 1978 р. та набрав чинності у 1979 р. Цей Закон США про банкрутство є законом федерального рівня, його положення є обов'язковими для виконання у всіх штатах Америки. Характеризуючи сучасне законодавство про банкрутство в США Ю.В. Чорна наводить точку зору американського дослідника Річарда Броуда, де він, зокрема, зазначає: «Право неспроможності США є складовою декількох соціальних програм держави та є відповідачем перед багатьма соціальними негараздами.

Кожна країна має таке право неспроможності, на яке заслуговує. Оскільки, банкрутство не існує автономно від соціальної організації країни, без перебільшення, будь-які фінансові проблеми та наслідки фінансових труднощів проходять через наш інститут неспроможності: екологічні проблеми, масові правочини, комерційні крахи тощо. Будь-яка фінансова невдача має єдиний шлях вирішення – банкрутство» [462, с. 43].

Водночас, аналіз законодавства про банкрутство в найбільш розвинутих країнах Європи та Америки дозволяє стверджувати, що, за висловом Ю.В. Чорної, «у зарубіжній практиці не простежується єдність у поглядах на проблему узгодженості у законодавстві про неспроможність процедур ліквідаційного та реабілітаційного характеру. Однак ті країни, що на сьогодні мають яскраво виражене прокредиторське законодавство про банкрутство, все ж визнавали необхідність впровадження реорганізаційних процедур з метою підвищення ефективності правового регулювання. Зокрема, законодавчі реформи інституту неспроможності в Німеччині, спричинені нафтовою кризою 1973 року. Однією з цілей реформування проголошувалося встановлення балансу процесів ліквідації, реорганізації та оздоровлення підприємства-боржника. Так, Бундестагом у 1994 році прийнято нове Положення «Про неспроможність», яке з 1999 року поширило свою дію на всю територію Німеччини та діє до сьогодні» [408, с. 44]. Прокредиторський характер має також сьогодні конкурсне законодавство Франції.

Отже, огляд історичного розвитку інституту банкрутства яскраво демонструє, що загалом світова історія виникнення та розвитку інституту банкрутства розвивалася у химерний спосіб під загальним заступництвом принципів гуманізму. Так, якщо ще декілька століть тому банкрутство розглядалося як тяжкий злочин, і за його вчинення до відповідальності боржник міг бути притягнутий незалежно від його вини, а наслідки покарання переслідували швидше каральну, ніж компенсаційну функцію, то вже в XIX ст. погляди на зазначену проблему змінилися. Так, жорсткі санкції поступилися тенденціям гуманізації суспільства, які супроводжують економічний розвиток держав. На сучасному етапі розвитку права про банкрутство світова спільнота, насамперед, провідних країн світу, відходить від методів розмежування систем банкрутств на прокредиторські та проборжникові, виокремлюючи при цьому поняття ефективної системи права неспроможності та, головне, її попередження.

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Досліджуючи генезу юридичної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, ст. 212 КК України «Ухилення від сплати податків, зборів

(обов'язкових платежів)», та ст. 212⁻¹ «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», інших податкових правопорушень, слід зазначити, що сучасна система відповідальності за несплату податків та інших платежів має тривалий процес формування, протягом якого кримінальна відповідальність за вказані діяння набула як загальних основних ознак юридичної відповідальності, так і цілий ряд специфічних особливостей. Оскільки оподаткування вважається найбільш поширеним способом взаємодії громадян та держави (як часто зазначають економісти, в житті існує лише два явища, які є невідворотними: смерть та податки), то не викликає сумніву той факт, що історія розвитку способів ухилення від сплати податків тісно пов'язана з еволюцією податкової системи та інших державних інституцій. Крім того, особливістю податкового законодавства, яке з поміж іншого передбачає відповідальність за несплату податків та інших платежів, є його нестійкість і мінливість. Як економічний інструмент в руках держави податки та інші платежі в певні періоди і відповідно до конкретних потреб держави можуть змінюватися. Проте, не викликає сумніву той факт, що відповідальність за несплату податків та інших платежів виникає одночасно з появою податків як таких, що, своєю чергою, нерозривно пов'язано з появою і оформленням держави і виконанням нею своїх функцій. Більше того, характер відповідальності за податкові правопорушення прямо залежить від характеру самої держави, політичного режиму, його методів регулювання суспільних відносин. Як зазначає В.П. Глиняний, «Так, до прикладу, серед 3000 різних злочинів у Стародавньому Китаї періоду Чжоу відмова від сплати податків розглядалася як тяжкий злочин, що тягнув за собою смертну кару» [67, с. 27].

Як відомо, з початком розвитку оподаткування люди почали шукати шляхи запобігання їх сплати. Таке бажання в першу чергу пов'язане з природою податків, а саме їх впливом на доходи, та як наслідок, на витрати платників податків. Тому і методи ухилення від сплати податків еволюціонували одночасно з розвитком податкових систем та є притаманними будь-якому суспільству. Так, історія розвитку податків сягає Стародавнього Єгипту та Вавилону, коли державні чиновники зрозуміли значення податків

та почали запроваджувати інструменти контролю, зокрема, здійснювався облік господарств та майна, контролювалося внесення пожертвувань до державної скарбниці. В обох державах з часом були створені перші форми податкового законодавства, що існувало у формі уставу на основі якого здійснювалась податкова діяльність. Як стверджують вчені Ф.О. Ярошенко, В.В. Павленко, В.П. Павленко, А.М. Подоляка, «Вже в стародавні часи платники податків намагалися протистояти «кабальним» податковим зобов'язанням шляхом підняття повстань, як найбільш ефективного способу впливу на владу в ті часи. Так, історичні пам'ятки зберегли до нашого часу дані про перше повстання проти самоправства владних структур, яке відбулося в Лагаші в XXV ст. до н. е. Повстання було успішним. Новий правитель міста звільнив з посад усіх чиновників, які збирали податки, зменшено збір з ремісників, а за роботу на спорудженні іригаційних систем общинникам додатково надавали продукти харчування. Були видані закони, які оберігали громадян Лагашу від обману під час збору податків» [162, с. 14-25]. Разом з тим, В.П. Глиняний зазначає: «Існування централізованого накопичувача коштів шляхом сплати данини, податків, зборів, мита, тощо спричинило виникнення певних корисливих діянь, які зі створенням закону набули рис правопорушення. Мова йде про випадки уникнення сплати данини – сучасне ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, яке тягло за собою досить жорстокі покарання аж до смертної кари» [67, с. 63]. В контексті нашого дослідження повчально послатися на приклад, наведений дослідниками В.Л. Андрущенко та О.Д. Даніловим про стародавній папірус, де змальовано сцену збирання податків у Єгипті часів фараона Рамзеса II (близько 3300 років тому): «Збирач податків прибуває на окружну пристань у супроводі агентів, озброєних палицями, і негрів із пальмовими різками; всі кричать: «Віддавай нам частину твого врожаю», – і немає порятунку від цих здирств». Подібні сцени насильницького справляння податків історики відмічають і в інших країнах у різні епохи: на Русі в епоху татаро-монгольського іґа, в окупованих країнах і колоніях» [6].

Про несплату податків або мита та про відповідальність за дані правопорушення йдеться і в джерелах афінського права. Проте, в Афінах, як в більш демократичному, порівняно з іншими

стародавніми країнами, суспільстві, міри покарання були більш м'якими, але значно ширше застосовувалися превентивні заходи. Так, до прикладу, діяла ціла мережа інформаторів – професійних донощиків і шпигунів (вже згадуваних нами сикофантів), які одержували частину конфіскованого майна.

У Стародавньому Римі несплата податків, за характеристикою В.П. Глиняного, «Низкою спеціальних законів «про образу величності», виданих в I ст. до н. е, кваліфікувалася як тяжкий злочин. В посткласичний період несплату податків віднесли до злочинів, що безпосередньо стосувалися інтересів Римської держави, і, відповідно, посилювалася відповідальність за їх вчинення покараннями починаючи вигнанням із Риму із втратою громадянства, заслання на острови аж до смертної кари» [67, с. 63].

Історичний досвід доводить, що важливим фактором розвитку ухилення від сплати податків було створення податкових пільг або ж повне звільнення від сплати податків для окремих привілейованих станів. Особливо гостро це відчувалося у феодальній Франції на початку другого тисячоліття. Як стверджують вже згадувані нами вчені В.В. Павленко, В.П. Павленко, А.М. Подоляка, Ф.О. Ярошенко, «Високі чини та духовенство були звільнені від сплати будь-яких податків, що викликало невдоволення з боку суспільних мас. В свою чергу, постійне ж ускладнення податкової системи за рахунок введення нових прямих та непрямих податків та методів контролю загострювало ситуацію та створювало мотиви для ухилення від їх сплати» [162, с. 30]. Згідно з рішенням Генеральних штатів у 1314 р. було вперше задекларовано принцип, відповідно до якого нові податки запроваджуються не королівським наказом, а парламентським законом. «З 1341 р. вводиться званий податок на сіль у формі соляної регалії (пізніше це отримало назву «відкуп» і проіснувала у Франції 450 років), а з 1439 р. – податок на землі та будівлі (галья). Коментуючи дане рішення Кардинал Ришельє чітко сформулював головну стратегію фіскальної політики: «Не слід переобтяжувати підданих податками, але не слід і брати з них менше, ніж потрібно для потреб держави» [271]. До речі, у 1429 році відома нам Жанна д'Арк добилася від короля звільнення рідного села Домремі від податків (скасоване через 360 років у 1789 р.). У 1648-1652 рр. у Франції розгорілася громадянська війна,

яка увійшла в історію під назвою Фронда. Безпосередньою причиною Фронди стали непопулярні фіскальні заходи уряду, зокрема запровадження обтяжливого податку на будинки, що викликало незадоволення всіх верств населення.

Андрущенко В.Л. та Данілов О.Д. з цього приводу зазначають: «Придушення Фронди знаменувало перемогу королівського абсолютизму над опозиційним йому парламентом, відкривши шлях до необмеженого свавілля в сфері оподаткування. У Франції епохи абсолютизму широкого розповсюдження набула надзвичайно шкідлива відкупна система податків – передача на договірній основі збирання податків приватним особам, які в порядку передоплати вносили державі обумовлену суму доходу в обмін на право збирати платежі з платників податків. Проте, оскільки умови податкових відкупів не підлягали законодавчій регламентації, це відкрило великі можливості для казнокрадства і корупції. За оцінками сучасників, у XVIII ст. державі надходила лише половина фактично зібраних податків, решта залишалась відкупникам» [6]. Як наслідок, міністр фінансів Жан-Батист Кольбер (1619-1683) змушений був дещо полегшити тягар податків для бідних. Він жорстоко розправився з казнокрадами. І лише через сто років видатний французький економіст і політик другої половини XVIII ст., представник класичної політичної економії Анн Робер Жак Тюрго (1727-1781) звернув увагу на проблему соціальної несправедливості в оподаткуванні. Він попереджав, що станові привілеї в формі податкового імунітету для дворян і духовенства є руйнівними для державних фінансів і, крім того, справляють деморалізуючий вплив на суспільство. Як зазначають В.Л. Андрущенко та О.Д. Данілов: «А. Тюрго відмовився від практики підношень генеральному контролеру (міністру) фінансів хабаря в 100 тис. ліврів при щорічному укладенні відкупного контракту. У 1775 р. у Франції була скасована солідарна відповідальність (кругова порука) при справлянні податків. Проте загалом вважається, що фіскально-політична реформа за проектом А. Тюрго, яка передбачала громадянські права лише для власників-платників податків 1776 р. була реалізована в ході Великої французької революції, яка значно вплинула на розвиток податкової системи Франції» [6]. В результаті було скасовано податкові імунітети та імунітети щодо

церковної десятини, податки проголошувалися почесним обов'язком, було введено податковий ценз громадянських прав; введення податкового цензу громадянських прав; запроваджено так зване гільйотинування відкупщиків податків (1789-1794 рр.). Також слід зазначити, що протягом XIX-XX ст. у Франції була сформована сучасна податкова система, з 1992 р. тривало приведення фіскального законодавства Франції у відповідність із нормами Європейського Союзу.

В контексті нашого дослідження показовою є генеза відповідальності за несплату податків у Великій Британії. Основоположним документом у формуванні державного і фінансового права Великої Британії послужила Велика хартія вольностей – договір про громадянські права та політичні вільності, укладений між королем Іоанном Безземельним і представниками аристократичної знаті в 1215 р. Одним із важливих положень Хартії були норми ст. 12 про право затвердження податків парламентом. У 1381 р. в Англії вибухнуло повстання Уота Тайлера, викликане подушним податком. Все ж, деякі королі не бажали коритися владі парламенту щодо державних фінансів. Так, відомим є історичний факт, коли у 1635 р. король Карл I без згоди парламенту запровадив так звані «корабельні гроші» як податок на морські перевезення. Для Великої Британії як країни з активним судноплаванням і морською торгівлею такий податок був дуже шкідливим для здійснення морських перевезень. Значною мірою саме тому «Корабельний податок» став приводом до боротьби між королем Карлом I і парламентом, а пізніше й приводом до громадянської війни та Англійської буржуазної революції XVII ст.

Наступним важливим документом британського конституційно-демократичного ладу був Білль про права, прийнятий у 1689 р. парламентом з метою захисту законів, прав і свобод, а також державних фінансів, від посягань королівської влади. Так, зокрема, Білль проголошував, що будь-яке справляння грошей на державні потреби під приводом королівської прерогативи без згоди парламенту не має законної сили, як і не слід вимагати надмірних податків, ні накладати непомірні пені, ні визначати надто суворі покарання. Таким чином, згуртовані в парламенті представники феодальної аристократії, а в подальшому буржуазії, відібравши з рук королів право оподатковувати,

створили класичну систему контролю представницької влади над податками. В ході буржуазно-демократичної революції XVII ст. Англії у масовій свідомості укорінився принцип самооподаткування: «ніяких податків без згоди» (самих платників чи їхніх представників). Тобто, за англійською системою представники нації, тим самим ніби накладали податок на самих себе, зважаючи потреби держави від імені всього суспільства свідомо погоджувалися на податки. Можна стверджувати, що Велика хартія вольностей та Білль про права донині виконують роль актів не лише адміністративного, але і податкового права Великої Британії, що по праву можна вважати переконливим доказом послідовності та взірцем сили законів у правовій державі.

Досить повчальним в контексті досліджуваної проблеми є фіскальний досвід США, законодавча база щодо податків яких визнана найкращою в світі. Принагідно зазначити, що одним із принципів Декларації незалежності США 1776 р. був наступний: «Ніяких податків без згоди». Є всі підстави стверджувати, що у фіскальній історії США мали місце різні події, як, наприклад, народні заворушення в Америці у 1773 р., що ввійшли в історію як «Бостонське чаєпиття». Заворушення були спровоковані підвищенням мита на чай, що пізніше стало приводом до війни за незалежність від Великої Британії. Також у 1794 р. країну охопили заворушення, викликані запровадженням федерального податку на віскі – «Горілчаний бунт». З метою вирішення фіскальних проблем та регулювання податкової сфери в США вже в 1862 р. було створено Службу внутрішніх доходів. Американський фіскальний досвід доводить, що успіх роботи податкового відомства знаходиться в прямій залежності від того, в якій мірі уряд може переконувати та заохочувати людей до соціальної відповідальності щодо сплати податків, а також примушувати в раціональній формі дотримуватися фіскальної дисципліни держави. Як зазначають В.Л. Андрущенко та О.Д. Данілов: «Податковий бунт» 70-х років минулого століття в США – протест середнього класу проти росту податків на нерухомість – поступово зупинився сам собою на фоні закликів, що американці мають вкладати гроші у власну країну. Можливо, тому в тому ж штаті Каліфорнія, де розпочався бунт, у 1990 р. подвоєння акцизу на бензин не викликало опору завдяки усвідомленню, що кошти будуть витрачені на будівництво нових автомагістралей. Варто зазначити, що у монографії «Економіка податкового бунту» (1979 р.)

Артур Лаффер оприлюднив тепер широко відому «криву Лаффера», яка зробила його знаменитим і слугувала теоретичним обґрунтуванням податкової реформи 1986 р.» [6].

Підсумовуючи короткий огляд генези кримінальної відповідальності за податкові правопорушення, зокрема, за ухилення від сплати податків, можна стверджувати, що дане явище є характерним для будь-якого суспільства, зважаючи на природу його існування. Історія ухилення від сплати податків сягає стародавніх часів та розвивалася одночасно з державними інститутами. Фіскальний досвід розвинутих країн, зокрема, Франції, Англії, США, є яскравим свідченням того, що стабільність функціонування фіскальної системи залежить від цілого ряду чинників, головними з яких є рівень податкового навантаження та рівень розвитку інститутів демократії в державі. Так, розвинені демократичні інститути дозволяють створити тісну комунікацію між платниками податків та владою, що дозволяє здійснювати ефективний контроль за витратами бюджетних коштів та підвищує довіру платників податків до держави. В свою чергу, можливість контролю за діями влади сприяє досягненню фіскальної еквівалентності, коли суспільні блага, які надаються державою, є рівноцінними податкам, сплаченим до бюджету. За таких умов, сплата податків набуває більш усвідомленого характеру, а їх примусовий характер трансформується в форму вільного вибору платника. Крім того, сильні інститути демократії дозволяють своєчасно виявляти проблемні місця податкової системи та безперешкодно їх позбуватися. Формування довіри до влади є невід'ємною складовою ефективності податкової системи та попереджує можливість неправомірної податкової діяльності. Слабо розвинуті демократичні інституції, неможливість платників податків впливати на вирішення нагальних проблем у сфері оподаткування через інструменти демократії, зниження рівня довіри до влади, нееквівалентність обміну податків, сприйняття податків як явища, що запроваджується без згоди платника та має примусовий характер – все це стає причиною формування антифіскальної поведінки суб'єктів економіки та створює мотиви для зменшення податкових зобов'язань законними методами або за рахунок ухилення від їх виконання.

2.2. Історико-правові аспекти становлення та розвитку системи протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи на теренах України.

Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів. Аналізуючи передумови виникнення та розвитку кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробкою різного роду документів та грошей на теренах України слід зазначити, що в українських землях, як і на теренах інших європейських країн, в обігу було немало фальшивих монет та підроблених документів. Україна не була винятком, оскільки більша частина її земель в різні часи входила до складу різних держав: Литви, Польщі, Речі Посполитої (кінець XIV-перша половина XVII ст.), які страждали від невпорядкованого грошового ринку. Вітчизняний дослідник М.Ф. Котляр зазначає: «Фальшиві гроші поширювались головним чином на ринках країн і з «хворобливою» фінансовою системою, коли кількість грошових одиниць в обігу виходила з-під контролю влади, гроші знецінювались і псувались самою державою, а техніка карбування знижувалась до примітивної» [191, с. 90]. Перші фальшиві гроші в українських землях з'являються вже у 80-х роках XIV ст. Так, в одній із грамот великого князя литовського Вітовта 1388 р. йдеться про те, що в Україні немало фальшивих монет. У Львівських, Перемишльських, Сяницьких та інших судових книгах XV ст. не раз згадуються фальшивомонетники. Про фальшивомонетництво дізнаємося також із другого Литовського статуту 1566 р., де таємне виготовлення монет визначене як самостійний злочин». Як стверджує М.Ф. Котляр, «фальшиві монети підривали господарство країни, вносили безлад у грошовий обіг, призводили до тяжких фінансових криз. Із плином часу західноєвропейські монети (особливо дрібні), якими користувалося населення України, стають все більш низькопробними. В актових джерелах XVI-XVII ст. досить часто згадується про фальшиві гроші і фальшивомонетників. Виготовлення монети із додаванням неблагородних металів і виготовлення монети меншої ваги могло каратися більш м'якою мірою покарання, а, отже, ця форма злочину вважалася менш суспільно небезпечною» [192, с. 79].

Відповідальність за фальшування монет передбачена однією з видатних пам'яток українського права – «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Так, упорядник даного історичного документу К.А. Вислобоков та редактор Ю.С. Шемшученко зазначають: «Осіб, які без дозволу правителя, на збиток державній казні, виготовляли чи псували державну монету, переробляли та обрізали, а також майстрів грошового двору, які золото, срібло та інші матеріали, що належали до грошової справи, нищили, переплавляли для свого прибутку, чекала смертна кара – горло розплавленим свинцем заливали. Така ж кара чекала осіб, які виїжджали в іншу державу і там виготовляли фальшиві гроші та випускали в обіг, чим завдавали збитків для народу. Особа підлягала аналогічному покаранню за неповідомлення про фальшивомонетництво, тобто за недонесення про вчинення такого злочину. Пункт 3 виключав покарання особи, в домі якої виготовлялися фальшивки, якщо вона про це не знала. Пункт 4 звільняв від відповідальності дітей за даний злочин, а пункт 5 – від покарання осіб, які були затримані при збуті фальшивки, але вказали від кого вони її отримали» [287, с. 135]. Так, дослідники історії держави та права України В.Я. Тацій, А.Й. Рогожин, В.Д. Гончаренко, О.Д. Святоцький та інші зазначають, що «В законодавстві цього періоду фігурувала норма, яка повністю звільняла від покарання суб'єкта злочину, який був затриманий при збуті фальшивих грошей, але вказав на особу, від якої він отримав фальшивки. Отже, законодавець того часу для ефективнішої боротьби з підробленням грошей застосовував норми, які за певних обставин звільняли суб'єкта злочину від покарання. З 1769 р. у Наддніпрянській Україні з'являються паперові гроші. З цього часу можна констатувати зміну характеру аналізованого злочину, оскільки гроші із самоцінного предмета перетворилися на предмет з умовною цінністю. На початках паперові гроші підроблялись переважно малюванням. Згодом, з розвитком і удосконаленням технічного оснащення поліграфічних підприємств та введенням фотомеханічних способів виготовлення типографських кліше, отримали поширення підробки, виготовлені із залученням засобів поліграфічної техніки» [74, 157, 161, с. 304]. Слід розуміти, що оскільки посягання відбувалося на систему обігу грошей в державі, то об'єктом даного злочину виступала її фінансова система. Також зазначимо, що в цей час були поширеними злочини, пов'язані з підробкою державних кредитних паперів.

В подальшому і до 20-х рр. ХХ ст. боротьба з фальшивомонетництвом та підробкою цінних паперів на теренах України регулювалася російським законодавством. С.І. Марко зазначає: «Зміни в економічному житті суспільства зумовили подальший розвиток законодавства про відповідальність за підробку грошей і цінних паперів, уточнення юридичної характеристики даного злочину. Так, Кримінальний кодекс УРСР 1922 р. відніс фальшивомонетництво до особливо небезпечних державних злочинів проти порядку управління. За підробку грошових знаків, державних процентних паперів, марок та інших знаків державної оплати за умови вчинення злочину за попередньою змовою декількох осіб і з метою промислу ст. 85 даного Кодексу передбачала вищу міру покарання всім учасникам і пособникам, а за наявності пом'якшуючих обставин – позбавлення волі на строк не менше трьох років з повною ізоляцією та конфіскацією майна. За відсутності попередньої згоди – позбавлення волі на строк не менше двох років зі суворою ізоляцією і конфіскацією частини майна. Таке ж покарання передбачалося щодо осіб, винних у приховуванні цього злочину. Проте дана стаття не передбачала кримінальної відповідальності за збут підроблених предметів, виготовлення та збут іноземної валюти. В подальшому до цієї статті вносилися зміни щодо введення найменувань нових грошових знаків (білети Державного банку, державні казначейські білети, білети залізничного та водного транспорту і т.д.), за підробку яких також наступала кримінальна відповідальність» [242, с. 48].

З 1924 р. в українських землях у зв'язку з запровадженням радянської валюти з'явилася необхідність створення єдиної загальносоюзної фінансової системи. «В цих умовах, – зазначає С.О. Пригов, – підроблення грошових знаків та інших знаків державної оплати розцінювалось як спроба зруйнувати налагоджені господарські відносини країни і каралося розстрілом. «Всякий випуск на ринок фальшованих грошей може порушити всі господарські розрахунки держави, може підірвати наш червінець... через це призначається така сувора кара за спробу захитати грошово-господарський фронт» [289, с. 28].

Аналізуючи подальший розвиток радянського законодавства в контексті досліджуваної проблеми слід зазначити, що прийнятий у 1927 р. загальносоюзний закон «Положення про злочини державні» кваліфікував фальшивомонетництво як державний злочин. Як зазначає С.І. Марко, «Кримінально караними діями визнавалися виготовлення і збут підроблених грошових знаків, підробка або збут у вигляді промислу підробленої металевої монети, державних білетів державної скарбниці, квитків Державного банку Союзу РСР, державних цінних паперів, підробка або збут у вигляді промислу підробленої іноземної валюти. Таким чином, порівняно з КК УСРР 1922 р. «Положення про злочини державні» розширило межі кримінальної відповідальності за фальшивомонетництво за рахунок доповнення предмету злочину, встановивши її за підробку або збут підробленої іноземної валюти. Проте практика застосування Закону відповідно до доктринального тлумачення (промисел розумівся в даному випадку як нажива) пішла у напрямі притягнення до відповідальності осіб, які вчинили фальшивомонетництво, як у вигляді промислу, так і без нього» [242, с. 46].

Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. (ст. 56-22) за фальшування або збут у вигляді промислу фальшивої металевої монети, державних скарбових білетів, білетів Державного Банку і державних цінних паперів, а також фальшування або збут у вигляді промислу фальшивої чужоземної валюти застосовувалася вища міра покарання – розстріл з конфіскацією майна, у зв'язку з пом'якшуючими обставинами – позбавлення волі з суворою ізоляцією на термін не менше двох років з конфіскацією всього або частини майна. Ч. 2 цієї статті передбачала позбавлення волі строком до трьох років за фальшування або збут у вигляді промислу фальшивих знаків поштової оплати, квитків залізничного та водяного транспорту та інших проїзних і на перевезення вантажів документів [219, с. 27]. Слід зазначити, що у 1930 р. до Кримінального кодексу УСРР 1927 р. були внесені зміни, якими зазначалось, що «за підроблювання документів на грошові вклади й вклади в цінних паперах, а також свідоцтв на грошові акредитиви винні особи притягувались до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі на термін не менше двох років з конфіскацією всього або частини майна» [146, с. 259]. Як зазначає

А.М. Бойко «У березні 1937 р. у складі НКВС СРСР були створені спеціальні підрозділи для боротьби зі злочинами проти соціалістичної власності, хабарництвом й іншими небезпечними злочинами у сфері економіки. Одним з напрямів цієї роботи стала боротьба з фальшивомонетництвом» [46].

В післявоєнний період проблема боротьби з фальшивомонетництвом загострилася як в СРСР, так і в УРСР. Так, у цей час великого розголосу набрала справа масового виготовлення фальшивих грошей, зокрема 50-рублевих купюр 1947 р., знайдених в Одесі. 25 грудня 1958 р. був прийнятий Закон СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини», яким виготовлення з метою збуту, збут підроблених державних казначейських білетів, квитків Державного Банку СРСР, металеві монети, державних цінних паперів, іноземної валюти визнавалися злочинами, що посягають на державні інтереси всього СРСР. За вчинення останніх застосовувалися суворі покарання аж до застосування смертної кари з конфіскацією майна.

Щодо Кримінального кодексу УРСР 1960 р., то ст. 79 передбачала кримінальну відповідальність за виготовлення або збут підроблених грошей або цінних паперів, встановлювала суворі покарання аж до смертної кари. Крім того, як пише А.М. Бойко, «До осіб, засуджених за фальшивомонетництво, не застосовувалося умовно-дострокове звільнення та не можна було замінити невідбуту частину покарання більш м'яким. Кримінальна відповідальність передбачалася і за приховування та недонесення про фальшивомонетництво. Такі заходи, на нашу думку, були викликані не лише посиленням репресивних заходів у боротьбі з особливо небезпечними злочинами, а й необхідністю зміцнення охорони державного грошового обігу в СРСР після грошової реформи 1961 р.» [46, с. 171].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 р. № 2468-ХІІ ст. 79 КК змінено та викладено дещо в новій редакції. Своєрідним нормативним актом кримінально-правового характеру став указ Президії ВР України «Про відповідальність за виготовлення з метою збуту та збут підроблених купонів

багаторазового використання» від 21 січня 1992 р., за яким виготовлення з метою збуту, а також збут підроблених купонів багаторазового використання караються позбавленням волі на строк від трьох до десяти років з конфіскацією майна. Ті ж дії, вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна [284].

Проте слід визнати, що, як стверджує В. Кир'яков, «При всій суворості кримінальної відповідальності за фальшивомонетництво, після введення в обіг у вересні 1996 р. національної грошової одиниці гривні, її купюри одразу ж почали підробляти фальшивомонетники. Поряд з гривнею мали непоодинокі випадки підробки й іноземної валюти» [168, с. 101]. 21 вересня 2000 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою запровадження державного контролю за здійсненням лотерейної діяльності» ст. 79 КК України 1960 р. була доповнена положенням про білет державної лотереї як предмет аналізованого кримінального правопорушення. У Кримінальному кодексі України 2001 р. аналізована група кримінальних правопорушень була внесена до розділу VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Отже, кримінальні правопорушення, пов'язані із підробкою різного роду документів та грошей на теренах України, з'являються вже у XIV ст., що певною мірою було спричинено невпорядкованим грошовим ринком і слабкою фінансовою системою країн, до складу яких у XIV-першій половині XVII ст. входили українські землі (Литви, Польщі, Речі Посполитої). З плином часу фальшивомонетництво перетворилося в небезпечне суспільне явище і дестабілізуючий чинник економіки, грошового обігу та фінансової системи, національної безпеки держави. Прагнення держави у будь-який історичний період свого розвитку забезпечити стабільні гарантії економічної безпеки обумовило необхідність правового регулювання відповідальності за фальшивомонетництво. Разом із розвитком економічних відносин змінювалося й законодавство про відповідальність за підробку грошей і цінних паперів, уточнювалась юридична характеристика даного кримінального правопорушення. В процесі свого становлення та розвитку кримінальне законодавство України

визначило основні ознаки й елементи фальшивомонетництва, які лягли в основу сучасного інституту кримінальної відповідальності за його вчинення.

Контрабанда. Зародження контрабанди на території сучасної України, як і в інших країнах Європи, належить до періоду, становлення єдиного ринку утворення митних перешкод на державному кордоні. Мито означало податок за перевезення товарів, перегін худоби через кордони певних територій. О.П. Гребельник у своєму дослідженні, присвяченому проблемам розвитку митної справи у Київській Русі, зазначає: «Розрізняли так зване «сухе» (за сухопутне переміщення товарів) та «водяне» (за переміщення товарів по воді) мито. Стягнення мита у Київській Русі було державною справою. Нею відав особисто князь. За його винятковим призначенням діяли митники, які збирали данину та здійснювали нагляд за дотриманням правил торгівлі на торгах» [77]. Дослідники проблем генези кримінальної відповідальності за контрабанду Т. Ніколаєнко та С. Соляр зазначають: «Згадки про митні застави та митні тарифи трапляються в договорах Київської Русі з Візантією 911 р. Для налагодження зовнішньоекономічних зв'язків укладення таких договорів було необхідне. Проте їх особливість полягала у тому, що укладання залежало від успіхів у військових походах. Так, в разі успішного військового походу та перемоги, як наприклад в Олега у 907 р., Київська Русь отримувала право на безлімітну торгівлю з Візантією. І навпаки, за поразку у 944 р. Київська Русь зазнала чималих утисків щодо зовнішньої торгівлі» [268, с. 125]. Як стверджує В.Б. Чорний, «ця ситуація впливала і на правове поле, яким керувалися митники у своїй діяльності. До того ж входження у зовнішньоекономічні відносини змушували владу дотримуватися єдиного законодавства, яке діяло тоді у більшості країн світу» [409, с. 28]

На думку деяких вчених, зокрема О.В. Процюка, І.М. Базярук, контрабанда як явище на Русі була відома ще у IX-X століттях [10, с. 14]. На той час вже було запроваджено «промита» (подвійна ставка мита за провіз або спробу провозу товару поза митною заставою та без сплати мита) [342, с. 108]. У зв'язку з цим слід зазначити, що масштаби контрабанди прямо залежали від митних тарифів. При цьому такий взаємозв'язок митного тарифу та контрабанди існував у всі часи. В свою чергу, виникнення митного

законодавства у найпростіших його формах та його розвиток в Київській Русі відбувався одночасно з розвитком внутрішньої і зовнішньої торгівлі. Ю. Турчин зазначає: «Вже в «Руській правді» закріплюються правила торгівлі та сплати митних зборів. Досягнувши військової перемоги в результаті відомого походу на Візантію, Київський князь Олег не забув скористатися успіхом в інтересах російських купців у Константинополі. У договорі з греками в 907 р. Олег закріплює за ними своєрідний «пільговий митний режим». У Судебнику князя Володимира йшлося про те, що за спробу провезти товар, не сплативши мито, слід конфіскувати товар і бити господаря товару батогами. З розвитком ремесла, зростанням міст на Русі, збільшувалася і торгівля, а отже і митне обкладання. Основним видом митних платежів був «Мит» – проїждже мито за право провозу товару. Воно стягувалось з кількості човнів або возів незалежно від цінності товару» [369].

Щодо офіційного визнання контрабанди як суспільно-небезпечного діяння, то, як зазначає колектив авторів – А.А. Музика, А.В. Савченко, О.В. Процюк у своїй монографії, «воно відбулося у XII-XIII ст., коли держава за допомогою правових заходів стала реагувати на випадки контрабанди. З історичних джерел відомо, що першими контрабандистами на Русі вважаються іноземні купці, зокрема представники Ганзи (союзу вільних міст Західної Європи), а пізніше й англійські купці в XVI-XVII ст. Незважаючи на те, що купці отримували величезні прибутки від легальної торгівлі, вони фактично грабували країну контрабандним вивозом товарів» [197, с. 34]. «Водночас, – як зазначає О. Саско, – реакція державних органів того часу на випадки масового перевезення контрабандних товарів була досить невиразною. Заходи щодо захисту кордонів здебільшого носили епізодичний характер і виражались, наприклад, у запровадженні обов'язкового таврування коней для контролю за їх продажем іноземцям. Також вживались попередження щодо пред'явлення підроблених грамот, які дозволяли вести торгівлю та завіряли сплату мита при перевезенні» [342, с. 108].

Після роздроблення Київської Русі та входження українських земель до складу інших держав, на терени України відповідно поширилось і митне право цих держав. Так, за литовсько-руської доби норми руського права були кодифіковані в три Литовські статuti

(1529,1566 і 1588 pp.), які поряд з іншим регулювали правила середньовічної торгівлі та систему покарань за їх порушення.

Як зазначає дослідниця О. Саско, «для того, щоб купці не оминали встановлених митниць і не уникали сплати мита широко застосовувався дорожній примус та право складу. Дорожній примус означав, що купці мали пересуватися лише встановленими маршрутами, відхилення від яких загрожувало ув'язненням, стратою, конфіскацією товарів або штрафом – «промито», половина якого йшла на користь митників або феодалів, у чиїх володіннях були заарештовані товари, а інша половина йшла до держави. Щоб запобігти порушенням митних правил, великокнязівська влада уповноважувала представників місцевої адміністрації, воєвод і старост сприяти митникам у затриманні купців, що переміщували свої товари нерегламентованими маршрутами та ухилялись від сплати мита» [342, с. 108]. Як бачимо, вже на той час була сформована ціла система заходів кримінально-правового примусу щодо осіб, які займалися контрабандою. Після входження українських земель в 1569 р. до Речі Посполитої на них поширилась дія кримінального законодавства Польщі. Проте слід зазначити, що норми русько-литовського митного права продовжували діяти на українських територіях Речі Посполитої. Так, О. Саско зазначає: «Кримінальна відповідальність за вчинення контрабандних дій була передбачена нормами Литовського статуту 1588 р. Зокрема, ст. 48 передбачалася заборона щодо вивозу з Речі Посполитої у воєнний та мирний час зброї, заліза, рушниці, коси, ножів, стріл та інших предметів воєнного призначення. При цьому, порушник підлягав смертній карі, а товари і вся його власність конфіскувалися до великокнязівської скарбниці» [342, с. 110].

В контексті нашого дослідження цікавим є досвід протидії контрабанді за часів Богдана Хмельницького. Так, Гетьман, розбудовуючи Гетьманську державу, прагнув проводити самостійну фінансову політику, складовою якої була митна справа. Так, в цей період діяла власна система митного захисту, завдяки якій наповнювалась державна казна. Важливим правовим документом з протидії контрабанді був Універсал Богдана Хмельницького від 28 квітня 1654 р. У ньому, зокрема, визначався порядок збору мита з іноземних купців та його передачу до військової скарбниці. В документі, зокрема, зазначалося: «од

купцов чужоземскихъ, то ест от грековъ, ормяновъ и турков, повинен вибирати и отдавати до скарбу нашого воинского од сорока соболей золотих шистъ, од сорока пупков соболичъ золотых два... маеть екзакцію належную брать людемъ» [394, с. 142-143]. Крім того, Універсалом заохочувалась боротьба з контрабандою з боку митників. В разі виявлення ними контрабандного товару, вони отримували половину від його вартості, а решта надходила до «скарбу військового». При цьому полково-сотенна адміністрація повинна була допомагати митникам у їх діяльності, застосовуючи покарання за несплату мита та перевезення контрабанди. В документі, зокрема, зазначалося: «а если кто спротивилис оному дозорци або фактором о повинности звиклой отдавать не похотели, таких наказуемъ полковникомъ, сотникомъ, атаманомъ карать и во всем дозорци нашою помочнимъ быти, иначе не чинячи под строгим каранемъ войсковимъ» [394, с. 142-143]. Як повідомляється в Енциклопедії історії України за редакцією В.А. Смолія, «Управління митною справою здійснювала група посадовців (військові кантаржі, військові шафарії, військові підшафарії, писарі, підписарі), які здійснювали митний контроль, стягували митні збори, протидіяли незаконному провозу товарів. Для припинення порушень митних правил при шафарях знаходились козацькі підрозділи. Порушників, які намагались обходити козацькі митні пости, наздоганяли мобільні загони і конфісковували контрабандний товар. Якщо такі приховували вантаж, то у разі його виявлення митники-шафарі штрафували порушників та конфісковували вантаж (майно) разом із транспортом, на якому вони переміщувалися. Заохочувалась також діяльність і інформаторів у протидії контрабанді. У разі позитивного затримання контрабандиста інформатор отримував половину вилученої контрабанди» [135, с. 676; 394, с. 142-143]. Таким чином, наведені факти свідчать не лише про активну боротьбу з боку держави з контрабандою вже в середині XVII ст., а й про початки формування законодавчої бази, де контрабанда була визначена як суспільно небезпечне кримінальне діяння.

Як стверджує у своєму дослідженні О. Саско, «Більш змістовне поняття контрабанди як правопорушення з'явилося наприкінці XVII-початку XVIII століття у період бурхливого розвитку товарно-грошових відносин, коли держави вважали

невигідним для себе безмитні ввезення та вивезення товарів. Будь-яке порушення встановлених законом та іншими нормативно-правовими актами правил перевезення товарів і цінностей через кордон, що приховувалося від контролю з боку митниці, вважалося контрабандою, а винні особи підлягали покаранню» [342, с. 110].

В подальшому, разом з втратою Гетьманщиною власної державності було втрачено і власну митну справу, і в українських землях запроваджене імперське законодавство. Після скасування у 1754 р. всіх гетьманських податків та зборів подальший розвиток митної справи та протидії контрабанді здійснювався вже на основі виключно російського законодавства.

З 1917 р., зі встановленням радянської влади, в період державотворчих змін в Україні контрабанда набрала небачених масштабів. Як зазначає Ю. Турчин, «Потік контрабанди у багато разів збільшився в обох напрямках – бідами України прагнули скористатися не тільки окремі нечистоплотні ділки, контрабанда була організована багатьма ворожими країнами на державному рівні за допомогою секретних служб» [369]. В продовження цієї думки наведемо твердження О. Саско: «Так, в період польсько-радянської війни 11.05.1920 року було прийнято спеціальну постанову Ради праці й оборони «Про боротьбу з контрабандною торгівлею», згідно якої усім організаціям і громадянам категорично заборонялося проводити закупівлю іноземних товарів у прифронтівій зоні. Так, особи, які незаконно переходили лінію фронту, підлягали відповідальності за шпіонаж, а належні їм товари та гроші конфіскувалися» [342, с. 110].

30 серпня 1921 р. РНК України затвердила Положення «Про міри боротьби з контрабандою та про натуральне преміювання за затримані товари». У 1922 р. було прийнято перший Кримінальний кодекс УРСР, в якому контрабанда визначалася як порушення законів та обов'язкових постанов про вивезення за кордон та ввезення з-за кордону товарів та валютних цінностей. Проте потоки контрабанди лише продовжували зростати. С. Гнітько у своєму дослідженні зазначає: «Щорічно на ринок країни поступав товар на суму 20-30 млн крб., який не обкладався жодними податками. Контрабандним шляхом ввозилася в основному мануфактура (в 1925 р. вона становила 25 % імпортової контрабанди): бавовняна, вовняна (особливо цінувалася тонка вовна), шовкова; тонка шкіра

(12,5 % контрабанди), різні галантерейні товари (близько 21 %), парфуми, спиртні напої тощо. Серед експортної контрабанди переважали золото, срібло, валюта, дорогоцінне каміння, тютюн, сало, а також сировина: прядиво, роги, щетина, конячі хвости тощо. Контрабандним шляхом за кордон переправлялися також музейні та архівні цінності, предмети старовини: картини, бронза, старовинний фарфор, що мав музейну цінність, гобелени. У 1922 р. при вилученні церковних цінностей за кордон почали спливати золоті хрести, паникадила, рідкісні церковні книги» [69].

Слід зазначити, що в 20-ті рр. в Україні спостерігався справжній «вибух» контрабанди. Це пояснювалося, насамперед, економічною ситуацією, що склалася в Україні. Протягом 1914-1920 рр. економіка України зазнала великих втрат. На внутрішньому ринку відчувався справжній товарний голод. Ситуація ускладнювалася голодом в південних губерніях України в 1921-1923 рр. Як стверджує С. Гнітько, «Навіть у середині 20-х рр., коли у багатьох галузях виробництва республіка досягла довоєнного рівня, говорити про насиченість внутрішнього ринку було зарано. Серед імпоротної контрабанди поряд з іншим переважали тканини, трикотаж, галантерейні вироби. Це пояснювалося тим, що економічна політика, яка обмежувала імпорт товарів широкого вжитку при неможливості забезпечити споживачів товарами вітчизняного виробника, сприяла збільшенню контрабанди саме на товари легкої промисловості» [69].

Також варто зазначити, що в умовах господарської розрухи складною була ситуація із закриттям державних кордонів від провезення через них контрабандного товару. Більше того, С. Гнітько зазначає: «Вздовж кордонів УСРР на польській території в містах Острозі, Рівно, Здолбунові, Соколі та інших було створено спеціальну мережу контрабандних контор, які контролювали плинність товарів. Подібних транзитних крамниць в прикордонній смузі УСРР налічувалось близько шестидесяти» [69].

При цьому слід зазначити, що влада докладала чимало зусиль для боротьби з контрабандою, використовуючи для цього різні методи. Так, зокрема, проводилися операції-рейди по вилученню контрабанди, затримання на кордонах, створювалися спеціальні загороджувальні загони тощо, а співпраця з державними органами заохочувалася виплатами відсотків від вартості затриманого товару.

У Кримінальному кодексі УСРР 1927 р., зокрема ст. 114, контрабанду як «Переміщення через державний кордон цінностей, майна та інших предметів повз митні установи або через митниці, але приховавши їх від митного контролю, тобто без сплати мита». Водночас, як стверджує С. Гнітько, «ст. 114 встановлювала більш чітку регламентацію між простою контрабандою (міра покарання розглядалася в адміністративному порядку) та кваліфікованою (покарання – в кримінальному порядку.). При затриманні простої контрабанди з контрабандистів стягувався штраф, а при повторному скоєнні злочину передбачалося вислання в адміністративному порядку за межі 5-кілометрової прикордонної зони. Практикувалося також вислання найбільш злісних контрабандистів з великих міст. Для перепродажу контрабандного товару у великих містах існували окремі магазини, а також так звані «чорні біржі» – місця нелегальних операцій купівлі-продажу валюти, золота, платини тощо» [69].

Можна констатувати, що посилення кримінально-правової відповідальності за контрабанду, активізація заходів, спрямованих на покращення охорони кордонів, обмеження приватного капіталу в промисловості та торгівлі, певне зростання випуску товарів народного споживання призвело до деякого спаду контрабанди наприкінці 20-х рр. Проте контрабанда продовжувала завдавати значних збитків державній монополії зовнішньої торгівлі та економіці УСРР.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що зростанню контрабанди в Україні в 20-ті рр. сприяли особливості соціально-економічного розвитку республіки, зокрема, дефіцит та високі ціни на товари широкого вжитку на внутрішньому ринку. Крім того, зазначимо, що до боротьби з контрабандою долучалася ціла система різних державних органів та установ, органи місцевої влади. Все ж протягом 20-х рр. контрабанда залишалася одним із найбільш поширених економічних злочинів. Проте влада шукала вихід не в удосконаленні методів управління економікою, а в посиленні силових, адміністративних та репресивних методів.

Аналіз історичних джерел та наукових досліджень дозволяє стверджувати, що у 30-х рр. спостерігалось певне скорочення контрабандної діяльності. Цьому сприяло покращення охорони

кордонів, різке скорочення виїздів та в'їздів в країну як її громадян, так і іноземців, а також удосконалення методів боротьби з контрабандою.

У другій половині 40-х і в 50-ті роки в радянській Україні склався особливий механізм боротьби з митними правопорушеннями, в тому числі і з контрабандою. Ю. Турчин зазначає: «Їх деталізація знайшла відображення в низці нормативних актів, які дають визначення кримінально караної контрабанди. До такої контрабанди відносилось незаконне переміщення через державний кордон: а) товарів або інших цінностей – тільки за наявності обтяжуючих ознак; б) вибухових, наркотичних, сильнодіючих і отруйних речовин, зброї і військового спорядження. Шістдесяті роки характеризувалися розвитком зовнішньоторговельних і культурних зв'язків, що сприяло зростанню потоку імпорتنих та експортних товарів, а також осіб, що прямували за кордон» [369].

Кримінальний кодекс УРСР 1960 р., зокрема ст. 70, 70¹ встановлював кримінальну відповідальність за контрабанду, яка відносилась до так званих «Інших злочинів проти держави». Важливо зазначити, що за оцінкою О. Саско «Соціально-політична і кримінально-правова оцінка контрабанди на більш ранніх етапах розвитку нашої держави була досить різною. Так, наприклад, за КК УСРР в редакції 1922 року і 1927 року норми про відповідальність за контрабанду були розміщені в главі «Злочини проти порядку управління». Проте, головним чинником віднесення контрабанди до тієї чи іншої глави діючого на той час кримінального законодавства було заполітизоване ставлення законодавця до визначення об'єкту кримінально-правової охорони. На меті, в першу чергу, була охорона не суспільних відносин, а системи державної влади, а ще точніше – політичної системи» [342, с. 110].

Аналізуючи стан економічної злочинності, в тому числі контрабанди, після проголошення незалежності України, слід зазначити, що поряд із певними позитивними наслідками лібералізації економіки і торгівлі, мали місце й негативні результати. Так, О. Саско стверджує: «Спостерігалось масове вивезення з держави товарних цінностей, виручка від продажу яких значною мірою осіла за кордоном, сприяючи тим самим зміцненню економіки іноземних держав та перешкоджаючи економічним інтересам України. Зростання контрабанди, а також поява нових

видів злочинів, які раніше не мали місця у зовнішньоекономічній діяльності України, призвели до необхідності внесення до КК УРСР від 28.12.1960 р. доповнень. Зокрема, 15.02.1995 р. його доповнено ст. 70¹, яка передбачала відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів» [342, с. 110]. Подальша практика боротьби з контрабандою та її результати лише підтвердили ту тезу, що її заполітизований характер та зміна визначення норми, що визначала відповідальність за контрабанду, не змінювала докорінно її сутності.

Підсумовуючи, можна дійти наступних висновків. Контрабанда як протиправне суспільне явище на території сучасної України має давню історію і була відома на Русі ще у IX-X століттях. Вона виникає разом із становленням єдиного ринку та утворенням митних перешкод на державному кордоні. З розвитком економіки і міжнародної торгівлі, встановленням митних тарифів, розвивалися як методи вчинення контрабанди, так і методи її протидії. Соціально-політична і кримінально-правова оцінка контрабанди на різних етапах розвитку нашої держави була досить різною, як і кримінальна відповідальність за її вчинення. Процес становлення і розвитку інституту кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні був тернистим, зі «спробами і помилками», де часто на меті була охорона не суспільних відносин, а системи державної влади, політичної системи. Успішна боротьба з контрабандою на сучасному етапі потребує врахування історичного досвіду, злагодженої діяльності всіх державних інституцій з протидії та запобігання цього суспільно-небезпечного явища, а також сучасної юридичної бази, яка б відповідала викликам сьогодення у цій сфері.

Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. Приступаючи до дослідження генези кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, можна констатувати, що на теренах України передумови для поширення даного виду кримінальних правопорушень були створені в умовах тінізації економічних відносин, які виникли ще в період існування СРСР. Особливо стрімко нагромадження тіньових капіталів, в тому числі й шляхом відмивання коштів, відбувалося в роки так званої перебудови (1985-1991 рр.).

Як наслідок, з проголошенням незалежності в Україні вже був сформований тіньовий сектор із вагомою кримінальною складовою. Від радянської планової економіки було успадковано готівкову форму розрахунків між фізичними та юридичними особами. Водночас, на початку 90-х років в Україні, як і в інших пострадянських республіках, через падіння обсягу валового внутрішнього продукту, негативне зростання економічних показників, гіперінфляцію вкрай загострилося питання виведення грошових потоків з тіні. Високі ставки прибуткового податку (40 %) заганяли малий і середній бізнес у тінь. Тінізацію економіки обумовили також зруйнована галузева та регіональна структура економіки та її монополізація, помилки у здійсненні реформ щодо прискореної лібералізації та приватизаційних процесів, розбудови фінансового сектора, злочинність у фінансовій сфері.

Як зазначає В.К. Бисага, «В таких умовах для України як нової держави питання протидії відмиванню злочинних доходів стали актуальними відразу ж після розпаду Радянського Союзу. В той же час варто зазначити, що в 1990-х роках в Україні, як і в усіх пострадянських республіках, практично не існувало системи протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. Створення її розпочалось із вивчення універсальних стандартів, розроблених ООН, та європейських стандартів у даній сфері. В цей підготовчий період державою було зроблено декілька законодавчих кроків у напрямку боротьби з відмиванням грошей. Так, після набуття Україною у 1995 році членства в Раді Європи розпочався процес приєднання нашої держави до основних європейських конвенцій, в тому числі й з питань кримінального судочинства» [34, с. 39].

В контексті досліджуваної нами проблеми найважливішими документами стали Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одрежаних злочинним шляхом та Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах. Проте, перший етап реальних дій нашої держави у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів розпочався лише в 2002 році, коли у зв'язку з недостатньою боротьбою з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, Україну було включено до списку країн із високим рівнем криміналізації економіки, які несли в собі потенційну загрозу світовому співтовариству. В.К. Бисага зазначає: «Підстав для

такого рішення включити Україну в списки «потенційно небезпечних» було більше, ніж достатньо. Це, зокрема: країна з перехідною економікою, з нерозпочатими реформами, слабкою та погано контрольованою фінансовою системою, розвинутою корупцією. За оцінками фахівців FATF, на той час Україна майже повністю відповідала основним критеріям, за якими визначаються країни, що не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням коштів. Серйозними недоліками також були: неефективність державної системи доведення інформації про операції, що підлягають фінансовому моніторингу, до уповноваженого органу – фінансової розвідки; недостатню ідентифікацію клієнта; неналежне фінансування боротьби з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом. Особливо наголошувалось на відсутності спеціального (базового) закону, спрямованого на ПВД/ФТ. Варто визнати, що на момент проведення оцінки FATF система протидії відмиванню злочинних доходів в Україні була фактично відсутня» [34, с. 44].

У такій ситуації уряд країни був змушений негайно впроваджувати невідкладні заходи відповідно до рекомендацій міжнародної групи FATF, які сприяли б виправленню цієї ситуації. Так, Указом Президента України «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 10 грудня 2001 р. № 1199 та Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 35 у складі Міністерства фінансів України було утворено Державний департамент фінансового моніторингу. У квітні 2002 р. Постановою Національного банку України № 164 затверджено рекомендації для банків із розробки програм протидії легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом. Даний документ визначав 15 ознак, які можуть вказувати на «відмивання» грошей, а саме: немотивована відмова клієнта в наданні відомостей про себе або від більш вигідних умов під час банківських операцій; явна невідповідність операцій, що проводяться клієнтом, профіль його діяльності; відсутність економічного змісту в операціях клієнта тощо. Постановою від 15 травня 2002 року № 678 Кабінет Міністрів України разом з Національним банком України затвердили програму протидії легалізації («відмиванню») доходів, отриманих злочинним шляхом, що своєю чергою передбачало основною метою створення ефективної системи протидії легалізації («відмиванню») злочинних

доходів. Також у 2002 р. Україна ратифікувала Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом та прийняла Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [275].

Слід зазначити, що даний Закон у цілому відповідав міжнародним стандартам у сфері боротьби з кримінальними доходами, зокрема вже згадуваним нами Віденській і Страсбурзькій конвенціям, Базельським принципам щодо діяльності банків тощо. Проте, запроваджена ст. 209-1 КК у редакції Закону від 16 січня 2003 р. не виконувала покладені на неї завдання. О.О. Дудоров та Ю.Г. Старовойтова зазначають: «Це було обумовлено низкою чинників – це і неповна узгодженість тексту кримінально-правових заборон, наведених у ст. 209-1 КК, із вимогами антилегалізаційного законодавства, і труднощі розмежування на практиці кримінально караних та адміністративно караних порушень законодавства про обіг інформації у системі фінансового моніторингу, і висловлені в юридичній літературі сумніви про доцільність існування взагалі у чинному КК окремих норм, присвячених умисним порушенням вимог антилегалізаційного законодавства, і недостатня ефективність застосування вказаних норм на практиці» [127, с. 34].

В лютому 2004 р. FATF виключила Україну зі свого «чорного списку», хоча активний моніторинг щодо України було залишено ще на один рік. І лише в лютому 2006 р. FATF визнала, що Україна усунула всі недоліки, і було прийнято рішення про припинення процедури активного моніторингу щодо України.

В.К. Бисага зазначає, що «у 2004 році Держфінмоніторинг України став членом Егмонтської групи, що підтвердило його відповідність загальноприйнятому визначенню підрозділу фінансової розвідки, у тому числі наявність необхідних повноважень на отримання, обробку й подальшу передачу інформації, а також досягнення ним повною мірою функціонально оперативного стану, правоздатності й готовності до співробітництва з підрозділами фінансової розвідки інших країн» [34, с. 44].

Наступний етап розпочався в лютому 2010 року. В цей час знову спостерігається значний сплеск злочинного перерозподілу та присвоєння капіталів і ресурсів, поширення й зміцнення відносин підкупу продажності в публічній і приватній сферах, формування

владно-кланових та корпоративних злочинних співтовариств організованого типу, спровоковані слабкістю і дисфункціональністю державних інституцій, які покликані брати участь у регулюванні та контролі процесу боротьби з відмиванням злочинних доходів. У зв'язку із цим Україна знову потрапила до списку FATF, пов'язаного з моніторингом процесу боротьби з відмиванням грошей і протидії фінансуванню тероризму, а щодо українських фінансових установ застосовуються певні дискримінаційні заходи. Тому український уряд упродовж 2010-2011 років впроваджує відповідні зміни в законодавстві щодо протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. 28 жовтня 2011 р. FATF прийняла рішення про виключення України зі списку щодо моніторингу процесу боротьби з відмиванням грошей і протидії фінансуванню тероризму.

Третій етап становлення та розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, пов'язується із затвердженням у 2012 році FATF оновлених міжнародних стандартів із протидії відмивання доходів та фінансуванню тероризму й розповсюдженню зброї масового знищення. Так, зокрема, у своїх нових рекомендаціях FATF повністю уніфікувала процедури протидії фінансуванню тероризму з процедурами протидії відмивання коштів, було запроваджено нові вимоги щодо протидії фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Також було посилено вимоги щодо застосування у фінансовій системі підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків відмивання коштів, запроваджено вимоги щодо координації протидії відмивання коштів на національному рівні, посилено вимоги до міжнародної співпраці та підвищено роль підрозділів фінансової розвідки. Саме нові Рекомендації FATF послужили важливим чинником внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», а в подальшому прийняття Верховною Радою України в листопаді 2014 р. нового Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [304]. В Законі було імплементовано положення оновлених

40 Рекомендацій FATF (2012 р.) та додаткових нормативних документів, підготовлених FATF для більш практичного розуміння рекомендацій і впровадження їх країнами в національні правові системи. Законом комплексно, у межах його регулювання, удосконалено всі сфери суспільних відносин, які регламентують роботу суб'єктів фінансового моніторингу, правоохоронної й судової систем [404, с. 356].

Також зазначимо, що у 2013 році Україну було виключено з процедур постійного моніторингу Комітету MONEYVAL.

Протягом 2015-2016 рр. Кабінетом Міністрів України та Національним банком України прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на виконання нового базового закону у сфері ПВД/ФТ, завдяки чому національна система ПВД/ФТ отримала новий якісний розвиток. Як зазначає В.К. Бисага, «Він базувався, насамперед, на комплексному підході до визначення її організаційно-правової інфраструктури, зокрема: процедури перевірки джерел доходів; системи органів зі збору попередньої перевірки й передачі інформації до правоохоронних органів; механізму фіксації факту перевірки джерела доходів; механізму ідентифікації особи відмивача (як власника коштів, так і його співучасника у відмиванні); механізму фіксації факту передачі інформації до компетентних правоохоронних органів; механізму зворотного інформування про результати розслідування; системи ознак і механізмів визначення підозрілих операцій на рівні конкретних фінансово-господарських структур; переліку установ, підприємств та організацій, зобов'язаних повідомляти про підозрілі операції; системи поточного контролю за підозрілими операціями та процедур інформування осіб, відповідальних за збір такої інформації; організаційної й процесуальної процедур міжнародного співробітництва; законодавчого забезпечення конфіскації предметів відмивання; системи прав та обов'язків суб'єктів, на яких покладено функції контролю й правозастосовних відносин, пов'язаних із відмиванням доходів незаконного походження» [34, с. 44].

Проте, на думку багатьох вітчизняних вчених (В.К. Бисага, В. Бровко, О.О. Дудоров, В.С. Сидоренко, Ю.Г. Старовойтова, А.Г. Чубенко та ін.), і цього, на перший погляд, позитивного аспекта упровадження міжнародних стандартів у національну

систему ПВД/ФТ, було недостатньо. У площині практичної боротьби з відмиванням злочинних доходів це був лише початок.

Проблема масштабного відмивання злочинних доходів і незаконних фінансових потоків зумовила в Україні широке суспільне невдоволення. Цілком імовірно, що політичний вибух 2014 р. в Україні став наслідком також накопиченої всередині країни проблеми з масштабним вивезенням незаконних капіталів правлячою кланово-політичною владою країни. Підписання політичної частини Угоди про асоціацію між ЄС та Україною на саміті Україна-ЄС 21 березня 2014 р. виступає не лише одним із міжнародних юридично зобов'язуючих юридичних фактів, а й потужним стимулом для реалізації необхідних реформ та інституціональних перетворень в економіці України. А підписання 21 січня 2015 р. Комітетом Міністрів Ради Європи Плану дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки, серед пріоритетів якого – боротьба з відмиванням грошей [280], лише підтверджує дану тезу та свідчить про прагнення європейської спільноти підтримати Україну у виконанні її статутних і специфічних зобов'язань як держави – члена Ради Європи та сприяння вирішенню фундаментальних питань у досліджуваній нами сфері.

Розуміння необхідності жорсткої боротьби з відмиванням «брудних» коштів як на національному, так і на міжнародному рівні є особливо актуальним на даному етапі вітчизняної та світової історії, оскільки доходи, отримані злочинним шляхом, залишаються також одним з основних джерел фінансування тероризму та сприяють створенню матеріальної бази для відтворення організованої злочинності.

Доведення до банкрутства. Становлення інституту банкрутства на теренах України має свою тривалу історію. Як зазначає дослідник В. Гордієнко «попри те, що розвиток конкурсних відносин стримувався замкнутістю та, здебільшого, земельним укладом життя держави, він існував і розвивався причому зі стародавніх часів [75, с. 71]. Перші відомості про банкрутство містяться ще в «Руській Правді». Як зазначає Р.Б. Поляков, «на більшій частині території сучасної України це був перший кодифікований акт, який містив норми конкурсного процесу» [282, с. 54]. Проте, це не єдина особливість «Руської Правди». На нашу думку, є дуже слушним твердження

Р.Б. Полякова про те, що саме «Руська правда» лягла в основу подальшого конкурсного законодавства XIII-XVIII ст., тобто, не лише литовсько-польського періоду, але, що важливо підкреслити, і періоду московії. Вчений пише: «Від «Руської правди» впродовж усього періоду до XVIII століття не було нагальної потреби в кодифікації законів, а документи часів московії та Статут Великого князівства Литовського 1588 року, а також в період існування Речі Посполитої жодних нововведень не запровадили, а навпаки, дублювали положення «Руської правди» [282, с. 54]. Дослідниця Н.М. Лазарева пише: «У цей час судових органів не існувало, судові функції виконували «владці», а суддями були князі, посадники та інші. При конкуренції вимог кредиторів унаслідок неоплатності боржника предметом стягнення ставало не тільки майно неплатника, а і він сам. Тобто, стягнення кредиторів було звернене на особистість боржника. Боржник підлягав продажу, а отримані кошти розподілялися між кредиторами за встановленою черговістю: іноземці, іногородні та інші кредитори» [229, с. 366]. «Безпосередньо конкурсний процес регулювався ст.ст. 68, 69 та 133 Карамзинського списку. Це відповідає ст.ст. 54, 55 Розширеної (просторової) редакції «Руської правди»» [346]. Таким чином, вказані статті встановлювали поняття та види торгової неспроможності, порядок погашення заборгованості в разі її виникнення. Як зазначає Р.Б. Поляков «За нормами ст. 68-69 та ст. 133 Карамзинського списку стягнення за борги могло покладатися як на особу боржника, так і на його майно. Проте, зрештою, багато залежало від типу неплатоспроможності, яких у «Руській Правді» розрізняли три: злісну, явно злісну та нещасну неплатоспроможність» [282, с. 54]. При цьому злісною вважалася неплатоспроможність, якщо боржник втрачав своє майно через пияцтво або гультьяйство. У такому випадку його подальша доля залежала від кредиторів. Вони могли продати боржника в рабство, змусити відпрацьовувати борг або відстрочити його. Якщо ж боржник втрачав своє майно в результаті нещасного випадку, наприклад, пожежі чи землетрусу. «Аже который купец, где любо шед с чужими кунами, истопиться, любо рать возметь, ли огонь, то не насилити ему, ни продати его» – наставляла нещасна неплатоспроможність, що надавало боржнику право на відстрочення платежів (ст. 54 Розширеної (просторової) редакції

«Руської правди») [340]. Також Р.Б. Поляков зазначає: «На відміну від римського права в Київській Русі борг не пробачався. Явно злісна неплатоспроможність передбачала втечу боржника в інші землі. В такому випадку наставали наслідки як і при злісній неплатоспроможності, але за невеликим винятком – кредиторам надавалось право переслідування боржника, а боржник позбувався права на пільги, пов'язані із втратою майна через нещасний випадок» [282, с. 54]. Ст. 55 Просторової редакції «Руської Правди» визначала почерговість погашення боргів «и отдати же первое гостины кун, а домашним, что ся останеть кун, те же ся поделять; паки ли будуть княжи куны, то княжи куны первое взяти» [340]. Отже, в першу чергу мали бути погашені борги перед князем та іноземними купцями. Це пояснювалось тим, що особа князя ототожнювалась із державою, і зацікавленістю держави у розвитку торгівлі з іноземцями. Крім того, ст.ст. 51, 53 Просторової редакції регулювали процентні ставки на позики. Також вітчизняний вчений – дослідник конкурсного права С.С. Чернявський зазначає: «В першій редакції «Руської Правди» (початок XI-кінець XIII ст.) ідеться про злісне банкрутство як різновид шахрайських дій з метою заволодіння чужим майном» [406, с. 283-284]. Також у «Руській Правді» розрізнялася торгова і неторгова неспроможність тощо. Загалом, можна стверджувати, що наявність у «Руській Правді» норм конкурсного процесу свідчила про високий рівень розвитку товарно-грошових відносин у Київській Русі. «Що стосується власне правового механізму розв'язання проблем торгової та неторгової неспроможності, то він упродовж багатьох століть використовувався не тільки судами московії, Речі Посполитої, а й у законодавстві цих держав», – пише Р.Б. Поляков [282, с. 54].

В подальшому через монголо-татарську навалу у розвитку права про банкрутство настала тривала перерва. В період перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського використання конкурсного процесу було досить обмеженим. Це було обумовлено тим, що на українських землях переважало натуральне господарство, була слаборозвиненою реміснича справа, і, як наслідок, низький розвиток товарно-грошових відносин. У цей час діяв Литовський Статут у редакціях 1529 р., 1568 р., 1588 р. Яковлев О.О. зазначає: «Статuti

розрізняли випадкову та умисну неплатоспроможність. У разі випадкового банкрутства, якщо боржник доводив, що він втратив майно внаслідок нещасного випадку, він звільнявся від виконання зобов'язань. При умисному доведенні до банкрутства боржник був зобов'язаний повністю компенсувати заподіяну кредиторам майнову шкоду, а в разі його смерті борг покривався спадкоємцями в межах вартості спадкового майна» [418, с. 143]. В контексті нашого дослідження найбільш важливим був Статут 1588 року. Він був прийнятий після Люблінської унії 1569 року, в результаті чого була утворена Річ Посполита. Саме в цьому Статуті 1588 року містилися норми, які мали певний зв'язок із конкурсним правом. Вони стосувалися проблем неплатоспроможності боржника у зобов'язальних правовідносинах. Як зазначає Х.В. Майкут, «Литовські статuti стали найбільшим здобутком у процесі систематизації права у Великому князівстві Литовському» [238, с. 1]. Оскільки, як зазначають вітчизняні вчені-цивілісти Є.О. Харитонов та О.І. Харитонova, що «статuti Великого князівства Литовського були результатом використання та творчої переробки поточного литовського законодавства та судової практики, положень римського, німецького, польського права, а також звичаєвого права Литви, Польщі, України» [400, с. 23]. Не викликає сумніву твердження Р.Б. Полякова про те, що в Статуті 1588 р. досить багато уваги приділено проблематиці банкрутства. Так, дослідник зазначає: «Конкурсний процес Речі Посполитої нагадував римський «бонорум», де кредитори самі приводили до суду боржника й вимагали оплати їхнього боргу. Проте фізична розправа над боржником у Речі Посполитій не вчинялася, як і не було передбачено його продажу в рабство» [282, с. 56].

Своєю чергою дослідниця О. Блажівська щодо досліджуваної проблематики пише: «Відповідно до артикулів 10, 11 розділу 7 Статуту Великого князівства Литовського 1588 року, якщо у боржника було кілька кредиторів, то суд присуджував цю особу тому кредитору, вимоги якого були найбільшими. Боржник працював на такого кредитора впродовж багатьох років, причому погашаючи вимоги не тільки основного позичальника, а й інших кредиторів. У разі смерті боржника борги віддавали його спадкоємці: батьки, дружина, діти. Така форма фінансової залежності, на думку Р.Б. Полякова, нагадувала кабалу. При цьому

передання кредиторам усього майна не звільняло боржника від відповідальності незалежно від причин неплатоспроможності [43, с. 73; 282, с. 56].

Також треба зазначити, що після приєднання до складу росії українських земель колишнього Великого князівства Литовського внаслідок третього поділу Речі Посполитої у 1795 році на них зберігав свою чинність Статут 1588 року [238, с. 7-8]. Проте після повстань 1830-1831 років російська імперія скасувала Статут 1588 року і замінила його на імперське законодавство.

Наступним етапом у розвитку вітчизняного права про банкрутство можна вважати 20-30-ті рр. ХХ століття. Необхідність в правовому регулюванні банкрутства була викликана новою економічною політикою. В умовах НЕПу (1921-1929 рр.), яка передбачала багатокладність економіки, свободу комерційного обороту, ринкові відносини, що було неможливим без конкурсного процесу [290, с. 47]. Проте нових правових норм конкурсного права, які б регулювали питання неспроможності господарюючих суб'єктів, не було, тому проблеми банкрутства стали регулюватися судовою практикою, яка орієнтувалася на російське імперське законодавство.

В Українській СРР перші норми щодо врегулювання питань неспроможності з'явилися лише в 1929 році у ЦПК УСРР, ч. 6 «Судочинство у справах неспроможності» [145, с. 453]. Поляков Р.Б. зазначає: «Ці норми, або більш точно – правила, мали яскраво публічний характер, позбавляючи можливості кредиторів брати участь у вирішенні проблем неплатоспроможності. Кредитори не могли створювати свої представницькі органи (загальні збори та комітет кредиторів), укладати мирову угоду з боржником, пропонувати кандидатуру ліквідатора тощо. Суб'єктами банкрутства виступали як юридичні, так і фізичні особи. (ст. 378 ЦПК УСРР). Необхідна була наявність щонайменше двох кредиторів, тому можливо стверджувати, що для застосування норм щодо процедури неспроможності вимагалась наявність конкурсу» [282, с. 70]. На основі аналізу відповідних норм ЦПК УСРР можна дійти висновку, що загалом радянський конкурсний процес містив у собі цілий перелік прогресивних норм, які на той час уже діяли у розвинених країнах, зокрема: реорганізаційні процедури, процедура особливого управління боржника, яку

можна розглядати як аналог сучасної процедури санації; інститут арбітражного керуючого, ознаки неплатоспроможності боржника (ст. 379 ЦПК УСРР встановлювався мінімальний розмір зобов'язання – 3000 карбованців), чітко визначене коло суб'єктів права на ініціювання справи про банкрутство, строк ліквідаційної процедури встановлювався в один рік (ст. 386 ЦПК УСРР) тощо. Проте змушені визнати, що радянський конкурсний процес діяв протягом нетривалого часу. Ю.В. Чорна пише: «Разом із завершенням нової економічної політики конкурсні норми поступово перестали застосовуватися оскільки існування інституту неспроможності несумісне з монополією державної власності та розвитком планових починань в економіці» [408, с. 36]. Поляков Б.М. зазначає: «Не зважаючи на наявність у ЦПК УСРР ч. 6, до 60-х років норми, що регулювали процедуру банкрутства, вже не застосовувались. Це пояснювалося тим, що плановій соціалістичній економіці не були потрібні ринкові відносини. Тоді збиткові чи нерентабельні підприємства або ліквідували, або реорганізовували, або «списували» їм борги. Але економіка так довго розвиватися не могла. У 60-х роках у зв'язку із введенням у радянських республіках нових цивільних кодексів, остаточно вилучено норми, що регулювали питання неспроможності (банкрутства), останні фактично вже не застосовувались» [282, с. 72].

Проголошення незалежності України та визначення економічного курсу на розвиток ринкових відносин сприяло відродженню права про банкрутство і, відповідно, нормативно-правового регулювання неплатоспроможності боржника. 14 травня 1992 р. був прийнятий Закон України «Про банкрутство». Проте, як зазначає Р.Б. Поляков «його мета полягала у примусовій реалізації активів підприємств – боржників на користь вимог кредиторів. На жаль, цей закон не мав на меті фінансового «оздоровлення» суб'єктів господарювання, що призводило до невиправданої ліквідації підприємств, корисних для економіки і громадян держави... Закон про банкрутство (у редакції 1992 р.), будучи чисто «прокредиторським», приніс багато шкоди економіці держави. Адже замість лікування господарюючих суб'єктів їх просто ліквідували» [283, с. 30]. Такої ж позиції дотримується О.М. Бірюков, який зазначає, що «Закон 1992 року, який за своєю

суттю був прокредиторським, мав низку недоліків: реорганізаційна процедура – санація – на практиці видавалася неефективною, не передбачалося жодних засобів збереження майна (мораторій було введено пізніше), не передбачалося залучення незалежних професійних осіб для надання послуг у справі про банкрутство (розпорядником майна найчастіше виступав представник банку)» [42, с. 17]. З урахуванням цих та інших недоліків 30 червня 1999 р. був прийнятий Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [292]. Незважаючи на те, що Закон про банкрутство в редакції 1999 року мав революційне значення у сфері правового регулювання процедури банкрутства в Україні, зміст та структура Закону, на жаль, потребували серйозного доопрацювання. Так, багато складових частин Закону не узгоджувалися одна з одною, а статті не були синхронізовані із процесуальними законами. Слід зазначити, що робота щодо його доопрацювання була проведена порівняно швидко: законом від 7 березня 2002 року [297] були внесені зміни та доповнення до Закону «Про банкрутство» 1999 р. Закон про банкрутство в редакції 2002 року став однією з рушійних сил економічного зростання України у 2000-х рр. Реалізація його норм сприяла забезпеченню дієвого захисту господарюючих суб'єктів від фінансових проблем, які виникали через недосконалість податкової, кредитної або розрахункової політики у країні. 22 грудня 2011 року був прийнятий Закон України, який виклав Закон про банкрутство в новій редакції [298]. У 2018 році був прийнятий кодифікований нормативний акт з вітчизняного конкурсного права, який отримав назву Кодекс України з процедур банкрутства [175].

Отже, формування інституту банкрутства на теренах України має свою тривалу історію. Його становлення та розвиток пов'язані зі становленням державності та розвитком торгових відносин. Важливі основи вітчизняного права про банкрутство були закладені за часів Київської Русі. Норми «Руської Правди» в подальшому лягли в основу не лише литовсько-польського конкурсного права, але і московії. Серйозним стримуючим чинником, який призупинив розвиток національного конкурсного процесу, було поглинання українських земель російською імперією та перебування у її складі. Певною мірою конкурсне право

отримало свій розвиток у радянському конкурсному законодавстві 20-х років ХХ ст. в період запровадження НЕПу. Проте зі згортанням НЕПу в умовах встановлення монополії держави на усі сфери суспільних відносин, в тому числі й на економіку, розвиток права про банкрутство був призупинений. Новий імпульс у розвитку конкурсного права у напрямку наближення його до сучасних стандартів, вироблених передовими країнами світу, вітчизняне конкурсне право отримало в умовах суверенної незалежної держави України.

Ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів. Досліджуючи генезу кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, зазначимо, що процес її становлення тісно пов'язаний з становленням і розвитком податкової системи. Дослідники О.А. Гритенко та Є.П. Старинець зазначають: «Першим і найбільш відомим податком у Київській Русі була данина, яка призначалась для утримання княжого двору. Слід зазначити, що відповідальність за несплату саме податків була встановлена раніше, ніж за несплату інших платежів, і безпосередньо була пов'язана з формуванням першої податкової системи Київської Русі, яка існувала ще до прийняття християнства. Відповідно до цієї системи кожен, що знаходився під владою князя, був зобов'язаний віддати в рахунок податку те, що міг» [78, с. 201]. У міру розширення впливу Київської Русі змінювалася і податкова система. П.П. Толочко зазначає: «Князь зі своєю дружиною виїжджав для збору податку, забираючи при цьому все, що заслуговувало його уваги. Системність, економічно обґрунтовані стабільні норми в оподаткуванні в цей період були відсутні. Зібране у вигляді податків здебільшого швидко відправлялося на далекі ринки сусідніх держав, зокрема до Візантії» [367, с. 78]. Така податкова політика часто викликала протести населення. Аналізуючи систему збору данини у Київській Русі, І.Р. Безпалько пише: «Давні літописи розповідають нам про смерть князя Ігоря, якого древляни вбили за те, що князь вимагав виплатити данину повторно. Після хрещення Русі у 988 році було запроваджено обов'язковий церковний податок «десятину». З часом цей платіж став добровільною пожертвою на благо церкви» [32, с. 215].

Щодо встановлення централізованої і впорядкованої системи оподаткування, то Є.А. Старинець зазначає: «Постійні величини податкових ставок, визначені місця збору податкових платежів, з'явилась у 945-962 рр. Зібрані податки йшли на утримання князя і його приближених, а також церкви. Що стосується законодавчого обґрунтування податків та відповідальності за їх несплату, то певні основи відповідальності за несплату податків були сформовані вже «Руською Правдою», зокрема, ст. 42, 43 короткої редакції і ст. 96, 97 розширеної редакції. Встановлювалися такі податки, як корм, городові й мостові гроші. Слід зазначити, що якщо відповідальність за несплату податків була структурована і закріплена в «Руській Правді», то відповідальність за несплату платежів лише починала оформлюватися. Щодо часу встановлення відповідальності за несплату митних платежів, то перші згадки про відповідальність за несплату мита відносяться до періоду XI-XII століть. Як бачимо, юридична відповідальність за несплату податків і платежів за часів Київської Русі вже існувала, однак при цьому певної системи відповідальності ще не склалося. Водночас відсутність системи відповідальності не означала, що покарання за несплату податків не застосовувалося. Так, в 1533-584 рр. за різними звинуваченнями в несплаті податків було страчено понад 500 людей» [354, с. 61].

Проте, слід зазначити, що усі ці процеси були зупинені з початком монголо-татарської навали, яка змінила всю податкову систему, що існувала до цього у Київській Русі. Контроль за збиранням податків здійснювали намісники-баскаки. Як зазначає Є.А. Старинець, «При несплаті податку або його сплаті в неповному розмірі проводилися каральні походи Орди, які надовго відбивали і так невелике бажання місцевого населення сплачувати податки. Після знищення інституту «баскаків» (через корупцію) обов'язок по збору данини і мита до кінця XIV – початку XV століття був поступово переданий князям» [354, с. 63].

В подальшому, під час перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої, податкова система, сформована за часів Київської Русі, у XIV-XVII ст. зазнала дискримінаційного впливу цих держав. Водночас, як стверджує А. Нікітенко, «вона досить успішно

формувався та розвивалась. В цей час в Україні зміцнювалися економічні зв'язки певних регіонів, йшов процес утворення податкової системи з ознаками світових та європейських доктрин з цього питання» [267]. І хоча Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 років не містили в собі окремих положень про податки, історичні факти свідчать про велику увагу щодо відповідальності за вчинення митних злочинів, М.М. Шевердін зазначає: «Шляхті надавалася «вольность на дорогах і водах». Згідно з Другим Статутом гостро каралися випадки підроблення документів, печаток, золотих і срібних монет. За їх фальшування винні мали бути «...огнем карані без милосердя». Майно таких злочинців мало вилучитися на користь тих, «кому шкоду учинили» [412, с. 950].

В подальшому вітчизняна система оподаткування розвивалася на Запорізькій Січі. Як зазначає Т.Б. Ясеновська, «Січ мала свою власну податкову систему, під час формування якої був врахований досвід Київської Русі та Великого Князівства Литовського. Основними елементами системи були мито, військовий оклад, кладове, господарська частини, торговельні акцизи, куфований збір, податок із шинків, руга та роговщина, подимне. Відповідальність за несплату податків у козаків відзначалася принциповою суворістю. Проте, можемо стверджувати, що у розглянутий вище період інститут кримінальної відповідальності за податкові правопорушення існував лише у зародковому вигляді, а правопорушення такого характеру сприймалися державою як непокора державній владі» [420, с. 117].

В ході Визвольної війни 1648-1657 рр. козацька старшина на чолі з Богданом Хмельницьким, намагаючись відродити українську державність, прагнула створити свою податкову систему. Прибутки від колишніх королівських та інших звільнених великих земель маєтків надходили до козацької військової скарбниці. Б. Хмельницький намагався централізувати збір податків, щоб мати достатні кошти для безперервних воєн, які змушена була вести козацька держава, а також на створення державного апарату. Проте, після Переяславської угоди 1654 р. українські землі попадають в орбіту російської імперії, і, як наслідок, відбувається повне руйнування податкової системи Гетьманщини.

Окремим етапом розвитку кримінальної відповідальності за ухилення від сплати платежів слід визнати період радянської влади, зокрема, 20-ті роки минулого століття. Прийнято вважати, що практично кримінальна відповідальність за несплату податків отримала свій розвиток у часи НЕПу. А. Нікітенко зазначає: «Під час проведення НЕПу кримінально-правова система охорони оподаткування характеризувалась системним та конкретним підходом. Так, зокрема, застосовувались заборони з високою деталізацією видів складів податкових злочинів, законодавчі формулювання яких враховували не лише перехід від натуральних податків до податків, сплачуваних виключно у грошовій формі, а й специфіку справляння різних видів обов'язкових платежів» [267].

Першим кодифікованим нормативним актом цього часу, який закріпив кримінальну відповідальність за податкові злочини, був Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. В ньому містилося чотири статті, які передбачали відповідальність за ухилення від сплати податків, а саме: ст. 62 (участь в організації, що діє в контрреволюційних цілях, шляхом збудження населення до неплатежу податків); ст. 78 (масова відмова від внесення податків грошових або натуральних); ст. 79 (несплата окремими громадянами в строк або відмова від платежу податків, грошових або натуральних); ст. 83 (агітація і пропаганда всякого роду, що містить заклик до вчинення злочинів, передбачених ст. 78-79) [221, с. 456].

Дані злочини містилися в розділі 1 Особливої частини КК 1922 р, «Про контрреволюційні злочини» (ст. 62 КК) та розділі 2 – «Злочини проти порядку управління» (ст. ст. 78-79, 83 КК). Також слід зазначити, що в КК 1922 р. несплата податків вперше передбачала накладення адміністративного стягнення, і лише в разі повторної або злісної несплати до платника податків застосовувалися заходи кримінального покарання. Є.А. Старинець зазначає: «Найтяжчими із зазначених злочинів визнавалися участь в організації, що діє в контрреволюційних цілях, шляхом схилення населення до несплати податків, а також агітація і пропаганда до масової відмови або несплати податків в умовах війни, за вчинення яких передбачалися покарання аж до розстрілу. За інші податкові злочини передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі (від

6 місяців до 10 років), примусових робіт або конфіскації майна. Крім того, згідно зі ст. 82 КК, в разі вчинення злочину, передбаченого ст. 78 КК, за малозначністю, суд мав право застосувати умовне засудження» [354, с. 67-68].

Проте, як стверджують Л.П.Брич та В.О. Навроцький, прийняття КК 1922 р. не зупинило вчинення податкових злочинів, більше того, період НЕПу характеризувався значним їх приростом. Так, лише в 1924 р. число засуджених за ухилення від державних повинностей становило 26152 людини [50, с. 4].

Прийнятий у 1927 р. Кримінальний кодекс УСРР був удосконалений і доповнений новими складами податкових злочинів. Так, глава I була доповнена складом пропаганди та агітації до повалення влади рад шляхом масового невиконання податкових повинностей (ст. 58-13). За вказані дії була встановлена найвища міра покарання. У розділі 2 були збережені такі злочини, як масова відмова від внесення податків грошових або натуральних (ст. 59-5), агітація і пропаганда до вчинення злочину, передбаченого ст. 59-5 (ст. 59-6). Останній із зазначених злочинів зберіг сувору відповідальність за агітацію під час війни. Так, зокрема, передбачалося покарання у вигляді смертної кари. Також, Є.А. Старинець зазначає, що «основний склад несплати податків був розділений, в залежності від виду податку, на два нових основних склади злочину, які передбачали: несплату в установленій термін податків або зборів за обов'язковим окладним страхуванням (ст. 60 КК); приховування спадкового майна або майна, що переходить за актами дарування, з метою обходу закону про податок з нерухомості та землі (майна), що переходять за актами дарування (ст. 63 КК)» [354, с. 68]. Ще однією новелою КК 1927 р., на думку Є.А. Старинця стало включення до нього такого злочину, як виготовлення, зберігання з метою розповсюдження і поширення літературних творів, які закликають до вчинення злочинних дій, передбачених ст. 595 [354, с. 69].

Проте, ретроспективний аналіз розвитку кримінальної відповідальності за податкові злочини на теренах України в цей період був би не виправдано неповним без аналізу податкової політики більшовицького режиму щодо українського селянства (про що замовчували КК 1922 і КК 1927 рр.). Введення X з'їздом

більшовицької партії продподатку хоча й відповідало давно очікуваним вимогам селян, все ж воно не мало впливу на полегшення їх стану. Більш того, продподаток у його українському варіанті лягав непомірним тягарем на українського селянина, і без того виснаженого війною. Запланований обсяг продподатку не враховував фактичної економічної ситуації, що склалася в Україні. С.В. Кульчицький зазначає: «Так, у 1921 році за найбільш оптимістичними даними, наведеними центрального статистичного управління росії, в Україні було отримано 633 млн. пудів зерна, що складало 57 % середньорічного збору 1909-1913 років та 82 % 1920 року. При цьому Центральне статистичне бюро УСРР давало зовсім іншу цифру – 276,6 млн. пуд. Наркомзем України на VII Всеукраїнському з'їзді рад назвав ще меншу цифру – 200 млн. пуд. З цього, дуже невеликого врожаю, селяни України повинні були віддати тільки у вигляді продподатку 117 млн. пудів, тобто 18,5 %. [227]. І це за умов голоду, що охопив південні, найбільш хлібні губернії. Крім того, як зазначає С.В. Кульчицький, «в Україні, на відміну від росії, після проголошення НЕПу, продовжувався збір заборгованості по продовольчій програмі за 1920 рік, яка первісно складала 95 млн. пудів (60 % завдання). До того ж, одночасно зі сплатою єдиного сільськогосподарського податку селяни вносили ще одноразовий податок для відбудови сільського господарства, загально-громадянський, трудово-гужовий та подвірно-грошовий податки (в натуральній і грошовій формах). Таким чином, в кінцевому результаті відсоток загального вилучення зерна у селян в 1921/22 році становив щонайменше 26,4 %, що фактично дорівнювало обсягу продрозкладки на 1920/21 рік» [227].

В підтвердження вищезазначеного наведемо твердження О.І. Ганжи: «Незважаючи на формальне проголошення продподатку, його виконання фактично здійснювалося шляхом позаекономічного примусу: зберігалась кругова порука селян за виконання податку, діяльність робітничо-військових заготівельних формувань, чисельність яких в Україні сягала 8 тисяч чоловік, та застосування інших надзвичайних заходів. Так, вже в травні 1921 р. за ініціативи місцевої влади до стягнення продподатку почали залучатися військові частини. 12 серпня 1921 р.

спеціальною постановою запроваджувалося застосування такої форми тиску на селян, як військові постої. В даному випадку тиск полягав в тому, що продовольче постачання частин повністю покладалось на селян без зарахування продуктів, що були витрачені, в рахунок податку» [64, с. 57].

Однак, слід розуміти, що головним завданням введеної в село військової частини було не стільки збір продподатку, скільки застосування до селян репресивних заходів за відмову від добровільного виконання розверстки. Такі репресивні заходи полягали не лише у взятті заручників та вилученні продрозверстки, а головним чином у викачці, контрибуції продовольства понад на 25-30 % понад призначеного за розверсткою, а також корів та коней від активно протестуючого селянства. Представники місцевої влади пішли ще далі.

Так, наприклад, в інструкції Вознесенського повітового особливого продовольчого комітету від 15 листопада 1921 року містилася чітка вказівка брати в кожній волості від 15 до 25 чоловік заручників з «куркульського та середняцького» населення. У випадку відмови села від кругової відповідальності або від виконання продподатку у 48-годинний строк такі села оголошувалися ворогами радянської влади, а половина заручників віддавалася до суду, аж до застосування вищої міри покарання – розстрілу [64, с. 58].

Для проведення першої податкової кампанії були мобілізовані значні сили. С.В. Кульчицький пише: «Із росії для збору продподатку було надіслано в Україну 30 тисяч чоловік. Жорстокість, з якою проводилась податкова кампанія 1921 р. та непомірний обсяг податку, значною мірою були зумовлені голодом, який розпочався в росії, та необхідністю забезпечення безперебійного постачання продовольством російських міст. Не зважаючи на те, що голод в Україні став цілком реальним, вимоги москви щодо збільшення вивезення хліба ставали все більш настирливими. До росії вивозили хліб навіть з охоплених посухою губерній – Одеської, Миколаївської, Кременчуцької, Запорізької, які мали щоденно відправляти по 5-7 вагонів зерна. Все це призвело до того, що податкова кампанія, яка на кінець перетворилась в масове колективне обкладення селянства непосильними

податками, загострила відношення останнього до радянської влади. Аналогічна ситуація спостерігалась і в 1922 році. В 1923 році розмір сільськогосподарського податку складав майже 28 %» [227].

Таким чином, внаслідок подібної політики режиму у селян після виконання податків часто не тільки не залишалось зерна для ринкової торгівлі, а й не вистачало його для забезпечення нормального розвитку свого господарства. На основі короткого аналізу цифрових матеріалів до доповіді В. Чубаря та А.Г. Шліхтера у 1928 р. можна зробити висновок про те, що про надмірність продподатку змушені були визнати навіть вищі партійні інстанції. Тому в 1925-26 рр., під тиском селянських вимог та розуміючи необхідність залишення хоч яких-небудь обігових коштів для розвитку селянського господарства, відсоток вилучення по податку в середньому по Україні був зменшений, порівняно з попереднім роком, на третину. Повністю був скасований непрямий податок на цукор. Однак зменшення податку майже не поширювалось на заможні господарства. Більш того, всі пільги, які надавались селянам, йшли без зменшення загального обсягу податку, тобто за рахунок товарних господарств. Це, своєю чергою, не могло не стримувати загальний розвиток сільського господарства та гальмувати зростання його товарності [353].

Однак, податок все ж таки залишався для селян важким, а в подальшому він продовжував зростати. Загальна антиселянська спрямованість податкового законодавства була очевидною: вводилось подвійне, а подекуди й потрійне оподаткування селянського господарства тощо. Внаслідок цього тягар оподаткування в 1926/27 році зріс від 35 % (для середняків) до 93 % (заможних селян) [353].

Принагідно зазначити, що перша податкова кампанія виявила декілька моментів, яких не очікувала влада. Як зазначає О.І. Ганжа, «По-перше, концепцію оподаткування розробляли старі спеціалісти, які не врахували класової спрямованості економічної політики більшовиків, внаслідок чого до оподаткування була залучена біднота, яка раніше майже не сплачувала продрозверстку. Водночас податковий тягар на більш заможні верстви виявився меншим, ніж розверстка. Це, зрозуміло, не влаштовувало режим, особливо в умовах гострої потреби держави у різних видах

сільськогосподарських продуктів і сировини за умов недостатнього розвитку товарообігу» [64, с. 63]. Також слід відмітити, що поступово грошова частина податку ставала переважаючою, а з 1924 р. податок став повністю сплачуватися грошима. Проте, на переконання ряду дослідників, перехід до грошових форм стягнення податку мало що змінив у взаєминах держави і селянства в економічній сфері, оскільки створення державного продовольчого фонду було важливим, але не єдиним завданням продподатку. Ці та інші заходи об'єктивно вели до поступового уповільнення темпів розвитку сільського господарства, оскільки селяни переставали бути зацікавленими в розвитку свого господарства. Водночас вони породжували в психології певної частини селянства зневажливе ставлення до сільськогосподарського виробництва, до ведення власного господарства, що в умовах нестачі продовольчого фонду змушували режим шукати інших шляхів його створення [64, с. 64].

Також слід відмітити, що, як зазначила у своєму дослідженні Т.Б. Ясеновська, «Не зважаючи на суто радянську за характером законотворчість у сфері оподаткування, в Україні 20-х років все ж дотримувались окремих елементів теорії колективних потреб, яка панувала саме в західній фінансовій науці. Була поширеною думка про те, що податки повинні переслідувати мету – задоволення суспільних та державних потреб. Проте вже в 30-х роках радянська влада відмовилась від податкових методів та перейшла на адміністративний вплив. Таким чином, процес природної еволюції оподаткування в Україні було перервано» [420, с. 117]. Натомість, внаслідок фактичної заміни системи оподаткування у СРСР на командно-адміністративний розподіл прибутку державних підприємств та установ відповідної трансформації зазнала і науково-правова оцінка податкових правопорушень. Проте майже всі ці правопорушення законодавчо продовжували належати до злочинів проти порядку управління – адміністративних, а саме вони починали тлумачитись як посягання на певну сферу економічних інтересів держави та як різновид господарських злочинів. Велика кількість податкових злочинів призвела до необхідності створення податкових судів. Також початок 30-тих років характеризувався поступовим скороченням

застосування норм кримінального права в боротьбі з ухиленням від сплати податків. Це пояснювалось тим, що, на думку А. Нікітенко, «після згортання НЕПу основними платниками податків стали державні підприємства, внаслідок чого з кримінальних кодексів республік Радянського Союзу були виключені статті про кримінальну відповідальність за злочини у сфері оподаткування» [267].

Проте слід розуміти, що, без сумніву, творення голодоморів 1932-1933 рр. та 1946-1947 рр. відбувалося шляхом пограбування сіл через здійснення репресивної хлібозаготівельної та податкової політики, насильницькі надмірні зернопобори в особливо посушливі неврожайні роки.

У контексті нашого дослідження цікавим є Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Як відомо, даний період характеризується жорсткою плановою економікою, скасовувалися всі податки, збори, мита і акцизи на всій території колишнього союзу. Останнє дає підстави стверджувати, що в цей період як така податкова система в класичному її розумінні перестає існувати. Даний КК містив єдину статтю, яка передбачила відповідальність за ухилення від сплати податків – ст. 82 «Ухилення у воєнний час від виконання повинностей або сплати податків». Даний склад злочину відносився до розділу II «Інші державні злочини». За даний вид злочину передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі до 5 років або виправних робіт, замість вищої міри покарання, яка існувала до цього.

В подальшому до КК 1960 р. вносилися доповнення щодо нових складів ухилень від сплати платежів, пов'язані з поступовим виникненням і розвитком ринкових відносин в країні. Так, в 1986 р., Указом Президії Верховної Ради УРСР від 28.05.1986 р. вводиться ст. 162-1 КК «Ухилення від подання декларацій про доходи». Вказана та інші статті про ухилення від сплати платежів до бюджетів вводяться в главу 6 «Господарські злочини». Слід зазначити, що відповідальність за ст. 162-1 КК наступала, якщо тільки зазначені дії вчинені після накладення адміністративного стягнення за таке ж порушення. Як і раніше особливого значення та окремого значення набуває адміністративна преюдиція. Також до КК 1960 р. вводяться дві нові статті, а саме: «Приховування доходів (прибутку) чи інших об'єктів оподаткування»

(ст. 162-2 КК); «Протидія або невиконання вимог податкової служби з метою приховування доходів (прибутку) або несплати податків (ст. 162-3 КК). При цьому стаття 162-2 КК диференціює відповідальність в залежності від розміру ухилення (подібно до чинного КК України), як приховування у великих та особливо великих розмірах. Критерієм тут став мінімальний розмір оплати праці, що встановлюється державою. Стаття 162-3 КК криміналізує три самостійних склади злочину: а) ухилення від явки до податкових органів для дачі пояснень; б) відмова від дачі пояснень про прибуток; в) неподання документів та іншої інформації про діяльності господарюючого суб'єкта. Таким чином, внесені зміни до КК 1960 р. означали повернення до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків.

Щодо митних платежів, то кримінальної відповідальності за їх несплату в радянський період розвитку нашої держави фактично не було, адже держава монополізувала зовнішньоекономічну діяльність. Така ситуація зберігалася аж до економічних реформ 90-х рр., суть яких полягала в прийнятті цілого пакета податкових і митних законів щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Криміналізація даного діяння була викликана появою великої кількості нових суб'єктів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, і, як наслідок, різким зростанням числа ухилень від сплати митних платежів.

Новою сторінкою в історії кримінальної відповідальності за несплату податків і платежів стала Конституція України 1996 р. З її прийняттям ст. 67 Основного Закону сплату законно встановлених податків і зборів визначила одним з обов'язків як юридичних, так і фізичних осіб. Відповідно кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Таким Законом на даний час є Податковий кодекс України, згідно ст. 15 якого платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів.

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки. Дослідження генези кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів на теренах України дозволяє стверджувати, що процес становлення та розвитку цієї інституції тісно пов'язаний зі становленням і розвитком держави та її податкової системи. Так, певні основи відповідальності за несплату податків були сформовані вже «Руською Правдою». Під час перебування українських земель у складі інших держав в умовах утисків, дискримінації та заполітизованості вітчизняної податкової системи, що негативно, а іноді, й трагічно впливали на соціально-економічний розвиток нашої держави, вона зберегла свої національні особливості. В умовах розбудови сучасної вітчизняної системи оподаткування мають враховуватися як здобутки української правничої думки, так і досвід найбільш розвинених в економічному та політичному плані країн світу.

Успішне дослідження проблем протидії та запобігання кримінальних правопорушень проти економічної системи на сучасному етапі розвитку державно-правового регулювання економіки неможливе без історико-ретроспективного аналізу досліджуваного явища. Історичний аспект в наукових розвідках даного виду відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє дати історичну оцінку державно-правових норм, які регулювали досліджувану сферу суспільних відносин, і на цій основі дійти обґрунтованих висновків. Крім того, з'ясування досліджуваної проблеми в її історичному контексті є важливим допоміжним чинником у дослідженні стану науково-теоретичної розробки проблем протидії та запобігання кримінальних правопорушень даного виду, а також відповідальності за їх вчинення, що дасть змогу розробити пропозиції щодо удосконалення даного напряму державно-правового регулювання на сучасному етапі.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу історичних джерел розкрито основні етапи й особливості протидії та боротьби з кримінальними правопорушеннями проти економічної системи, зокрема:

1. Доведено, що в різні історичні часи і в різних країнах методи боротьби з фальшивомонетництвом були різними: від м'яких і поодиноких в Середньовічній Англії та Франції, до суворих, включаючи смертну кару у її найжорстокіших формах, у Німеччині; на основі аналізу історичних джерел наведено факти використання фальшивомонетництва та підробок документів як способу вчинення економічних диверсій проти інших держав, що стало причиною ряду гучних міжнародних скандалів.

2. На основі аналізу правових пам'яток встановлено фактори, які вплинули на виникнення контрабанди (визначення кордонів держав, розвиток зовнішньої та внутрішньої торгівлі, становлення та розвиток митної справи), та причини її поширення (високі митні тарифи, обмеження на імпорт окремих товарів тощо); висвітлено основні етапи становлення та розвитку антиконтрабандного законодавства та інституту кримінальної відповідальності за контрабанду.

3. Досліджено основні етапи становлення інституту кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансування тероризму від часів Стародавнього Єгипту та Римської імперії до наших днів. Виникнення даного виду правопорушень пов'язується зі становленням та розвитком взаємовідносин грошей та влади, розвитком торгівлі, банківської справи, поширенням тероризму; розкрито процес перетворення проблеми легалізації злочинних доходів із внутрішньодержавної в міжнародну та доведено, що слабка реакція світової спільноти на злочинну діяльність по відмиванню брудних грошей призвела до перетворення її у глобальну загрозу економічній та політичній безпеці.

4. Досліджено основні етапи становлення системи запобігання та протидії доведенню до банкрутства від часів Стародавнього Вавилону, Греції та Риму і до наших днів; на основі аналізу правових джерел встановлено, що в Стародавньому Римі

були закладені основи права неспроможності (банкрутства) та всіх його інституцій; на основі аналізу Торгового Уложення Франції 1807 р. та Конкурсного уставу Німеччини досліджено особливості розвитку системи запобігання та протидії доведенню до банкрутства, охарактеризовано особливості німецького та французького шляхів її формування у європейських країнах.

5. Ухилення від сплати податків притаманне будь-якому суспільству, проте у всі часи несплата податків кваліфікувалося як злочин, за вчинення якого передбачалися досить суворі покарання; на основі ретроспективного аналізу правових джерел розвинутих країн зі сталою правовою системою, зокрема, Франції, Англії, США, ФРН з'ясовано причини ухилення від сплати податків, зокрема, створення податкових пільг або ж повне звільнення від сплати податків окремих привілейованих груп населення, високий рівень податкового навантаження, недостатня комунікація між платниками податків та владою тощо.

6. Перші фальшиві гроші на теренах України з'явилися вже у XIV ст. Причини даного явища – непорядкованість грошового ринку і слабка фінансова система Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої, до складу яких у XIV-першій половині XVII ст. входили українські землі; особлива увага приділена аналізу пам'яток українського права в контексті проблем відповідальності за фальшування монет, зокрема, «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.

7. Досліджено основні етапи становлення та розвитку системи запобігання та протидії контрабанді на теренах України; особлива увага приділена аналізу Литовських Статутів, Універсалів Богдана Хмельницького в контексті протидії контрабанді; зацентрована увага на причинах контрабандного «вибуху» в Україні 20-х років (складна повоєнна економічна ситуація, справжній товарний голод на внутрішньому ринку, голод 1921-1923 рр., складна ситуація із закриттям державних кордонів в умовах господарської розрухи тощо) та на особливостях антиконтрабандного законодавства цього періоду.

8. Передумовою для поширення легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, була тінізація економічних відносин ще в період СРСР, особливо в роки перебудови (1985-1991 рр.), а після

проголошення незалежності Україна отримала вже сформований тіньовий сектор із вагомою кримінальною складовою. Внаслідок падіння обсягу валового внутрішнього продукту, зниження економічних показників, гіперінфляції на початку 90-х років, питання виведення грошових потоків з тіні вкрай загострилося, проте в Україні практично не існувало системи протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів; проаналізовано процес становлення та розвитку вітчизняної системи протидії легалізації (відмиванню) брудних коштів.

9. Досліджено основні етапи становлення та розвитку відповідальності за доведення до банкрутства на теренах України від часів Київської Русі; проаналізовано правові норми правової пам'ятки періоду Київської Русі «Руської Правди» та литовсько-польського періоду – Литовських статутів у контексті відповідальності за доведення до банкрутства.

10. Висвітлено основні етапи становлення та розвитку відповідальності за ухилення від сплати податків та інших платежів на теренах України з часів Київської Русі; з'ясовано, що певні правові основи відповідальності за несплату податків були сформовані вже «Руською Правдою»; особлива увага приділена дослідженню особливостей протидії ухиленню від сплати податків часів Богдана Хмельницького та Гетьманщини; проаналізовано норми Кримінального Кодексу УСРР 1927 р. та ЦПК УСРР щодо відповідальності за ухилення від сплати податків та їх трагічний вплив на соціально-економічний розвиток України 20-30-х рр.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

3.1. Становлення вітчизняного кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності

Кримінальне законодавство складна конструкція, яка відображає етапи розвитку суспільства та є похідною від стану суспільних відносин. Якщо щодо окремих злочинів можна говорити про певну стабільність правового визначення, зокрема, як приклад, злочини проти життя та здоров'я особи, які мають визначену резистентність до зміни вихідних умов, то феномен злочинності в господарській сфері і, відповідно, регулювання кримінальної відповідальності за вчинення даного виду правопорушень є дуже чутливими до зміни суспільного устрою, правил та умов господарювання, виду та інтенсивності економічних відносин, розвитку технологій тощо. Для вивчення впливу умов реалізації суспільних відносин на формування кримінального законодавства в сфері господарської діяльності необхідно дослідити зміну в часі норм кодифікованих законів в цій частині.

Розвиток кримінального законодавства щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності знайшов своє відображення в працях О.О. Дудорова, Р.О. Мовчана, які в своїх публікаціях, за результатами розгорнутого дослідження наголошують на безсистемній зміні векторів кримінально-правової політики в сфері охорони господарської діяльності, її фрагментарності та казуїстичності. відсутності науково-обґрунтованого та практико-орієнтованого підходу що внесення законодавчих змін [129, 126]. Коваль І.Ф., Мартинюк О.В. [172] здійснювали історико-правовий аналіз окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом УРСР 1960 р., зокрема, щодо ст. 147. «Випуск або реалізація недоброякісної продукції», яка в чинному кодексі

трансформувалась в ст. 227 «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції» та ст. 150 «Зайняття приватнопідприємницькою діяльністю», яка в подальшому була декриміналізована. Законодавчі зміни до кримінального законодавства, викликані воєнним вторгненням РФ розглядав О.М. Чебан, які, в тому числі, торкнулись кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності [405].

Для здійснення порівняльного аналізу кримінального законодавства в сфері господарської діяльності, з метою визначення тенденцій розвитку правового захисту господарських відносин нами було проаналізовано зміст Кримінальних кодексів України з початку ХХ ст. Відповідно, джерельною базою дослідження стали як власне нормативно-правові документи [221], [219], [220], [216], [218], так і власне напрацювання вітчизняних вчених щодо питань еволюції кримінального законодавства. Впродовж останніх ста років кримінальне законодавство піддавалося значним змінам, а основними нормативно-правовими актами, що підлягають порівняльно-правовому аналізу наступні:

- Кримінальний кодекс УСРР, 1922 р.;
- Кримінальний кодекс УСРР, 1927 р.;
- Кримінальний кодекс України (УРСР), 1960 р.
- чинний Кримінальний Кодекс України, 2001 р.

Аналізуючи структуру зазначених нормативно-правових актів, варто наголосити на наступному:

– формування та реалізація кримінального законодавства в цілому та тієї частини, що регулює запобігання та протидію злочинності в сфері господарської діяльності відбувалося під впливом суб'єктивних та об'єктивних причин. До об'єктивних причин варто віднести соціально-економічні передумови розвитку суспільства, науки та техніки, що сприяли розвитку та трансформації суспільних відносин в державі та могли стати детермінантами злочинності в тій чи іншій сфері. До суб'єктивних причин, в першу чергу, варто віднести політичні, а саме становлення радянської тоталітарної влади та намагання знищити демократичні ініціативи в суспільстві;

– розвиток вітчизняного кримінального законодавства в усі часи залежав від міжнародного впливу. Кримінальні кодекси за часів радянського союзу в повній мірі копіювали вимоги Радянського Союзу в цілому та зокрема РСФСР. В умовах незалежності кримінальне законодавство трансформувалося відповідно до обраної політичної ідеології та міжнародної політики, вектори якої різнилися в залежності від політичної влади в Україні: тобто від проросійського крила до європейської інтеграції;

– значний вплив на структуру та зміст кримінального законодавства в різні часи мала правова система в державі та специфіка системи правотворчості. Варто також, зазначити, що за період радянської окупації кримінальне законодавство та правоохоронні органи, були слугами політичних еліт, а саме комуністичної партії.

Перша спроба новопроголошеної радянської влади систематизувати кримінальне законодавство відбулася в 1922 р., коли був прийнятий перший кодифікований нормативний акт. «Відповідно до прийняття у 1922 р. Кримінального кодексу РСФСР Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом 23 серпня 1922 р. був затверджений Кримінальний кодекс УРСР, що був введений в дію з 15 вересня 1922 р.. З метою встановлення єдиного кримінального законодавства і каральної політики всіх радянських республік в основу КК УРСР 1922 було покладено КК РСФРР» [62].

До прийняття КК УСРР 23 серпня 1922 р. регулювання кримінальної відповідальності здійснювалось відокремленими локальними актами, декретами, постановами, кодифікація законодавства була обґрунтована необхідністю систематизації норм права, докорінною трансформацією суспільних відносин, участі у міжнародних відносинах. Особливостями даного кодексу, в тім як і Кодексу 1927 р., можна назвати закріплення вперше поняття аналогії закону, принцип зворотної дії закону, репресивний характер та превалювання захисту інтересів держави над захистом інтересів особи та громадянина. Загальна кількість статей складала 227, об'єднані в 5 глав Загальної частини та 8 глав Особливої частини, у складі якої регулювались господарські злочини (глава IV, ст. 126-141). Для розуміння складу

господарських злочинів того часу важливим є розуміння того, що прийняття кодексу відбулося за умов НЕПу, що передбачало певний рівень відносної свободи в господарських відносинах: госпрозрахунок, дозвіл на використання найманої праці, оренду дрібних та частково середніх підприємств, торгівлю, грошову реформу, що, відповідно, знайшло своє відображення у складі господарських злочинів.

Необхідність прийняття КК УСРР в редакції 1927 р. зумовлена прийняттям ряду нормативних актів: прийняттям першої союзної конституції (1924 р.), «Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» 1924 р., постанови ЦВК СРСР «Про зміну основних засад кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» від 25 листопада 1927 р., «Положення про злочини державні» від 25 листопада 1927 р., «Положення про військові злочини» від 27 липня 1927 р. Даний кодекс характеризується посиленням репресивних функцій, увага дослідників прикута до збільшення в кількісному виразі складів злочинів, які передбачали смертну кару (з 36 до 45), високою інтенсивністю розширення – протягом наступних двох років було додано 56 складів злочинів, подальшим становленням примату захисту інтересів держави. Структура цієї редакції кодексу передбачала 6 глав Загальної частини та 9 глав Особливої частини, у складі якої регулювались господарські злочини (глава V). При аналізі господарських злочинів варто врахувати, що їх перелік та зміни відображають особливості, які відбувались в економічному устрої – закінчення НЕПу, перехід до жорсткого адміністративно-планового регулювання, індустріалізація та колективізація. Даний кодекс із змінами та доповненнями визначав кримінальне законодавство подальші 30 років.

Структура вище зазначених кримінальних кодексів, що діяли на території України під час радянської окупації, та чинного КК представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Структура кримінальних кодексів, що діяли на території України під час радянської окупації

Кримінальний кодекс УСРР, 1922 р.	Кримінальний кодекс УСРР, 1927 р.	Кримінальний кодекс України (УРСР), 1960 р.
<p>I – «Мера для КК»;</p> <p>II – «Загальні засади застосування покарання»;</p> <p>III – «Визначення віри покарання»;</p> <p>IV – «Родні і види покарань та інших заходів соціального захисту»;</p> <p>V – «Порядок відбування покарання»</p>	<p>Загальна частина</p> <p>I – «Задання КК»;</p> <p>II – «Мера чинності КК»;</p> <p>III – «Загальні принципи кримінальної політики УСРР»;</p> <p>IV – «Засоби соціального захисту, застосовувані за КК»;</p> <p>V – «Порядок застосування судово-виконавчих заходів соціального захисту»;</p> <p>VI – «Умовна засудження»</p>	<p>Глава I – «Загальні положення»;</p> <p>Глава II – «Мера чинності КК»;</p> <p>Глава III – «Про злочин»;</p> <p>Глава IV – «Про покарання»;</p> <p>Глава V – «Про призначення покарання і про звільнення від покарання»</p>
<p>Глава 1. Державні злочини</p> <p>1. Про контрреволюційні злочини (ст. 57-73);</p> <p>2. Злочини проти порядку управління (ст. 74-104);</p> <p>Глава 2. Посадкові службові злочини (ст. 105-118);</p> <p>Глава 3. Порушення правил про відкращення переміжні від держави (ст. 119-125);</p> <p>Глава 4. Злочини господарські (ст. 126-141);</p> <p>Глава 5. Злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи (ст. 142-179);</p> <p>Глава 6. Майнові злочини (ст. 180-199);</p> <p>Глава 7. Військові злочини (ст. 200-214);</p> <p>Глава 8. Порушення правил, що окреслюють нардне суспільне благоу і громадський порядок (ст. 215-227).</p>	<p>Особлива частина</p> <p>Розділ I. Контрреволюційні злочини;</p> <p>Розділ II. Злочини проти порядку управління;</p> <p>А. Особливо для СРСР небезпечні злочини проти порядку управління;</p> <p>Б. Інші злочини проти порядку управління;</p> <p>Розділ III. Службові злочини;</p> <p>Розділ IV. Порушення правил про відкращення переміжні від держави;</p> <p>Розділ V. Господарські злочини;</p> <p>Розділ VI. Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи;</p> <p>Розділ VII. Військові злочини;</p> <p>Розділ VIII. Порушення правил, що окреслюють нардне здоров'я, громадську безпеку і громадський порядок;</p> <p>Розділ IX. Військові злочини</p>	<p>Глава I. Злочини проти держави;</p> <p>Глава II. Злочини проти державної і колективної власності;</p> <p>Глава III. Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи;</p> <p>Глава IV. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;</p> <p>Глава V. Злочини проти індивідуальної власності громадян;</p> <p>Глава VI. Господарські злочини;</p> <p>Глава VII. Посадкові злочини;</p> <p>Глава VIII. Злочини проти правосуддя;</p> <p>Глава IX. Злочини проти порядку управління;</p> <p>Глава X. Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я;</p> <p>Глава XI. Військові злочини</p>

Аналізуючи структуру та зміст Загальної та Особливої частини варто наголосити, що кожна із них переслідувала певну політичну мету, яка в загальному повинна була забезпечити інтереси радянської влади та повну окупацію України. Перші два кодекси, що діяли на території України (1922 р. та 1927 р.) передбачали покарання за контрреволюційні злочини. В цілому ж Особлива частина кримінального кодексу УСРР 1922 р. передбачала покарання за наступні види злочинів: державні злочини (контрреволюційні злочини; проти порядку управління; службові злочини); порушення правил про відокремлення церкви від держави; злочини господарські; злочини проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи; майнові злочини; військові злочини; порушення правил, що охороняють народне здоров'я, суспільну безпеку і громадський порядок. Кримінальний кодекс 1927 р. передбачав розподіл контрреволюційних злочинів та злочинів проти держави. В іншому ж структура Особливої частини залишалася ідентичною, змінювалися лише зміст злочинів та санкції, що передбачені нормативним документом.

Кримінальний кодекс 1960 р. вже не містить статей, що стосуються контрреволюційних злочинів, що можна пов'язати із значними роками репресій проти осіб, які не підтримували радянську владу. Особлива частина складалася із 11 глав, які передбачали наступні види злочинів: злочини проти держави; злочини проти державної і колективної власності; злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи; злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; злочини проти індивідуальної власності громадян; господарські злочини; посадові злочини; злочини проти правосуддя; злочини проти порядку управління; злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я; військові злочини.

Кожен із вказаних кодексів передбачав встановлення системи кримінально-караних діянь в сфері господарської діяльності. Зупинимося детальніше на зазначених видах злочинів.

Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. включав 16 статей, які регулювали кримінальну відповідальність у сфері господарських відносин, об'єднаних в IV розділ «Злочини господарські». Найбільш суворими за санкціями були ст. 127 «Недбайливе використання керуючим державним підприємством робочої сили» та

ст. 128 «Безгосподарське ведення особами, які стоять на чолі державних установ або підприємств, дорученої їм справи». За такі злочини передбачалась максимальна санкція у вигляді найвищої міри покарання, якщо такі злочини були вчинені за особливо обтяжуючих обставин. Таку саму санкцію з одночасною конфіскацією всього майна передбачала ч. 2 ст. 130 «Невиконання зобов'язань за угодою, складених з державною установою, якщо доведено злосамірний характер цих дій» [76]. Інші статті передбачали м'якші санкції – від позбавлення волі строком від одного року до примусових робіт. Перелік злочинів у господарській сфері за даним КК включав ряд діянь, які були пов'язані з отриманням прибутку, зокрема: ст. 135 «Справлення мешкальної плати з держслужбовців понад установленого розміру», ст. 137 «Штучне підвищення цін на крам», ст. 138 «Спекуляція». Гострою соціальною проблемою було і залишається вживання спиртних напоїв, КК 1922 р. передбачав відповідальність за «Виготовлення спиртних напоїв з метою збуту», ст. 140, ця стаття також містилася в КК 1960 р., з чинного КК дана стаття була вилучена і видозмінилось у відповідальність за незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива. Встановлювалась відповідальність за порушення правил здійснення господарської діяльності, зокрема, ст. 141 «Порушення правил про торгівлю продуктами і виробами», а також «Порушення положень, що регулюють проведення в життя державних монополій», ст. 136. Зміст цієї статі та такі кримінальні правопорушення як злочини передбачені ст. 129 «Розтрачання орендаром наданого йому за договором державного майна у вигляді засобів виробництва», ст. 131 «Видача завідуючим установою або підприємством продуктів і предметів широкого вжитку не за призначенням» в повній мірі відображають специфіку господарських відносин того часу, що визначалась процесами націоналізації, впровадження командно-адміністративних методів регулювання економіки, централізованого розподілу ресурсів тощо.

У Кримінальному кодексі УСРР, затвердженому ЦВК УСРР 8 червня 1927 р., із змінами і доповненнями на 1 листопада

1949 р. [220], кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності зосереджені в розділі V «Господарські злочини» ст. 110-137¹. Цікавим є спостереження, що не зважаючи на інтенсивність зміни кримінального законодавства в сфері господарської діяльності та кардинальну зміну у змістовному наповненні, у кількісному виразі кількість статей у відповідних розділах коливається від 33 до 38. Аналіз змісту розділу КК УСРР (в редакції 1949 р.) свідчить про відсутність системного підходу до його формування та розуміння сутності господарських процесів, оскільки були включені статті, які регулювали інші суспільні відносини, наприклад, ст. 121⁴ «За відмовлення в прийомі на роботу жінок з мотивів вагітності, а так само відмовлення в прийомі на роботу матерів, які годують груддю, або зниження заробітної плати з тих же мотивів» передбачає відповідальність за порушення прав жінок на працю, ст. 121 «За те, що наймач порушить закони або правила, що регулюють застосування праці, зокрема закони про охорону праці та соціальне страхування» та 121¹ «За порушення керівниками підприємств, установ і господарств, а так само відповідальними працівниками органів праці законів про найом та плановий розподіл робочої сили» – відповідальність за порушення прав на працю. Сюди слід віднести ст. 122 про порушення колективних договорів та тарифних угод та ст. 123 про перешкоду законній діяльності профспілок. Зазначимо, що ст. 121 також передбачала відповідальність за свідоме поставлення працівника, з порушенням законів або правил про охорону праці, в такі умови праці, при яких він утратив або міг утратити свою працездатність, що поряд зі складами злочинів ст. 121² та 121³, які встановлюють відповідальність за порушення технічного режиму, виробничої дисципліни та умов роботи відносяться до кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва. Відповідно, господарськими злочинами в даному кодексі вважались всі відносини, які виникали в процесі господарювання, в тому числі трудові та виробничі.

В окрему групу в Кримінальному кодексі УСРР слід виділити злочини (за термінологією того часу) пов'язані з регулюванням виготовлення та збуту спиртних напоїв (ст. 131, 132, 133) та наркотичних засобів (ст. 134. 134¹). Формулювання складу

злочинів за даними статтями передбачає, що таке виготовлення відбувається у виді промислу, в якості умов зазначається відсутність належного дозволу. Відповідальність за незаконне виготовлення спирту та алкогольних напоїв чинним кодексом регулюється ст. 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів». Крім вказаних видів діяльності, КК УСРР встановлювалась відповідальність за відсутність належного дозволу при здійсненні водних добувних промислів (ст. 137*).

Характерною особливістю даного нормативного акту, яка витікає з суспільних відносин, політичного та, відповідно, економічного устрою того часу є використання такого складу злочину як спекуляція, що було кримінально-караним. Зокрема, КК УСРР передбачав відповідальність за спекуляцію жилими приміщеннями, тобто одержання винагороди за здачу або за передачу їх, а також за самовільне чи обманне зайняття або передачу жилих приміщень (ст. 125), а скуповування та перепродаж приватними особами з метою наживи (спекуляція) продуктів сільського господарства та предметів масового вжитку (ст. 127), за передачу членом кооперативу належного йому права на кредитування, а так само, коли член кооперативу продає з спекулятивною метою товар, що він одержав від кооперативу в кредит (ст. 135¹). Зміна суспільного устрою, перехід до ринкової економіки зумовив виключення даних статей з законодавства, рівно як і статей, які містять такий термін як «безгосподарність» (с. 110). Ряд статей даного кодексу передбачав відповідальність за правопорушення вчинених в сфері торгівлі: ст. *135, ст. *135⁴, ст. 136.

Певна спроба боротьби з корупцією та неправомірними діями службових осіб закладена в ст. 117 «За те, що особа, уповноважена діяти від імені державної, громадської або кооперативної установи чи підприємства, укладе явно не вигідні договори або правочини, якщо, укладаючи їх, особа діяла в змові з контрагентами цих установ або підприємств, чи вмісно дала перевагу їх вигоді перед вигодою тієї установи або організації, від імені якої вона діяла», ст. 118 «За те, що орендар змарнував дане йому за договором державне, кооперативне або громадське майно», ст. 119 «За зловмисне невиконання зобов'язання за договором, укладеним з

державною, кооперативною або громадською установою чи підприємством». ст. 120 «За вчинення дій, передбачених в ст. 116-119, поєднаних з поставками предметів постачання Червоній Армії та Флотові і які можуть відбитися на їх боєздатності», ст. 128 «За зловмисне зниження цін на товари на прилюдних торгах, що їх провадять державні органи, через змову конкурентів».

Заборона на операції купівлі-продажу землі та інші операції, питання яке на сьогодні знаходиться під пильною увагою як економістів, юристів так і державотворців, визначило встановлення відповідальності «За всякі дії, що порушують тим чи іншим способом заборону правочинів на землю (купівля-продаж, застава, дарування, заповіт тощо)» (ст. *1251). Також даний кодекс встановлював відповідальність за порушення положень і правил про державні монополії (ст. 126) та «За виготовлення, зберігання і купівлю на збут, а також самий збут у виді промислу продуктів, матеріалів і виробів, відносно яких є спеціальна заборона або обмеження» (ст. 128).

Окремо зупинимося на статях, які в тому чи іншому вигляді збереглися в наступному або в чинному кодексі, так ст. 135² встановлювала відповідальність за утворення приватного підприємства в формі кооперативного об'єднання (фіктивний кооператив), а так само за допомогу організації таких підприємств з сторони фундаторів і фіктивних членів є абсолютним виразом пануючого на той час економічного устрою – командно-адміністративної економіки, відповідно в подальшому, в кодексі 1960 р. ця стаття трансформувалася в ст. 150 «Зайняття приватнопідприємницькою діяльністю», що відповідало встановленню тоталітарного режиму та відповідного економічного устрою. З набуттям Україною незалежності, переходом на ринкову основу господарювання в подальшому ця стаття була декриміналізована. Стаття 153³, яка встановлює відповідальність за випуск недоброякісної або некомплектної промислової продукції і за випуск продукції з порушенням обов'язкових стандартів, є єдиною, яка знайшла відображення у всіх кримінальних кодексах:

– КК УСРР (1949 р.) ст. 153³ за випуск недоброякісної або некомплектної промислової продукції і за випуск продукції з порушенням обов'язкових стандартів, протидержавним злочином,

рівнозначним шкідництву, директори, головні інженери і начальники відділів технічного контролю промислових підприємств – ув'язнення на строк від п'яти до восьми років. За масовий або систематичний випуск з торгових підприємств недоброякісної продукції застосовуються – позбавлення волі на строк до п'яти років або виправно-трудова робота;

– КК України (1960 р.) ст. 147 «Випуск або реалізація недоброякісної продукції». Випуск на товарний ринок або інша реалізація споживачам недоброякісної, тобто такої, що не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, або некомплектної продукції і товарів, здійснені відповідальними за це особами, вчинені протягом року після накладення адміністративного стягнення за такі ж порушення – караються штрафом від трьохсот до п'ятисот мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією випущеної продукції або без такої. Ті ж дії, якщо вони вчинені у великих розмірах або завдали шкоди здоров'ю чи призвели до смерті споживача – караються позбавленням волі на строк до п'яти років з конфіскацією випущеної продукції.

КК України (чинний) ст. 227 Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції – Умисне введення в обіг (випуск на ринок України) небезпечної продукції, тобто такої продукції, що не відповідає вимогам щодо безпечності продукції, встановленим нормативно-правовими актами, якщо такі дії вчинені у великих розмірах – караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Відповідно, ми можемо бачити як змінювався зміст даної норми кримінального права та санкції передбачені за вчинення даного кримінального правопорушення, зокрема спостерігається пом'якшення.

Окремі злочини в сфері господарської діяльності в цій версії кримінального кодексу знайшли своє відображення в інших розділах, так відповідальність за зловмисне банкрутство (ст. 181) міститься у складі майнових злочинів.

Отже, зміст кримінального кодексу УСРР відображає специфіку господарських відносин, які притаманні командно-адміністративній економіці, перелік злочинів, які відносяться до господарських свідчить про відсутність чітких уявлень про специфіку родового об'єкта. Проблема з неправомірним віднесенням кримінальних правопорушень до таких, які вчиняються у сфері господарських відносин актуальна й на сучасному етапі.

Кримінальний кодекс України, який був затверджений в 1960 р. [216] в силу значних змін, які відбулися, мав дуже мало спільного з попереднім варіантом. Разом з тим, в кодексі збереглися такі злочини як спекуляція (ст. 154), злочинно-недбале використання або зберігання сільсько-господарської техніки (ст. 147-2), зерна та насіння олійних культур (147-3). Значна увага в КК Української РСР 1960 р. приділяється кримінальним порушенням, які вчинялись в різних видах діяльності, однак не були пов'язані з господарською діяльністю (ст. 157-163-1): порушення ветеринарних правил (ст. 157), порушення правил по боротьбі з хворобами і шкідниками рослин (ст. 158), потрава посівів і пошкодження насаджень (ст. 159), незаконна порубка лісу (ст. 160), незаконне полювання (ст. 161), незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 162), незаконне видобування корисних копалин (ст. 162-1), проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 163), порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 163-1). Дані правопорушення не відносяться до сфери господарської діяльності, оскільки не відображають суспільних відносин, які виникають в процесі господарювання та обґрунтовано в подальшому були виключені з їх складу.

Еволюціонували норми, які регулюють інститут банкрутства. Якщо в попередньому кодексі банкрутство регулювалось за межами господарських злочинів, в складі майнових, то в цьому варіанті, було передбачено декілька статей: приховування банкрутства (ст. 156-2), фіктивне банкрутство (ст. 156-3) та доведення до банкрутства (ст. 156-4). Чинний кодекс розрізняє банкрутство та неплатоспроможність, останній термін застосовується до банків. На відміну від правопорушень з наркотичними засобами, які виокремились в самостійний розділ, залишилось дві статті, які стосувались операцій зі спиртними

напоями: виготовлення спиртних напоїв і торгівля ними (ст. 149) та порушення встановленого порядку промислової переробки або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів (ст. 155-9). Частково з цією групою кримінальних правопорушень пов'язані діяння, передбачені ст. 153-1 незаконне виготовлення, підробка, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних чи підроблених марок акцизного збору, в силу віднесення спиртних напоїв до підакцизних товарів, що знаходить своє відображення в чинному кодексі: встановлення відповідальності за незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв здійснюється ст. 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів», а склад правопорушення передбаченого ст. 153-1 доповнився зберіганням, придбанням, перевезенням та пересиланням крім марок акцизного податку грошей, державних цінних паперів, що існують в паперовій формі, білетів державної лотереї, голографічних захисних елементів. Також, в цьому кримінальному кодексі було передбачено ще дві статті, пов'язані з підробкою, це незаконне виготовлення, підробка, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних чи підроблених контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм (ст. 153-2) та підробка знаків поштової оплати і проїзних квитків (ст. 153).

Кримінальний кодекс 1960 р. містить злочини, які розмежовуються за сферами здійснення: у сфері торгівлі, громадського харчування та сфері обслуговування: ст. 155 «Обман покупців», ст. 155-1 «Обман замовників», ст. 155-2 «Одержання незаконної винагороди від громадян за виконання робіт, зв'язаних з обслуговуванням населення», ст. 155-3 «Порушення правил торгівлі», ст. 155-5 «Штучне підвищення і підтримання високих цін на товари народного споживання та послуги населенню», ст. 155-6 «Незаконна торгівельна діяльність», ст. 155-7 «Зговор про фіксування цін».

Окремо варто виділити злочини в Кримінальному кодексі 1960 р., пов'язані з порядком здійснення підприємницької діяльності, а саме; ст. 148 «Заняття забороненими видами підприємницької діяльності», ст. 148-3 «Порушення порядку здійснення підприємницької діяльністю», ст. 148-4 «Фіктивне підприємництво», ст. 155-8 «Протидія законній підприємницькій діяльності». Серед всіх перерахованих кримінальних правопорушень, саме останні – протидія законній господарській діяльності знайшла закріплення в діючому кримінальному кодексі (ст. 206).

Враховуючи суспільну важливість формування доходної частини бюджету, з одного боку, та з іншого – постійне прагнення суб'єктів господарювання різних рівнів до мінімізації сплачених податків та зборів, важливою складовою розділу присвяченому кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності встановлення відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 148-2). В Кримінальному кодексі УСРР ст. 130 передбачала відповідальність за порушення акцизних правил або правил про особливий, патентний збір, з приміткою, що акцизи і патентний збір скасовані. В чинному Кримінальному кодексі, крім відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) ст. 212, ст. 212¹ передбачено відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 221); нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; (ст. 210), контрабанда (ст. 200, в попередньому варіанті кодексу ця стаття знаходилась в складі злочинів проти держави); переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 200¹).

Перехід від командно-адміністративного устрою до ринкових відносин зумовив розширення форм власності, організаційно-правових форм господарювання, видів діяльності, що, відповідно, зумовлює розширення спектру злочинних діянь і як наслідок впровадження відповідальності за ці діяння. Відповідно, в Кримінальному кодексі 1960 р. з'являються статті, що регулюють фінансову діяльність та відповідальність у сфері обігу цінних паперів (ст. 148-5 «Шахрайство з фінансовими ресурсами», ст. 148-8 «Порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів»). В чинному Кримінальному кодексі перелік таких правопорушень змінюється в прогресії, змінюючи застарілі або такі, які не мають значних суспільних наслідків. Зокрема, чинний кодекс, передбачає не тільки відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222), а також за маніпулювання на організованих ринках (ст. 222¹) та енергетичному ринку (ст. 222²). Також щодо обігу цінних паперів передбачено ст. 224 відповідальність за виготовлення, збут та використання підроблених цінних паперів (крім державних цінних паперів).

Розвиток банківської системи, діджиталізація банківських розрахунків, віртуалізація грошей, активне використання банківських карток зумовлюють правопорушення передбачене ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення». До кримінальних правопорушень в сфері банківської діяльності (поряд з вже наведеними ст. 218¹, 200) також відносяться ст. 220¹ «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», ст. 220² «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи».

В окрему категорію виділимо статті, які передбачають кримінальні правопорушення пов'язані з незаконним збиранням, використанням та розголошенням інформації. В кодексі 1960 р. відповідальність за такі правопорушення регулювалась двома статтями: за незаконне збирання та використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (ст. 148-6) та за розголошення комерційної таємниці (ст. 148-7). В чинному КК України коло

правопорушень, об'єктом яких є дії з інформацією розширилось, вищевказана ст. 148-6 була доповнення банківською таємницею (ст. 231), ст. 148-7, крім банківської була розширена професійною таємницею, а також було уточнено, що розголошення здійснюється на ринках капіталу та організованих товарних ринках. Розвиток фондового ринку та операцій з цінними паперами зумовив доповнення кодексу статтями, які передбачали відповідальність за незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232³) та ті ж самі дії щодо оптових енергетичних продуктів (ст. 232²), а також за приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232²). Ще одним правопорушенням, пов'язаним з обігом цінних паперів є підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹), Це друга стаття чинного кодексу, яка передбачає відповідальність за підробку документів, перша пов'язана з організацією підприємницької діяльності та стосується документів, які подаються для проведення державної реєстрації (ст. 205¹).

Доповнення кримінального кодексу статтями 209 та 209¹, присвяченими легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом та умисним порушенням вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є об'єктивною необхідністю, викликаною процесами глобалізації, зростанням корупції, негативним впливом даного явища на соціальну, політичну та економічну складову життя суспільства.

Введення до КК України норми про відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213) спрямоване на забезпечення адекватного підходу до оцінки суспільної небезпечності і поширеності цього діяння [348, с. 94]. Криміналізація діянь пов'язаних зі здійсненням операцій з металобрухтом обумовлювалась комплексом факторів, серед яких стратегічне значення металургійної промисловості та її ресурсозабезпечення, відсутність контролю у сфері заготівлі металобрухту, інтенсивність та кримінальний характер такої діяльності, як наслідок, заподіяння шкоди економічній, екологічній та національній безпеці в цілому.

Вищевказані кримінальні правопорушення, при спробі систематизації кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, науковці відносять до злочинів проти порядку зайняття господарською діяльністю. До цієї групи кримінальних правопорушень також відносяться діяння передбачені в ст.ст. 203¹, 203², 205, 205¹, 206, 206², 209, 209¹, 213, 227 КК України [133]. Існують і інші класифікації, зокрема, розглядається включення таких кримінальних правопорушень до злочинів суб'єктів господарювання, що вчиняються під час здійснення господарської діяльності (ст.ст. 199, 203¹, 203², 204, 205, 205¹, 213, 216, 219, 222, 227, 229) [410]. В даному параграфі роботи ми не ставимо за мету удосконалити систематизацію кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, що буде мати місце в подальшому, разом з тим, хочемо привернути увагу на те, що об'єднує кримінальні правопорушення передбачені ст. 213 та ст. 203¹ «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» та ст. 203² «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей», а саме їх вчинення під час здійснення господарської діяльності та спрямованість на порушення встановленого порядку здійснення господарської діяльності. Доповнення КК статтею 203¹ О.О. Дудоров наводить в якості аргументів виваженості та обґрунтованості кримінально-правової політики у сфері охорони господарської діяльності [129, с. 220], з чим не можна не погодитись, оскільки дана міра була продиктована як і масштабами виробництва піратської продукції, обсягами порушення авторських прав та необхідністю захисту інтелектуальної власності, так і вимогами міжнародної спільноти, яка вимагала введення такої норми під загрозою введення санкцій. Разом з тим, дана стаття наочно демонструє кореляцію норм кримінального права з розвитком технологій та економічних відносин, предметом яких стають самі технології та/або їх результати. В 2019 р. за даними офісу генерального прокурора було обліковано 2 кримінальних правопорушення за ст. 203¹, в 2020 р. – 4, 2021 р. – 2, в 2022 р. такі правопорушення не обліковувались, що, відповідно, є аргументом її включення до розряду «мертвих» статей. Причому, погоджувачись з тезою, що «Давно настав час визнати, що «мертві норми» є тою об'єктивною реальністю, що супроводжує процес

розвитку кримінального законодавства. Чим ефективнішими будуть методи боротьби зі злочинністю, тим більше «мертвих норм» буде виникати в КК України. При цьому кожна «мертва норма» вимагає детального вивчення для вирішення питання про необхідність її декриміналізації» [140, с. 168]. В даному випадку, мова йде не стільки про ефективність методів боротьби зі злочинністю, скільки про вплив розвитку технологій на рівень злочинності.

Ще однією обґрунтованою зміною в чинному КК є скасування заборони грального бізнесу на користь його державного регулювання та встановлення кримінальної відповідальності тільки в окремих випадках, наслідком чого є ст. 203² «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей», яка не позбавлена прогалін та недоліків, однак є інструментом протидії кримінальним правопорушенням в цій частині господарських відносин. Натомість, прикладом поспішних, імпульсивних та дещо емоційних рішень є включення до складу кримінальних правопорушень ст. 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», що викликало ряд дискусій щодо правомірності включення її до господарських правопорушень, співвідношення з іншими нормами кримінального законодавства.

Загрозу для економічної безпеки держави через погіршення інвестиційного клімату, зниження довіри інвесторів, стримування розвитку бізнесу створює таке суспільно небезпечне явище як рейдерство. Актуальність встановлення відповідальності за діяння пов'язані з протиправним захопленням суб'єктів господарювання була надзвичайно високою в 1990-х роках – часи процвітання рекету, а з розвитком ринкових механізмів, підвищення ефективності протидії злочинності, рейдерство набуло нових форм, науковці та практики констатують «еволюцію рейдерства та перехід його форм від фізичного насильства до інтелектуального втручання у документообіг та функціонування державних реєстрів, сучасні рейдерські схеми пов'язані або з незаконною державною реєстрацією, тобто реєстрацією, здійсненою на підставі підроблених документів, або з протиправним заволодінням майном юридичних осіб, вчиненим на основі підроблених

документів [233, с. 45]. Незважаючи на те, що поняття рейдерства не закріплено в кримінальному законодавстві – статті 205¹, 206 та 206² визначають як такі, що встановлюють відповідальність за даний вид кримінально караних діянь. Потреба кримінального захисту від захоплення суб'єктів господарювання підтверджується темпами зростання кількості кримінальних проваджень за рейдерство: з 290 справ за 2015 рік до 849 у 2020 році [332], й тенденція до збільшення зберігалась до початку воєнних дій, відносно скорочення кількості кримінальних порушень з початку вторгнення рф пояснюється в тому числі ускладненням доступу до реєстрів з метою протидії викривленню інформації у базах даних та рейдерству.

Конкуренція є невід'ємною умовою, рушійною силою розвитку економіки на ринкових засадах, ст. 42 Конституції України [182] забезпечує захист державою конкуренції у підприємницькій діяльності та декларує неприпустимість неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції. Захист від кримінальних посягань на засади добросовісної конкуренції покладається на статті 229, 231, 232 КК України. Підприємницькі здібності як фактор виробництва та головний ресурс економічного розвитку втілюється в тому числі в захисті інтелектуальної власності. Поряд з прагненням використати ідею та зменшити витрати на просування товарів і послуг, загострення потреби у захисті зумовлюється на сучасному етапі інтенсивністю розвитку інтернету та використання його як середовища для здійснення господарської діяльності, а також здатність виступати як об'єкт злочину. Зокрема, кіберсквотинг (комп'ютерний злочин) – протизаконна діяльність, що полягає у реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені із несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі або торговельній марці, яка належить іншій особі. Кваліфікація кіберсквотингу саме за ст. 229 КК України потребує якісного правового аналізу дій можливих зловмисників, який можливий лише професіоналами з відповідною компетенцією, адже самого лише «захоплення» доменного імені недостатньо для того, щоб вважати такі дії кримінально караними, так як зазначений злочин має матеріальний склад, що означає обов'язкову необхідність настання наслідків у вигляді матеріальної шкоди та визначення її розміру [169].

Актуальність включення до чинного кримінального КК України статті 233 «Незаконна приватизація державного, комунального майна» визначалась системними перетвореннями в системі економічних відносин, які передбачали формування приватної власності, одним з важливих та дієвих інструментів яких є приватизація. Незважаючи на сповільнення темпів приватизації, важливість протидії кримінальним правопорушенням в сфері приватизації не зменшується, оскільки суспільна небезпека діянь в сфері незаконної приватизації полягає в отриманні суб'єктами неправомірної вигоди, недоотримання доходів до бюджету, загрози економічній безпеці держави, репутаційних ризиках в міжнародних відносинах через непрозорість та високий рівень корупційних ризиків.

Дослідження становлення вітчизняного кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності, аналіз структури та змісту Загальної та Особливої частин Кримінальних кодексів (1922 р., 1927 р. 1960 р., 2001 р.), дає підстави стверджувати, що кожен із них переслідував певну політичну мету. Соціально-політична і кримінально-правова оцінка відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи на різних етапах розвитку нашої держави була досить різною і залежали від рівня розвитку держави, політичного режиму, обраного вектору міжнародної політики, сформованого типу економічних відносин, науково-технічного прогресу. Ретроспективний аналіз досліджуваної теми дозволяє виявити недостатньо досліджені проблеми вітчизняного досвіду протидії та запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

3.2. Еволюція відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи у вітчизняному кримінальному законодавстві

Важливою складовою кримінально-правової політики в цілому та системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи держави є пеналізація як процес встановлення санкцій, покарання за скоєні злочини. Безумовно, що дана складова кримінального права передбачає цілий комплекс заходів правотворення, складність якого визначається політико-правовими, соціально-економічними та зовнішніми (зовнішньоекономічними, зовнішньополітичними) факторами розвитку держави. Сьогодні вітчизняний законодавець має представити нову парадигму розвитку кримінального законодавства, що відповідає національним особливостям соціально-економічного розвитку та адаптоване до вимог Європейського Союзу. В таких умовах актуалізується дослідження проблем встановлення покарання за кримінальні правопорушення проти економічної системи, як інструменту забезпечення економічної безпеки держави.

Питання еволюції санкцій вітчизняного кримінального законодавства за кримінальними правопорушеннями проти економічної системи розглядали: Ю. Баулін, Д. Грицишен, Н. Гуторова, А. Дикий, І. Драган, О. Дудоров, В. Євдокимов, О. Ільїна, В. Коломійчук, М. Корабель, К. Марисюк, В. Нонік, Ю. Пономаренко, Г. Резніченко, Т. Тарасевич, В. Тацій, В. Тютюгін, М. Хавронюк, О. Чебан, О. Шаповалова, Ю. Шинкарьов, В. Ярош та інші.

Санкції є важливим елементом кримінально-правової норми та інструментом побудови системи протидії кримінальним правопорушенням. Санкції еволюціонували протягом всього існування людства, змінювались разом з розвитком суспільства, нормами моралі, трансформацією кримінального законодавства.

«Пеналізація злочинів – це складова частина кримінально-правової політики держави, яка становить собою процес і результат діяльності законодавця із визначення у кримінальному законі видів і розмірів покарань за злочини з метою нормативного забезпечення засобів для протидії злочинності» [101, с. 41].

«Вбачається, що ґрунтуватися теорія пеналізації має, принаймні, на таких засадах: а) врахування публічно-правового характеру кримінального права як галузі права, що передбачає імперативний метод визначення караності злочинів і не допускає участі в цьому процесі інших суб'єктів, окрім держави; б) врахування положень національних (частина 2 статті 22, частина 1 статті 64 та інші Конституції України) та міжнародних нормативно-правових (Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод) актів щодо підстав та меж обмеження прав людини; в) забезпечення співвідношення між ступенем тяжкості (суспільної небезпечності) злочину та суворістю виду і розміру покарання, що передбачається за його вчинення; г) врахування системного характеру кримінального законодавства, значення положень його Загальної частини для статей Особливої частини; г) врахування системних властивостей системи покарань; д) дотримання спадковості в розвитку кримінального законодавства; е) використання даних судової статистики щодо частоти та ефективності застосування окремих видів та певних розмірів покарань тощо» [101, с. 48].

В даному дослідженні розглянемо особливості визначених мір покарання за кримінальні правопорушення проти економічної системи, що діють та діяли в Україні протягом останніх 100 років, зокрема відповідно до Кримінальних кодексів 1922 р., 1927 р., 1960 р. та 2010 р. Це дозволить ідентифікувати політико-правові, соціально-економічні, зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні фактори впливу на кримінальне законодавство та систему запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. В таблиці 3.2 представлено еволюцію видів покарань у вітчизняному кримінальному законодавстві згідно визначених кодексів.

Таблиця 3.2

**Еволюція видів покарань
у вітчизняному кримінальному законодавстві**

Вид покарання	Кримінальне законодавство		
	1922-27	1960	2001
Смертна кара	+	+	-
Оголошення ворогом трудящих з позбавленням громадянства із вигнанням	+	-	-
Видалення за межі на строк, з оселенням в тих чи інших місцевостях або без такого оселення, з заборною або без заборони проживати в тих чи інших місцевостях	+	-	-
Довічне позбавлення волі	-	+	+
Позбавлення волі	+	+	+
Виправні роботи	+	+	+
Громадські роботи	-	-	+
Обмеження прав, в тому числі			
активного і пасивного виборчого права	+	-	-
Батьківських прав	+	+	+
Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	+	+	+
Конфіскація майна	+	+	+
Штраф	+	+	+
Громадська догана	+	+	-
Пересторога	+	-	-
Умовне покарання	+	+	+

Дані таблиці наочно ілюструють як змінювались санкції кримінального законодавства України зі зміною політичного устрою та пріоритетів державної політики. Перші кодифіковані законодавчі акти УСРР (КК 1922, 1927 рр.) містили такі специфічні санкції як вища міра покарання (розстріл), оголошення ворогом трудящих з позбавленням громадянства із вигнанням за межі Союзу РСР, також видалення за межі Союзу та межі УРСР з оселенням в тих чи інших місцевостях або без такого оселення, з заборною або без заборони проживати в тих чи інших місцевостях, позбавлення виборчих прав, громадська догана та пересторога [219]. Вища міра покарання визначалась як тимчасовий та винятковий захід соціального захисту, який застосовувався для боротьби з найтяжчими злочинами проти радянської влади та радянського ладу, не застосовувались до осіб, які не досягнули 18-ти років та вагітних жінок. Згідно з Указом Президії ВР СРСР від 26 травня 1947 р. смертна кара не застосовувалась у мирний час,

відповідальність за злочини, які карались смертною карою в мирний час замінювались ув'язненням на 25 років, разом з тим законодавство того часу давало можливість трактувати статті КК щодо кваліфікації злочинів та встановлювати вищу міру покарання. Науковці одностайно визнають законодавство цього періоду (до прийняття КК 1960 р.) найбільш суворим в плані покарань, в подальшому політичні, економічні та соціальні процеси призвели до обмеження застосування смертної кари (до її скасування мораторієм 1997 р.). Процеси часткової демократизації суспільства призвели до виключення таких заходів як оголошення ворогом народу та вигнання за межі союзу та республіки, а також обмеження виборчих прав, натомість у КК 1960 року вперше з'являється довічне позбавлення волі.

Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності за КК 1922 р. також передбачала застосування найвищої міри покарання, якщо такі злочини були вчинені за особливо обтяжуючих обставин (ст. 127 «Недбайливе використання керуючим державним підприємством робочої сили», ст. 128 «Безгосподарське ведення особами, які стоять на чолі державних установ або підприємств, дорученої їм справи»), ч. 2 ст. 130 «Невиконання зобов'язань за угод, складених з державною установою, якщо доведено злонамірний характер цих дій» передбачала аналогічну санкцію з повною конфіскацією майна. В КК УСРР 1927 р. (офіційний текст на 1 листопада 1949 р.) злочини визначені в розділі V «Господарські злочини» не передбачали застосування вищої міри, разом з тим майже 85 % статей встановлювали позбавлення волі як засіб соціального захисту, найтриваліший термін позбавлення волі від п'яти до восьми років передбачався за випуск недоброякісної або некомплектної промислової продукції і випуск продукції з порушенням обов'язкових стандартів (ст. 135³), позбавленням волі на строк до десяти років каралися злочини за ст. 135⁴ обважування, обмірювання покупців та порушення встановлених роздрібних цін на товари широкого вжитку в магазинах, крамницях, кіосках, їдальнях, буфетах тощо, продаж товарів нижчого сорту за ціною вищого, приховування від покупців преїскурантних цін товарів. Ці злочини розглядалися як обкрадення споживача і обдурювання радянської держави, що знову ж таки свідчить про пріоритетність

захисту держави в порівнянні з правами особи. Найменші терміни позбавлення волі склали три (ст.ст. 124, 125) та шість місяців (ст.ст. 135¹, 137¹). Кількісний аналіз структури покарань за тривалістю ув'язнення виглядає наступним чином: найменша питома вага у найбільш тривалих термінах ув'язнення – по 3,3 % (від 5 до 8, та до 10 років відповідно) та найменш тривалих – по 6,67 % (до трьох та шести місяців відповідно). Терміни ув'язнення до/не менш п'яти років – 13,3 %, трьох років – 10 %. Найбільшу питому вагу мають терміни позбавлення волі на строк до/не менш одного року – 30 % та двох років – 26,7 %, тобто більше половини господарських злочинів передбачених КК УСРР каралися позбавленням волі на строк від одного до двох років.

Штрафи, які встановлювались даним кодексом варіювались у діапазоні від 300 до 10 тисяч карбованців, даний штраф був передбачений за порушення законів або правил, що регулюють застосування праці, якщо таке порушення охоплювало групу робітників, однорідне своїм складом щодо всіх осіб, які входять у дану групу і вчинене проти всіх їх одночасно (ст. *121 ч. 2). Штрафи застосовувались з альтернативним покаранням у вигляді виправно-трудова робіт, які згідно ст. *28 могли призначатись на строк від одного дня до року і передбачали два варіанти: роботу за фахом або фізичну працю. Також виправно-трудова роботи могли замінити штрафи у разі ухилення засудженого від їх сплати в розрахунок за 100 карбованців – один місяць робіт (ст. 39). Взаємна заміна штрафу та позбавлення волі не допускалась.

Варто зазначити, що КК УСРР як покарання за злочини в господарській сфері також передбачав конфіскацію майна (ст.*38), порядок застосування якої суворо регламентувався тільки в точно перелічених в окремих статтях Кодексу випадках щодо державних злочинів, військових та найважливіших службових та господарських. До таких господарських злочинів відносились: змарнування орендарем державного, кооперативного та громадського майна (ст. 118), зловмисне невиконання зобов'язань за договором, укладеним державною, кооперативною або громадською установою (ст. 119). порушення положень та правил про державні монополії (ст. 126), скуповування та перепродаж приватними особами з метою наживи (спекуляції) продуктів

сільськогосподарського господарства та предметів масового вжитку (ст.*127), порушення акцизних правил або правил про особливий патентний збір (ст. 130), виготовлення і зберігання самогону на збут та торгівлю ними, а також кокаїну, морфію та інших одурманюючих речовин (ст.ст. 134, 132). Також застосовувалась конфіскація засівів опійного маку та індійських конопель, що здійснені без відповідного дозволу (ст. 134¹), нетаврованих виробів з золота, срібла і платини (ст. 136), а також незаконно здобутого під час добувних промислів та знаряддя для промислу (ст.*137).

Окремо відзначимо, що законодавцем на той час застосовувався до господарських злочинів ще один вид покарання – обмеження прав, зокрема, до осіб, які очолювали державні, громадські або кооперативні установи і підприємства та їх окремі частини, або уповноважених зазначених установ і підприємств за безгосподарність, основану на недбайливому або несумлінному ставленні до дорученої справи, наслідком чого сталося марнування майна установ чи підприємств або значна шкода їх майновим інтересам (ст. 116) застосовувалась, поряд з позбавленням волі і виправними роботами, заходи, зазначені в ч. 2 ст. 100 – позбавлення волі на строк до одного місяця, або звільнення з посади, або позбавлення права займати відповідальні чи керівні посади протягом двох років, або покладення обов'язку покрити завдану шкоду, або громадська догана.

На відміну від діючого Кодексу, в якому повторність кримінальних правопорушень визначається ст. 32 Загальної частини, в КК УСРР повторність регламентувалась в кожній конкретній статті. Так, щодо господарських злочинів, при повторності порушень за ст. 121^a (відмова в роботі або зниження заробітної плати вагітним та годуючим жінкам) покарання у вигляді виправно-трудова робіт до шести місяців або штраф до однієї тисячі карбованців могло бути підвищено до двох років позбавлення волі. Саме, повторність вчинення такого правопорушення як контрабанда (яка згідно даного кодексу відносилась до злочинів проти порядку управління) визначала кримінальну відповідальність, у вигляді вислання в адміністративному порядку за межі прикордонної п'ятидесятикілометрової смуги наряду зі штрафом, контрабанда

звичайна регулювалась Митним статутом. Кваліфікована контрабанда (озброєною контрабандою; контрабандою, якою займалися посадові особи; контрабандою у вигляді промислу; контрабандою заборонених предметів) каралась позбавленням волі на строк не менш, як один рік, з конфіскацією всього або частини майна, а при особливо обтяжуючих обставинах з підвищенням аж до вищого заходу соціального захисту – розстрілу з конфіскацією майна.

Таким чином, ретроспективний аналіз санкцій передбачених за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарювання за КК УСРР 1927 р. дозволяє констатувати, що суворість санкцій здебільшого була спрямована на ті порушення, які завдавали шкоду народному господарству, а також санкції були інструментом боротьби з індивідуальним збагаченням та свободою у сфері господарювання.

В Кримінальному кодексі 1960 р. термін «заходи соціального захисту», який мав відображати відмову від розуміння кримінального покарання саме як кари, замінювався на термін «покарання». Структурний аналіз санкцій за кримінальними правопорушеннями передбаченими главою VI «Господарські злочини» КК 1960 р. пояснюється ускладненням будови статей, зокрема, якщо попередній Кодекс в складі господарських злочинів містив лише одну статтю за якою передбачалась повторність та більшість статей складалась з однієї частини, то для його наступника характерна складна структура переважної більшості статей з включенням частин та пунктів. Щодо господарських злочинів даний кодекс передбачав такі види покарання: штраф, позбавлення волі, виправні роботи, конфіскація майна або знярядь та результатів протиправної діяльності та позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю. Аналізуючи структуру покарань варто зазначити, що 95 % порушень в сфері господарювання каралися накладенням штрафу, тільки такі злочини як шахрайство з фінансовими ресурсами та протидія законній господарській діяльності не передбачали покарання у вигляді штрафу, а одразу карались позбавленням волі (шахрайство до 3 років, протидія до 5 років), повторне вчинення супроводжувалось конфіскацією майна, позбавленням волі за шахрайство з фінансовими ресурсами супроводжувалось

позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на 3 роки (при повторному вчиненні на 5 років), а протидія законній підприємницькій діяльності, як альтернативний варіант позбавленню волі при вчиненні вперше передбачало до 2 років виправних робіт. Відповідальність за всі інші злочини в сфері господарської діяльності передбачала штраф, який, поряд з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, відповідно до ст. 23 «Види покарань» [216], міг бути як основним, так і додатковим видом покарань. Стаття 32 встановлювала межі штрафу – від десяти до чотирьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, за корисливі до однієї тисячі, за окремі злочини могли встановлюватись й інші розміри штрафу. Штрафи за злочини в господарській сфері за останньою редакцією даного кодексу були встановлені двох видів: в розмірі мінімальної заробітної плати (мзп) та в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян (нмдг). Останні встановлювались для таких діянь як: ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ст. 148-2); незаконне виготовлення, підробка, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних чи піддроблених марок акцизного збору (ст. 153-1), контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм (ст. 153-2), порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з метолобрухтом (ст. 153-3), доведення до банкрутства (ст. 156-4) та порушення встановленого порядку промислової переробки або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів (ст. 155-9). Саме за останньою статтею верхня межа розміру штрафу була найбільшою – одна тисяча нмдг, і п'ять тисяч нмдг якщо ці ж дії були вчинені особою, яка була осуджена раніше за цією статтею, організованою групою або у великих розмірах. Варто відмітити певну несистемність у визначенні бази штрафу, так, суміжні до ст. 156-4 «Доведення до банкрутства», яка встановлювала штраф у вигляді неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, статті 156-2 «Приховування до банкрутства» та 156-3 «Фіктивне банкрутство» карались штрафом встановленим в мінімальних розмірах заробітної плати. Також неспіврозмірність розміру штрафів спостерігалась щодо порушень, пов'язаних з розголошенням даних, що становлять комерційну таємницю: розголошення комерційної таємниці (ст. 148-7) передбачала

покарання до п'ятдесяти мінімальних заробітних плат, а незаконне отримання та використання таких даних – від трьохсот до п'ятисот, в той час як терміни ув'язнення складали до двох та трьох років, відповідно. Також, розголошення комерційної таємниці могло бути покаране виправними роботами строком до двох років та позбавленням права обіймати певні посади або займатись певними видами діяльності на строк до трьох років, що не передбачалось суміжною статтею.

Найменші штрафні санкції в розмірі мінімальної заробітної плати передбачались за виготовлення та збут спиртних напоїв (ст. 149) – від п'яти до десяти мінімальних заробітних плат та порушення ветеринарних правил (ст. 157) – від восьми до п'ятнадцяти мінімальних заробітних плат, хоча альтернативні до них санкції, пов'язані з позбавленням волі були досить суворими, відповідно строк ув'язнення від одного до трьох років та виправні роботи строком до двох років з конфіскацією майна або без нього та позбавлення волі до двох років або виправні роботи на той же строк.

Максимальний розмір штрафу (до вісімсот мрзп) як покарання за господарські злочини в КК 1960 встановлювався за порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 163-3), що пояснюється особливим статусом континентального шельфу, суспільною небезпекою порушення встановлених норм у сфері охорони та раціонального використання континентального шельфу України, що може призвести до істотної шкоди природнім багатствам та екології, а також життю та здоров'ю людей, тому цей злочин передбачав покарання у вигляді позбавлення волі строком до одного року та обов'язкову конфіскацію судна, знаряддя та всього добутого. Очевидно, включення даного злочину до складу господарських, законодавець здійснив на підставі державної власності на природні багатства та їх використання як об'єктів господарювання, що також стосувалось інших злочинів, пов'язаних з використанням природних ресурсів. Чинним кодексом, відповідальність за злочини, пов'язані з незаконним промислом (полюванням, порубкою лісу, видобуванням корисних копалин, порушенням ветеринарних правил та інші) – ст.ст. 157, 158, 159, 160, 161, 162, 162-1, 163, 163-1) встановлюється у складі Розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля».

Штраф як основний вид покарання (при вчиненні вперше) застосовувався до таких злочинів: випуск або реалізація недоброякісної продукції (ст. 147), заняття забороненими видами підприємницької діяльності (ст. 148), порушення порядку заняття підприємницькою діяльністю (ст. 148-3), ст. фіктивне підприємництво (ст. 148-4), порушення встановленого порядку промислової переробки або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів (ст. 155-9). За всі перелічені порушення, крім випуску та реалізації недоброякісної продукції, поряд зі штрафом, встановлювалась заборона обіймати певні посади або займатись цією діяльністю до трьох років. Застосування такого виду покарання як штраф до даних правопорушень пояснюється низьким рівнем суспільної небезпеки, що в подальшому призвело до декриміналізації всіх правопорушень, крім випуску або реалізації недоброякісної продукції.

Як вже зазначалось, в КК 1960 р. 95 % статей, що закріплювали склад господарських злочинів передбачали покарання у вигляді штрафу як основного або додаткового виду покарання, для порівняння в КК УСРР 1927 р. відсоток статей, які як міру соціального захисту встановлювали штраф, складала 51 %, що свідчить про гуманізацію кримінального законодавства в сфері господарської діяльності. Ефективність використання штрафу як виду покарання визначається не тільки його перевагами в порівнянні з більш суворим позбавленням волі, серед яких визначають: меншу репресивність даного виду покарання, відсутність обмеження свободи пересування засудженого, свободи спілкування з іншими громадянами; збереження соціально корисних зв'язків засудженого з рідними та близькими, трудовим колективом і громадськими об'єднаннями; відсутність потреби у соціальній реабілітації після відбування кримінального покарання, через те, що засуджені не вилучаються зі звичного соціального середовища; уникнення тісного контакту засудженого з криміналітетом і отримання негативного досвіду; зменшення матеріальних витрат суспільства по утриманню таких засуджених; підвищення ефективності соціального контролю за виконанням кримінального покарання; забезпечення прав, свобод і законних інтересів засуджених [331, с. 168]. Слушною є думка

О. Шаповалової, яка зазначає, що ефективність майнових покарань за злочини у сфері господарської діяльності підтверджується результатами вивчення мотивації вчинення суспільно небезпечних діянь у цій сфері, а також особистісних особливостей осіб, які вчинили ці злочини та запобігання таким злочинам можливе через вжиття заходів, які зроблять злочинну поведінку не лише ризикованою з точки зору можливості застосування кримінального покарання, а й економічно збитковою [411, с. 315]. Доцільність застосування такого виду покарання як штраф до порушень проти економічної системи витікає з запропонованого нами розуміння природи кримінальних правопорушень в сфері економіки як правопорушень, пов'язаних із порушенням економічного порядку в державі метою яких є *незаконне збагачення* та/або незаконне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, проти національної безпеки та інше), тому саме економічні санкції, в тому числі майнові, дозволять забезпечити превентивний ефект.

З цих же позицій ефективним засобом державного примусу в рамках протидії порушенням проти економічної системи, вважаємо конфіскацію, яка може бути спрямована на протидію заподіяння шкоди і іншим суспільним відносинам, зокрема, крім цього виду злочинів, конфіскація застосовується щодо злочинів проти основ національної безпеки України, проти громадського порядку, а також тяжких та особливо тяжких. Також, передбачається, що злочини повинні бути тільки корисливими, тобто такими, внаслідок вчинення яких винний, як зазначає Верховний Суд, прагнув (бажав) незаконно одержати матеріальні блага для себе чи інших осіб, набути або зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків або досягти іншої матеріальної вигоди [286]. Кримінальним кодексом 1960 р. конфіскація, поряд з позбавленням військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу та позбавленням батьківських прав, визначена як додатковий вид покарання (ст. 23) [216], чинний КК містить конфіскацію у переліку видів покарань (ст. 51), однак, в ч. 2 статті 52 також визначає конфіскацію як додатковий вид покарань. Як зазначають М.Г. Корабель, Ю.В. Шинкарьов «Розташування конфіскації майна в п. 7 ст. 51 КК України означає, що це покарання є більш тяжким, ніж штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу,

чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців. Це можна пояснити тим, що конфіскація майна обмежує таке конституційне право, як право власності» [187, с. 146].

В КК України 1960 р. конфіскація як вид покарання передбачалась за 68,4 % статей, з них як обов'язкове до призначеного додаткове покарання конфіскація встановлювалась за заняття забороненими видами підприємницької діяльності (ст. 148), а також більшості порушень, пов'язаних з незаконним промислом та злочинами проти довкілля, які на той момент, регламентувались у складі господарських (потрава посівів та пошкодження насаджень ст. 159, незаконна порубка лісу ст. 160, незаконне полювання ст. 161, незаконне видобування корисних копалин ст. 162-1). Конфіскація як вид покарання за господарські злочини в КК 1927 р. застосовувалась в 34 % статей, з них у восьми статтях передбачалась обов'язкова конфіскація, у шести конфіскація мала факультативний характер. Конфіскація майна в кодексі 1960 р. передбачалась як обов'язкова та факультативна за такими статтями:

1) факультативна:

а) майна: ч. 1 ст. 148; ч. 2 ст. 148-2; ч. 2 ст. 148-4; ст. 149; ч. 1 ст. 154; ч. 2 ст. 155-3; ч. 1 ст. 155-5; ч. 2 ст. 155-6; ч. 1, 2 ст. 155-7; ч. 2 ст. 155-8; ч. 2 ст. 155-9; ч. 2 ст. 156-3; ч. 2 ст. 162.

б) продукції, результатів протиправної діяльності або знаряддя: ч. 1 ст. 147; ч. 1 ст. 162;

2) обов'язкова конфіскація:

а) майна: ч. 2 ст. 148; ч. 3 ст. 148-2; ч. 2 ст. 148-5; ч. 3,4 ст. 148-8; ч. 2 ст. 153-1; ч. 2 ст. 153-2; ч. 2,3 ст. 154; ч. 2 ст. 155; ч. 2 ст. 155-1; ч. 3 ст. 155-3; ч. 2 ст. 155-5; ч. 3 ст. 155-6; ч. 3 ст. 155-7; ч. 3 ст. 155-8; ч. 2 ст. 156-4;

б) продукції, результатів протиправної діяльності або знаряддя: ч. 2 ст. 147, ч. 1,2 ст. 160; ч. 1, 2 ст. 161; ч. 2 ст. 162; ч. 1, 2 ст. 162-1; ч. 2 ст. 163-1

В багатьох випадках конфіскація як обов'язковий засіб державного примусу застосовувався при вчиненні протиправних дій проти існуючого порядку господарювання якщо такі здійснювались не в перше, або у складі організованої злочинної

групи або завдали значної шкоди державному бюджету, державі, кредиторам, громадянину чи здоров'ю та життю споживача.

Ще одним видом більш гуманного, в порівнянні з позбавленням волі, видом кримінального покарання є виправні роботи, які в структурі покарань за ст. 23 КК 1960 року застосовувались як альтернатива позбавленню волі. Виправні роботи характерні для радянського періоду розвитку системи покарань, сучасна практика їх використання супроводжується дискусіями щодо доцільності, обґрунтованості та ефективності їх використання. О. Шаповалова відносить виправні роботи поряд зі штрафом та конфіскацією майна до майнових покарань [411, с. 316], вочевидь, через те, що каральну сторону виправних робіт становить комплекс обмежень у сфері трудових правовідносин, через обмеження трудових прав настає ущемлення майнової сфери засудженого та в обмеженні трудової та майнової сфери у вигляді стягнення певного відсотка із заробітку й заборони звільнитися за власним бажанням з роботи, [365, с. 167-168]. Інтенсивність застосування виправних робіт як виду покарань за злочини в господарській сфері майже однакова в КК 1960 р. та 1927 р., відповідно, 55 % та 51,4 % порушень передбачали такий вид покарань. Діапазон термінів призначення виправних робіт починався з терміну до шести місяців (за незаконне проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів ст. 163) та складав до одного року (ст.ст. 155-2, 155-3, 158, 160, 161, 162) та до двох років (ст. ст. 147-2, 147-3, 148-2, 148-7, 148-8, 149, 153, 154, 155, 155-1, 155-3, 155-6, 155-8, 157, 159, 160, 161, 163). Наголосимо, що виправні роботи, як вид покарання, мали значне використання саме за часів існування радянської влади, ідеологія якої наділяла такий вид покарання значним виховним впливом.

На сучасному етапі застосування виправних робіт як виду покарання за злочини проти економічної системи та цілому є об'єктом критики як науковців так і практиків, а також підтверджується змістом чинного законодавства. Чинний КК України в санкціях п'яти складів злочинів розділу VII Особливої частини містить виправні роботи як вид покарань: ст. 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної

допомоги»; ст. 206² «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації»; ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»; ст. 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»; ст. 213 «Порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом». Погоджуємось з О. Шаповаловою, яка називає рішення законодавця щодо встановлення за порушення передбачені ст.ст. 210, 211 покарання у вигляді виправних робіт невдалим, через проблематичність, а в окремих випадках неможливість його застосування через наявність спеціальних ознак суб'єкта цих злочинів. Вона зазначає, що «застосування виправних робіт як виду кримінального покарання за ці злочини можливе лише як виняток, за умови, що особа з моменту вчинення злочину і до моменту засудження змінила місце роботи й виконує службові або професійні обов'язки, що виключають повторне вчинення такого ж злочинного діяння» [411, с. 324]. Коломійчук В. аргументує виключення цього виду покарання з переліку застосовуваних за вчинення злочинів за ст. 206², а також в цілому з переліку санкцій, передбачених кримінальним законодавством, тим, що вказаний вид покарання жодного разу не застосовувався до засуджених та тим, що додатковим покаранням може бути призначене позбавлення права займати певні посади або займатись певною діяльністю, що робить неможливим одночасне виконання покарання у вигляді виправних робіт [177, с. 61]. Крім того, існує і ряд інших проблем щодо застосування виправних робіт, які визначають актуальність їх вилучення зі складу кримінальних покарань [154]. Вважаємо таку пропозицію слушною через наявність суперечок щодо застосування такого виду покарання як виправні роботи, а також його неефективності з точки зору досягнення мети загальної та спеціальної превенції щодо злочинів проти економічної системи.

Специфіка кримінальних правопорушень у сфері господарювання передбачає, що для їх вчинення суб'єкт повинен мати таку можливість, тобто обіймати певну посаду чи займатись певним видом діяльності. Саме тому доцільно використовувати як

вид покарань позбавлення такого права. Право обіймати певні посади або займатись певним видом діяльності відноситься до спеціальних видів покарання, бо може бути застосоване не до будь-якої особи, що вчинила кримінальне правопорушення, а лише до більш вузького кола суб'єктів, які: а) під час вчинення кримінального правопорушення з законних підстав обіймали певну посаду або займалися певною діяльністю і б) вчинили це кримінальне правопорушення, пов'язане саме з тією посадою, яку обіймали, або у зв'язку із діяльністю, якою займалися [371, с. 193]. В КК України 1960 р. суттєво збільшилась кількість злочинів, які передбачали такий вид відповідальності – 14 злочинів (36,8 %) містили в своєму складі таку санкцію. Відповідно до ст. 31 позбавлення такого права могло встановлюватись судом на строк від двох до п'яти років як основне або додаткове покарання. Покарання у вигляді позбавлення права займатись певним видом діяльності або обіймати певну посаду встановлювалось за злочини у сфері підприємництва (ст. 148, ст. 148-3, ст. 148-4), ухилення від сплати податків (ст. 148-2), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 148-5), розголошення комерційної таємниці (ст. 148-7), порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів (ст. 148-8), злочини, пов'язані з банкрутством (ст. 156-2, 156-3, 156-4), злочини в сфері торгівлі та обслуговування (ст. 155, 155-1, 155-3) та порушення встановленого порядку промислової переробки або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів (ст. 155-9). Встановлюючи такий вид відповідальності за злочини в сфері торгівлі та обслуговування законодавець у санкції обмежив вид діяльності, в якій засуджена особа позбавлялась такого права. В цілому, слід констатувати відповідність даного покарання за вказані злочини, дотримання принципу індивідуалізації, що дозволяло досягти мети покарання та забезпечити ефективність протидії.

Позбавлення волі як безальтернативний вид покарання за КК 1960 р. застосовувалось у разі шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 148-5) та протидії законній підприємницькій діяльності (ст. 155-8), що свідчить про суттєву гуманізацію кримінального законодавства в порівнянні з КК УРСР, в якому позбавлення волі як основний вид покарання застосовувався до 15 складів злочинів. Діапазон термінів позбавлення волі складав

від позбавлення волі на строк до одного року до позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років (ст. 155-8). Суворість покарання, до десяти років позбавлення волі, передбачалась за ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів (ч. 3 ст. 148-2), шахрайство з фінансовими ресурсами (ч. 2 ст. 148-5), порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів (ч.4 ст. 148-8), спекуляцію (ч. 3 ст. 154), незаконну торгівельну діяльність (ч. 3 ст. 155-6), такий же максимальний строк ув'язнення встановлювався для контрабанди (ст. 70). В цілому характеризуючи стан пеналізації злочинів в сфері господарської діяльності за КК України 1960 р. можна констатувати значну альтернативність видів покарань за такі злочини та початок процесів гуманізації кримінального законодавства у цій сфері.

Аналізуючи санкції передбачені Розділом VII «Кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності» чинного кодексу КК України, слід зазначити, що вище перелічені види покарань, які застосовуються для встановлення відповідальності за протиправні діяння проти економічної системи доповнені таким видом як обмеження волі та арешт.

Позбавлення волі як основний безальтернативний вид покарань передбачений за наступні види правопорушень: підробку грошей, цінних паперів та ін. та операції з ними (ст. 199); контрабанду (ст. 201); контрабанду лісоматеріалів (ст. 201¹); легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209). Максимальний термін ув'язнення передбачений цими статтями складає до дванадцяти років. Збільшення кримінальних правопорушень, які передбачають позбавлення волі в порівнянні з кодексом 1960 р. пов'язане з докорінною зміною економічних відносин, які призвели до виникнення нових видів правопорушень, зміщенням пріоритетів державної кримінально-правової політики та не може бути свідченням згортання процесів гуманізації кримінального законодавства.

В порівнянні з КК України 1960 р. суттєво зменшилась встановлення такого виду покарання за порушення у сфері господарювання як конфіскація. Обов'язкова конфіскація майна за чинним кодексом передбачається за наступними статтями: ч. 2,3 ст. 199, ч. 2 ст. 201, ч. 2,3 ст. 201¹, ч. 2,3 ст. 201², ст. 204, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206², ст. 209, ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 212¹. Незаконне

виготовлення зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів передбачає поряд з обов'язковою конфіскацією майна (ч. 3 ст. 204), вилучення та знищення незаконно виготовлених товарів (ч.1), а також вилучення та знищення незаконно вироблених та придбаних товарів та продукції, а також знарядь, обладнання та сировини для їх виготовлення (ч. 2,3 ст. 204). На відміну від попереднього кодексу тільки одна стаття 233 «Незаконна приватизація державного, комунального майна» встановлює факультативність конфіскації, що дозволяє досягти однозначності при встановленні такого виду майнового покарання як конфіскація.

В порівнянні з попереднім кодексом, який визначав дві бази для визначення розміру штрафу (нмдг та мінімальну заробітну плату), в чинному кодексі при встановленні розміру штрафу використовується тільки розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Діапазон штрафів за крим. правопорушення в сфері господарської діяльності коливається від двох тисяч нмдг (ст. 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги») до вісімдесяти тисяч нмдг (ч. 2 ст. 222⁻² «Маніпулювання на енергетичному ринку»). Суттєві розміри штрафів передбачені за ст. 232⁻³ «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів» (до сімдесяти тисяч нмдг), ст. 203² «Незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей» (до п'ятдесяти тисяч нмдг), ст. 233 «Незаконна приватизація державного, комунального майна» (до тридцяти п'яти тисяч нмдг), ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» (до двадцяти п'яти тисяч нмдг), а також діяння, пов'язані з ухиленням від сплати податків та зборів ст.ст. 212, 212¹ (до двадцяти п'яти тисяч нмдг), що пов'язане з високим рівнем суспільної небезпеки та розміром заподіяної шкоди економічній системі.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю як додатковий засіб державного примусу в чинному КК України застосовується до правопорушень визначених статтями: ч. 2,3 ст. 201¹, ч. 2,3 ст. 201², ст. 203², ч. 2 ст. 205¹, ст. 206, ст. 206², ст. 209, ст. 209¹, ст. 210, ст. 211, ст. 212, ст. 212¹, ст. 218¹, ст. 219, ч. 2 ст. 220¹, ст. 220², ст. 222, ст. 222¹, ст. 222², ст. 223¹, ст. 224, ст. 227, ч. 3 ст. 229, ст. 232, ст. 232¹, ст. 232²,

ст. 232³. Застосування даного виду покарань за більшістю злочинів пояснюється специфікою спеціального суб'єкта, оскільки більшість осіб, які вчиняють дані правопорушення мають вищу освіту та відповідний рівень кваліфікації, обіймають керівні посади, не схильні до некваліфікованої фізичної праці, мають зацікавленість в кар'єрному зростанні, таке покарання буде відчутним та ефективним, як з виправною метою, так і превентивною.

Обмеження волі застосовується як основне покарання та згідно ст. 61 Загальної частини полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. Чинний КК України передбачає застосування такого виду покарань до правопорушень передбачених статтями: ч. 1 ст. 201², ч. 2 ст. 206, ч. 1 ст. 206², ст. 210, ч. 1 ст. 211, ч. 1 ст. 213, 218⁻¹, ст. 220². Застосування даного виду покарань достатньо суперечлива, логіку законодавця при встановленні його для цих видів правопорушень прослідкувати складно, практика застосування судами такого виду покарання свідчить про відсутність його застосування, тому необхідність встановлення такого виду покарання потребує подальшого дослідження.

Арешт строком від трьох до шести місяців як основний вид покарання передбачений за чинним КК до правопорушення ст. 205¹ «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців».

Для повноти відображення системи покарань за правопорушення проти економічної системи слід проаналізувати санкції за правопорушеннями, які не включені до складу кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Статтею 111⁻¹. «Колабораційна діяльність» встановлюється відповідальність за дії, пов'язані з фінансуванням держави-агресора, зокрема п. 4 за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора передбачені санкції у вигляді штрафу в розмірі до десяти тисяч нмдг або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні

посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна; п. 5 Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій передбачає позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 111² «Пособництво державі-агресору» передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Зміст статті не містить у складі диспозиції фінансування держави-агресора і відповідно не передбачає санкцій за такі діяння, що потребує виправлення.

Відповідальність за кримінальні правопорушення в сфері економіки метою яких є незаконне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей, а саме політичних встановлюється ст. 159¹ «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму», яка передбачає застосування штрафу в розмірі від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк п'ять років. Повторність діянь, зазначених в ч.1 та ч. 2 другої цієї статті караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк п'ять років. Ті ж самі діяння, але вчинені за попередньою змовою групою осіб, організованою групою або поєднані з вимаганням внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації чи агітації референдуму безальтернативно караються обмеженням волі на строк п'ять років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк п'ять років.

Значним рівнем суспільної небезпеки та загрозою державній безпеці пояснюється встановлення суворого покарання, у вигляді позбавлення волі без можливості заміни, за незаконне використання економічних інструментів для терористичних цілей. Ст. 258⁻⁵ «Фінансування тероризму» передбачає терміни ув'язнення від п'яти до восьми років, на строк від восьми до десяти років (у разі повторності, наявності корисливої мети, за попередньою змовою, або у великому розмірі), на строк від десяти до дванадцяти років (в особливо великому розмірі або вчиненні організованою групою). Також у всіх випадках передбачене додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та з конфіскацією майна. Стаття передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у разі добровільного, до притягнення до кримінальної відповідальності, повідомлення про відповідну терористичну діяльність або сприянні у будь-який інший спосіб її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину. Звільнення не може застосоване до організатора або керівника терористичної групи (організації).

Таким чином, можна зробити висновки, що з ускладненням та розвитком господарської діяльності спостерігається розширення видів кримінальних правопорушень та, відповідно спектру заходів примусу, що застосовуються до винної особи з одночасною гуманізацією кримінального законодавства щодо порушень проти економічної системи. За результатами історико-правового аналізу кримінальних кодексів України (1921 р., 1927 р., 1960 р., 2001 р.) було встановлено еволюцію пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень проти економічної системи держави. Обґрунтовано, сукупність факторів, що визначає процес пеналізації досліджуваних видів кримінальних правопорушень, зокрема: політико-правові, соціально-економічні, зовнішньо-економічні та зовнішньополітичні. Потребує удосконалення існуюча система покарань, зокрема, вилучення виправних робіт як виду покарань, встановлення співвідносних суспільній небезпеці та наслідкам, санкцій за порушення проти економічної системи, які не пов'язані з здійсненням господарської діяльності.

3.3. Реформування кримінального законодавства України щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи

Результати ретроспективного аналізу змісту кримінальних кодексів України за останні сто років нашої історії та аналіз еволюції відповідальності за порушення в сфері господарської діяльності дозволяє констатувати необхідність реформування кримінального законодавства в сфері охорони господарських відносин та економічної системи в цілому, ендогенними факторами є зміна економічних відносин, виникнення та розвиток нових видів господарської діяльності, цифровізація економіки, ускладнення економічних процесів, глобалізація економіки. Збройна агресія РФ тільки підсилює необхідність кардинальних реформ кримінального законодавства, не в одну з останніх черг, в сфері економічних відносин, оскільки стабільність економічних відносин, відсутність посягань на економічну систему є вагомими чинниками національної безпеки держави.

Залучення наукової спільноти до процесів реформування кримінального законодавства робить його одним з найбільш обговорюваних в наукових колах. Обговорення найбільш оптимальних шляхів реформування, критика та конструктивний діалог знайшли відображення в працях: Ю. Бауліна, О. Гороха, Н. Гуторової, М.І. Колоса, В. Навроцького, Ю. Пономаренка, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, М. Хавронюка. Відповідність системи кримінального права держави, що є членом Європейського Союзу його вимогам та цілям, а також шляхи адаптації вітчизняного кримінального законодавства до вимог Європейського Союзу стали об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В.І. Абрамов, Т.В. Аверочкіна, Ю.Ю. Акіменко, Т.О. Анцупова, М.Р. Аракелян, Х.Н. Бехруз, О.К. Вишняков, О.П. Демчук, О.О. Дудоров, Н.А. Зелінська, В.В. Корнієнко, Е.Е. Кузьмін, Є.С. Назимко, М.І. Хавронюк та інші.

Старт процесу реформування дав Указ президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року, яким, відповідно до п. 28 частини 1 статті 106 Конституції України, яка передбачає, що «Президент України створює в межах коштів, передбачених у Державному

бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи та служби» [182, с. 42], затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи та персональний склад Комісії з питань правової реформи, принципи, завдання та права Комісії, а також визначено, що у роботі Комісії з питань правової реформи беруть участь з правом дорадчого голосу консультанти та спостерігачі від міжнародних організацій. Відповідно до даного Положення, основним завданням діяльності Комісії з питань правової реформи визначено «сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України» [277]. Для реалізації цього завдання встановлено, що комісія:

1) забезпечує розроблення та внесення Президентіві України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства;

2) готує та узагальнює пропозиції стосовно змін до Конституції України, законодавства про організацію судової влади, здійснення правосуддя та статус суддів, законодавства про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства, а також стосовно розвитку юридичної освіти, реформування органів правопорядку;

3) здійснює напрацювання правових засад щодо створення умов для реінтеграції в єдиний конституційний простір України тимчасово окупованих територій та населення, що на них проживає;

4) вживає заходів з організації широкого громадського обговорення, насамперед у професійному середовищі за участю провідних фахівців різних галузей права, міжнародних експертів, напрацьованих законодавчих ініціатив з питань правової реформи в Україні;

5) сприяє скоординованій реалізації правової реформи в Україні, проводить моніторинг ефективності її впровадження;

6) сприяє налагодженню ефективної співпраці державних органів та інститутів громадянського суспільства з питань підготовки і реалізації правової реформи в Україні, їх взаємодії з міжнародними організаціями [277].

Поставлені завдання яскраво ілюструють найбільш гострі проблеми, які виникають в правовій системі держави та ті напрями, які потребують негайного реформування для подальшої розбудови демократичного суспільства. Варто відмітити нагальність та необхідність вирішення такого завдання як правове забезпечення процесу реінтеграції тимчасово окупованих територій та населення, що на них проживає в єдиний конституційний простір України, повномасштабне вторгнення РФ, процеси окупації та деокупації виводять вирішення якого на якісно новий рівень суспільної значущості.

Для реалізації поставлених завдань Комісія з питань правової реформи наділена відповідними правами, зокрема:

1) взаємодіяти з іншими допоміжними органами і службами, створеними Президентом України, державними органами, органами місцевого самоврядування, закладами вищої освіти і науковими установами, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями;

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування, закладів вищої освіти, наукових установ, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій необхідні інформацію, документи і матеріали;

3) запрошувати на свої засідання представників державних органів, органів місцевого самоврядування, закладів вищої освіти, наукових установ, громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій, а також експертів з відповідних питань [277].

При формуванні складу Комісії визначальними критеріями встановлені досвід та кваліфікація в галузі права, визначено, що членами можуть бути провідні вчені, представники міжнародних організацій та громадських об'єднань сферою діяльності яких є захист прав та основоположних свобод людини та громадянина (п. 6 Положення). Встановлено організаційні питання діяльності Комісії, порядок та форми роботи, обов'язки та повноваження Голови та його заступника. Положенням визначено робочі групи та зазначено, що у разі потреби, можуть створюватись інші робочі групи. На даний момент створені робочі групи з наступних питань:

– підготовки пропозицій щодо внесення змін до Конституції України;

– розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя;

– розвитку кримінального права;

– реформування кримінальної юстиції;

– розвитку юридичної освіти;

– реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Ще раз наголошуємо на тому, що поставлені перед робочими групами завдання та спрямованість робочих груп акцентують увагу на найбільш нагальних та гострих проблемах, які назріли в правовій системі та відповідають потребам суспільства. Суттєві перетворення у всіх сферах суспільного життя, зміна вектору розвитку країни, інтенсифікація міжнародних зав'язків та євроінтеграційних процесів, трансформація економічних відносин, проблеми забезпечення національної безпеки вимагають не косметичних коригувальних потуг, а докорінних змін, які здатні забезпечити відповідність правової системи сучасним умовам. Настав час відмовитись від перетягування норм, обтяжених радянським минулим та створити якісно нову правову систему, яка дозволить сформувати сучасне громадянське суспільство та забезпечити повоєнну розбудови демократичної, сильної, розвинутої країни.

Поряд з важливістю конституційної, судової реформи та реформуванням кримінального права та кримінальної юстиції варто відмітити увагу до такого важливого питання як розвиток юридичної освіти, тут вбачається послідовність і фундаментальність реформування, оскільки будь-які зміни правової системи неможливі без наявності якісних фахівців нової формації, підготованих на нових засадах та цінностях. Усвідомлення необхідності підвищення якості юридичної освіти реалізувалось в проєкті Концепції розвитку юридичної освіти [186], яка викликала неоднозначні реакції у освітян, науковців та практиків, зокрема предметом дискусій є конституційність наскрізної підготовки магістрів, збільшення терміну підготовки магістрів, введення єдиного державного кваліфікаційного іспиту, поділ системи підготовки за напрямками регульованих і нерегульованих видів правничої діяльності та інші питання [5, 35, 419, 333, 362]. Таким чином, питання реформування

юридичної освіти є вкрай важливим для загальної ефективності реформування в цілому, однак потребує виваженого, обґрунтованого підходу, без автоматичного копіювання міжнародного досвіду, але з максимальною інтеграцією та адаптацією врахування здобутків провідних країн в цій сфері у теорію та практику вищої школи.

Повертаючись до питання реформування кримінального законодавства, зазначимо, що до початкового складу робочої групи з питань розвитку кримінального права увійшли відомі вчені, неодноразово цитовані у рамках дослідження, представники провідних навчальних закладів, які займаються підготовкою здобувачів освіти за спеціальністю 081 «Право» та 293 «Міжнародне право», зокрема, Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого – голова робочої групи Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко; Київського національного університету ім. Тараса Шевченка – П.П. Андрушко; Львівського національного університету імені Івана Франка – В.М. Бурдін; Національного університету «Києво-Могилянська академія» – О.П. Горох; Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Н.О. Гурова; Львівського державного університету внутрішніх справ – В.О. Навроцький; Національного університету «Одеська юридична академія» – Є.Л. Стрельцов, а також директор з наукового розвитку громадської організації «Центр політико-правових реформ» – заступник голови робочої групи М.І. Хавронюк. На момент створення робочої групи, всі представники мали науковий ступінь в галузі юридичних наук, з них третина мають науковий ступінь кандидата юридичних наук, решта – доктора юридичних наук. Пізніше до робочої групи з питань розвитку кримінального права доєдналися суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді – Н.О. Марчук та народний депутат України, голова підкомітету з питань кримінального законодавства та протидії злочинності Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності – О.С. Бакумов. Таким чином, на даний момент 91 % складу робочої групи мають науковий ступінь з галузі юридичних наук (44 % к.ю.н., та 55 % д.ю.н.). Даний підхід до складу робочої групи є виправданим, оскільки нехтування доробками, досвідом та знаннями наукових кадрів при формуванні законодавства в

минулому зумовлювало вузький підхід до законотворчості, який призводив до вирішення поточних питань ситуативно та конвульсивно, вирішуючи поточні проблеми без врахування довгострокової перспективи та безсистемно. Разом з тим, саме в синергетичному єднанні досвіду практиків та результатів досліджень науковців вбачається ефективність процесу реформування та релевантість результату.

Оцінюючи терміни впровадження нового Кримінального кодексу в життя, заступник голови робочої групи з питань розвитку кримінального права М.І. Хавронюк називає дату набрання чинності 1 січня 2026 року [176]. Він визначає, що такі терміни є реальними, виходячи з комплексу робіт: опрацювання та оцінка проєкту національними експертами, переклад на англійську мову та оцінка міжнародними експертами, оприлюднення та обговорення науковцями та практиками, написання Прикінцевих та Перехідних положень, внесення відповідних змін до інших кодексів та законів, реєстрація у Верховній Раді та прийняття за основу, а також проходження інших законотворчих процедур, підготовка навчальних посібників та коментарів тощо.

Слід відмітити безпрецедентну відкритість даного процесу, оскільки вперше в історії процес формування відбувається з максимальним розголошенням, обговоренням широким колом учасників та постійним оприлюдненням отриманих результатів на круглих столах, конференціях, наукових та науково-практичних семінарах, презентацією в ЗМІ. З цією метою створено відповідний інформаційний ресурс – сайт «Новий Кримінальний Кодекс» [269]. На сайті робочої групи з питань розвитку кримінального права розкрито основні положення концепції реформування кримінального законодавства, в тому числі визначено основні причини необхідності докорінної зміни законодавства; конкретизовано місію, завдання та цінності робочої групи, наводиться текст нового Кримінального кодексу та інших документів, зокрема скорочений та повний текст Концепції реформування кримінального законодавства; оприлюднюються результати засідань робочої групи та конференцій з обговорення нового КК, а також передбачено зворотній зв'язок для можливості надання зауважень, рекомендацій та пропозицій по удосконаленню проєкту нового Кримінального кодексу.

Процес реформування, в цілому, та забезпечення його прозорості та відкритості, в тому числі шляхом висвітлення на сайті всіх етапів, зокрема, відбувається за підтримки Консультативної Місії Європейського Союзу в Україні (КМЕС) [183]. КМЕС розпочала свою діяльність в Україні з 2014 р., з метою надання консультативної підтримки державним органам України у процесах реформування сектору цивільної безпеки та реалізації в процесі реформування вимог стандартів ЄС та міжнародних принципів належного врядування та дотримання прав людини. Поштовхом до початку її діяльності стали події Революції Гідності, після яких український уряд звернувся до ЄС з проханням підтримати процеси реформування правоохоронних органів та встановлення верховенства права. КМЕС визначає свою місію у допомозі державним органам України у послідовному реформуванні сектору цивільної безпеки шляхом надання стратегічних консультацій і практичної підтримки заходів з реформування згідно зі стандартами ЄС та міжнародними принципами належного врядування та дотримання прав людини [115]. З цією метою визначено стратегічні напрями діяльності КМЕС:

- надання стратегічних консультацій щодо реформування цивільного сектору безпеки, зокрема, щодо розробки стратегічних документів та законодавства;

- підтримка імплементації реформ за допомогою надання практичних консультацій, тренінгів, проєктів та передавання обладнання;

- співпраця та координація для забезпечення сталості реформ між українськими та міжнародними партнерами [115].

Саме реалізація місії КМЕС дозволяє широкому колу зацікавлених осіб спостерігати та, головне, брати участь у процесі реформування кримінального законодавства, який є складовою більш глобальних перетворень, а саме євроінтеграцією України. Питання вступу України до Європейського Союзу є найбільш актуальним в умовах сьогодення, соціально-економічного та політико-правового розвитку. Тому як, сьогодні Європейський Союз, це не лише переслідування економічних, соціальних та гуманітарних цілей, це ще й комплекс заходів із забезпечення відповідного рівня регіональної безпеки та безпеки держав-членів. В таких умовах зростає потреба в наукових дослідженнях в різних

сферах суспільного розвитку, які визначають вектори розвитку державної політики щодо трансформації правової системи України. Відповідно, є потреба в трансформації системи кримінального права та кримінального законодавства країн, що претендують на вступ до даного регіонального міжнародного об'єднання, що показує свою ефективність з другої половини минулого століття до теперішнього часу. В контексті зазначеного актуалізується дослідження у сфері вирішення проблеми адаптації вітчизняного кримінального законодавства до вимог Європейського Союзу. Адже, незважаючи на вживання понять «кримінального права Європейського Союзу» чи «Європейського кримінального права» в науковій та публіцистичній літературі такої системи міжнародного законодавства не існує, ні на виконавчому, ні на законодавчому, ні на судовому рівні. Через потребу забезпечення реалізації цілей Європейського Союзу, Європарламентом визначено вимоги, яким має відповідати система кримінального права держави, що є членом Європейського Союзу.

Як зазначає Голова робочої групи з питань розвитку кримінального права Ю.В. Баулін «Право Європейського Союзу (ЄС) впливає на національне кримінальне право двома способами: а) за допомогою правотворчості (з подальшим контролем або без нього) і б) судовим способом. Правотворчий спосіб – це перенесення положень правового акта ЄС в національне право. Другий, судовий спосіб, означає виконання преюдиціального рішення Європейського Суду Справедливості (ЄСС), яке може стосуватися такого: 1) незастосування положень національного права, оскільки вони визнані такими, що суперечать праву ЄС; 2) зміни, доповнення або скасування положень національного права» [184, с. 78-79]. Відповідно, робоча група намагається при формуванні нового КК максимально йти першим шляхом, враховано ряд директив, в контексті протидії кримінальних правопорушень проти економічної системи це:

- №2014/57/UE від 16 квітня 2014 року щодо застосування кримінальних санкцій за зловживання на ринку;

- №2014/62/UE від 15 травня 2014 року щодо охорони кримінально-правовими засобами євро та інших валют від фальшування;

– №2017/1371 від 5 липня 2017 року щодо протидії за допомогою засобів кримінального права зловживанням, спрямованим на шкоду фінансовим інтересам Європейського Союзу;

– №2018/1673 від 23 жовтня 2018 року щодо протидії відмиванню брудних коштів за допомогою кримінально-правових засобів.

Також наслідком імплементації норм права ЄС у вітчизняне кримінальне законодавство є поява у проєкті КК розділу, присвяченого кримінально-правовим засобам щодо юридичної особи.

Визначаючи передумови процесу реформування кримінального законодавства та створення нового КК, робоча група наводить низку об'єктивних та виважених аргументів, зокрема, зазначено, що «необхідність реформування кримінального законодавства України обумовлена тим, що:

1. За дев'ятнадцять років чинності КК України 2001 року його *принципові положення були зруйновані валоподібними, несистемними і часто необґрунтованими змінами та доповненнями*. Станом на 20 серпня 2020 року до Кодексу було внесено 1088 змін та доповнень, з них – 222 зміни та доповнення до Загальної частини КК і 856 – до Особливої частини. Багато положень Кодексу змінювалися неодноразово, а деякі статті – навіть 8-10 разів;

2. КК 2001 року і Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) 1984 року (далі – закони про відповідальність за публічні правопорушення) *не становлять собою єдиної злагодженої системи законів про відповідальність за публічні правопорушення, що обумовлено: архаїчністю КУпАП; побудовою КК і КУпАП на різних засадах; зруйнованістю їхньої внутрішньої структури і міжгалузевих зв'язків численними необґрунтованими змінами в них та ін.*

3. КК і КУпАП, навіть у своїй сукупності *не вичерпують усього кола законів, що встановлюють відповідальність за публічні правопорушення*. Хоча норми про кримінальну відповідальність наразі й зведені до КК, проте норми про т.зв. «адміністративну» відповідальність окрім КУпАП містяться також у низці інших

законів, що порушує принцип верховенства права, у т.ч. правову визначеність як його складову.

4. Чинні закони про відповідальність за публічні правопорушення *не повною мірою відповідають міжнародно-правовим зобов'язанням України* як в частині визначення кола діянь, за які в них має бути встановлена відповідальність, так і в частині забезпечення гарантій прав людини і основоположних свобод щодо осіб, які до такої відповідальності притягуються (гарантії ст. 6 ЄКПЛ для осіб, які притягуються до відповідальності на основі КУпАП, встановлення «права на надію» для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, та ін.)

5. Встановлення кримінальної відповідальності за діяння, які не заподіють істотної шкоди (значна частина нинішніх злочинів невеликої тяжкості), а також до т.зв. «адміністративної відповідальності» за діяння, за які відповідальність накладається у судовому, а не в адміністративному порядку, а також за діяння, які за розміром заподіюваної шкоди досягають рівня, при якому мають бути визнані підсудними проступками.

6. *Неузгодженість санкцій* як всередині окремо взятих КК та КУпАП, так і між ними, що призводить до того, що, по-перше, в межах КК та КУпАП за діяння, що заподіюють однаковий розмір шкоди, встановлені різні санкції; по-друге, до того, що санкції за окремі адміністративні правопорушення є більш суворими, ніж за злочини.

7. Численні *суперечності, прогалини, неточності та широкі дискреційні повноваження*, що закладені у чинні КК та КУпАП, які тягнуть за собою неодноманітність у їх застосуванні судами, а також створюють можливості для зловживання при їх застосуванні, є істотними корупціогенними факторами, що, в свою чергу, призводить до частого та істотного порушення прав людини.

8. Відсутність *механізмів захисту законів* про відповідальність за публічні правопорушення від необґрунтованих змін, що тягне за собою, з одного боку, намагання через них вирішити проблеми, які мають соціально-економічні чи історично-світоглядні корені, а з іншого – використання їх як інструменту вирішення *персоніфіковано-політичного питання* (декриміналізація окремих форм контрабанди і перевищення влади, «закон Савченко» тощо).

9. Невирішена проблема уніфікації підходів до законодавчої регламентації, гуманізації та диференціації відповідальності не лише за злочини, але й за інші публічні правопорушення, зокрема, проступки та адміністративні правопорушення. Прийняття Закону № 2617-VIII лише усугубило її.

10. Існує потреба запровадження діджиталізації в законодавчу сферу, здійснення кодифікації законодавства України на більш високому рівні, ніж це було досі. Зокрема, законодавчі акти про відповідальність за правопорушення в публічній сфері можуть розроблятися як складова електронного Зводу Законів України» [185].

Зазначені недоліки існуючого кримінального законодавства як цілісної системи, в цілому, та виявлені нами проблеми встановлення кримінальної відповідальності за порушення проти економічної системи, зокрема, зумовлюють необхідність докорінного реформування кримінального законодавства. Причому, актуальним та виправданим вважаємо необхідність формування нового КК, особливо в частині порушень проти економічної системи, оскільки доповнення, переписування та трансформація діючих норм не дозволить сформувати дієвий інструмент запобігання та протидії економічній злочинності, в першу чергу, через докорінну зміну самих економічних відносин та економічної системи. З цієї позиції, слухним є зауваження заступника голови робочої групи з питань розвитку кримінального права Миколи Хавронюка на Всеукраїнському Форумі «Україна 30. Розвиток Правосуддя», який пояснив необхідність формування нового законодавства наступним чином: «Чому виникла необхідність змінювати той Кримінальний кодекс України, який був прийнятий Верховною Радою у 2001 році? Він був і є радянським, він не дає нам виконувати ті задачі, які ставить суспільство перед правоохоронною системою та системою кримінальної юстиції. Він побудований за принципом «була б людина, а статтю підберемо». Саме тому нам потрібно як найшвидше від нього позбутися. Тому потрібно писати новий Кримінальний кодекс» [200].

Перший результат роботи робочої групи з питань розвитку кримінального права було оприлюднено 15 вересня 2020 р., у вигляді першого варіанту проєкту нового КК, появу якого

очікували як науковці, так і практики, оскільки вся юридична спільнота була зацікавлена в розумінні подальшого вектору розвитку кримінального права. Сприйняття проекту було неоднозначним, як практики, так і науковці піддавали критиці запропоновані нововведення, дискусії точаться по даний час, причому спектр питань дуже широкий, від структури та змістовного наповнення кодексу [226], до вивчення необхідності зміни його назви [259]. Цей варіант проекту та наступні, а також інформування про стан діяльності робочої групи неодноразово виносилися на обговорення у вигляді конференцій, круглих столів, семінарів [382, 184]. Корисним є розміщення публікацій на сайті «Новий кримінальний кодекс», де науковці можуть обговорити проблемні питання, надати свої зауваження, а також ознайомитись зі звітами робочої групи, що робить процес реформування доступним та зрозумілим широкому колу користувачів, до речі зрозумілість тексту КК є одним з завдань, яке ставить перед собою робоча група.

Отже, оприлюднений проект кодексу є традиційним за своєю структурою, тобто поділяється на Загальну та Особливу частину. З формальних ознак слід відмітити, що Загальна та Особлива частини розділені на Книги та змінюється звичний порядок нумерації статей (номер книги, номер розділу, номер статті). Загальна частина КК містить три Книги: Про Кримінальний Кодекс України, Про кримінальне правопорушення, Про кримінально-правові засоби та їх застосування. Змістовно Загальна частина КК зазнала істотних змін, зокрема, удосконалено термінологічний апарат, уточнено або надано визначення, запропоновано систему класифікації злочинів, в основу кваліфікації злочинів покладено не суспільну небезпеку, а завдану шкоду, скорочено до трьох (штраф, ув'язнення, довічне ув'язнення) кількості видів покарань за злочин, передбачено відповідальність юридичних осіб, замінено нмдг поняттям розрахункова одиниця (за проектом від 15.09.20 р. – 100 грн., станом на 30.01.23 р. – 200 грн.), обмежено можливості внесення змін до КК тощо. Акцент зроблено на винесенні всіх типових однозначних моментів до Загальної частини. Представлений робочою групою проект КК станом на 15.09.2020 р. презентував саме зміст Загальної частини, Особлива частина була представлена окремими Книгами.

Обсяг дослідження не дозволяє в повній мірі оцінити ті кардинальні змін та амбітні задачі поставлені перед Комісією з правової реформи в цілому, та робочою групою з розвитку кримінального права, тому зосередимо увагу на сучасному підході до реформування кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні. Отже, в оприлюдненому вперше варіанті проєкту КК 15.09.2023 р. ми можемо спостерігати, що розробники проєкту усвідомлюють необхідність зміни підходу до регулювання правопорушень проти економічної системи, необхідності відмови від вузького розуміння їх (як тільки порушень у сфері господарської діяльності), оскільки таке бачення не охоплює всю сферу протиправних діянь проти економічних відносин та не дозволяє створити дієву систему стримань та противаг правопорушенням спрямованих на порушення діючого економічного порядку в країні. Зокрема, про це свідчила задекларована назва Книги 6. – Злочини проти власності, фінансів і господарської діяльності [205] (далі – Книга 6), розуміючи, що дана назва є робочим варіантом і, в подальшому була змінена, ми не будемо її критикувати, важливим є розширення об'єктів, в першу чергу фінансовою складовою. Даний проєкт, як вже зазначалось, презентував основні доробки в частині наповнення Загальної частини КК, тому наповнення Книги 6 на той момент було відсутнє.

На даний момент в архіві сайту робочої групи з питань розвитку кримінального права «Новий кримінальний кодекс» розміщено 26 редакцій проєкту нового КК [7], аналіз яких дозволить нам прослідкувати еволюцію формування системи протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, логіку розробників, виявити проблемні питання та сформулювати пропозиції по змістовному наповненню кримінального законодавства в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи.

Перші доробки щодо змістовного наповнення Книги 6 з'являються в контрольному тексті проєкту КК станом на 29.03.2021 р., де задекларовано наступні правопорушення: Розділ 6.1. Злочини проти власності, пов'язані з незаконним привласненням майна; Розділ 6.2. Злочини проти власності, не

пов'язані з незаконним привласненням майна; Розділ 6.3. Некорисливі злочини проти власності; Розділ 6.4. Злочини проти інтелектуальної власності; Розділ 6.5. Злочини проти фінансової системи; Розділ 6.7. Злочини проти інтересів споживачів [204]. Як бачимо, в даній редакції основний акцент зроблено на правопорушеннях проти власності, в тому числі інтелектуальної, також розробниками включені злочини проти інтересів споживачів, останнє, на нашу думку, не відноситься до правопорушень проти економічної системи. Разом з тим, слід відмітити увагу до захисту інтелектуальної власності, що відображає сучасний стан речей і врахування її як одного з важливих факторів сучасних економічних відносин. В цілому такий набір правопорушень не слід піддавати критиці, оскільки на даному етапі ми ставимо за мету дослідити динаміку змін щодо змістовного наповнення Книги 6.

Контрольний текст проєкту станом на 31.05.2021 р. [206] не зазнав змін щодо наповнення Книги 6, однак цікавий оприлюдненням авторства членів робочої групи за розділами, зокрема:

– Стрельцов Є.Л. – Розділ 6.1. Злочини проти власності, пов'язані з незаконним привласненням майна. Розділ 6.2. Злочини проти власності, не пов'язані з незаконним привласненням майна. Розділ 6.3. Некорисливі злочини проти власності;

– Хавронюк М.І. – Розділ 6.4. Злочини проти інтелектуальної власності;

– Гуторова Н.О., Стрельцов Є.Л. – Розділ 6.5. Злочини проти фінансової системи. «Відмивання» (легалізація) коштів та інші дії з майном, одержаним злочинним шляхом. Розділ 6.6. Злочини проти порядку господарювання. Розділ 6.7. Злочини проти інтересів споживачів.

У наступному варіанті проєкту (05.07.2021 р.) здійснене цілком виправдане та логічне скорочення кількості розділів шляхом об'єднання розділів 6.1., 6.2., 6.3 в один «Розділ 6.1. Злочини проти власності», а також зроблені перші кроки щодо його наповнення [207].

Врахування членами робочої групи набуття чинності 01.07.2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»

№ 2617-VIII [296], яким, зокрема, введено поняття кримінального правопорушення та проступку, призвело до зміни в контрольному варіанті тексту КК станом на 25.07.2021 р. [208] редакції назви самої Книги 6 та розділів на «Злочини та проступки проти ...». Зауважимо, що в цій редакції щодо порушень проти інтелектуальної власності передбачались тільки проступки, в той час, як за іншими злочини та проступки, а також здійснено перші напрацювання щодо його змісту.

До кінця 2021 р. тривала робота над розділами 6.1. та 6.2, про що свідчать редакції проекту оприлюднені за цей період. Істотних змін даний розділ зазнав 12.12.2021 р., зокрема, злочини проти власності були уточнені і мали редакцію «Злочини проти власності *на речі*», до проступків проти інтелектуальної власності були додані злочини, а також до складу книги були введені окремим розділом кримінальні правопорушення проти порядку використання і захисту природних ресурсів [209]. В проекті оприлюдненому 24.12.2021 р. було здійснене наповнення останнього [210]. Відбулося також зміна нумерації книги, що зумовлено було додаванням розділів, що не є суттєвим.

Початок 2022 р. ознаменувався роботою над розділом присвяченому кримінальним правопорушенням проти фінансової системи, з одночасною зміною назви з «фінансової системи» на «злочини та проступки проти фінансів» (текст на 18.01.2022 р. [211]), що на нашу думку є необгрунтованим з точки зору економічної термінології, оскільки термін «фінанси» є загальноекономічною категорією, яка не відображає сукупності охоронюваних відносин. Наступна редакція КК станом на 14.02.2022 р. [211] передбачала внесення до назви Книги «природних ресурсів» – «Злочини та проступки проти власності, фінансів, господарської діяльності та природних ресурсів», виключення розділу «Злочини та проступки проти інтересів споживачів» (з подальшим винесенням на обговорення окремих статей з цього розділу [212], зокрема, обман споживачів) та містила напрацювання в частині кримінальних правопорушень проти порядку господарювання. В змісті з'являються як статті, які передбачені чинним КК (контрабанда, доведення до неплатоспроможності тощо, так і абсолютно нові, наприклад, антиконкурентні узгоджені дії. Подальші редакції проекту

відображають поточну роботу з змістовного наповнення розділу, роботу над окремими статтями, удосконалення формулювань. У контрольному тексті проекту КК станом на 22.09.2022 р. [213] відбулася структуризація книг та змінено назву Книги 6, для об'єднання відносин, проти яких можуть бути вчиненні правопорушення розробники використали термін «економіка» та замінили злочини та проступки в назві книги та розділів кримінальними правопорушеннями, таким чином, Книга 6 набула того вигляду, який має на даний час «Кримінальні правопорушення проти економіки». Триває подальша робота над змістом даного розділу, зокрема, зміст проекту КК на 30.12.2022 р. [214] відображає спроби розробників імплементувати норми права ЄС, так, до складу кримінальних правопорушень проти фінансів внесено статтю 6.3.20. Шахрайство щодо фінансових інтересів Європейського Союзу.

Таким чином, проаналізувавши динаміку розробки актуального варіанту проекту нового КК, можна констатувати, що на даний момент сформовано робочий варіант кримінального механізму стримування економічної злочинності, робочою групою здійснена ґрунтовна робота, яка здебільшого здійснювалась в надскладних умовах (пандемія, повномасштабне вторгнення), звісно, поточний варіант далекий від досконалості, йому притаманні суперечності, неузгодженості та нелогічні рішення, але є він є достатньо аргументованою основою для подальшої роботи. Саме з цією метою, в п. 5.1. нами буде проаналізовано склад статей Книги 6, наведених в останньому варіанті проекту нового КК.

Незважаючи на те, що ми дотримуємося позиції, що формування нового КК не повинно базуватись на принципах правонаступності, вважаємо необхідним кардинальну зміну складів та змісту кримінальних правопорушень проти економічної системи, виходячи з їх розуміння як правопорушень, пов'язаних із порушенням економічного порядку в державі метою яких є *незаконне збагачення та/або незаконне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей* (політичних, терористичних, проти національної безпеки та інше), а також з врахуванням кардинальної зміни системи економічних відносин, тим не менш, є доцільним в рамках дослідження порівняти положення діючого КК 2001 р. та положення проекту нового КК

станом на 30.01.2023 р. в частині правопорушень проти економічної системи. Це дозволить встановити, яким чином змінилось бачення кримінальних правопорушень щодо економічної системи, які делікти знайшли відображення у складі злочинів, які віднесені до проступків, які у складі ознак, що підвищують або знижують тяжкість злочину. Порівняльний аналіз змісту діючого КК та проекту покликаний, в першу чергу, проілюструвати якісні зміни, які відбулися у складі кримінальних правопорушень проти економічної системи та визначити ті, які не варто перетягувати в новий проєкт КК.

В цілому склад кримінальних правопорушень проти економіки зазнав суттєвих змін, зміст Книги шостої дозволяє констатувати, що робочою групою здійснена ґрунтовна робота щодо переоцінки системи відповідальності за економічні злочини та враховано зміни економічних відносин. Наповнення Книги шостої узагальнено в таблиці 3.3.

До складу кримінальних правопорушень проти економіки в контрольному варіанті тексту проєкту КК станом на 30.01.2023 р. розробники віднесли наступні правопорушення проти: власності на речі; інтелектуальної власності; фінансів, порядку господарювання та порядку використання природних ресурсів.

Вказані правопорушення об'єднані, відповідно, у п'ять розділів, кожен розділ включає три структурні підрозділи: пояснення термінів, що вживаються в розділі; Підрозділ 1. Злочини. Підрозділ 2. Проступки. Підрозділ 1. Злочини починається з переліку ознак, які змінюють ступінь тяжкості злочину. Слід зазначити, що найменш наповненим залишається Розділ 6.2. в якому на даний момент відсутнє врегулювання тлумачення термінів та передбачено тільки один злочин «Порушення майнових прав інтелектуальної власності».

Таблиця 3.3

Зміст Книги шостої «Кримінальні правопорушення проти економіки» за контрольним текстом проєкту КК на 30.01.2023 р. КНИГА ШОСТА «КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЕКОНОМІКИ»	
Розділ 6.1. Кримінальні правопорушення проти власності на речі	
Злочини	
Проступки	
6.1.4. Випрадення чужої речі (1 ступінь)	6.1.9. Дрібне вкрадення
6.1.5. Заволодіння чужою нерухомою речю або правом на речі (1 ступінь)	6.1.10. Заволодіння знахідкою
6.1.7. Знищення чи пошкодження чужої речі (1 ступінь)	6.1.12. Незаконні дії з гуманітарною допомогою чи благодійними пожертвами
6.1.8. Необережне знищення чи пошкодження чужої речі, що спричинило шкоду школі, що спричинило шкоду майнову школу	6.1.13. Знищення чи пошкодження чужої речі, що спричинило шкоду школі
Розділ 6.2. Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності	
Проступки	
6.2.3. Порушення майнових прав інтелектуальної власності	6.2.4. Порушення особистих немайнових прав інтелектуальної власності
6.2.5. Порушення майнових прав інтелектуальної власності, що спричинило шкоду	6.2.6. Порушення майнових прав інтелектуальної власності, що спричинило шкоду
Розділ 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансів	
Злочини	
6.3.5. Підброблення грошей (6 ступінь)	6.3.15. Кредитне шахрайство (1 ступінь)
6.3.6. Погодження з підброблення грошима (6 ступінь)	6.3.16. Використання інсайдерської інформації (3 ступінь)
6.3.7. Підброблення пісного паперу (3 ступінь)	6.3.17. Розголошення інсайдерської інформації, що спричинило майнову шкоду (1 ступінь)
6.3.8. Погодження з підброблення пісного паперу (3 ступінь)	6.3.18. Маніпулювання на фінансовому ринку (3 ступінь)
6.3.9. Вкрадення платіжного засобу або інструменту чи його підброблення (3 ступінь)	6.3.19. Приховування інформації про діяльність емітента (1 ступінь)
6.3.10. Погодження з вкраденням або підбробленням платіжним засобом чи інструментом (3 ступінь)	6.3.20. Зловживання щодо фінансових інтересів Європейського Союзу (3 ступінь)
6.3.11. Виготовлення засобу, призначеного для підброблення грошей, пісного паперу, платіжного засобу або інструменту чи погодження з ним (3 ступінь)	6.3.21. Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом (3 ступінь)
6.3.12. Ухилення від сплати податку, збору або єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (1 ступінь)	6.3.22. Використання активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, для вчинення злочину (3 ступінь)
6.3.13. Ухилення від погашення податкового боргу (1 ступінь)	6.3.23. Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, вчинена з необережності (1 ступінь)
6.3.14. Несплата податку, збору чи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що з необережності спричинило шкоду майнову школу (3 ступінь)	
Розділ 6.4. Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання	
Злочини	
6.4.4. Конфронтація (1 ступінь)	6.4.8. Доведення до неплатоспроможності (1 ступінь)
6.4.5. Знищення господарської діяльності без ліцензії (1 ступінь)	6.4.9. Дія у разі неплатоспроможності (1 ступінь)
6.4.6. Фіктивне господарювання (1 ступінь)	6.4.10. Адаквенурентні угоди між банками
6.4.7. Встановлення контролю над суб'єктом господарювання (фінансування) (1 ступінь)	6.4.11. Порушення права на підприємницьку діяльність (1 ступінь)
Розділ 6.5. Кримінальні правопорушення проти природних ресурсів	
Злочини	
6.5.4. Заволодіння природним ресурсом (1 ступінь)	6.5.8. Заволодіння природним ресурсом, що спричинило шкоду майнову школу
6.5.5. Приблизня або збуть завідомо незаконно добутого природного ресурсу (1 ступінь)	6.5.9. Порушення правил полювання чи риболовства
6.5.6. Знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу (1 ступінь)	6.5.10. Знищення або пошкодження природного ресурсу, що спричинило шкоду майнову школу
6.5.7. Виклаження природного ресурсу (1 ступінь)	6.5.11. Виклаження природного ресурсу, що спричинило шкоду майнову школу
	6.5.12. Дія на континентальному шельфі
Проступки	
6.4.12. Діяння щодо комерційної та банківської таємниці	6.4.13. Приховування неплатоспроможності
6.4.14. Фіктивне банкрутство	6.4.15. Порушення правил бухгалтерського обліку

Щодо відповідальності за кримінальні правопорушення проти економіки, як видно з таблиці 3.3, злочини проти економіки визначені базовими 1,3 та 5 ступенем тяжкості (з визначених 9), більшість з них (всі розділи, крім злочинів проти фінансової системи) 1-го ступеня тяжкості, за які передбачені санкції у вигляді штрафу у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років. Злочинами 3 та 5 ступеня визначені окремі злочини розділу 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансів:

– 3 ступінь тяжкості – санкції штраф у розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років: ст. 6.3.9. Викрадення платіжного засобу або інструменту чи його підроблення; 6.3.10. Поводження з викраденим або підробленим платіжним засобом чи інструментом; 6.3.11. Виготовлення засобу, призначеного для підроблення грошей, цінного паперу, платіжного засобу або інструменту чи поведження з ним; 6.3.14. Несплата податку, збору чи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що з необережності спричинило тяжку майнову шкоду; 6.3.16. Використання інсайдерської інформації; 6.3.18. Маніпулювання на фінансовому ринку; 6.3.20. Зловживання щодо фінансових інтересів Європейського Союзу; 6.3.21. Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом; 6.3.22. Використання активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, для вчинення ;

– 5 ступінь тяжкості – санкції ув'язнення на строк від 6 до 8 років: ст. 6.3.5. Підроблення грошей та ст. 6.3.6. Поводження з підробленими грошима.

В частині відповідальності юридичних осіб, то в проєкті нового Кримінального кодексу визначено підставою застосування до юридичної особи кримінально-правових засобів вчинення таких кримінальних правопорушень проти економіки – статті 6.1.4, 6.1.5, 6.1.6, 6.2.3, 6.3.5-6.3.11, 6.3.15-6.3.22, 6.5.4-6.5.6.

Розглядаючи структуру запропонованою робочою групою Книги шостої та склади злочинів, включених до неї, варто зазначити, що незважаючи на значну проведену роботу по встановленню кримінальної відповідальності за порушення проти економічної системи, зміст цієї Книги потребує подальшого доопрацювання. Зокрема, вважаємо доцільним відмовитися від

використання термінології, яка необґрунтовано звужує та спрощує ті суспільні відносини, що є об'єктом посягання, зокрема, це стосується назви самої Книги та Розділу 6.3. Потребує обґрунтування та перегляду включення до складу кримінальних правопорушень проти економіки порушень проти власності на речі та проти порядку використання природних ресурсів. Також вважаємо, що запропонований варіант не враховує ряд порушень, які потребують кримінально-правового регулювання, зокрема, це стосується порушень проти економічної системи, пов'язані з збройною агресією РФ, як наприклад економічні відносини з суб'єктами господарювання країни-агресора, фінансування збройного конфлікту, порушення санкцій, а також сучасні тенденції, пов'язані з цифровізацією та діджиталізацією, зокрема, використання крипто-валюти та технологій.

Таким чином, дослідження еволюції сучасного підходу до реформування кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні, порівняльний аналіз проекту КК та чинного КК дозволяє констатувати, що реформа життєздатна, зумовлена об'єктивними передумовами, серед яких недосконалість чинного кримінального законодавства та його невідповідність суспільним відносинам, сформованим економічною системою, процес триває, проєкт КК як база для подальшого вдосконалення відбувся. Необхідно пам'ятати, що людській природі притаманно чинити супротив будь-яким змінам, не потрібно занурюватись у психологію щоб довести, що опір змінам багатогранне психологічне явище, зміни сприймаються як загроза, вихід з зони комфорту, порушення стабільності, тому критика та несприйняття змін широким колом зацікавлених осіб неминуча. Разом з тим, врахування вищенаведених пропозицій дозволить сформувати дієву систему кримінально-правового інструментарію для усунення (мінімізації) загроз економічній системі і, відповідно, економічній та національній безпеці держави. Більш детально пропозиції щодо змісту та структуризації кримінальних правопорушень проти економічної системи наведені в п. 4.1 та 4.2.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз історії кодифікації кримінального законодавства дозволяє констатувати звужений підхід до розуміння системи протидії злочинності в сфері економіки, який зводився до встановлення відповідальності за злочини у сфері господарювання та характеризується відсутністю цілісного розуміння економіки, як складної системи взаємопов'язаних та взаємообумовлених суспільних відносин, що визначає низьку ефективність протидії та запобігання. Еволюція структури та змісту Особливої частини кримінальних кодексів в частині кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності за часів радянської окупації (КК 1922, 1927, 1960 рр.) відображає його залежність від політичної мети та інтересів комуністичної партії та визначались командно-адміністративним характером економічних відносин.

2. Політичні, економічні та міжнародні зміни, пов'язані з набуттям незалежності (КК 2001 р.), зумовили розширення наповнення КК в частині кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, перед усім, через об'єктивну необхідність криміналізації нових злочинів, що викликане трансформацією та ускладненням економічних відносин під впливом розвитку суспільства, науки, техніки. Динамічність зміни економічних процесів, в тому числі, пов'язана з глобалізаційними економічними процесами та інтеграцією України у світову економіку та відповідна потреба захисту від кримінальних посягань зумовила перманентність внесення змін, хаотичний та ситуативний їх характер, що дозволяє констатувати актуальність та необхідність процесу реформування кримінального законодавства в частині протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

3. З ускладненням та розвитком господарської діяльності спостерігається розширення видів кримінальних правопорушень та, відповідно, спектр заходів примусу, що застосовуються до винної особи з одночасною гуманізацією кримінального законодавства щодо порушень проти економічної системи. За результатами історико-правового аналізу кримінальних кодексів України (1921 р., 1927 р., 1960 р., 2001 р.) було встановлено еволюцію пеналізації та депеналізації, криміналізації та декриміналізації окремих видів кримінальних правопорушень проти економічної системи держави. Обґрунтовано сукупність факторів, що визначає процес пеналізації досліджуваних видів кримінальних правопорушень, зокрема:

політико-правові, соціально-економічні, зовнішньо економічні та зовнішньополітичні. Потребує удосконалення існуюча система покарань, зокрема, вилучення виправних робіт як виду покарань, встановлення аргументованих та адекватних суспільній небезпеці та наслідкам санкцій для порушень проти економічної системи, які не пов'язані з здійсненням господарської діяльності.

4. Результати ретроспективного аналізу змісту кримінальних кодексів України за останні сто років нашої історії та аналіз еволюції відповідальності за порушення в сфері господарської діяльності дозволяють обґрунтувати необхідність реформування кримінального законодавства в сфері охорони господарських відносин та економічної системи в цілому. Ендогенними факторами визначено при цьому: зміну економічних відносин, виникнення та розвиток нових видів господарської діяльності, цифровізація економіки, ускладнення економічних процесів, глобалізація економіки. Збройна агресія РФ тільки підсилює необхідність кардинальних реформ кримінального законодавства, не в одну з останніх черг, в сфері економічних відносин, оскільки стабільність економічних відносин, відсутність посягань на економічну систему є вагомим чинником національної безпеки держави.

5. Дослідження еволюції сучасного підходу до реформування кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні, порівняльний аналіз проєкту КК та чинного КК дозволив констатувати, що реформа життєздатна, зумовлена об'єктивними передумовами, серед яких недосконалість чинного кримінального законодавства та його невідповідність суспільним відносинам, сформованим економічною системою. Процес триває, проєкт КК як база для подальшого вдосконалення відбувся. Необхідно пам'ятати, що людській природі притаманно чинити супротив будь-яким змінам, не потрібно занурюватись у психологію щоб довести, що опір змінам багатогранне психологічне явище, зміни сприймаються як загроза, вихід з зони комфорту, порушення стабільності, тому критика та несприйняття змін широким колом зацікавлених осіб неминуча. Разом з тим, врахування вищенаведених пропозицій дозволить сформувати дієву систему кримінально-правового інструментарію для усунення (мінімізації) загроз економічній системі і відповідно економічній та національній безпеці держави.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

4.1. Напрями трансформації структури та змісту Кримінального Кодексу України в частині правопорушень проти економічної системи

Забезпечення економічної безпеки країни завжди мало надзвичайно важливе значення для її стабільності та створення умов розвитку суспільства, а в умовах збройного вторгнення РФ виходить на суттєво інший рівень актуальності, оскільки є однією з умов успішного протистояння посяганням країни-агресора. Відповідно, потрібна розробка дієвого кримінального законодавства, яке дозволить створити таку систему кримінально-правових засобів, яка дозволить забезпечити правове поле для запобігання злочинів проти економічної системи та забезпечить в подальшому повоєнне відновлення країни. Саме тому, при розробці нового КК слід виважено та науково-обґрунтовано підійти до формування його в частині встановлення відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи.

Обговорення загальної частини нового Кримінального кодексу, складів кримінальних правопорушень, критика, пропозиції та рекомендації знайшли відображення у висновку національних експертів у складі: А. Вознюка, О. Дудорова, К. Задоя, О. Маріна, Р. Мовчана, Н. Орловської, Є. Письменського, М. Рубашенка, С. Хилюк. Процес реформування та проєкт Кримінального кодексу знаходиться рід пильною увагою науковців, окремі положення кодексу та загальні питання знайшли відображення в працях багатьох вчених, в тому числі, представників робочої групи: Ю. Бауліна, В. Бурдіна, О. Гороха, Н. Гуторової, Ю. Кернякевич-Танасійчук, О. Кириченка, О. Книженко, В. Комашко, В. Навроцького, О. Острогляда, Т. Павлової, Ю. Пономаренко, Б. Розовського, М. Хавронюка, Є. Стрельцова, В. Суценка, О. Шамари. Проєкт нового КК є темою для обговорення на фахових дискусіях, круглих столах, конференціях, сторінках періодичних видань.

Метою даного етапу дослідження є аналіз кримінальних правопорушень проти економічної системи, включених робочою групою до складу проекту нового КК, з метою встановлення оптимальної структури даної Книги, її змістовного наповнення, яке дозволить уникнути надмірної криміналізації і, водночас, створить необхідну і достатню, дієву систему відповідальності за дані правопорушення для створення ефективного правового поля для запобігання та протидії злочинам проти економічної безпеки держави.

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, важливим є наближення вітчизняного законодавства до вимог законодавства Європейського союзу, відповідно, в умовах трансформації вітчизняного кримінального законодавства необхідно врахувати особливості кримінального законодавства країн Центральної та Східної Європи, зокрема країн-членів Європейського Союзу. Зокрема, є необхідність правового аналізу кримінальних кодексів зазначених країн в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи, що дозволить ідентифікувати злочини, які відносяться до досліджуваних видів, санкції за такі злочини та використати досвід цих країн, при формуванні нового КК.

Кримінальне законодавство Естонії представлено Пенітенціарним кодексом (Естонською - Karistusseadustik) від 2001 р. [549]. Кримінальні правопорушення проти економічної системи представлені в Главу 21 «Правопорушення в сфері економіки» Особливої частини даного кодексу, до яких віднесено:

– незаконна господарська діяльність (Розділ 1, статті 372-376.2);

– правопорушення пов'язані із комерційними товариствами (Розділ 2, статті 377-381.1);

– правопорушення пов'язані із банкрутством (Розділ 3, статті 384-385.1);

– правопорушення в сфері податків (Розділ 4, статті 389-393);

– правопорушення пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів (Розділ 5, статті 394-395);

– правопорушення в сфері обігу цінних паперів (Розділ 6, статті 391-398);

– правопорушення в сфері конкуренції (Розділ 7, статті 399-401);

- правопорушення в партійній сфері (Розділ 8, статті 401-402);
- корупційні правопорушення в комерційній сфері (Розділ 9, стаття 402).

Пенітенціарним кодексом Естонії за порушення проти економічної системи встановлені санкції у вигляді грошового стягнення, ув'язнення та конфіскації. Передбачена відповідальність як фізичних осіб, так і юридичних. максимальний строк ув'язнення за кримінальних правопорушення проти економічної системи 10-ти років, а мінімальний строк – 1 рік. Найбільший строк ув'язнення (10-ть років) передбачено статтю 394 – Легалізація (відмивання доходів), за умови особливо великих розмірів, або ж злочин здійснено групою осіб.

Заслуговує на увагу виділення естонським законодавцем ряду порушень, які пов'язані з оприлюдненням інформації, зокрема, поряд з незаконним придбанням, використанням та розголошенням комерційної таємниці передбачена відповідальність за оприлюднення недостовірних даних про діяльність та майновий стан товариства, а також ненадання або недостовірне надання результатів аудиторських та спеціальних перевірок. Дана проблема, поряд з корупцією в приватному секторі тривалий час лишається поза увагою вітчизняного кримінального законодавства, однак значні економічні та соціальні наслідки таких порушень потребують її вирішення.

Перспективними напрями розвитку вітчизняного кримінального законодавства в контексті запозичення естонського досвіду є: 1) впровадження кримінальної відповідальності за корупційні злочини в приватному секторі; 2) впровадження відповідальності за недостовірне оприлюднення інформації про господарську діяльність підприємства; 3) впровадження відповідальності за порушення ведення бухгалтерського обліку та відповідальності за надання недостовірної інформації.

Кримінальний кодекс Литовської Республіки затверджений 26 вересня 2000 р. законом № VIII-1968; чинний з 1 травня 2003 р. [199]. Особлива частина Кримінального кодексу Литовської Республіки включає тридцять дві глави, в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи передбачено відповідальність за: контрабанду; незаконне невивезення товарів або продукції з Литовської Республіки; незаконне виготовлення,

зберігання, перевезення міцних алкогольних напоїв домашнього виробництва і приладів для їх виготовлення з метою збуту або їх збут; незаконну господарську, комерційну, фінансову або професійну діяльність; незаконну діяльність підприємства; незаконне використання товарного знака або знака обслуговування іншого підприємства; неправдиву заяву про діяльність підприємства; використання кредиту або позики не за призначенням; несумлінність боржника; злочинне банкрутство; комерційне шпигунство; розголошення комерційної таємниці; виготовлення, зберігання або збут підроблених грошей або цінних паперів; виготовлення або незаконне розпорядження підробленими платіжними інструментами, призначеними для безготівкових розрахунків; незаконне використання платіжного засобу або його даних: легалізацію грошей або майна, здобутого злочинним шляхом; торгівлю цінними паперами шляхом використання нерозголошення інформації; маніпуляції з ціною цінних паперів; ухилення від сплати податків; подання перекручених даних про доходи, прибуток або майно; ухилення від подання декларації; порушення правил бухгалтерського обліку; халатне ведення обліку; виготовлення, зберігання або збут підроблених або фальсифікованих поштових марок, проїзних або інших квитків, або інших офіційних друкованих знаків.

Найтриваліший термін позбавлення волі – до 8 років, передбачено санкціями ч. 1 та ч. 2 ст. 199 КК за контрабанду, також досить значний строк позбавлення волі – до 7 та 6 років передбачають санкції статей 216 (Легалізація грошей або майна, здобутого злочинним шляхом) та ч. 2 ст. 219 (Ухилення від сплати податку в розмірі більш ніж 500 МПМ). Значний масив статей, що визначають кримінальну відповідальність за злочини проти економічної системи (13 з 25) передбачають кримінальну відповідальність юридичних осіб. Литовські законодавці використовують відмінний від національного законодавця підхід щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, вважаємо литовський досвід інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб корисним та таким, що може бути врахованим під час розробки нового КК України.

Кримінальне законодавство Латвії представлене Кримінальним Кодексом, що був прийнятий 17 червня 1998 р. [483]. Питанням запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи присвячено Главу XIX «Злочинні діяння економічного характеру», яким передбачена кримінальна відповідальність за наступні правопорушення: Контрабанда (ст. 190); Несанкціонована діяльність з товарами та іншим цінним майном, що підлягає митному оформленню (ст. 191); Незаконні дії з фінансовими інструментами та платіжними засобами (ст. 193); Придбання, виготовлення, розповсюдження, використання та зберігання даних, програмного забезпечення та обладнання для незаконних дій з фінансовими інструментами та платіжними засобами (ст. 193.1); Протизаконне використання внутрішньої інформації та маніпуляції на ринках фінансів (ст. 193.2); Недозволений випуск фінансовий інструментів (ст. 194); Поширення недостовірних даних чи відомостей про стан фінансової системи Латвійської Республіки (ст. 194.1); Легалізація одержаних злочинним шляхом коштів (ст. 195); Ненадання відомостей та надання неправдивих відомостей про приналежності коштів та справжньому одержувачу (ст. 195.1); Ухилення від декларування готівки (ст. 195.2); Зловживання повноваженнями та перевищення їх (ст. 196); халатність (ст. 197); Недозволене прийняття благ (ст. 198); Комерційний підкуп (ст. 199); Розголошення відомостей, що не підлягають розголошенню, не є державною таємницею, недозволене отримання та розголошення відомостей, що містять комерційну таємницю, та протизаконне розголошення внутрішньої інформації ринку фінансів (ст. 200); Лихварство (ст. 201); Незабезпечення якості товару та послуги (ст. 202); Недотримання вимог надійності товару та послуги (ст. 203); Порушення правил торгівлі (ст. 205); Недозволене використання товарного знаку, іншого характерного знаку та промислового зразка (ст. 206); Підприємницька діяльність без реєстрації та без дозволу (ліцензії) (ст. 207); Підприємницька діяльність без реєстрації та без дозволу (ліцензії) (ст. 207); Заборонена підприємницька діяльність (ст. 208); Нечесне отримання та використання кредиту та інших позик (ст. 210); Несумлінна конкуренція, що вводить в оману реклама та нечесна комерційна практика (ст. 211); Невиконання

вимог державної структури щодо захисту конкуренції та сприяння їй (ст. 212); Маніпуляції зі спортивними змаганнями (ст. 212.1); Доведення до неплатоспроможності (ст. 213); Подання неправдивої заяви про процес неплатоспроможності (ст. 214); Створення перешкод у процесі неплатоспроможності (стаття 215); Порушення правил правозахисного процесу (ст. 215.1); Неправомірне відчуження, пошкодження та знищення відданої в заставу речі (ст. 216); Порушення правил бухгалтерського обліку та статистичної інформації (ст. 217); Порушення правил оплати праці (ст. 217.1); Ухилення від сплати податків та прирівняних до них платежів (ст. 218); Ухилення від подання декларації (ст. 219); Приховування майна (ст. 220); Незаконне зберігання, переміщення (перевезення) та реалізація нафтопродуктів (ст. 220.1); Незаконне зберігання, переміщення (перевезення) та реалізація алкогольних напоїв та тютюнових виробів (ст. 221); Реалізація незаконних алкогольних напоїв (ст. 221.1); Виготовлення (виробництво), зберігання та переміщення незаконних алкогольних напоїв (ст. 221.2); Звільнення особи від кримінальної відповідальності за зберігання та переміщення незаконних алкогольних напоїв (ст. 221.4); Порушення ветеринарних правил (ст. 222); Порушення правил боротьби з хворобами та шкідниками рослин (ст. 223). Максимальний строк ув'язнення за окремими із значених статей становить 10-ть років. В свою чергу, за рішенням суду може бути призначене одне з наступних покарань: короткострокове позбавлення волі, штраф або виправні роботи. Крім того, додатковим видом покарання є конфіскація майна. Цікавим досвідом в контексті реформування кримінального законодавства України є стаття 199. Кримінальний підкуп, адже питання боротьби з корупцією в приватному секторі є вкрай важливим і потребує свого вирішення.

Таким чином, застосування порівняльно-правового аналізу дозволило визначити особливості кримінального законодавства Латвії, Литви та Естонії як країн, які з Україною мають спільне радянське минуле. Встановлено, що підхід до формування законодавчих актів є спільним, проте структура та зміст кримінальних кодексів зазначених країн різняться. Варто зазначити, що в Естонії та Литві передбачено поділ кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи для юридичних та фізичних осіб. Важливим

досвідом для України є встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення в приватному секторі та фінансуванням збройного конфлікту, а також важливо сьогодні розширення відповідальності за незаконне фінансування політичних партій.

Злочини проти економічної системи передбачені в Главі VI «Економічні кримінальні правопорушення» (§§ 233-271) Особливої частини Кримінального кодексу Чеської Республіки [223]. Дана глава включає чотири розділи: Кримінальні правопорушення щодо валютних цінностей та засобів платежу, Кримінальні правопорушення щодо податків, зборів та іноземної валюти, Кримінальні правопорушення проти обов'язкових правил ринкової економіки та обігу товарів при співробітництві з іноземними державами, Кримінальні правопорушення проти промислових прав та авторського права. Крім глави VI. Ціла низка кримінальних правопорушень проти економічної системи міститься у Главі V. Кримінальні правопорушення проти власності, зокрема, в статтях (§§ 205-232) 209, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 222, 223, 224, 225, 226, 227.

Кримінальний кодекс Республіки Польща [202] був прийнятий 06 червня 1997 р. Набув чинності з 1 вересня 1998, замінивши «соціалістичний» КК Польщі 1969 р. В структурі Кримінального кодексу, крім традиційних Загальної та Особливої частин, виділено ще Військову частину. Встановлення відповідальності за злочини проти економічної системи передбачені главами 36 «Злочини проти господарського обороту» та 37 «Злочини проти обігу грошових коштів та цінних паперів», глави містять статті, які поділені на параграфи. Найтриваліший термін покарання у вигляді позбавлення волі не менше як 5 років чи позбавлення волі 25 років передбачено санкцією §1 ст. 310 за підробку або переробку польської або іноземної валюти, іншого платіжного засобу або документу, що надає повноваження отримати грошову суму, або що засвідчує зобов'язання щодо виплати капіталу, відсотків, частки прибутку, або підтверджує участь в компанії чи право на грошові кошти, інший платіжний засіб.

Сучасне кримінальне законодавство Німеччини базується на Карному Укладенні 1871 р., що за більш ніж у 150 років декілька

раз реформувалося. Особлива частина складається з 30-ти розділів: загроза миру, державна зрада, загроза демократії та верховенство права; державна зрада та загроза зовнішній безпеці; кримінальні злочини проти іноземних держав; кримінальні злочини проти конституційних органів та під час виборів; кримінальні злочини проти оборони країни; опір державній владі; кримінальні правопорушення проти громадського порядку; підробка грошових знаків; неправдиві свідчення під присягою; помилкова підозра; злочини, що стосуються релігійних та світоглядних відносин; злочини, що стосуються особистого та сімейного життя; злочини проти статевого самовизначення; образа; порушення меж конфіденційності особистого життя; злочини проти життя; злочини проти фізичної недоторканості; злочини проти особистої свободи; крадіжки та розкрадання; пограбування та вимагання; бездіяльність та отримання краденого; шахрайство; фальсифікація документів; правопорушення щодо платоспроможності; злочинна корисливість; корупційні злочини; пошкодження майна; небезпечні кримінальні злочини; злочини проти навколишнього середовища; посадові кримінальні правопорушення [201]. Щодо власне злочинів проти економічної системи відсутній підхід щодо їх групування в одному розділі.

Проаналізувавши зміст та структуру даного нормативно-правового акту щодо злочинів проти економічної системи, було встановлено, що дані злочини, визначаються в структурі різних розділів, а саме:

– шахрайство, що визначає санкції за такими видами шахрайства як: з капіталовкладенням (п. 264 а), зловживання із страхуванням (п. 265), кредитне шахрайство (п. 265 б), утримання та розкрадання заробітної плати (п. 266 а), зловживання чеками та кредитними картками (п. 266 б);

– правопорушення щодо платоспроможності передбачають кримінальну відповідальність за: фіктивне банкрутство (п. 283 та 283 а), порушення ведення документації (п. 283 б), надання незаконної вигоди кредитору (п. 283 с), незаконні пільги боржника (п. 283 д);

– підробка грошових знаків, що передбачає відповідальність за підробку грошових знаків (п. 146), реалізацію підроблених грошей (п. 147), підробку марок (п. 148), підготовку підробки

грошей та марок (п. 149), підробка платіжних карток, векселів та чеків (п. 152 а), підробку гарантійних платіжних карток і попередньо надрукованих бланків за єврочеками (п. 152 б);

– нелегальна діяльність щодо азартних ігор карається кримінальним законодавством Німеччини в наступних випадках: несанкціонована організація азартних ігор (п. 284), участь в незаконних азартних іграх (п. 285), несанкціоноване проведення лотереї чи розіграшу (п. 287);

– до протиправних операцій із заставою відносяться: перешкоджання намірам кредитора щодо стягнення заставного майна (п. 288), неправомірність повернення депозиту (п. 289), несанкціоноване використання предметів застави (п. 290), лихварство (п. 291);

– корупційними злочинами визначають наступні: протиконкурентні домовленості в тендерах (п. 298), хабарництво та підкуп в комерційних операціях (п. 299), особливо серйозні випадки корупції та хабарництва в комерційних операціях (п. 300).

Найбільший передбачений строк ув'язнення до 10-ти років засудження за злочини проти економічної системи передбачений в особливо важких випадках за такими правопорушеннями як: підробка гарантійних платіжних карток і попередньо надрукованих бланків за єврочеками (параграф 152.б); особливо важкий випадок банкрутства (параграф 283.а); лихварство (параграф 291).

Німецьким законодавцем передбачено відповідальність за різні види шахрайства, в той час як національним кримінальним законодавством сфери здійснення шахрайства не уточнені. Також встановлено відповідальність за корупцію в приватному секторі. Відповідно, за умови євроінтеграційних процесів, вітчизняному законодавцю варто переглянути діючі положення кримінального кодексу та передбачати відповідальність за корупцію в приватному секторі.

Особливості формування кримінального законодавства Угорщини лежить в площині специфіки романо-германської правової сім'ї. Сучасне кримінальне законодавство Угорщини представлене Кримінальним Кодексом від 2012 р. [203]. Щодо кримінальних правопорушень проти економічної системи, то протидія ним регулюється такими розділами як: кримінальні правопорушення, пов'язані їх підробкою валют та фаталістичні

підробки (розділ 38); кримінальні правопорушення проти державних фінансів (розділ 39); відмивання грошей (розділ 40); правопорушення в сфері економіки та підприємництва (розділ 41). Проте окремі кримінальні правопорушення проти економічної системи, містяться в складі інших розділів, зокрема:

– у розділі 30. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, містяться положення щодо кримінальної відповідальності за фінансування тероризму (стаття 318);

– у розділі 34. Адміністративні процедури пов'язані із кримінальними правопорушеннями містяться положення, що регулюють кримінальну відповідальність за: незаконні азартні ігри (стаття 360); порушення зобов'язань щодо аудиту (стаття 363);

– у розділі 36. Порушення проти власності містяться положення, що регулюють кримінальну відповідальність за: шахрайство (стаття 373); економічне шахрайство (стаття 374); шахрайство в інформаційній системі (стаття 375); незаконне привласнення коштів (стаття 376); лихварство (стаття 381);

– у розділі 42. Злочини проти прав споживачів та порушення закону про конкуренцію містяться положення, що регулюють кримінальну відповідальність за: наслідування конкурентів (стаття 419) та угоду про обмеження конкуренції (стаття 420).

Кримінальний кодекс Республіки Болгарія оприлюднено Державним вісником №26 від 02 квітня 1968 року, чинний з 01 травня 1968 року [198]. Важливою главою Кримінального кодексу Республіки Болгарія є «Злочини проти економіки». Дана глава складається із п'яти розділів, в яких представлено загальні економічні злочини (ст.ст. 219-227а), злочини проти кредиторів (ст.ст. 227b-227f), злочини в окремих галузях економіки (ст.ст. 228-240) та злочини проти митного режиму (ст.ст. 242-242а).

У розділі I «Загальні економічні злочини» йдеться про такі кримінальні правопорушення, як завдання значної шкоди, знищення чи розпорошення майна, завдання підприємству чи господарству збитків, незаконне використання земельних ділянок, одержання неправомірної матеріальної вигоди, отримання неправомірних доходів. Дані злочини можуть каратись позбавленням волі (максимально до 8 років), штрафом (до 30000 левів), позбавленням прав відповідно до статті 37, випробувальним терміном або ж конфіскацією.

Розділ Іа «Злочини проти кредиторів» представлений статтями 227b-227f. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія визначає наступні кримінальні правопорушення: неплатоспроможність, порушення провадження у справі про банкрутство, відчуження грошей, речей, цінних паперів чи інших цінностей, незадоволення кредиторів, приховування зобов'язання перед кредиторами, навмисне приховування або знищення речей, які належать або належатимуть до маси банкрутства. У даному розділі передбачені такі види покарання, як позбавлення волі (максимально до 15 років), штраф (максимально до 5000 левів), позбавлення прав відповідно до статті 37 та може бути застосований випробувальний термін.

Злочини в окремих галузях економіки регламентовані Розділом II Кримінального Кодексу Республіки Болгарія. Виготовлення неякісних або некомплектів промислових товарів чи виробів, маркування товарів, отримання сільськогосподарської продукції, розповсюдження або виникнення заразної хвороби, обман покупця, відповідність ліцензування, реєстрації чи дозволу експорту, імпорту в операціях зі зброєю або товарами чи технологіями подвійного застосування, відходи, лісогосподарство, обробка деревини, рибальство та санкції за порушення норм законодавства регламентовано у статтях 228-240 КК. Варто зауважити, що покарання може бути застосовано у вигляді позбавлення волі (максимально до 15 років), грошове стягнення (до 500 000 левів або ж до десятикратного збільшення вартості проданих товарів), випробувальний термін, позбавлення прав відповідно до статті 37, конфіскація майна, а також громадський осуд.

Розділ III встановлює відповідальність за скоєння злочинів проти митного режиму, а саме контрабанди, наприклад, перевезення товарів без дозволу, прекурсори або установки та матеріали для виробництва наркотиків, транспортні засоби, що використовувалися для перевезення чи перевезення товарів, неправомірне розвантаження товарів. Покарання для правопорушників може бути у вигляді позбавлення волі, штрафу або ж конфіскації. Позбавлення волі може сягати до 20 років ув'язнення, а найбільший передбачений штраф за КК Болгарії – 500 000 левів.

Злочини проти грошово-кредитної системи представлені Розділом IV КК Республіки Болгарія. Ст.ст. 243-252 передбачають застосування санкцій у вигляді позбавлення волі, штрафу та конфіскації за скоєння наступних правопорушень:

- виготовлення та підробка справжніх банкнот та монет, що перебувають в обігу в країні або за кордоном;
- введення в обіг підроблених банкнот, монет або цінних паперів чи інших платіжних інструментів;
- розповсюдження підроблених банкнот, валюти;
- виготовлення, придбання, зберігання або приховування предметів, матеріалів чи інструментів, комп'ютерних програм чи елементи захисту підроблених банкнот і монет;
- надання неправдивої інформації з метою отримання фінансових ресурсів;
- фальшивий дозвіл на кредит;
- встановлення або створення технічних засобів для отримання інформації про вміст платіжного засобу;
- невиконання зобов'язань щодо декларування грошей, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння.

Найбільш суворі санкції застосовуються до осіб, що виготовляють або підробляють справжні банкноти та монети, що перебувають в обігу в країні або за кордоном, у вигляді позбавлення волі від 5 до 15 років. Таке ж покарання підлягає також особам, що підробляють державне мито або поштові марки, облігації, випущені державою, або інші державні цінні папери, платіжні інструменти. Грошове покарання може бути у двократному розмірі від переказу, виручки, предмета злочину або до 10 000 левів.

Варто виділити Главу VII «Злочини проти фінансової, податкової та страхової системи». Дана глава передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, штрафу, позбавлення прав відповідно до статті 37 та конфіскації. Відповідно до КК Республіки Болгарія, під злочинами проти фінансової, податкової та страхової системи варто розуміти відмивання грошей, а саме незаконні операції розповсюдження, витрачання коштів, використання фінансових ресурсів з фондів, що належать Європейському Союзу, ухилення від нарахування або сплати податкових зобов'язань разом із належними відсотками,

приховування великих розмірів обов'язкових внесків на державне соціальне або медичне страхування, використання документів неправдивого змісту, фальшивих чи підроблених документів, отримання з державного бюджету коштів у неправомірно великому розмірі або дозвіл іншим отримати такі гроші, неправдива оцінка сертифікованих оцінювачів, засвідчення недостовірного річного фінансового звіту зареєстрованим аудитором. Найсуворішою санкцією у даному розділі передбачено позбавлення волі до 15 років та грошове стягнення до 30 000 левів.

Кримінальний кодекс Республіки Хорватія [563] містить розділ XXIV «Кримінальні правопорушення проти економіки», в якому встановлюється відповідальність за такі злочини: Зловживання довірою в господарських операціях (ст. 246), Шахрайство в бізнесі (ст. 247), Порушення обов'язку ведення комерційної та ділової документації (ст. 248); Порушення прав кредиторів у господарських операціях (ст. 249), Фаворитизм по відношенню до кредиторів (ст. 250), Отримання або дача хабаря під час провадження у справі про банкрутство (ст. 251), Отримання хабарів у господарських операціях (ст. 252), Давання хабаря у сфері господарської діяльності (ст. 253), Зловживання процедурами державних закупівель (ст. 254), Реклама, що вводить в оману (ст. 255), Ухилення від сплати податків або митних зборів (ст. 256), Уникнення митного контролю (ст. 257), Шахрайство з субсидіями (ст. 258), Інсайдерські операції (ст. 259), Маніпулювання ринком (ст. 260), Несанкціоноване використання назви іншої компанії (ст. 261), Розголошення та неправомірне отримання комерційної таємниці (ст. 262), Незаконне виробництво (ст. 263), Незаконна торгівля (ст. 264), Відмивання грошей (ст. 265). Окремим розділом встановлюється відповідальність за підробку грошей, цінних паперів, офіційних та інших документів, знаків вартості тощо.

Кримінальний кодекс Австрії (аббревіатура нім. *öStGB* oder *StGB-AT*; офіційна назва: Федеральний закон про діяння, котрі перебувають під загрозою покарання, призначуваного судом – *Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen*, *BGBI 1974/60* [466]) – основне джерело кримінального права Австрії. Введений на заміну КК 1852 року. Особлива частина має двадцять п'ять розділів, які побудовані традиційно для більшості країн романо-германської правової сім'ї

– за родовим об’єктом. Злочини проти економічної системи представлені у трьох розділах особливої частини Кримінального кодексу Австрії, а саме – розділ 6 «Кримінальні правопорушення проти майна третіх осіб», розділ 13 «Кримінальні злочини проти безпеки операцій з грошима, цінними паперами, марками та безготівковими платіжними засобами», розділ 22 «Злочинні порушення службових обов’язків, корупція та пов’язана з ними злочинна діяльність». Варто звернути увагу на статті, які встановлюють відповідальність за посягання щодо фінансових інтересів ЄС: Шахрайство з витратами на шкоду фінансовим інтересам Європейського Союзу (168f) та «Нецільове використання коштів та активів на шкоду фінансовим інтересам Європейського Союзу» (ст. 168g).

Аналізуючи запропонований варіант проєкту нового КК (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.) слід звернути увагу на зміну формулювання змісту статей, зокрема, робоча група відмовилась від традиційного способу, який використовувався у всіх попередніх варіантах, вочевидь, для цього є об’єктивні причини, в тому числі надання новому КК не тільки нової суті, а й абсолютно нового вигляду. Зміна способу формулювання також привернула увагу експертів, які зазначають: «Робоча група обрала нетрадиційний для практики вітчизняного нормотворення мовний спосіб формування диспозицій кримінально-правових норм. Очевидно, що його неодноразово дискутували і дотепер не змінили з причин, які мають своє пояснення. Водночас непрямий порядок слів, який нерідко використовується у проєкті для побудови речень, не притаманний офіційно-діловому стилю і може викликати складнощі при тлумаченні кримінального закону. Відтак лінгвістична експертиза проєкту так само є бажаною» [59, с. 3]. Даний спосіб є новим для вітчизняної практики, разом з тим, спостерігається в КК європейських країн та має право на існування, однак, є потреба в ретельному опрацюванні формулювань та абсолютно доцільним є зауваження національних експертів щодо необхідності лінгвістичної експертизи.

Ще однією новелою, що стосується форми, є зміна порядку нумерації статей нового КК, яка передбачає номер книги, номер розділу та номер відповідної статті. Окремими практиками висловлюються занепокоєнні, що так зміна створить певні незручності

для використання: «За таких обставин досить незвичним для адвокатів буде виглядати кваліфікація злочинів. Отже, про ситуацію, коли ми чуємо стст. 115, 185, 212 КК й відразу розуміємо, що мова йде про вбивство, крадіжку та ухилення від сплати податків, можна буде забути» [68], а також призведе до виникнення помилок «Зважаючи на запропоновану нумерацію статей, окремим викликом буде уникнення описок під час установаження кваліфікації злочину. Ще складнішим видається процес розшифрування цифрового набору кваліфікації злочину. Отож усім юристам, які планують використовувати цей кодекс, доведеться виявляти пильність під час написання нової формули кваліфікації. Звичайно, попервах ми стикатимемося з помилками... [68]. Дана проблема є надуманою, оскільки пояснюється лише силою звички та небажанням виходити з зони комфорту.

Як вже зазначалось в параграфі 3.3. однією з чисельних новел проекту є впровадження замість нмдг для визначення розмірів предмета або засобу вчинення кримінального правопорушення, а також спричиненої ним майнової шкоди і розміру штрафу та грошового стягнення розрахункової одиниці, яка дорівнює 200 гривням, а також зазначено, що вона може змінюватись не частіше одного разу на рік (ст. 1.4.2) [217, с. 12]. Останнє положення у національних експертів викликало ряд питань, зокрема, щодо порядку зміни розміру розрахункової одиниці, а саме, до самого формулювання «може змінюватись», встановлення орієнтирів, відповідно до яких здійснюватиметься зміна розрахункової одиниці і, що не менш важливо, щодо самого механізму перегляду розміру розрахункової одиниці [59, с. 40]. Разом з тим, вважаємо, що перегляду потребує не тільки порядок зміни розрахункової одиниці, а й сам розмір розрахункової одиниці.

Формальні зміни нового КК є лише вершиною айсбергу, оскільки він зазнав суттєвих змін щодо Загальної частини, можливо, навіть, революційних: кардинальних структурних змін та термінології, кваліфікації кримінальних правопорушень, кримінально-правових засобів, призначення покарання та звільнення від покарання, введено поняття презумпції знання закону тощо.

Розглянемо проєкт нового КК в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи. Заслугує на схвалення відмова робочої групи від розуміння кримінальних правопорушень проти економічної системи як таких, що

здійснюються в сфері господарської діяльності, як це було в КК 2001 р. Відповідно, виокремлення в проєкті Книги шостої «Кримінальні правопорушення проти економіки» є проявом усвідомлення того, що економічна злочинність є явищем комплексним, багатогранним, охоплює ряд відносин, які не обмежуються лише відносинами, які виникають в процесі господарювання. Разом з тим, назва Книги потребує уточнення, оскільки використовуючи термін «економіка», робоча група, вочевидь, максимально відобразити, що об'єктом посягань є економічні відносини суспільства, країни, її економічна структура. Вважаємо, що термін «економіка» не в повній мірі дозволяє досягти цієї мети, його використання є дещо побутовим, що спрощує розуміння економічної системи, як сукупності упорядкованих та взаємопов'язаних елементів, якій притаманні цілісність та загальне цілепокладання, тому назва Книги 6 «Кримінальні правопорушення проти економічної системи» вважаємо більш обґрунтованою.

Імпонує спроба розробників структурувати зміст Книги 6, зокрема, авторами передбачені наступні розділи: Розділ 6.1. Кримінальні правопорушення проти власності на речі. Розділ 6.2. Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності. Розділ 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансів. Розділ 6.4. Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання. Розділ 6.5. Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів. Позитивно оцінюючи дану спробу, варто зазначити, що дуже суперечливими є включення до складу кримінальних правопорушень проти економічної системи кримінальних правопорушень проти власності та проти порядку використання природних ресурсів. Особливо неоднозначним є включення до складу економічних злочинів кримінальних правопорушень проти власності, що знайшло відображення у висновку національних експертів [59, с. 387-388], які наводять переконливі аргументи проти та пропонують групі «розглянути питання про можливість розміщення розділу, який наразі має назву «Кримінальні правопорушення проти власності на речі», у Книзі четвертій «Кримінальні правопорушення проти людини». Вважаємо дану пропозицію обґрунтованою та вартою врахування. До складу порушень проти власності розробниками

віднесено статтю 6.1.12. «Незаконні дії з гуманітарною допомогою чи благодійними жертвами» (в чинному КК 201⁻²), згідно якої такі дії віднесені до проступків, від цього неоднозначність цієї статті не зменшилась, про що також йдеться у висновку національних експертів.

Національні експерти також дискутують щодо доцільності розміщення Розділу 6.2. Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності у складі кримінальних порушень проти економічної системи, сумніваючись в правомірності їх розміщення у складі правопорушень проти економіки через те, що «кримінально карані порушення прав інтелектуальної власності, належні юридичним особам, не можуть визнаватись посяганнями на права людини», з чим не можна не погодитись як і запропонованою редакцією назви цього розділу: «Кримінальні правопорушення проти права інтелектуальної власності» [59, с. 416, 418], що більш відповідає дійсності як з юридичної, так і економічної точки зору. Аналіз змістовного наповнення даного розділу свідчить про недостатній рівень його розробки, розділ виглядає незавершеним, поверхневим, таким що потребує доопрацювання, про це свідчить ряд суперечливих моментів, в тому числі зазначених у висновку національних експертів, недостатнє врахування досвіду європейських країн, надмірна гуманізація, нагадаємо, що на початкових етапах в даному розділі пропонувалось розглядати тільки проступки.

Зміст розділу 6.3. «Кримінальні правопорушення проти фінансів» (нагадаємо, що ми пропонуємо використовувати термін «фінансова система»), на відміну від двох попередніх певним чином перекликається зі змістом чинного КК, зокрема, до цього розділу увійшли статті пов'язані з піддробкою грошей, цінних паперів та поведження з ними (ст. 199, 224 чинного КК), ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» трансформувалась в ст. 6.3.9. Викрадення платіжного засобу або інструменту чи його піддроблення та ст. 6.3.10. Поводження з викраденим або піддробленим платіжним засобом чи інструментом. Знайшли відображення правопорушення, пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна одержаного злочинним шляхом, ухиленням

від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), діяння щодо інсайдерської інформації. З проєкту зникли порушення, передбачені ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами», натомість з'явилась ст. 6.3.15. «Кредитне шахрайство». Також, з'явилися абсолютно нові статті, зокрема, стаття 6.3.20. «Зловживання щодо фінансових інтересів Європейського Союзу», що є важливим кроком з точки зору гармонізації з законодавством ЄС, але зміст та наповненість цієї статті потребує доопрацювання з врахуванням досвіду європейських країн.

Значна кількість деліктів, які на сьогодні відображені в розділі 7 «Кримінальні правопорушення в сфері господарювання» знайшли відображення в Розділі 6.4, який назва якого, на нашу думку, є більш вдалою «Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання», зокрема це стосується таких правопорушень: діяння щодо комерційної та банківської таємниці (ст. 231, 232), приховування неплатоспроможності (ст. 220⁻²), доведення до неплатоспроможності (ст. 218⁻¹), порушення права на підприємницьку діяльність (ст. 206), контрабанда (ст. 201). Частина діянь зазнала певного видозмінення та знайшла відображення в ознаках, що підвищують тяжкість злочину, як контрабанда підакцизних товарів (6.4.4, п. 1) – ст. 203, контрабанда лісоматеріалів, заборонених до вивезення за межі митної території України (6.4.3, п. 2) – ст. 201⁻¹, здійснення господарської діяльності без ліцензії у виді діяльності на ринку азартних ігор, яка підлягає ліцензуванню (6.4.3, п. 6) – ст. 203⁻² тощо. Більш детальний розгляд, критику посилення відповідальності, недоліки законодавчої техніки можна знайти у висновку національних експертів, які щодо останнього правопорушення дискутують щодо відсутності у формулюванні цієї «кваліфікуючої» ознаки поруч з азартними іграми окремої вказівки на лотереї» [59, с. 448] та за результатами компаративного аналізу висловлюють пропозицію щодо доповнення складу злочину шляхом включення лотерей, з чим не можна не погодитись, з огляду не тільки зарубіжного досвіду, а й вітчизняної практики, коли більшість азартних ігор, в силу державної політики, маскуються під лотереї та, маючи значну спільну небезпеку, маючи економічні наслідки та здійснюються з використанням економічних інструментів.

Також даний розділ доповнений новими статтями, зокрема, чинний КК, хоч формально містить статті, які науковці відносять до таких, що встановлюють відповідальність за рейдерство (зокрема, ст. 206, 206-1), термін рейдерство не застосовувався. Проект передбачає відповідну статтю 6.4.7. «Встановлення контролю над суб'єктом господарювання (рейдерство)» [217, с. 104] і, вочевидь, дана редакція статті задовільнила національних експертів, разом з тим, склад злочину в даній редакції не враховує можливість протиправного заволодіння майном підприємства. Також схвально можна оцінити увагу розробників до встановлення відповідальності за порушення проти конкуренції (Стаття 6.4.10. «Антиконкурентні узгоджені дії»), необхідність криміналізації яких також відмітили національні експерти, з якими не можна не погодитись в цьому, а також в тій частині, що дана стаття, її диспозиція, потребує доопрацювання. В той же час, ми не підтримуємо пропозицію експертів щодо розміщення статті 6.4.12. «Діяння щодо комерційної та банківської таємниці» у межах не розділу 6.4, а розділу, присвяченого кримінальним правопорушенням проти права інтелектуальної власності. Вважаємо, що дані правопорушення можуть бути виділені в окремий розділ «Кримінальні правопорушення проти конкуренції та комерційної таємниці».

Розробниками проекту недооцінюється ступінь суспільної небезпеки, а також наслідків для економіки порушень правил бухгалтерського обліку, які кваліфіковані як проступки, в запропонованій редакції диспозиції статті 6.4.15, це не може бути виправдане, бо проблема є глибшою, економічні наслідки відсутності обліку або його фальсифікації можуть спричинити значну шкоду економічній безпеці держави. Більше того, необхідним є встановлення відповідальності суб'єктів приватного сектору, яким державою надано право надання публічних послуг та делеговано частину своїх повноважень, зокрема аудиторів, нотаріусів та інших суб'єктів, які можуть вчиняти корупційні діяння в приватному секторі. Яскравим прикладом є міжнародні скандали, пов'язані з банкрутством міжнародних компаній, внаслідок змови з аудиторськими фірмами (WorldCom, Parmalat, Enron та інші). В контексті даного питання, варто звернути увагу на зауваження національних експертів щодо правильності

визначення поняття «публічна службова особа» (п. 50 ч. 2), які відзначають неузгодженість положень в частині визначення в межах одного пункту службових осіб, які виконують реєстраційні обов'язки в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування та суб'єктів державної реєстрації прав. Вважаємо, слухними зауваження національних експертів щодо визначення обґрунтованості інтеграції даних понять, а також ідентифікації ознак «особи, які здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг» [59, с. 37-38]. Усунення даних неточностей важливе для встановлення кримінальної відповідальності за корупцію в приватному секторі.

В проєкті КК ми можемо спостерігати певне повернення до КК 1960 р., зокрема мова йде про статтю 6.4.6. «Фіктивне господарювання», в якій передбачене відповідальність за створення чи використання суб'єкту господарської діяльності завідомо для незаконного одержання кредиту, платежу чи відшкодування («Кредитне шахрайство») або ухилення від сплати податку, збору чи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (див. статтю 6.3.12. «Ухилення від сплати податку, збору або єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), що також потребує узгодження. Також до розділу, який передбачає відповідальність за економічні злочини повернуті злочини проти довкілля, що, на нашу думку, суперечить сутності кримінальних правопорушень проти економічної системи, які пов'язані із порушенням економічного порядку в державі метою яких є *незаконне збагачення та/або незаконне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей* (політичних, терористичних, проти національної безпеки та інше). Цілком погоджуючись з зауваженнями, застереженнями та критикою окремих правопорушень цього розділу, наведеними у висновку національних експертів, вважаємо за доцільне винести дані правопорушення за межі Книги шостої «Кримінальні правопорушення проти економіки», зокрема, розглянути виділення їх в розділ «Кримінальні правопорушення проти екологічної безпеки», по аналогії з Розділом 7.7. «Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки» з розміщенням у відповідній книзі.

Очевидно, що розробники, при формуванні Книги шостої, винесли за її межі економічні делікти, що мають місце в сфері державних фінансів, а також кримінальні правопорушення пов'язані з використанням економічних інструментів для досягнення неекономічних цілей (Книга сьома. Кримінальні правопорушення проти суспільства. Стаття 7.2.8. «Фінансування та інша підтримка тероризму», Книга дев'ята. Кримінальні правопорушення проти держави. Стаття 9.1.14. Фінансування злочинів проти державної безпеки). Виходячи із запропонованого розуміння сутності кримінальних правопорушень проти економічної системи пропонуємо доповнити Книгу шосту розділом Кримінальні правопорушення щодо протиправного використання (економічних) фінансових інструментів проти держави та суспільства, в якому передбачити відповідальність за фінансування збройного конфлікту, фінансування тероризму та фінансування політичних партій.

Проект КК не можна назвати сучасним без врахування правопорушень, пов'язаних з сучасними цифровим валютами та технологіями (як приклад, блокчейн). Об'єктивно, що недосконалість та неоднозначність Закону України «Про віртуальні активи» [294], який, крім того, не набув чинності і ставить більше запитань, чим відповідей на них, ускладнює роботу над відповідними правопорушеннями щодо обігу цифрових грошей, разом з тим, ігнорування даного питання, робить необхідність внесення змін до КК тільки питанням часу. Відповідно, пропонуємо доповнити Розділ 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансової системи та фінансових ринків статтею «Майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти». Активний розвиток даної сфери призводить до того, що криптовалюта є фактором здійснення кримінальних правопорушень, що потребує відповідного правового врегулювання.

Таким чином, на підставі проведених досліджень та аналізу проекту КК, узагальнюючи зауваження національних експертів та виявлені суперечності, недоліки та прогалини пропонуємо наступну структуру Книги шостої та відповідні склади злочинів (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

**Запропонована структура Книги шостої Кримінальні
правопорушення проти економічної системи**

Книга шоста. Кримінальні правопорушення проти економічної системи	
1	2
Розділ 6.1. Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання	Злочини
	Контрабанда
	Здійснення господарської діяльності без ліцензії
	Фіктивне господарювання
	Встановлення контролю над суб'єктом господарювання (рейдерство)
	Доведення до неплатоспроможності
	Дії у разі неплатоспроможності
	Порушення права на підприємницьку діяльність
	Корупція в приватному секторі
	Порушення міжнародних та національних економічних санкцій
	Проступки
	Приховування неплатоспроможності
	Фіктивне банкрутство
Порушення правил бухгалтерського обліку	
Розділ 6.2. Кримінальні правопорушення проти бюджетної системи	Злочини
	Порушення порядку формування та використання державного та / або місцевих бюджетів
	Нецільове використання бюджетних коштів
	Незаконна приватизація державного, комунального майна
Розділ 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансової системи та фінансових ринків	Злочини
	Підроблення грошей
	Поводження з підробленими грошима
	Підроблення цінного паперу
	Поводження з підробленим цінним папером
	Викрадення платіжного засобу або інструменту чи його підроблення
	Поводження з викраденим або підробленим платіжним засобом чи інструментом
	Виготовлення засобу, призначеного для підроблення грошей, цінного паперу, платіжного засобу або інструменту чи поведження з ним
	Кредитне шахрайство
	Маніпулювання на фінансовому ринку
	Приховування інформації про діяльність емітента
	Зловживання щодо фінансових інтересів Європейського Союзу
	Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом
	Використання активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, для вчинення злочину
	Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, вчинена з необережності
	Майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти
	Проступки
	Неналежне інформування про операції, які підлягають фінансовому моніторингу
	Розголошення таємниці фінансового моніторингу

Продовження таблиці 4.1

1	2
Розділ 6.4. Кримінальні правопорушення проти податкової системи	Злочини
	Ухилення від сплати податку, збору або єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування
	Ухилення від погашення податкового боргу
	Несплата податку, збору чи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що з необережності спричинило тяжку майнову шкоду
	Проступки
	Поводження з підробленими марками акцизного податку
Розділ 6.5. Кримінальні правопорушення щодо протиправного використання (економічних) фінансових інструментів проти держави та суспільства	Злочини
	Фінансування збройного конфлікту
	Фінансування тероризму
	Фінансування політичних партій
Розділ 6.6. Кримінальні правопорушення проти конкуренції та комерційної таємниці	Злочини
	Розголошення інсайдерської інформації, що спричинило майнову шкоду
	Використання інсайдерської інформації
	Антиконкурентні узгоджені дії
	Проступки
	Розголошення інсайдерської інформації Діяння щодо комерційної та банківської таємниці

За результатами аналізу положень Кримінальних кодексів країн Центральної та Східної Європи, що є членами Європейського Союзу та положень проекту нового Кримінального Кодексу України (контрольний текст проекту на 30.01.2023 р.) в частині правопорушень проти економічної системи розроблено наступні пропозиції:

1. Назву Книги шостої запропоновано привести у відповідність до родового об'єкта – економічної системи: «Кримінальні правопорушення проти економічної системи» та відповідно внести корективи у назви розділів «

2. Запропоновано вилучити зі складу Книги шостої розділ «Кримінальні правопорушення проти власності на речі» з перенесенням його до Книги четвертої «Кримінальні правопорушення проти людини», розділ «Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів» – розглянути виділення їх в розділ «Кримінальні правопорушення проти екологічної безпеки», по аналогії з Розділом 7.7. «Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки» з розміщенням у відповідній книзі.

3. Доповнити Книгу шосту розділами:

– «Кримінальні правопорушення проти бюджетної системи», з включенням до її змісту наступних складів кримінальних правопорушень – Порушення порядку формування та використання державного та / або місцевих бюджетів; Нецільове використання бюджетних коштів; Незаконна приватизація державного, комунального майна;

– «Кримінальні правопорушення щодо протиправного використання економічних (фінансових) інструментів проти держави та суспільства», з включенням до її змісту наступних складів кримінальних правопорушень – Фінансування збройного конфлікту; Фінансування тероризму, Фінансування політичних партій;

– «Кримінальні правопорушення проти конкуренції та комерційної таємниці» з включенням до її змісту наступних складів кримінальних правопорушень – Розголошення інсайдерської інформації, що спричинило майнову шкоду; Використання інсайдерської інформації; Антиконтурентні узгоджені дії; Розголошення інсайдерської інформації; Діяння щодо комерційної та банківської таємниці.

4. Доповнити розділ «Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання» наступними складами злочинів Корупція в приватному секторі та Порушення міжнародних та національних економічних санкцій.

5. Предбачити в Розділі Кримінальні правопорушення проти фінансової системи та фінансових ринків відповідальність за Майнінг (виробництво), обмін, купівлю та продаж криптовалюти.

Обґрунтування та авторська редакція запропонованих тут вищенаведених статей наведена в наступному параграфі.

4.2. Розширення складів кримінальних правопорушень проти економічної системи

Економічна система є динамічною та мінливою до сукупності факторів як суб'єктного так і об'єктивного характерів. Сучасна економічна система України, країн Європи, країн світу в цілому та глобальна економічна система характеризується особливими властивостями, що обумовленні сукупністю політичних, інформаційно-технологічних, природних та інших факторів. Все це визначає її роль як у формуванні безпекових детермінант розвитку суспільних відносин так і в можливості скоєння протиправної діяльності, що порушують її нормативний порядок функціонування. Зміни в економічній системі завжди визначають можливості та мотиви для здійснення протиправної діяльності в сфері економічних відносин, на що має бути реакція з боку держави, зокрема в частині запобігання та протидії видам злочинів, які пов'язані із неврегульованими положеннями трансформації економічної системи. Так, особливо гостро сьогодні для України у контексті забезпечення державної безпеки та відповідно рівня безпеки економічної системи, є наступні види протиправної діяльності: фінансування збройних конфліктів; порушення міжнародних та національних економічних санкцій; майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти; корупція в приватному секторі; кримінальні правопорушення проти державних фінансів. Криміналізація зазначених напрямів правопорушень проти економічної системи має передбачати встановлення відповідальності в Кримінальному кодексі, що визначає нові пріоритетні напрями реформування кримінального законодавства в Україні.

Окремі аспекти розвитку кримінального права к контексті зазначених нових напрямів правопорушень проти економічної системи були розглянуті в працях наступних вчених, зокрема: А. Дорош, С. Іванцова, Д. Казначеева, І. Коваленка, Н. Лугіна, Л. Омельчук, О. Радутного, Н. Цвіркун – операції з криптовалютою; О. Дудоров, О. Задорожний, С. Івашко, В. Киричко, Ю.О. Навроцький, О. Перепелиця, А. Чередарчук, – кримінальні правопорушення проти державних фінансів; Г. Авдеева, А. Білецький, О. Брисковська, С. Гуртовенко,

Ю. Забуга, Л. Коваленко, К. Кулик, А. Ландіна – протидія корупції в приватному секторі; К. Громовенко, М. Грушко, К. Мануїлова, Д. Новашок, Д. Риндич, В. Пилипенко, В. Щербаков – протиправне фінансування збройних конфліктів; порушення міжнародних та національних економічних санкцій

Розглянемо більш детально кожен із зазначених напрямів.

Фінансування збройних конфліктів. Актуалізується в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, а також вкрай актуальним є вже впродовж 8 років антитерористичної операції та операції об'єднаних сил на Сході України. Адже, окремі громадяни України та політичні діячі підтримували незаконні сепаратистські терористичні угруповання ЛНР та ДНР, фінансуючи їх діяльність. Відповідно фінансування збройних конфліктів є особливо тяжким злочином, а тому особи, що його скоїли мають нести кримінальну відповідальність. У діючому кримінальному кодексі не передбаченого зазначеного кримінального правопорушення, що значно знижує ефективність запобігання та протидії такій діяльності.

До подій 2014 р. цілісність та суверенітет України не піддавався сумніву як на внутрішньополітичному, так і зовнішньополітичному векторах. Відповідно, суспільної необхідності та державної потреби в криміналізації такого виду діяльності як фінансування збройного конфлікту не було. Проте, початок збройного конфлікту на Сході України та участь в ній російської федерації поставив ряд проблем перед законодавцями, судовою та виконавчою владою. Зокрема, питання яке виявилось актуальним з 2014 р. по 24 лютого 2022 р. це кваліфікація подій, що відбувалися на територіях Донецької та Луганської областях та АР Крим. Події цього періоду можна було кваліфікувати наступним чином:

– **Терористична діяльність**, адже 13 квітня 2014 р. було прийнято рішення Ради Національної безпеки та оборони України про введення в дію режиму антитерористичної операції. Тривалість даної операції, відповідно до нормативно-правових документів, відбувалася до 30 квітня 2018 р., тобто, понад 4 роки. Було введено в дію режим операції об'єднаних сил, проте значна кількість слідчих органів все ж таки кваліфікували злочини, які відбувалися на зазначених територіях як терористичну діяльність таких

терористичних організацій як «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка». Така ситуація підтверджується кримінальної статистикою, а кримінологічний аналіз дозволяє встановити наступні тенденції за період 2014-2020 рр. (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

**Зареєстровані кримінальні провадження,
що кваліфікуються як «терористична діяльність»**

Рік	Статті ККУ											
	258		258-1		258-2		258-3		258-4		258-5	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>	<i>К-ть</i>	<i>%</i>	<i>К-ть</i>	<i>%</i>	<i>К-ть</i>	<i>%</i>	<i>К-ть</i>	<i>%</i>	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
2014	1499	18	7	58	4	6	478	20	1	8	54	12
2015	1295	16	1	8	4	6	849	35	7	54	138	30
2016	1865	22	2	17	2	3	391	16	1	8	84	18
2017	1385	17	1	8	0	0	277	11	2	15	74	16
2018	950	11	0	0	50	77	175	7	0	0	51	11
2019	909	11	1	8	2	3	164	7	1	8	33	7
2020	437	5	0	0	3	5	115	5	1	8	24	5
Сума	8340	100	12	100	65	100	2449	100	13	100	458	100

В більшій мірі запровадження антитерористичної операції обумовлено політичними та безпековими причинами. Зокрема, безпекові причини обумовленні процесуальними положеннями, адже реалізація операцій на місцях не потребувала судових санкцій для відкриття кримінальних проваджень за скоєні злочини, що представлені в табл. 4.2. Політичними причинами була необхідність проведення Президентських виборів у 2014 р.

Юридичними аргументами на запровадження антитерористичної операції є правове обґрунтування діяльності «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» як терористичних організацій, що зібрано громадською організацією «Ukrainian Legal Advisory Group» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» на основі рішень суддів, а саме:

а) самопроголошені «Л/ДНР» мають на меті дестабілізацію політичної ситуації в Україні, повалення її конституційного ладу та вчинення злочинів проти громадської безпеки;

б) в якості завдання їхньої діяльності визначають зміну меж території та державного кордону України у спосіб, що суперечить порядку, встановленому Конституцією України;

в) наслідками діяльності самопроголошених «Л/ДНР» на території України є масова загибель людей, а також руйнування та

пошкодження великої кількості адміністративних та приватних будівель і споруд, викрадення майна фізичних та юридичних осіб в особливо великому розмірі;

г) визначення внутрішньої структури організації, яка складається з політичного та силового блоків;

д) систематичне вчинення терористичних актів;

е) проголошення в рішеннях державних органів України, що самопроголошені «Л/ДНР» є терористичними організаціями;

є) здійснюють контроль над певною частиною території України;

ж) забезпечення стабільності діяльності організації [598].

– **Тимчасова окупація**, є особливим підходом до класифікації подій, які відбуваються на Сході України з 2014 р. до повномасштабного вторгнення російської федерації. Так, вперше питання тимчасово окупованих територій на юридичній практиці України датується 07 липня 2014 р., що пов'язано із розпорядженням КМУ «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення» [310]. Власне на законодавчому рівні дане поняття було застосовано в Законі України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» [318]. Проте, ні закони, ні підзаконні акти не вирішили сукупності проблем, зокрема, в цивільному, господарському та кримінальному праві. В свою чергу після 24 лютого 2022 р. дане питання стало закритим, адже розпочалося повномасштабне вторгнення російської федерації і доказів щодо присутності особового складу збройних сил рф, стало вдосталь;

– **Збройний конфлікт**, який з 2014 р. до повномасштабного вторгнення міжнародні урядові та неурядові організації не могли кваліфікувати ні як міжнародний, ні як неміжнародний. Сьогодні дане питання кваліфікується як міжнародний конфлікт.

Важливою складовою припинення збройних конфліктів та усунення ризиків їх появи в майбутньому є припинення фінансових потоків, за рахунок яких сторони, як в міжнародних, так і не міжнародних збройних конфліктах формують свій потенціал. Для України фінансування збройного конфлікту як вид кримінального

правопорушення проти економічної системи є особливою загрозою національній безпеці. Як показав 2022 р. колабораційна діяльність та підтримка країни-терориста з боку вітчизняних бізнес-структур стали чи не основною проблемою та завданням для правоохоронної системи та системи безпеки України.

Відповідно, фінансування збройного конфлікту з боку фізичних та юридичних осіб для України в умовах воєнного стану та повоєнного забезпечення національної безпеки є вкрай важливим та має бути унормоване на рівні кримінального права шляхом встановлення відповідальності як основи протидії даному виду кримінального правопорушення проти економічної системи.

Для вирішення зазначеної проблеми пропонуємо криміналізувати зазначений вид протиправної діяльності та кваліфікувати якого як кримінальне правопорушення проти економічної системи держави.

Практика встановлення кримінальної відповідальності за фінансування збройного конфлікту існує в Латвії. Зокрема, в 2015 р. були внесені зміни до Кримінального Кодексу Латвії [483], згідно з якими введено в дію статтю 77.2. «Фінансування збройного конфлікту». Зміст зазначеної статті наступним: «Для особи, яка вчиняє пряме чи опосередковане збирання чи передачу фінансових ресурсів, придбаних будь-яким способом, або іншого майна стороні, яка бере участь у збройному конфлікті, що відбувається за межами території Латвійської Республіки та дії якої спрямовані проти територіальної цілісності або політичної незалежності держави або іншим чином суперечить міжнародному праву, обов'язковому для Латвійської Республіки, а також для вербування, навчання або відправлення особи для її незаконної участі у збройному конфлікті, що відбувається за межами території Латвії. Латвійська Республіка, передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до десяти років з іспитивним наглядом на строк до трьох років» [483].

Зважаючи на вітчизняну практику законотворчості та необхідності реформування кримінального законодавства пропонуємо піти наступним шляхом:

1. Прийняття нового Кримінального Кодексу України, що передбачає книгу «Кримінальні правопорушення проти економічної системи», структура якої наведена в попередньому параграфі;

2. Поділ зазначеної книги на розділи до складу яких входить розділ «Кримінальні правопорушення щодо протиправного використання економічних інструментів проти держави та суспільства»;

3. В зазначеному розділі передбачити статтю – «Фінансування збройного конфлікту».

Зміст зазначеної статті пропонуємо визначати наступним чином:

«Фінансування збройного конфлікту

Особа, яка здійснила:

1) збір, зберігання, перетворення, передачу та інші операції із фінансовими ресурсами для фінансування діяльності протиправних збройних формувань на території України;

2) збір, зберігання, перетворення, передачу та інші операції із фінансовими ресурсами для фінансування діяльності або підтримки військових формувань держави-агресора;

3) посередництво в зборі, зберіганні, перетворенні, передачі та інших операціях з фінансовими ресурсами для фінансування діяльності протиправних збройних формувань на території України та / або фінансування діяльності або підтримки військових формувань держави-агресора;

4) допомогу уникнути відповідальності особі, залученої до збору, зберігання, перетворення, передачі та інших операцій з фінансовими ресурсами для фінансування діяльності протиправних збройних формувань на території України та / або фінансування діяльності або підтримки військових формувань держави-агресора або здійснювала посередництво цим операціям,

– вчинила злочин 5 ступеня».

Відповідно до зазначеного, розділ варто доповнити наступними термінами:

– *фінансування збройного конфлікту* – це сукупність операцій зі збору, зберігання, перетворенні, передачі та інших операцій з фінансовими ресурсами для фінансування діяльності протиправних збройних формувань на території України та / або фінансування діяльності або підтримки військових формувань держави-агресора;

– *посередництво в фінансуванні збройного конфлікту* – це надання будь-якої, усвідомленої про наслідки, допомоги особі, що здійснює операції з фінансування збройного конфлікту.

Відповідно обтяжуючими обставинами щодо даного кримінального правопорушення є наступні:

- 1) здійснення операцій з фінансування діяльності протиправного військового формування в складі злочинної групи;
- 2) операції призвели до збройного конфлікту із значними жертвами;
- 3) збройний конфлікт кваліфікується як міжнародний.

Порушення міжнародних та національних економічних санкцій. Україна з 2014 р. знаходиться в стані війни, а її підтримка з боку міжнародних партнерів, зокрема США та Європейського Союзу, проявляється в економічних санкціях проти держави агресора. Зазначені санкції можуть бути як персональні, так і проти юридичних осіб, відповідно співпраця, а саме економічні відносини, з такими суб'єктами є протиправною та порушує як вітчизняне так і міжнародне законодавство. Проте, діючий кримінальний кодекс України не передбачає кримінальної відповідальності за співпрацю з юридичними та фізичними особами, проти яких запроваджено економічні санкції Україною та іншими країнами світу. За умови існування практики встановлення кримінальної відповідальності за порушення економічних санкцій Європейського Союзу в країнах членах (Угорщина, Латвія, Литва) та необхідності приведення у відповідність вітчизняного кримінального законодавства, вважаємо за необхідне при формуванні нового економічного кодексу криміналізувати протиправну діяльність, що пов'язана із співпрацею з юридичними та фізичними особами, проти яких введено економічні санкції як Україною так і Європейським Союзом. Це дозволить:

– узгодити кримінальне законодавство із вимогами Європейського Союзу;

– забезпечити ефективну протидію протиправній діяльності громадян та пов'язаних з ними юридичних осіб.

На даний час така діяльність хоч і вважається протиправною, проте не криміналізованою, хоча на цьому наголошують вітчизняні вчені та законодавці. Зокрема, у Верховній раді 25 січня 2023 р. зареєстрований законопроект № 8384. Зміст запропонованих змін є наступним:

«Стаття 111³. Порушення вимог законодавства про санкції:

1. Невиконання, перешкоджання виконанню або ухилення від виконання спеціальних економічних та/або інших обмежувальних заходів (санкцій),

– карається штрафом від десяти до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від п'яти до семи років, з конфіскацією майна або без такої.

2. Те саме діяння, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у значному розмірі,

– карається штрафом від п'ятнадцяти до вісімнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від шести до восьми років, з конфіскацією майна або без такої.

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене службовою особою або особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (аудиторами, нотаріусами, приватними виконавцями, оцінювачами, а також експертами, арбітражними керуючими, незалежними посередниками, членами трудового арбітражу, третейськими суддями під час виконання ними цих функцій), або у великому розмірі,

– карається штрафом від сімнадцяти до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від семи до дев'яти років з конфіскацією майна або без такої.

4. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або організованою групою,

– карається штрафом від двадцяти п'яти до тридцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від восьми до одинадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

5. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, або злочинною організацією, або в особливо великому розмірі, карається штрафом від тридцяти п'яти до шістдесяти тисяч

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від дев'яти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років або без такого, з конфіскацією майна або без такої» [300].

Варто зазначити, що така ініціатива законодавців України є логічним рішенням, адже подібне рішення розглядається Європейською Комісією, зокрема щодо криміналізації порушень економічних санкцій Європейського Союзу проти РФ через повномасштабне вторгнення та суверенну територію України. «Запровадження обмежувальних заходів ЄС внаслідок нападу Росії на Україну засвідчує складність виявлення активів, що належать олігархам, які приховують їх у різних юрисдикціях через ретельно влаштовані правові та фінансові схеми. Запропонована Директива встановлює однаковий рівень покарань у всіх державах-членах. Таким чином, це перекриє існуючі правові шпарини і, перш за все, посилить стримуючий ефект стосовно порушення санкцій ЄС. Головні складові законопроекту включають: Перелік кримінальних правопорушень, що порушують санкції ЄС, як-от: надання коштів або економічних ресурсів для або на користь визначеної особи, суб'єкта або органу; ухилення від заморожування таких коштів; надання можливості в'їзду визначених осіб на територію держави-члена або їх транзиту через територію держави-члена; здійснення операцій з третіми країнами, заборонених або обмежених обмежувальними заходами ЄС; торгівля товарами або послугами, імпорт, експорт, продаж, купівля, передача, транзит або транспортування яких заборонені або обмежені; надання фінансової діяльності, яка заборонена або обмежена; або надання інших послуг, які заборонені або обмежені, як-от юридичні консультації, трастові послуги та послуги податкового консалтингу» [139].

Погоджуємося із необхідністю криміналізувати порушення законодавства про санкції. Проте вважаємо, що криміналізувати варто як порушення санкцій, запроваджених Радою національної безпеки та оборони та введені в дію Указом Президента України, так і санкції, що запроваджені Європейським Союзом. Крім того, формування змісту статті вважаємо за необхідне здійснювати в контексті прийняття нового Кримінального кодексу та зважаючи на практику країн Європейського Союзу, а саме встановлення

відповідальності конкретної особи. Саме тому пропонуємо наступний зміст статті:

«Порушення міжнародних та національних економічних санкцій
Особа, яка здійснила:

1) діяльність щодо невиконання, перешкоджання виконанню або ухилення від виконання спеціальних економічних та / або інших обмежувальних заходів (санкцій), які запроваджуються уповноваженим координаційним органом з питань національної безпеки та введені в дію Указом Президента України;

2) діяльність, що передбачала взаємодію із суб'єктами щодо яких запроваджені спеціальні економічні та / або інші обмежувальні заходи (санкції), які запроваджуються уповноваженим координаційним органом з питань національної безпеки та введені в дію Указом Президента України;

3) посередництво в невиконанні, перешкоджанні виконанню або ухиленню від виконання спеціальних економічних та / або інших обмежувальних заходів (санкцій), які запроваджуються уповноваженим координаційним органом з питань національної безпеки та введені в дію Указом Президента України;

4) допомогу уникнути відповідальності особі, яка здійснювала діяльність щодо невиконання, перешкоджання виконанню або ухилення від виконання спеціальних економічних та / або інших обмежувальних заходів (санкцій), взаємодіяла з такими суб'єктами та / або здійснювала посередництво таким особам,

– вчинила злочин 5 ступеня».

Вважаємо, що обтяжуючими обставинами щодо даного виду кримінального правопорушення проти економічної системи є наступні:

1) діяння передбачене частиною третьою цієї статті, здійснене посадовою особою ;

2) діяння що передбачені частинами 1, 2 та 3 оцінюються як загрози національній безпеці;

3) діяння що передбачені частинами 1, 2 та 3 оцінюються як загрози національній безпеці.

Кримінальні правопорушення проти державних фінансів. В умовах розбудови демократичного суспільства та проведення комплексної реформи державного управління на засадах належного урядування, у тому числі і управління державними фінансами,

постанова питання про посилення кримінальної відповідальності за здійснення бюджетних правопорушень є надзвичайно актуальним завданням. Проведені заходи державного фінансового контролю з боку Рахункової палати та Державної аудиторської служби України (табл. 4.3) свідчать про значні обсяги втрат державних фінансових ресурсів через бюджетні правопорушення. Їх динаміка останніх років надає можливість стверджувати, що бюджетні правопорушення в умовах військової агресії виступають реальною загрозою національній безпеці України, підривають демократичні починання та вже сформовані підвалини в суспільстві, виснажують державні фінанси країни, знижують ефективність та результативність діяльності сектору загального державного управління, а тому є вкрай нагальною проблемою суспільства, що потребує оперативного та суворого реагування.

Таблиця 4.3

Відомості про виявлені правопорушення та недоліки Рахунковою палатою та Державною аудиторською службою України у наслідок проведення державного фінансового контролю, що призвели до втрати державних фінансових ресурсів, (млн.грн.)

Показник	2018	2019	2020	2021
заходи ДАСУ	2590	3012	155157	16004
заходи РПУ	17038	49758	26157	179918
обсяг видатків Державного бюджету	990930	1093021	1270677	1444342
% до обсягу видатків Державного бюджету	2	5	14	14

Джерело: на підставі [149-152; 355-358]

Практика криміналізації бюджетних правопорушень є в Угорщині. У розділі 39. «Кримінальні правопорушення проти державних фінансів» КК Угорщини передбачається кримінальна відповідальність за:

«1) шахрайство з соціальним забезпеченням, соціальними та іншими виплатами (стаття 395) передбачає позбавлення волі на строк до 2-х років;

2) бюджетна шахрайство (стаття 396) передбачає покарання за: бюджетне шахрайство позбавлення волі на строк до 2-х років, бюджетне шахрайство, що призвело до значних фінансових збитків позбавлення волі на строк до 2-х років; бюджетне шахрайство, що призвело до особливо тяжких фінансових збитків позбавлення волі на строк від 2-х до 8-ми років;

3) невиконання наглядових або контрольних обов'язків, що призвело до бюджетного шахрайства (стаття 397) карається позбавленням волі до 3-х років;

4) змова з метою порушення акцизного законодавства (Стаття 398) передбачає покарання, зокрема за: підробка підакцизних товарів до 2-х років; підробка акцизних товарів в комерційних масштабах до 3-х років» [203].

Зважаючи на вітчизняну практику кримінального права та розроблено нову структуру кримінального кодексу в частинні кримінальних правопорушень проти економічної системи, пропонуємо передбачити розділ «Кримінальні правопорушення проти державних фінансів». Відповідно зміст даного розділу вбачаємо наступним:

«Підрозділ 1. ЗЛОЧИНИ

Стаття 6.2.1. Ознаки, що підвищують тяжкість злочину на два ступеня

Ознаками, що підвищують на два ступеня тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом, є вчинення злочину:

1. в особливо великих розмірах
2. в особливий період чи під час надзвичайного стану
3. в складі або за завданням організованої групи чи злочинної організації
4. з використанням влади, службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище

Стаття 6.2.2. Ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь

Ознаками, що підвищують на один ступінь тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом, є вчинення злочину:

1. у великому розмірі

Стаття 6.2.3. Порушення порядку формування та використання державного та / або місцевих бюджетів.

Особа, яка:

- 1) здійснила зарахування надходжень бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (з урахуванням особливостей, визначених частиною дев'ятою статті 13 Бюджетного Кодексу), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету

2) здійснила зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено Бюджетним кодексом чи законом про Державний бюджет України, бюджету, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів та термінів

3) здійснила державні (місцеві) запозичення, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог Бюджетного кодексу

4) прийняла рішення, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій

5) здійснила надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету,

6) здійснила видатки, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до Бюджетного кодексу мають проводитися з іншого бюджету

7) здійснила порушення вимог Бюджетного кодексу щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету -

вчинила злочин 1 ступеня

Стаття 6.2.4. Нецільове використання бюджетних коштів.

Особа, яка здійснила нецільове використання бюджетних коштів, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, -

вчинила злочин 1 ступеня

Стаття 6.2.5. Незаконна приватизація державного, комунального майна.

Особа, яка здійснила приватизацію державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизацію майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою -

вчинила злочин 1 ступеня»

4.3. Трансформація діяльності суб'єктів протидії та запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи

В умовах суспільних трансформацій вагоме значення надається питанням реформування системи інституцій на які покладено правоохоронну функцію. Відповідно, при реформуванні кримінального законодавства, євроінтеграційних процесах та суспільних змінах є потреба в трансформації системи правоохоронних органів та органів державної влади, що виконують правоохоронну функцію. Сьогодні актуалізується питання як трансформації діяльності даних суб'єктів так і розвитку системи комунікації між ними, міжнародними поліцейськими організаціями та створення спільних слідчих груп щодо розслідування кримінальних правопорушень проти економічної системи, що становлять загрозу національній безпеці.

«На відміну від інших систем державних органів, система правоохоронних органів не має традиційної організаційної побудови, як, наприклад, система органів виконавчої влади, а являє собою цілісну сукупність, системоутворюючим чинником якої є функціональний критерій – безпосередньо правоохоронна діяльність, що визначено їх спільним функціональним призначенням, хоча це й не виключає наявності відповідних органів (чи повноважень у певних державних структур) координаційної спрямованості щодо діяльності правоохоронних органів. Так, в Україні відсутній такий державний орган, як, наприклад, міністерство правоохоронних органів України, але при цьому в нашій державі діють Рада національної безпеки і оборони України та Координаційний комітет при Президентові по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, які, перш за все, здійснюють координаційну роль в діяльності правоохоронних органів України з метою поліпшення реалізації правоохоронними органами завдань по забезпеченню та захисту прав громадян. Саме об'єднаність перш за все своїм функціональним призначенням та координаційний зв'язок між правоохоронними органами виступає особливістю організаційної побудови системи правоохоронних органів» [370].

В науковій літературі з проблем кримінального, кримінально-виконавчого та кримінально-процесуального права не існує єдиного підходу щодо виокремлення системи правоохоронних органів та формування ознак їх діяльності, які визначають приналежність тих чи інших органів державної влади до правоохоронних органів та органів, що реалізують правоохоронну функцію.

Кучук А.М. [228] пропонує виділяти наступні ознаки правоохоронних органів: 1) діяльність зазначених органів має бути по суті правоохоронною та відповідати принципам охорони; 2) ці органи мають здійснювати функції та виконувати завдання, покладені суспільством та державою на суб'єктів правоохоронної діяльності; 3) питома вага правоохоронної діяльності у загальному обсязі діяльності таких органів має бути досить вагомою; 4) зазначені органи мають бути наділені державно-владними повноваженнями та, відповідно, правом застосування державного примусу. Зазначені ознаки мають загальний характер та не вказують на специфіку правоохоронної діяльності, а більшій мірі характеризують органи державної влади, яким характерно виконання правоохоронної функції держави.

Бородін Д.І. [49] розширює спектр ознак, зокрема щодо забезпечення реалізації правоохоронної функції та кадрового складу. В цілому запропонований перелік ознак є наступним: «1) визначальним у його діяльності є виконання принаймні однієї, чи, як правило, кількох головних правоохоронних функцій; 2) виконання ним вказаних функцій потребує специфічного організаційного, правового, кадрового, матеріально-технічного, військового та тилового (зокрема, забезпечення озброєнням, боєприпасами, спеціальними засобами, криміналістичною і спеціальною технікою, речовим та іншими видами майна), фінансового, інформаційного, наукового та іншого забезпечення; 3) до працівників цього органу законодавством пред'являються спеціальні вимоги щодо ділових і моральних якостей, стану здоров'я, рівня освіти, відсутності судимості тощо; 4) з метою ефективного виконання своїх обов'язків працівники цього органу: наділяються згідно законодавства різноманітними специфічними правами; мають згідно законодавства пільги, які компенсують додаткові навантаження і необхідність ризикувати життям та

здоров'ям як своїм, так і членів сім'ї, а також підлягають підвищеному правовому захисту; мають встановлені законодавством зовнішні ознаки належності до правоохоронних органів (форму, знаки розрізнення, посвідчення, зброю, що може носитися відкрито)» [49].

Лапкін А.В. [230] визначає такий перелік ознак правоохоронних органів: 1) це державний орган, спеціально утворений для охорони права; 2) організується і діє на основі спеціального закону або інших нормативних актів; 3) здійснює свої повноваження з додержанням встановлених законом процедур (процесуальної форми); 4) наділений державно-владними повноваженнями; 5) наділений повноваженнями із застосування державного примусу. Зазначені ознаки потребують додаткового обґрунтування в частині їх змісту.

Загуменна Ю. [142] обґрунтовує діяльність правоохоронних органів наступними ознаками: 1) зазначені органи законодавчо уповноважуються на здійснення правоохоронної діяльності, яку мають здійснювати із дотриманням встановлених законом правил та процедур; 2) у своїй діяльності правоохоронні органи мають право застосовувати заходи державного примусу до осіб, які вчинили правопорушення; 3) рішення, на законних підставах ухвалені такими органами, є обов'язковими для виконання посадовими особами та громадянами; 4) призначенням таких органів є охорона і захист прав.

Юзікова Н.С. [417] зазначає, що ознаками правоохоронних органів є наступні: 1) владний характер захисту суспільних відносин компетентними органами; 2) визначеність діяльності у регламентованих законом процедурних межах і формах; 3) можливість застосування заходів державного примусу; 4) здійснення правоохоронної діяльності спеціально уповноваженими державою органами, які комплектуються кваліфікованими фахівцями, переважно юристами. Характеризуючи правоохоронні органи, ключовою ознакою автор вважає здійснення правоохоронної діяльності, проте, в той же час, ознак та специфіки правоохоронної діяльності не визначає.

Ковальська В.В. [173] пропонує наступні ознаки: 1) уповноважуються законом для здійснення правоохоронної функції, у зв'язку з чим наділені відповідною правоохоронною

компетенцією; 2) здійснюють свою діяльність із дотриманням встановлених законом правил і процедур; 3) мають право застосовувати заходи державного примусу відносно осіб, які вчинили правопорушення; 4) законні та обґрунтовані рішення, прийняті державними правоохоронними органами, обов'язкові для виконання посадовими особами та громадянами, а їх невиконання призводить до відповідальності.

Хамула П.І. [399] визначає такі ознаки як: 1) правоохоронний орган є органом державної влади (державно-владний характер діяльності правоохоронного органу); 2) наявність повноваження на застосування засобів державного примусу; 3) виконання спеціальних повноважень із реалізації правоохоронної функції держави як мета і основний напрям діяльності, що здійснюється на професійній основі; 4) необхідність спеціального матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності (зброя, спецзасоби, криміналістична техніка тощо); 5) спеціальні вимоги та обмеження щодо кадрового складу, особливий порядок добору і проходження служби, відповідальність, додаткові гарантії діяльності).

Боняк В.О. [141] визначає наступні ознаки правоохоронних органів: 1) становить собою структурно організований колектив державних службовців; 2) створюється державою в особі Українського парламенту, Президента України та Уряду України; 3) державно-владні повноваження, якими наділений цей колектив державних службовців, що діє згідно правових форм та правових методів; 4) забезпечується матеріальними і фінансовими ресурсами, необхідними для реалізації правоохоронної функції держави. В більшій мірі, зазначені ознаки характерні більшості органів державної виконавчої влади, що вказує на їх дискусійність та неможливість застосування власне до суб'єктів, що реалізують правоохоронну функцію.

Євдокимов В.В. [136] визначаючи напрями державної політики в сфері правоохоронної діяльності пропонує виділяти наступні ознаки правоохоронних органів: 1) діє на основі спеціального закону та / або інших нормативних актів; 2) здійснює повноваження на основі процесуальної форми; 3) володіє державно-владними повноваженнями та правом на застосування примусу; 4) потребує спеціального забезпечення;

наділені правом доступу до державної таємниці та повноваженнями щодо здійснення спеціальних операцій. Специфікою такого підходу є те, що автор вказує на такі властивості як доступ до державної таємниці. Проте не визначає, який саме спеціальний закон регулює їх діяльність.

Хробуст О.О. [402] виділяє специфічні ознаки правоохоронних органів, зокрема: 1) правоохоронні органи, які забезпечують реалізацію. правоохоронної функції держави створюють органи державної влади у формі бюро, служби, інспекції, агентства або інших форм, що дозволені законодавством; 2) реалізує державно-управлінські функції в сфері забезпечення громадського порядку, безпеки соціальних систем та запобігання та протидії злочинності у формі процесуальних дій; 3) специфіка діяльність правоохоронних органів передбачає необхідність спеціального забезпечення; 4) за необхідності можуть використовувати заходи державного примусу. Особливість авторського бачення полягає в тому, що визначені організаційні форми створення та функціонування правоохоронних органів.

Гаруст Ю.В. та Мельник В.І. [66] пропонують виділяти наступні ознаки: 1) правоохоронний орган є органом державної влади (державновладний характер діяльності правоохоронного органу); 2) наявність повноваження на застосування засобів державного примусу; 3) виконання спеціальних повноважень із реалізації правоохоронної функції держави як мета і основний напрямок діяльності, що здійснюється на професійній основі; 4) необхідність спеціального матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності (зброя, спецзасоби, криміналістична техніка тощо); 5) спеціальні вимоги та обмеження щодо кадрового складу, особливий порядок добору і проходження служби, відповідальність, додаткові гарантії діяльності). Так, дослідники виділяють специфічну ознаку, а саме: вимоги до кадрового складу, що є досить важливим при реалізації правоохоронної функції.

Музичук О.М. [262] дає розширений перелік ознак правоохоронних органів: 1) виконують одну або декілька з наступних функцій, як: запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, їх припинення та розкриття, розшук осіб, які їх вчинили; охорона особливо важливих державних об'єктів та окремих посадових осіб, передбачених законодавством;

оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; охорона громадського порядку і громадської безпеки; виконання кримінальних покарань; контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; протипожежний та цивільний захист населення; нагляд за виконанням законів; 2) функція (функції) є однією з основних (головних, пріоритетних) та виконується ними повсякденно; 3) органи, які виконують правоохоронні функції, для забезпечення виконання покладених на них завдань наділені правом застосування примусових заходів та засобів (фізичної сили, спеціальних засобів активної оборони та нападу, вогнепальної зброї); 4) як правило, для виконання покладених обов'язків правоохоронні органи наділяються відповідними атрибутами, що дають підстави називати їх силовими структурами або мілітаризованими органами; 5) як правило, з метою забезпечення належного рівня службової дисципліни працівникам правоохоронних органів присвоюються спеціальні звання, видається формений одяг, зброя та інші засоби самозахисту; питання їх дисциплінарної відповідальності регламентуються спеціальними статутами про дисципліну. Специфічними ознаками є особливості службової діяльності правоохоронців.

Досить широкий та обґрунтований підхід до виділення ознак правоохоронних органів міститься в монографічному дослідженні [196]: «1) органи державної виконавчої влади, що реалізують одну або декілька правоохоронних функцій; 2) володіє державно-владними повноваженнями в сфері реалізації завдань правоохоронної системи; 3) діяльність направлена на забезпечення державної безпеки, охорони громадського порядку, запобіганню та протидії злочинності; 4) наділений правом спеціальних повноважень, що залежить від призначення правоохоронного органу; 5) підпорядковується органам центральної виконавчої влади; 6) може мати право на використання заходів примусу; 7) відповідає принципу аполітичності в управлінні та основній діяльності; 8) діяльність правоохоронних органів має відповідати законодавству; 9) висуваються особливі умови до кадрового складу; 10) має доступ до державної таємниці відповідного рівня; 11) в окремих випадках може використовувати заходи щодо

обмеження конфіденційності громадян, за умови необхідності забезпечення національних інтересів; 12) діяльність правоохоронних органів не повинна порушувати публічних, суспільних та приватних інтересів» [196]. В цілому погоджуючись із зазначеними ознаками вважаємо за необхідне їх доповнення наступними: 1) діяльність правоохоронних органів направлена на реалізацію кримінально-правової політики держави; 2) у своїй діяльності мають забезпечити застосування норм Кримінального Кодексу України, Кримінально-Виконавчого кодексу України та Кримінально-процесуального Кодексу України.

В кожній країні, зважаючи на специфіку системи безпеки, правова та правоохоронна діяльність визначається специфічним переліком правоохоронних органів. Відповідно функції запобігання та протидії кримінальним правопорушенням покладаються на різні правоохоронні органи, а в окремих випадках можуть створюватись спеціальні органи. Серед досліджуваних країн Центральної та Східної Європи спостерігається різноманітні підходи до формування системи суб'єктів правоохоронної системи.

Система правоохоронних органів Німеччини складається з:

– 16-ти державних поліцейських агенцій. Зазначені агенції функціонують на відповідних землях. Відповідно до Конституційного права Німеччини державні поліцейські агенції мають певний суверенітет та знаходяться в юрисдикції діяльності федеральних органів влади. Щодо кримінальних правопорушень проти економічної системи, агенції протидіють лише в межах своїх повноважень, що обмежує їх роль та значення;

– Центральна митна слідча група, яка має пряме підпорядкування Федеральному міністерству фінансів Німеччини. Зазначений правоохоронний орган виконує наступні функції щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи: 1) порушення зовнішньо-економічної діяльності; 2) порушення податкового законодавства щодо мита та акцизів; 3) порушення правил єдиного аграрного ринку; 4) легалізація (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом.

– Федеральне управління кримінальної поліції є особливим правоохоронним органом, адже є центральними підрозділом Європолу та знаходиться в прямому підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ. Основними напрямками правоохоронної

діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи є наступні: транснаціональне організоване фальшивомонетництво; протидія кримінальними організованими злочинними групами, що займаються легалізацією (відмиванням) доходів отриманих злочинним шляхом; фінансування тероризму;

– Федеральне відомство з охорони конституції, діяльність якого направлена на збір, обробку та аналіз інформації та інших розвідувальних даних щодо загроз державній безпеці. Питання запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи не визначені в нормативних документах;

– Федеральна поліція – «це поліцейська сила, яка підпорядковується Федеральному міністерству внутрішніх справ. Його основні завдання включають: захист кордонів Німеччини; поліція на залізниці; авіаційна безпека; захист федеральних конституційних органів і міністерств; правоохоронні органи у відкритому морі, включаючи захист навколишнього середовища та судноплавство; участь у виконанні поліцейських і не військових завдань у міжнародних місіях під наглядом ООН, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій» [493].

У контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Німеччині вагоме значення має діяльність Федерального управління кримінальної поліції, Центральна митна слідча група. В частині розвитку міжнародно-правової протидії досліджуваним правопорушенням в Україні є потреба в налагодженні співпраці із зазначеними органами як в частині оперативної роботи, так і в частині спільних просвітницьких, інформаційних та інших проєктів.

Правоохоронна система Австрії представлена наступними ключовими інституціями:

– Служба кримінальної розвідки є частиною Генерального директорату громадської безпеки Федерального міністерства внутрішніх справ, метою діяльності якої є протидія глобальній організованій злочинності. Фактично виступає міжнародною платформою в сфері протидії транснаціональним економічним злочинам;

- Управління Служби державної охорони та розвідки. «Обов'язки DSN полягають у захисті конституційних установ Австрії та їх здатності діяти. Додаткова увага приділяється захисту громадян

від тероризму та інших ідеологічно чи релігійно мотивованих злочинів, а також боротьбі з екстремізмом і терористичними явищами, розповсюдженням і шпигунством» [463];

– Федеральне антикорупційне бюро. Питання антикорупційної політики Австрії є вкрай важливими в контексті забезпечення економічної безпеки держави. Ключовими напрямками діяльності бюро є: запобігання (включає, серед іншого, аналіз явищ корупції та розробку відповідних превентивних заходів); освіта (через передачу інформації, а також освітні кампанії та кампанії з підвищення обізнаності); правоохоронні органи (тобто поліція безпеки та розслідування кримінальної поліції); співпраця (з національними та міжнародними інституціями, що працюють у сфері запобігання та протидії корупції, а також обмін передовим досвідом)» [455];

– Митна служба Федерального міністерства фінансів, на яку покладено протидію таким видам кримінальних правопорушень як: контрабанда, податкові махінації, фальшивомонетництво.

Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Болгарії покладається на наступні правоохоронні органи:

– Головне управління прикордонної поліції має функції щодо контрабанди як одного з видів правопорушень проти економічної системи;

– Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю у сферах: митного режиму; грошово-кредитної системи; податкової системи; страхування; фальсифікація готівкових грошей та інших платіжних засобів; легалізація (відмивання) доходів; шахрайство;

– Національне митне Агентство -здійснює діяльність в сфері протидії: митним правопорушенням; валютним правопорушенням; контрабанді;

– Державне Агентство національної безпеки спеціалізований правоохоронний орган, що підпорядковується Раді міністрів. Важливою функцією Агентства є протидія ризикам та загрозам економічній та фінансовій безпеці Болгарії, а також фінансуванню тероризму;

– Головне управління національної поліції здійснює свою діяльність щодо запобігання, протидії та розкриття злочинів, зокрема в економічній сфері.

Хорватська система правоохоронних органів щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, представлена наступними інституціями:

– Управління по боротьбі з відмиванням грошей здійснює свою діяльність за наступними напрямками: аналіз підозрілих транзакцій; комунікація з правоохоронними органами Хорватії щодо протидії; організація інформаційного обміну з іноземними правоохоронними органами; моніторинг за діяльністю фінансових установ;

– Митне управління діє в складі Міністерства фінансів Хорватії, що функціонує з метою «запобігання та розкриття кримінальних правопорушень і правопорушень, пов'язаних з порушенням митних, акцизних, податкових та інших правил, а також з метою забезпечення захисту та безпеки суспільства» [592];

– Національна поліція Хорватії виконує окремі напрями запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в частині наступних завдань: кримінологічний аналіз та оцінка безпекової ситуації; оцінка та моніторинг ризиків;

– Податкова адміністрація виконує наступні завдання щодо реалізації правоохоронної функції в досліджуваній сфері: «нормативна діяльність, ведення податкових реєстрів та видача документів, пов'язаних з фактами, які зберігаються в офіційних реєстрах, визначення та присвоєння персональних ідентифікаційних номерів, обмін даними з іншими державними органами та міжнародний обмін даними, оцінка та збір податків та обов'язкових внесків, податковий аудит та нагляд, примусове стягнення, обслуговування платників податків, провадження у справах про правопорушення, контроль за виконанням та розробка законодавства щодо азартних та розважальних ігор» [561].

Правоохоронну функцію в Чеській Республіці виконують наступні інституції:

– Чеська митна адміністрація виконує сукупність функцій, які визначають її місце в протидії правопорушенням проти економічної системи, зокрема: шахрайство з оподаткуванням; контрабанда наркотиків; порушення правил зовнішньої торгівлі зброєю;

– Національна поліція Чехії виконує сукупність завдань, зокрема: «захист безпеки людей і майна, підтримання громадського порядку, боротьбу з тероризмом, розслідування злочинних діянь, захист державних кордонів, захист конституційних принципів Чеської Республіки, забезпечення безпеки іноземних громадян» [581]. Зазначені напрямки діяльності є складовими системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

До правоохоронних органів Естонії відносяться:

– Служба внутрішньої безпеки Естонії – здійснює свою діяльність в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в рамках наступних завдань: інформаційна та аналітична діяльність щодо оцінки ризиків та загроз конституційному ладу та суверенітету; протидія розвідувальної діяльності проти держави; протидія тероризму; протидія корупції в державному управлінні;

– Податково-митний департамент. «Протидія організованої злочинності, пов'язаній з незаконною економічною діяльністю, є одним із основних завдань слідчого управління ЕТЦБ, де застосовуються заходи кримінального провадження» [589].

Угорська правоохоронна система представлена наступними інституціями:

– Центр боротьби з тероризмом. Має сукупність процесуальних функцій щодо боротьби з тероризмом, а також виконує сукупність завдань що стосуються протидії фінансуванню тероризму;

– Національна поліція Угорщини – здійснює свою діяльність за наступними напрямками: «здійснення повноважень загального органу карного розшуку; попередження та розкриття злочинів; здійснення повноважень органу у справах про дрібні правопорушення; органи дорожнього руху та завдання з контролю за дорожнім рухом; завдання правоохоронних органів щодо забезпечення громадського порядку; забезпечення захисту осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, та осіб, які здійснюють провадження; захист осіб, важливих для інтересів Угорщини; охорона визначених об'єктів; охорона державного кордону» [531];

– Національне податкове та митне управління – виконує правоохоронну функцію в межах розслідування злочинів в сфері економіки та фінансів, що чинить безпосередню шкоду держаному бюджету та фінансам.

Латвійська правоохоронна система представлена наступними інституціями:

– Державна поліція, що виконує сукупність завдань щодо розслідування різних видів злочинів, зокрема проти економічної системи;

– Департамент податкової та митної міліції Служби державних доходів, який має сукупність повноважень щодо протидії наступним кримінальним правопорушенням проти економічної системи: ухилення від сплати податків; податкове шахрайство; відмивання грошей; митні правопорушення (а) недекларування або неправдиве декларування готівки; б) Контрабанда (прихована контрабанда (товарів, цінностей) через національні кордони та зовнішні кордони ЄС; товари, цінності, що перевозяться таким чином); в) несанкціоновані дії з товарами та іншим цінним майном, що підлягає митному оформленню; д) незаконне зберігання, переміщення та утилізація нафтопродуктів; е) незаконне зберігання, переміщення та утилізація алкогольних напоїв і тютюнових виробів; ф) ухилення від подання декларації; г) несанкціоноване виготовлення, ремонт, придбання, зберігання, носіння, перевезення, пересилання та реалізація вогнепальної зброї, її складових частин, боєприпасів до неї, пневматичної зброї великої потужності, вибухових речовин і вибухових пристроїв, а також порушення правил утилізації; ч) несанкціоноване виготовлення, придбання, зберігання, перевезення та пересилання наркотичних і психотропних речовин (переміщення через державний кордон товарів і речовин, обіг яких заборонено або спеціально регульовано); і) підробка документа, печатки і штампа та використання та знищення піддробленого документа, печатки і штампа) [614];

– Бюро із запобігання та боротьби з корупцією в частині злочинності проводить наступну діяльність: «Протидія корупції шляхом проведення слідчих та оперативних дій щодо виявлення кримінальних правопорушень корупційного характеру, передбачених Кримінальним кодексом, в органах державної влади» [482];

– Служба державної безпеки Латвії в контексті специфіки об'єкту даного дослідження здійснює сукупність заходів щодо забезпечення захисту економічних інтересів держави.

Правоохоронними органами Литви, на які покладаються завдання запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи:

– Служба розслідування фінансових злочинів – правоохоронний орган, що здійснює оперативні заходи, розкриття, попередження та проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти фінансової системи. Зокрема, до компетенції даного органу входить протидія доходам отриманих злочинним шляхом, а також здійснення контрольних заходів щодо законності використання фінансової підтримки Європейського Союзу;

– Служба спеціальних розслідувань виконує наступні завдання: «1) здійснювати розвідувальну діяльність щодо розкриття злочинів корупційного характеру; 2) проводити опитування та попереднє розслідування; 3) збирати, зберігати, аналізувати та узагальнювати інформацію про корупцію та пов'язані з нею соціально-економічні явища; 4) спільно з іншими державними органами та організаціями громадянського суспільства впроваджувати заходи з боротьби зі злочинністю та запобігання злочинності та антикорупційні освітні програми» [609];

– Департамент державної безпеки – «є державною установою, підзвітною Сейму (парламенту) і президенту, яка відповідає за захист суверенітету Литовської Республіки та її конституційного ладу. Завданням Департаменту є виявлення діяльності, яка становить загрозу безпеці держави, її територіальній недоторканності та цілісності, інтересам держави, її економічному та оборонному потенціалу. Він бореться з такою діяльністю та розслідує її причини засобами, передбаченими законом» [615];

– Митне управління – виконує сукупність завдань щодо протидії злочинам в проти економічної системи, зокрема: «досудове розслідування злочинів у сфері митної справи; оперативна діяльність (спостереження, прослуховування, агентурні операції тощо); розвідка та аналіз; співробітництво на національному та міжнародному рівнях; допомога в митних кримінальних справах відповідно до Неаполітанської конвенції; адміністрування системи управління митними ризиками» [484].

Структура системи правоохоронних органів Польщі є наступною:

– Центральне антикорупційне бюро є спеціалізованим правоохоронним органом Польщі, особливістю діяльності якого, на відміну від ідентичного в Україні є протидія як державній так і приватній корупції;

– Митна служба – виконує наступні завдання: «контроль за дотриманням митного законодавства та інших нормативно-правових актів; визначення та стягнення митних і акцизних зборів та інших відповідних податків; співробітництво щодо реалізації спільної сільськогосподарської політики; виявлення, попередження та розкриття митних злочинів і правопорушень та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили ці злочини; збір плати за пальне; мита, пов'язані зі статистикою торгівлі товарами між державами-членами Європейського Союзу (INTRASTAT); контроль законності виконання робіт іноземцями; контроль законності азартних ігор» [603];

– Агентство внутрішньої безпеки – виконує свою місію шляхом розслідування, запобігання та боротьби з серйозними загрозами внутрішній безпеці, такими як шпигунство, міжнародний тероризм, організована злочинність і розповсюдження зброї масового знищення [624];

– Національна поліція – виконує сукупність завдань щодо протидії окремим кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Румунська правоохоронна система представлена наступними правоохоронними органами:

– Національне митне управління – виконує наступні завдання: «захист фінансових інтересів ЄС та його держав-членів; захист ЄС від недобросовісної та незаконної торгівлі, одночасно підтримуючи законну підприємницьку діяльність; забезпечення безпеки та безпеки Союзу та його мешканців, а також захист навколишнього середовища, у відповідних випадках у тісній співпраці з іншими органами влади; підтримання належного балансу між митним контролем і сприянням законній торгівлі» [454].

– Генеральна інспекція поліції Румунії одним із завдань має запобігання та протидія організованій та транснаціональній злочинності проти економічної системи;

– Служба розвідки Румунії – виконує сукупність завдань із запобігання та протидії ризикам національній безпеці в тому числі економічних ризиків.

Правоохоронними органами Словацької Республіки, які проводять діяльність в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи є:

– Митна адміністрація – здійснює свою діяльність в забезпеченні економічних інтересів держави, через протидію незаконним експортно-імпортним операціям, контрабанді, митним і податковим шахрайством;

– Поліція Словацької Республіки – виконує сукупність завдань щодо протидії організованій та тяжкій злочинності, в тому числі економічній, зокрема: підробка грошей, шахрайство.

Правоохоронна система Словенії представлена наступними інституціями:

– фінансове управління Республіки Словенія – виконує сукупність завдань щодо забезпечення фінансових інтересів держави, сприяння легальній економічній діяльності, протидії незаконній торгівлі, а також забезпечення дотримання конкурентного законодавства;

– Управління запобігання відмиванню грошей – «є частиною Міністерства фінансів і почало працювати в 1995 році. Воно отримує, збирає, аналізує та передає дані, інформацію та документацію щодо відмивання грошей та фінансування тероризму. Відповідно до словенського законодавства, про всі операції, які є підозрілими у відмиванні грошей та/або фінансуванні тероризму, слід повідомляти Управлінню» [474].

Аналіз діяльності правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи вказує на відсутність єдиного підходу до структури правоохоронної системи в Країнах Європейського Союзу. Висуваються лише вимоги до протидії кримінальним правопорушенням в різних сферах. Зазначимо, що не в усіх досліджуваних країнах існують правоохоронні органи спеціального призначення, функціями яких є запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної

системи. Зокрема, такі органи існують в: Словенії, Литві, Латвії, Хорватії. В окремих країнах функціонують спеціальні антикорупційні правоохоронні органи: Польща, Латвія, Австрія.

Правоохоронні органи України мають різне призначення, напрями діяльності та організаційно-правові форми. За призначенням правоохоронні органи поділяються на загальні, силові та спеціальні. За напрямками діяльності виділяють органи громадського порядку, державної безпеки та запобігання і протидії кримінальним правопорушенням. За організаційною формою правоохоронні органи поділяються на: агентства, бюро, служби, управління.

Функції запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи характерні наступним правоохоронним органам України:

1. Служба безпеки України. Відповідно до Закону України про СБУ «На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України» [321]. Відповідно, в рамках забезпечення державної безпеки на СБУ покладається завдання запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, за умови, що вони становлять загрозу національній безпеці. Проте за результатами проведеного аналітичного дослідження Громадською Організацією «Осяжний обрій» справ, які розслідувалися СБУ за період з 2013 по 2020 р. більшість із них не стосувалися державної безпеки. На рис. 4.1 представлено результати даного дослідження.

Рис. 4.1. Кримінальні правопорушення, які розслідувалися СБУ та не стосувалися державної безпеки
Джерело: нас основі [39]

Переважання справ, які не стосувалися державної безпеки та розслідувалися СБУ спостерігається в: 2013 р. – 1332 справи, що становить понад 84 %; 2018 р. – 5136 справ, що становить понад 76 %; 2019 р. – 1445 справ, що становить понад 54 %. В цілому ж за досліджувані роки кількість справ, які не визначені як загрози державній безпеці становлять 14558, що становить понад 54 %.

Сфери за якими проводилася діяльність СБУ в досліджуваній період представлено в таблиці 4.4.

Таблиця 4.4
Питома вага Кримінальних правопорушень проти економічної системи в структурі злочинів, що розслідувалися СБУ

Сфера		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Проти економічної системи	Кількість	517	316	366	431	394	412	477	355
	ПВ	32,93	8,66	15,11	11,81	10,88	6,15	17,84	15,20
Разом		1570	3650	2423	3648	3622	6697	2674	2336

Кількість Кримінальних правопорушень проти економічної системи, що розслідувалися СБУ за досліджуваній період становили 3268 справ, що становить понад 12 %. Найбільша кількість справ, що пов'язані із кримінальними правопорушеннями проти економічної системи були у 2013 р. та становили понад

517 справ, що складає понад 32 %. В подальших роках питома вага досліджуваних кримінальних порушень не перевищувала 20 %, а в 2014 та 2018 рр. становили менше 10 %.

2. Бюро економічної безпеки є новоствореним спеціалізованим правоохоронним органом, який функціонує з 2021 року. Відповідно до законодавства даний правоохоронний орган виконує наступні завдання:

«– виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних;

– оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення;

– надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки;

– забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

– збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

– планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності;

– виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги;

– складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки» [291].

Бюро економічної безпеки є спеціалізованим правоохоронним органом, що виконує функції із запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Згідно із звітністю БЕБ [147] за 2022 р. було: зареєстровано 650 заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень; скеровано до суду 29 кримінальних проваджень, 24 з яких були з обвинувальним актом; детективами БЕБ розслідувалось 961 кримінальне провадження; залишок кримінальних проваджень на кінець 2022 р. становить 510, з них з повідомленням особи про підозру – 15; забезпечено відшкодування збитків на суму 33,3 млн. грн..

«Згідно з відомостями Єдиного реєстру досудових розслідувань, за період з 01.01.2022 по 31.12.2022 органами БЕБ України зареєстровано 442 кримінальних провадження, у т.ч. підслідних детективам БЕБ відповідно до ч. 3 ст. 216 КПК України, а саме: ст. 191 КК – 89, ст. 199 КК – 37, ст. 200 КК – 5, ст. 203-2 КК – 12, ст. 204 КК – 24, ст. 205-1 КК – 34, ст. 206 КК – 2, ст. 206-2 КК – 2, ст. 212 КК – 165, ст. 212-1 КК – 2, ст. 218-1 КК – 2, ст. 219 КК – 5, ст. 229 КК – 1, ст. 232-2 КК – 1, ст. 233 КК – 1, ст. 358 КК – 14, ст. 364 КК – 3, ст. 366 КК – 13» [147].

Важливе значення діяльності Бюро також направлено на запобігання та протидію російській агресії, зокрема: «На даний час детективи БЕБ розслідують 27 кримінальних проваджень, пов'язаних з активами російської федерації та республіки білорусь, за якими встановлено та арештовано таких активів на загальну суму 41 млрд. грн. Зазначені арештовані товарно-матеріальні цінності передані АРМА, яким вже реалізовано такого майна на 951 млн грн. З метою пришвидшення перерахування цих коштів для потреб ЗСУ, за погодженням з Кабінетом Міністрів України на 600 млн. грн. придбано військові облигації» [147].

3. Державне бюро розслідувань. Офіційною датою створення Державного бюро розслідувань вважається 12 листопада 2016 р., що є днем набрання чинності Закону України про Державне бюро розслідувань [302]. Проте, «повноцінне функціонування зазначеного правоохоронного органу розпочалося не одразу. Лише 10 травня 2016 р. був оголошений конкурс на заміщення вакантних посада Директора та заступників Директора бюро. Конкурс продовжувався 1,5 роки, тільки 16 листопада 2017 р. компетентна комісія назвала переможців на ці посади» [124].

Відповідно до Звіту про діяльність ДБР [148], основними напрямками щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи у 2021 р. були наступні:

– протидія незаконному переміщенню товарів через державний кордон України з використанням корумпованих зв'язків у правоохоронних, митних та контролюючих органах. Встановлено збитків на понад 175,6 млн.грн., найбільше збитків зафіксовано в Львівській, Волинській, Закарпатській, Черкаській, Одеській, Харківській та Запорізькій областях. Загалом кількість розслідуваних справ становила 636, з них 106 обвинувачуваних актів щодо 124 осіб;

– викриття злочинів, що знижують обороноздатність країни впроваджувалися за статтями КК України, що стосуються кримінальних правопорушень проти економічної системи. Зокрема, ідентифіковано, що завдано збитків державі на суму понад 500 млн. грн. через: обладнання на поставки неякісної техніки, що становить 450 млн. грн.; крадіжка коштів під час будівництва казарм на суму 45 млн. грн.; зловживання під час забезпечення продуктами харчування на суму близько 1 млн. грн.; розкрадання військового майна на суму близько 15 млн. грн.;

– протидія кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері в результаті чого встановлено збитки державі на суму 233 млн. грн.. Зокрема, кількість розслідуваних справ становила 541, з них 42 обвинувачуваних акта щодо 78 осіб.

4. Національне антикорупційне бюро є спеціальним правоохоронним органом, що створений в контексті євроінтеграційних процесів, до сфери компетенції якого входить запобігання та протидія корупції. «Створення та запуск Національного антикорупційного бюро України було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом. 14 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України». В січні 2015 року вперше в історії сучасної України було оголошено відкритий конкурс на заміщення вакантної посади керівника державного органу. 186 кандидатів на посаду директора Національного антикорупційного бюро України подали свої документи. Переможцем став Артем Ситник» [263]. Ряд корупційних правопорушень вчинені проти економічної системи держави, або ж корупційні правопорушення розслідувалися спільно із кримінальними правопорушеннями проти економічної системи. Зокрема, резонансними у 2021 р. були кримінальні справи пов'язані із азартними іграми і корупцією в Комісії з регулювання азартних ігор.

В цілому інституційне забезпечення системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи представлено Службою безпеки України, Бюро економічної безпеки, Державним бюро розслідувань та Національним антикорупційним бюро України. Зважаючи на назрілі проблеми та необхідність протидії досліджуваним злочинам є необхідність трансформації їх діяльності за наступними напрямками:

1. Впровадження Єдиного Національного інформаційно-комунікаційного порталу правоохоронних органів для забезпечення: цілодобового обміну інформацією між правоохоронними органами щодо справ, які знаходяться в спільній юрисдикції; інформаційної підтримки слідчих дій, спеціальних операцій та розвідувальної діяльності; формування реєстру кримінальних справ в розрізі глав Кримінального Кодексу України. Єдиний національний комунікаційний портал правоохоронних органів має бути адаптований до інформаційних порталів міжнародних поліцейських організацій, а обмін інформацією між ними має координуватися Національними Центральним Бюро INTERPOL. Зазначений портал має відповідати всім стандартам забезпечення інформаційного захисту;

2. Впровадження системи кадрового розвитку правоохоронної системи України через запровадження кадрових резервів управлінських, оперативних, аналітичних та інших кадрів. Адміністрування кадрового резерву покласти на Міністерство внутрішніх справ України із координацією Прем'єр-міністра України в частині суб'єктів, що не мають відомчого підпорядкування до Міністерства внутрішніх справ України. Робота з формування та використання кадрового резерву має передбачати оцінку претендентів, їх підготовку та перепідготовку через навчання. В нормативних документах щодо кадрової політики правоохоронних органів передбачати при оголошенні конкурсів на заміщення вакантних посад враховувати участь учасників в кадровому резерві;

3. Розвиток кадрового потенціалу правоохоронних органів через впровадження концепції «Освіти впродовж життя». Зокрема, є необхідність здобуття правоохоронцями нових навичок, які стосуються їх роботи в інформаційному суспільстві, а саме: інформаційна гігієна під час роботи та особистого життя; трансформація економічних процесів в умовах діджиталізації; антикорупційна підготовка; правова підготовка щодо євроінтеграційних процесів; робота в умовах надзвичайного та воєнного станів; психологічна підготовка за методиками екстремальної психології;

3. Розширення діяльності правоохоронних органів в частині співпраці з іншими правоохоронними органами щодо створення спільних слідчих груп за особливо важливими справами, які стосуються розслідування кримінальних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці. В частині кримінальних правопорушень проти економічної системи є необхідність створення спільних слідчих груп СБУ, БЕБ, ДБР та НАБУ щодо: фінансування колабораційної діяльності; розшуку активів осіб, проти яких висунуто обвинувачення в колабораційній діяльності чи державній зраді; розшуку активів осіб, проти яких висунуто обвинувачення в злочинах у зв'язку із російською агресією;

4. Розширення діяльності БЕБ в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які стосуються корупції в корпоративному секторі, а також запобігання та протидії протиправному майнінгу (виробництву), купівлі, продажу та обміну криптовалют;

5. Розширення просвітницької діяльності правоохоронних органів як інструменту запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи, зокрема: впровадження заходів для формування нульової толерантності до корупції та осіб обвинувачених в даних правопорушеннях;

6. Формування єдиного підходу до кіберзахисту та забезпечення інформаційної безпеки правоохоронних органів, слідчих дій, правоохоронців та членів їх сімей.

Таким чином, на основі проведеного дослідження встановлено особливості формування правоохоронної системи країн Центральної та Східної Європи через оцінку та аналіз їх діяльності та ідентифікацію завдань щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Встановлено, що в країнах Європейського Союзу відсутні єдині підходи до формування правоохоронної системи та діяльності правоохоронних органів, а визначені лише вимоги щодо формування системи запобігання та протидії злочинності та формування кримінального законодавства. Визначено роль та значення Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки, Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України в протидії злочинності проти економічної системи. Для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів України

щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи запропоновано: впровадження Єдиного Національного інформаційно-комунікаційного порталу правоохоронних органів; впровадження системи кадрового розвитку правоохоронної системи України через запровадження кадрових резервів; розвиток кадрового потенціалу правоохоронних органів через впровадження концепції «Освіти впродовж життя»; розширення діяльності правоохоронних органів в частині співпраці із іншими правоохоронними органами щодо створення спільних слідчих груп; розширення діяльності БЕБ в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які стосуються корупції в корпоративному секторі; розширення просвітницької діяльності; формування єдиного підходу до кіберзахисту та забезпечення інформаційної безпеки.

Висновки до розділу 4

1. Дослідження еволюції кримінального законодавства, порівняльний аналіз чинного Кримінального кодексу та актуального варіанту проекту нового Кримінального кодексу, а також аналізу діючої судової практики дозволив сформулювати пропозиції щодо оптимальної структури Книги шостої «Кримінальні правопорушення проти економічної системи»: Розділ 6.1. Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання; Розділ 6.2. Кримінальні правопорушення проти бюджетної системи; Розділ 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансової системи та фінансових ринків; Розділ 6.4. Кримінальні правопорушення проти податкової системи; Розділ 6.5. Кримінальні правопорушення щодо протиправного використання (економічних) фінансових інструментів проти держави та суспільства; Розділ 6.6. Кримінальні правопорушення проти конкуренції та комерційної таємниці. Запропонована структура Книги шостої та її змістовне наповнення дозволить уникнути надмірної криміналізації і, водночас, створить необхідну і достатню, дієву систему відповідальності за дані правопорушення для створення ефективного правового поля для запобігання та протидії злочинам проти економічної безпеки держави.

2. Економічна система є динамічною та мінливою до сукупності факторів як суб'єктного, так і об'єктного характерів. Сучасна економічна система України, країн Європи, країн світу в цілому та глобальна економічна система характеризується особливими властивостями, що обумовленні сукупністю політичних, інформаційно-технологічних, природних та інших факторів. Все це визначає її роль, як в формуванні безпекових детермінант розвитку суспільних відносин, так і в можливості скоєння протиправної діяльності, що порушують її нормативний порядок функціонування. Зміни в економічній системі завжди визначають можливості та мотиви для здійснення протиправної діяльності в сфері економічних відносин, на що має бути реакція з боку держави, зокрема в частині запобігання та протидії видам злочинів, які пов'язані із не врегульованими положеннями трансформації економічної системи. Так, особливо гостро сьогодні для України в контексті забезпечення державної безпеки та відповідно рівня безпеки економічної системи є наступні види протиправної діяльності: фінансування збройних конфліктів; порушення міжнародних та національних економічних санкцій; майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти; корупція в приватному секторі.

3. При реформуванні кримінального законодавства, євроінтеграційних процесах та суспільних змінах є потреба в трансформації системи правоохоронних органів та органів державної влади, що виконують правоохоронну функцію. Аналіз діяльності правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи вказує на відсутність єдиного підходу до структури правоохоронної системи в країнах Європейського Союзу. Висуваються лише вимоги до протидії кримінальним правопорушенням в різних сферах. Не в усіх досліджуваних країнах існують правоохоронні органи спеціального призначення, функціями яких є запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Зокрема, такі органи існують в: Словенії, Литві, Латвії, Хорватії. В окремих країнах функціонують спеціальні антикорупційні правоохоронні органи: Польща, Латвія, Австрія.

4. Правоохоронні органи України мають різне призначення, напрями діяльності та організаційно-правові форми. За призначенням правоохоронні органи поділяються на загальні, силові та спеціальні. За напрямками діяльності виділяють органи

громадського порядку, державної безпеки та запобігання і протидії кримінальним правопорушенням. За організаційною формою правоохоронні органи поділяються на: агентства, бюро, служби, управління. В цілому інституційне забезпечення системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи представлено Службою безпеки України, Бюро економічної безпеки, Державним бюро розслідувань та Національним антикорупційним бюро України.

5. Зважаючи на назрілі проблеми та необхідність протидії досліджуваним злочинам, є необхідність трансформації правоохоронних органів та їх діяльності за наступними напрямками: 1) впровадження Єдиного Національного інформаційно-комунікаційного порталу правоохоронних органів для забезпечення цілодобового обміну інформацією між правоохоронними органами щодо справ, які заходяться в спільній юрисдикції; інформаційної підтримки слідчих дій, спеціальних операцій та розвідувальної діяльності; формування реєстру кримінальних справ в розрізі глав Кримінального Кодексу України; 2) впровадження системи кадрового розвитку правоохоронної системи України через запровадження кадрових резервів управлінських, оперативних, аналітичних та інших кадрів; 3) розвиток кадрового потенціалу правоохоронних органів через впровадження концепції «Освіти впродовж життя»; 4) розширення діяльності правоохоронних органів в частині співпраці з іншими правоохоронними органами щодо створення спільних слідчих груп за особливо важливими справами, які стосуються розслідування кримінальних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці; 5) розширення діяльності БЕБ в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які стосуються корупції в корпоративному секторі, а також запобігання та протидії протиправному майнінгу (виробництву), купівлі, продажу та обміну криптовалюти; 6) розширення просвітницької діяльності правоохоронних органів, як інструменту запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи зокрема: впровадження заходів для формування нульової толерантності до корупції та осіб обвинувачених в даних правопорушеннях; 7) формування єдиного підходу до кіберзахисту та забезпечення інформаційної безпеки правоохоронних органів, слідчих дій, правоохоронців та членів їх сімей.

РОЗДІЛ 5

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

5.1. Правові форми, напрями та інструменти міжнародної співпраці в сфері запобігання та протидії злочинності проти економічної системи

Важливого значення в формуванні та реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в умовах глобалізаційних процесів, інтернаціоналізації та цифрового суспільства, набуває міжнародна співпраця в сфері правоохоронної діяльності. «Пришвидшення процесу глобалізації дозволило злочинності та корупції збільшити діапазон своєї діяльності: вони все більше виходять за межі державного контролю і вступають у протистояння із міжнародним правопорядком. Безпрецедентне зростання масштабів і загрози злочинності спричиняє підвищенню значення співпраці держав у протидії їй і, відповідно, наукових досліджень у цій сфері» [351].

«В умовах глобалізації збільшується рівень небезпеки економічної злочинності як фактору, що порушує національні інтереси та є загрозою державному суверенітету, економічній стабільності, а в окремих випадках навіть територіальній цілісності. Відповідно, високий рівень суспільної небезпеки економічних злочинів вимагає від системи державного управління та вітчизняних правоохоронних органів налагодження системи зв'язку на міжнародному рівні, а при формуванні державної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності визначати вагому роль міжнародних правоохоронних організацій» [81]. Сьогодні жодна функція держави, в тому числі і правова та правоохоронна, не можуть бути реалізовані в режимі державної ізоляції та потребують налагодження міжнародного співробітництва в досліджуваній сфері. Це обумовлено сукупністю причин, серед яких:

– по-перше, глобалізація не дивлячись на позитивну сторону, має ряд недоліків, які використовуються недобросовісним чином, що призводить, до ситуації, за якої злочини проти економічної системи виходять за межі певної країни, а в окремих випадках такі правопорушення можуть виступати не проти економічної системи держави, а проти економічної системи регіону або сукупності держав. Грицишен Д.О. вказує, що «сучасні тенденції глобалізації свідчать, що вона проникла в усі сфери соціально-економічного життя суспільства, що визначає її ключову роль серед детермінантів розвитку окремої держави. Це обумовлено в першу чергу тим, що національні економічні системи є взаємозалежними й відповідно їх окремі структури та елементи теж взаємозалежні одне від одного. В таких умовах, задоволення економічних інтересів як законним, так і не законним шляхом, відбувається не лише на рівні економічної системи окремої держави, але на рівні регіональної або світової економічної системи» [87];

– по-друге, кінцева мета окремих видів злочинів проти економічної системи, може не мати економічного інтересу, зокрема це злочини щодо фінансування міжнародного тероризму, фінансування сепаратизму та колабораціонізму, політичних партій, які виступають проти національних інтересів певної держави. Наслідками таких злочинів є порушення безпекової структури як певної країни, так і регіону, а можливо навіть світу. «В умовах глобалізації збільшується рівень небезпеки економічної злочинності, як фактору, що порушує національні інтереси та є загрозою державному суверенітету, економічній стабільності, а в окремих випадках навіть територіальній цілісності. Відповідно, високий рівень суспільної небезпеки економічних злочинів вимагає від системи державного управління та вітчизняних правоохоронних органів налагодження системи зв'язку на міжнародному рівні, а при формуванні державної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності визначати вагому роль міжнародних правоохоронних організацій» [80].

– по-третє, цифровізація усіх сфер суспільного життя, змінює процес скоєння злочинів проти економічної системи та інструменти, що дозволяють їх здійснювати. Це уможлиблює відсутність територіальної та часової залежності об'єкту та суб'єкту скоєння злочинів. Тобто, правопорушник та об'єкт

злочину можуть знаходитися на територіях різних держав навіть континентів, а цифрові технології дають можливість відтермінування моменту скоєння злочину. «Обставиною, що відчутно впливає на зростання економічної злочинності можна вважати стрімкий розвиток комп'ютерних, зокрема інтернет-технологій та їх активне використання в бізнесі чи іншій економічній діяльності. Нині це надзвичайно важлива складова розвитку сучасної економіки. Все ширше застосування інтернет-технологій для організацій торгівлі цінними паперами, розширення сфери електронних розрахунків, “електронної готівки”, інтернет-комерції, комп'ютеризація багатьох функцій у сфері бізнесу та іншої економічної діяльності породжують і нову специфічну сферу кримінальної зацікавленості. Суб'єктами злочинів, що активно використовують високі технології, поряд із особами, котрі виконують професійні функції в організаціях, стають практично будь-які особи. Мета, яку вони ставлять перед собою, методи, які вони використовують та їхні потенційні можливості практично не відрізняються від тих, котрими володіють злочинці-професіонали. Так, надзвичайно стрімкий розвиток економічної системи призводить до не менш різкої зміни кола суб'єктів, здатних експлуатувати у кримінальних цілях легальні економічні інститути» [266];

– по-четверте, розвинена транспортна інфраструктура, дозволяє пришвидшити пересування учасників кримінального правопорушення, а відкритті кордони між державами певних регіонів, знімають будь-які обмеження.

Вітчизняна вчена І.М. Леган вказує, що «Кінець ХХ-початок ХХІ століть визначається не тільки розвитком процесів глобалізації та інформаційних технологій, але й ознаменував період значного поширення особливого виду кримінальної діяльності – транснаціональної. Сфера впливу кримінальної транснаціональної діяльності постійно розширюється, долаючи національні кордони держав, стає все більш універсальною, здійснюючи дестабілізуючий вплив на економіку різних країн, завдаючи тим самим значний збиток їх інтересам та національній безпеці ... Внаслідок глобальної інтеграції транснаціональна злочинність та заходи щодо її запобігання та протидії перестають бути сферою національних інтересів лише однієї держави. Запобігання та

протидія транснаціональній злочинності вимагає об'єднання зусиль міжнародної спільноти. Реалізація транснаціональних злочинів на територіях різних країн вимагає співпраці та взаємодопомоги цих держав і їх відповідних правоохоронних та судових державних органів для припинення, розкриття, розслідування злочинів, що передбачає колосальну роботу по проведенню слідчих, процесуальних, та розшукових дій за кордоном (отримання доказової та іншої інформації, виявлення злочинних зв'язків, розшук зниклих правопорушників і їх видача відповідним країнам, встановлення місць зберігання незаконно здобутих цінностей та майна тощо)» [232].

Зазначені причини вказують на неможливість функціонування правоохоронної системи держави в ізольованому режимі. Тому, найбільш ефективний механізм системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи держави є міжнародне співробітництво. Міжнародне співробітництво сьогодні дає можливість пришвидшити правоохоронні процеси та забезпечити ефективне використання ресурсів при розслідуванні, розкритті злочинів та затримки правопорушників.

«В сучасних умовах неодноразово підтверджувалася необхідність колективних зусиль світової спільноти по розробці адекватних засобів і методів протидії сучасним загрозам кримінального характеру. Зазначена мета в основному досягається зближенням національних законодавств, прийняттям єдиних критеріїв класифікації злочинів, однакової правозастосовної практики, а також виробленням загальних принципів і єдиної стратегії у співпраці по лінії експертно-криміналістичної та оперативно-розшукової діяльності. Особливістю такої співпраці є процес поступового перенесення взаємодії та інтеграції держав на регіональний рівень, який сам собою не скасовує глобалізацію, оскільки запорукою успіху протидії злочинності є включення держав світу в глобальну правоохоронну систему. Міжнародні організації та режими покликані не змагатися, а доповнювати один одного. Формування балансу інтересів «глобалізація – регіоналізація» за рішеннями перерахованих вище завдань веде до інноваційних подань концептуальних засад співробітництва держав у сфері експертно-криміналістичної та оперативно-

розшукової діяльності, сприяє підвищенню його ефективності та появі нових криміналістичних засобів і методів розкриття й розслідування злочинів» [86]. Взаємодія держав у сфері розслідування, розкриття злочинів та пошуку злочинців сприяє ефективній протидії та запобіганню кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Леган І.М. вказує, що «вихід злочинності за кордони однієї країни актуалізує й питання об'єднання зусиль держав шляхом міжнародного співробітництва в напрямку протидії та запобігання транснаціональній злочинності. У вітчизняній науці міжнародного права під міжнародною співпрацею у напрямі протидії злочинності (міжнародної протидії злочинності) розуміють співпрацю держав у напрямі протидії та запобіганню злочинним діянням, суспільна небезпека яких вимагає об'єднання зусиль декількох різних держав. Значна кількість дослідників вважає, що міжнародне співробітництво регулюється нормами міжнародного кримінального права, джерелами яких не можуть бути норми внутрішньодержавного національного права» [232]. На нашу думку, таке тлумачення міжнародного співробітництва не відповідає дійсності та власне структурі права та правовідносин. Зокрема, не існує міжнародного кримінального права, є лише сукупність вимог, які можуть висувати до системи правоохоронних органів чи кримінального законодавства в тій чи інших країні. Як приклад можна назвати вимоги Європейського Союзу до країн-членів даного міжнародного об'єднання. Крім того, міжнародне співробітництво може відбуватися як в межах певного регіону, що може бути інституційно затвердженим (Європейський Союз) або не затвердженим (країни Північної Америки); так і окремими групами країн, які не відносяться до одного регіону чи міжнародного об'єднання. Варто також зазначити, що участь в міжнародних поліцейських організаціях не передбачає єдиної системи кримінального права для країн-членів, а висуває лише вимоги щодо діяльності правоохоронних органів тієї чи іншої країни у випадку діяльності в межах міжнародних поліцейських організацій.

«Надання міжнародної правової допомоги (міжнародне співробітництво) у галузі боротьби зі злочинністю становить собою врегульовану нормами міжнародного і національного права узгоджену діяльність різних держав, спрямовану на захист

інтересів особи, суспільства, держав, що уклали між собою такий договір. Визначено, що таке співробітництво може бути ефективним лише за умови уніфікації кримінального і кримінально-процесуального права шляхом його систематизації на основі єдиних для країн-учасниць критеріїв. На підставі цього автор робить висновок, що в сучасних умовах для забезпечення ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю потрібна уніфікація кримінально-процесуальної процедури притягнення винних до кримінальної відповідальності і розробка єдиних правових гарантій забезпечення прав громадян, які залучаються у сферу кримінально-процесуального провадження» [234, с. 10].

Зазначимо, що питання міжнародного співробітництва в сфері правоохоронної діяльності загалом та запобігання й протидії економічній злочинності має давню історію, яка сягає кінця XIX століття. Вважається, що вперше питання формування та реалізації універсальних інструментів співробітництва в сфері правоохоронної діяльності було озвучено у 1889 р. на засідання міжнародного союзу кримінального права. Дане питання було ініційоване відомими на той час європейськими кримінологами та криміналістами Г. Ван Гаммелема (Нідерланди), Ф. Ліста (Німеччина), А. Прінсома (Бельгія), які актуалізували дане питання через зростання транскордонної злочинності, запобігати та подолати яку неможливо лише в межах правоохоронної системи однієї держави. Проте дані ідеї через сукупність соціально-економічних та політичних причин не знайшли своєї практичної реалізації. Зокрема, основною причиною була напруга в міжнародних відносинах між державами, що вимагали визнання свого лідерства та загострення відносин між найбільшими державами колонізаторами. Крім того, кінець XIX та початок XX століть ознаменувалося змінами політичних режимів та суспільними невдоволення з боку різних верств населення.

До даного питання повернулися лише в 1905 р. знову на з'їзді Міжнародного союзу кримінального права. Так, була прийнята резолюція, яка передбачала об'єднання зусиль для міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії злочинності. На той час дане співробітництво мало передбачати створення спеціальних підрозділів в межах національних поліцейських установ, завданнями яких мали бути обмін інформації щодо

запобігання та протидії злочинності та розширення спектру міжнародного співробітництва. Проте, результати резолюції залишилися знову ж таки лише на папері. І лише в 1914 р. відбувся «Перший міжнародний конгрес кримінальної поліції» в Монако. Результати даного конгресу визначили наступні положення міжнародного співробітництва:

«– уніфікація процедури екстрадиції злочинців. Визначені загальні проблеми кримінальної поліції в країнах світу та напрями їх взаємодії;

– міжнародна превентивна антропометрія та створення відділу з обліку міжнародної кримінальної інформації. Обґрунтовані окремі аспекти роботи міжнародної поліції та розвитку національних законодавчих систем в даному напрямку. Було висунуто ініціативу щодо створення міжнародних комісій для розробки стандартів посвідчень особи та організації бюро з обліку міжнародних злочинів;

– розробка заходів щодо прискорення і спрощення арешту злочинців. Визначені напрями щодо співробітництва в контексті розшуку та спрощення арешту злочинців» [80].

Друга половина ХХ століття є періодом становлення та динамічного розвитку міжнародного співробітництва в сфері правоохоронної діяльності, що дозволило підвищити ефективність процесів запобігання та протидії різним видам злочинності. Аналізуючи форми, інструменти та методи міжнародного співробітництва в досліджуваній сфері вітчизняний вчений Д.О. Грицишен виділяє наступні її складові:

– за напрямами взаємодії: презентаційна, навчально-освітня, технічна та інші види допомоги, безпосередня взаємодія;

– за формами прояву: 1) через договірні відносини (угода про співпрацю - дво- або багатосторонні угоди між урядами країн, окремими органами центральної виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, Міністерство Внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України), правоохоронними органами (Національна поліція, Служба безпеки України), контролюючими органами (Рахункова Палата України, Служба державного аудиту України, Служба фінансового моніторингу України)); 2) через налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків (обмін інформацією: а) формальний обмін інформацією –

здійснюється через формальні документальні канали в частині отримання та/або надсилання офіційних документів щодо економічної злочинності чи суб'єктів їх скоєння; б) неформальний обмін інформацією – здійснюється через недокументальні засоби зв'язку (телефонна розмова, електронні листи чи інші засоби із використання мережі Інтернет)); 3) через здійснення спільних правоохоронних заходів;

– за суб'єктами: 1) шляхом створення міжнародних правоохоронних організацій (глобальні та регіональні); 2) за діяльністю окремих осіб; 3) міжвідомча взаємодія;

– за правовими властивостями: юридична природа членства (урядові, неурядові); характер компетенцій (загальні, спеціальні); форма правових основ створення (на основі міжнародного договору, на основі інших рішень) [80].

Більш ширшу класифікацію міжнародного співробітництва в правоохоронній сфері здійснює І.М. Леган [232], наголошуючи на наступному:

– залежності від суб'єктів: співробітництво між державами; співробітництво між державами та міжнародними організаціями; співробітництво між міжнародними організаціями;

– за кількістю суб'єктів: двостороннє співробітництво; багатостороннє співробітництво;

– за територією здійснення: універсальне; регіональне; локальне; партикулярне;

– за об'єктом: співробітництво держав щодо запобігання та протидії нелегальній міграції, контрабанді та торгівлі людьми; співробітництво держав щодо запобігання та протидії торгівлі людськими органами; співробітництво держав щодо запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин; співробітництво держав щодо запобігання та протидії транснаціональній економічній злочинності; співробітництво держав щодо запобігання та протидії кіберзлочинності та кібертероризму; співробітництво держав щодо запобігання та протидії незаконному обігу зброї; співробітництво держав щодо запобігання та протидії незаконному обігу хімічних та ядерних матеріалів; співробітництво держав щодо запобігання та протидії викраденню та контрабанді автотранспортних засобів; співробітництво держав щодо запобігання та протидії викраденню

та контрабанді культурних цінностей; співробітництво держав щодо запобігання та протидії контрабанді об'єктів флори і фауни; співробітництво держав щодо запобігання та протидії міжнародному тероризму;

– за ступенем відкритості: відкрите (з вільним доступом будь-якої країни); закрите (беруть участь лише визначені держави);

– за можливістю подальшого розвитку: перспективне; безперспективне;

– за часовими характеристиками короткострокове; середньострокове; довгострокове; безстрокове.

На нашу думку, усі підходи до класифікації міжнародного співробітництва мають право на існування, адже вони характеризують їх властивості та сукупність ознак. На нашу думку, з позиції кримінологічних досліджень та системи запобігання і протидії кримінальним правопорушенням, найбільш важливими класифікаційними ознаками міжнародного співробітництва є: за напрямками співробітництва та за правовими формами організації міжнародного співробітництва в правоохоронній сфері.

Леган І.М. [232] пропонує виділяти наступні напрями міжнародного співробітництва:

– обмін інформацією, в тому числі оперативною, криміналістичною, правовою;

– виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів;

– надання правової допомоги у кримінальних справах;

– екстрадиція осіб для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для виконання вироку;

– укладення та реалізація міжнародних договорів у протидії злочинам, що загрожують міжнародній безпеці;

– розробка міжнародних норм обов'язкового або рекомендаційного характеру у сфері охорони правопорядку та кримінального правосуддя;

– визнання та виконання рішень компетентних органів іноземних держав у кримінальних та адміністративних справах;

– проведення спільних наукових досліджень, пов'язаних з проблемами протидії та запобігання злочинності, обмін досвідом щодо їх вирішення;

– надання матеріальної, технічної та експертної допомоги (підготовка та підвищення кваліфікації кадрів, надання експертних послуг тощо).

Джужа О.М., Василевич В.В., Кулакова Н.В. та інші [108] пропонують виділяти наступні форми міжнародного співробітництва:

– прийняття та реалізацію договорів про боротьбу зі злочинами, що становлять міжнародну небезпеку;

– надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи екстрадицію;

– розробку міжнародних норм і стандартів, що забезпечують захист прав людини у сфері охорони правопорядку;

– регламентування питань національної і міжнародної юрисдикції;

– взаємодію у попередженні, виявленні, припиненні і розкритті злочинів міжнародного характеру.

Напрями міжнародного співробітництва не є сталими та мають постійно розвиватися і вдосконалюватися в залежності від розвитку економічної системи, трансформації правового механізму та політичної доцільності. Крім того, співробітництво буде залежати від видів злочинів та їх наслідків для кожної окремої держави, міжнародного об'єднання чи регіону. Відповідно, зазначене вимагає з'ясування специфіки сучасних форм міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії злочинам проти економічної системи та ідентифікації пріоритетних напрямів в яких задіяна та приймає активну участь правоохоронна система України. Складовими міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії злочинності загалом та кримінальним правопорушенням проти економічної системи зокрема, є:

1. Ратифікація резолюцій, договорів та інших нормативно-правових документів міжнародних політичних та безпекових організацій в сфері правоохоронної діяльності. «Сьогодні держави і їх компетентні органи об'єднують свої зусилля у напрямку протидії транснаціональним злочинам. Боротьба з ними здійснюється, як правило, за допомогою комплексу заходів, що вживаються як щодо окремих злочинів, так і злочинності в цілому. Поряд з державними структурами у напрямку запобігання та протидії транснаціональній злочинності важливе місце займають

міжнародні та міжурядові організації (ООН, СНД, тощо). Вони вирішують різноманітні завдання: від розробки проєктів міжнародних договорів до здійснення конкретних заходів профілактики злочинності» [232].

Застосовуючи інформаційну систему «Законодавство» на офіційному інформаційному порталі Верховної Ради України [63], було отримано наступні результати за ключовим словом «злочинність»: 50 документів Міжнародних організацій, що були ратифіковані вітчизняним законодавчим органом. При чому розробником 41 документу була Співдружність незалежних держав (СНД), діючими з яких станом на 10.03.2023 р. були 6, зокрема: 1) Рішення про Міждержавну програму спільних заходів боротьби з організованою злочинністю та іншими видами небезпечних злочинів на території держав [336]; 2) Рішення про проєкт Рішення Ради глав держав Співдружності Незалежних Держав про Міждержавну програму спільних заходів боротьби з організованою злочинністю й іншими видами небезпечних злочинів на території держав [338]; 3) Рішення про бюджет Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав [334]; 4) Рішення про питання організаційно-фінансового забезпечення діяльності Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав [337]; 5) Рішення про Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав [335]; 6) Рішення про спільні заходи боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав [339].

Хоча Україна офіційно на даний момент не є і не була членом СНД ряд договорів щодо запобігання та протидії злочинності є чинними. «Юридично Україна не була членом СНД, але мала статус засновниці й учасниці. А з 2011 року брала участь у зоні вільної торгівлі в рамках співдружності, де ключову роль відіграє росія. У травні 2018 року тодішній президент України Петро Порошенко підписав указ про остаточне припинення участі у статутних органах СНД. У відповідь виконком СНД заявив, що не

отримував від України жодних офіційних документів про вихід, тому вона нібито залишається в складі організації. А Київ продовжує денонсувати договори у рамках СНД, з одного із них – про узгоджену монопольну політику – вивів цього разу чинний президент України Володимир Зеленський. Загалом таких документів є понад двісті, денонсація триває. Тож Україна досі так чи інакше в СНД чи ні? Радіо Свобода розпитало міністра закордонних справ України у 2014-2019 роках Павла Клімкіна. Саме ці роки, після початку російської агресії, стали вирішальними для відносин України і СНД» [393]. Дану юридичну колізію необхідно вирішити шляхом денонсування зазначених договорів та визначити пріоритетні напрями співпраці з кожною окремою країною, яка підтримала Україну під час збройної агресії російської федерації.

Україною також ратифіковано міжнародні документи: 1) ООН: Декларація Організації Об'єднаних Націй про злочинність і суспільну безпеку [103]; 2) Спільний проєкт Комісії Європейського товариства і Ради Європи Корупція і організована злочинність у країнах, які знаходяться у періоді перебудови (Октопус) [190].

Важливою складовою формування та реалізації механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи України є ратифікація сукупності документів та приведення у відповідність вітчизняного законодавства до положень Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Аналізуючи вітчизняне законодавство наголосимо, що Україною ратифіковано та взято до уваги сукупність міжнародних документів, видавником яких є FATF: Публічна заява FATF від 24 червня 2011 р. [328]; Публічна заява FATF від 18 лютого 2010 р. [416]; Заява FATF від 28 лютого 2008 р. [144]; Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей [352]. Особливо гостро сьогодні стоїть для України питання в частині правопорушень проти економічної системи, які стосуються фінансування тероризму, сепаратизму, військової агресії російської федерації та розшуку активів осіб причетних до військової агресії. Важливе значення в зазначеному належить саме FATF на що вказують наступні документи: 1) Закон України «Про

внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843» [295]; 2) Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Європейського Союзу та країн Групи Семи як засновників Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF) щодо посилення боротьби з відмиванням коштів, у тому числі коштів кримінального походження, з фінансуванням тероризму, з фінансовими механізмами, які використовує Російська Федерація для уникнення санкцій та продовження вторгнення на територію України» [315].

Ратифікація декларацій, протоколів, резолюцій, договорів міжнародних політичних та безпекових організацій є вкрай важливою складовою формування системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи держави. Адже, це дозволить використовувати ресурсний потенціал міжнародних організацій, удосконалювати вітчизняне кримінальне та господарське законодавство.

2. Укладання договорів про міжнародну співпрацю в сфері запобігання та протидії злочинності в цілому та кримінальним правопорушенням проти економічної системи зокрема. «Одним із пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва України з іншими країнами є укладення двосторонніх та багатосторонніх угод. Станом на теперішній час Україною укладено понад 80 міждержавних і міжвідомчих угод, якими передбачено співробітництво щодо запобігання та протидії злочинності, у тому числі транснаціональній, що дає змогу Україні в особі вітчизняних державних та правоохоронних органів брати активну участь у проведенні операцій у цій сфері разом із відповідними спецслужбами інших держав» [232].

В Україні укладено більше 100 таких договорів, які укладені з наступними країнами: Грузія [382], Держава Катар [247]; Республіка Італія [253; 118]; Республіка Киргизстан [390]; Королівство Бельгія [387]; Королівство Іспанія [383]; Королівство Нідерландів [254]; Португальська Республіка [248]; Республіка Австрія [381; 388]; Республіка Албанія [249]; Республіка Болгарія [374];

Республіка Боснія і Герцеговина [377]; Республіка Вірменія [389]; Республіка Гватемала [252]; Республіка Кіпр [378]; Латвійська Республіка [116]; Литовська Республіка [383]; Румунія та Республіка Молдова [117]; Республіка Польща [57; 58; 325; 375; 391]; Республіка Сербія [256]; Республіка Словенія [379]; Республіка Таджикистан [392]; Турецька Республіка [120]; Угорська Республіка [384]; Республіка Узбекистан [385]; Республіка Хорватія [119; 251]; Чорногорія [245; 257]; Словацька Республіка [376]; Велика Британія [246]; Федеративна Республіка Бразилія [205]; Федеративна Республіка Німеччина [380]; Чеська Республіка [386]; Швейцарська Конфедерація [255].

Аналіз змісту зазначених договорів дозволяє визначити наступні напрями співпраці: запобігання та протидії тероризму та фінансуванню тероризму; протидія транснаціональній злочинності; запобігання та протидія організованій злочинності; незаконне зберігання та виробництво зброї; викрадення та торгівля людьми; податкові злочини; митні правопорушення; підробка документів та інше. Основними формами взаємодії відповідно до вказаних договорів є наступні: обмін інформацією щодо розшуку та пошуку осіб; забезпечення безпеки офіційних представництв; обмін зразками речових доказів; обмін результатами кримінологічних та криміналістичних досліджень; обмін досвідом; організаційна підтримка слідчих дій; координація правоохоронних заходів; передача даних про осіб причетних до злочинів.

Укладання досліджених договорів дозволяє підвищити ефективність правоохоронних заходів та забезпечить протидію та запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Проте, основним обмеженням даних договорів є те, що більшість із них передбачають, що таке співробітництво здійснюється за умови, що злочини, які скоєнні або готуються на території однієї держави, а отримана інформація на території іншої держави. Зокрема проблема виникає тоді коли, певний злочин розповсюджений не лише на дві країни, що є сторонами договору а на три і більше, а це в свою чергу передбачає необхідність наявності подібних двосторонніх договорів між усіма країнами.

3. Взаємодія з міжнародними поліцейськими організаціями. «Розуміння державами необхідності міжнародного поліцейського співробітництва і його успішна реалізація на універсальному рівні привела до становлення і розвитку тенденції регіонального

поліцейського співробітництва. Регіональний рівень співпраці держав з будь-яких питань, включаючи досліджувану нами тему, безумовно, дає можливість враховувати специфічні особливості держав певного регіону, оперативніше вирішувати виникаючі проблеми, здійснювати реальне наповнення такої взаємодії, а також в подальшому забезпечити реалізацію і виконання прийнятих розпоряджень і міжнародних зобов'язань» [80]. «З огляду на трансформаційні, глобалізаційні та інтеграційні тенденції сучасного світу успішна протидія «міжнародному криміналу» неможлива без співпраці міжнародних правоохоронних організацій. Вони являють собою об'єднання суверенних держав міжурядового характеру, засновані міждержавними договорами, що мають постійні органи, наділені міжнародною правосуб'єктністю та здійснюють діяльність із забезпечення правового захисту особистості, суспільства, держав і світової спільноти (із дотриманням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права) від міжнародних злочинів, злочинів міжнародного характеру, а також транснаціональних злочинів» [231]. Сьогодні в світі існують глобальні та регіональні міжнародні поліцейські організації, зокрема INTERPOL (ІНТЕРПОЛ) – глобальна поліцейська організація; EUROPOL (ЄВРОПОЛ); ASEANAPOL (АСЕАНАПОЛ); АФРИПОЛ; АМЕРИПОЛ; GCCPOL; АІМС – регіональні поліцейські організації. Членство та співпраця з міжнародними поліцейськими організаціями є найбільш ефективним інструментом запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Характеристика діяльності вказаних організацій представлена в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Характеристика міжнародних поліцейських організацій

Територіальне поширення	Характеристика
INTERPOL	
Світ, глобальна організація	Є найбільшою та найефективнішою міжнародною правоохоронною (поліцейською) організацією. На сьогоднішній день дана організація налічує 194 країни-учасниць, з правоохоронними органами яких налагоджені ефективні взаємозв'язки, в тому числі з приводу запобігання та протидії економічній злочинності. Головною функцією Інтерполу є створення та підтримка різноманітних баз даних, якими можуть користуватись правоохоронні органи країн-членів організації (бази даних фальшивомонетників, членів наркокортелей, викрадених автівок, викрадених витворів мистецтва). В структурі є групи реагування, які за згодою приймаючої країни допомагають поліцейським держав-членів
EUROPOL	
Європейський Союз	Європол є регіональною міжнародною урядовою організацією правоохоронного характеру, що бере активну участь у протидії злочинності в рамках Європейського Союзу. Основними складовими діяльності Європолу є положення контролю, стримувань та противаг, що власне обумовлено специфікою функціонування усієї системи суб'єктів Європейського союзу
AMERIPOL	
Південна Америка та Карибський басейн	Поліцейське співтовариство Америки (AMERIPOL) було засновано під час III зустрічі директорів, командирів і начальників поліції країн Латинської Америки та Карибського басейну в Боготі, Колумбія, з 12 по 15 листопада 2007 року в приміщеннях Соціального центру Співробітників національної поліції Колумбії. Сприяння та посилення співпраці поліції в наукових, технічних і навчальних питаннях, а також стимулювання та підвищення ефективності обміну інформацією для розвідувальних цілей, також має на меті координацію та сприяння постійним діям кримінального розслідування та судової допомоги між поліцейськими силами
AFRIPOL	
ASEANAPOL	
Південно-Східна Азія	Об'єднана поліцейська організація Південно-Східної Азії, що була створена у 1981 році та включає 10 країн-членів. Перша офіційна зустріч керівників поліції АСЕАН відбулася в Манілі, Філіппіни, 21-23 жовтня 1981 року. Основними напрямками діяльності організації є координація діяльності національних поліцейських установ, інформаційна підтримка, гармонізація національного кримінального законодавства
GCCPOL	
Арабські Країни	Правоохоронний підрозділ Генерального секретаріату Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, що існує з 1981 року
AIMC	
Арабські Країни	Рада міністрів внутрішніх справ арабських країн, заснована у 1982 році, спрямована на розвиток і зміцнення співпраці та координації зусиль арабських держав у сфері внутрішньої безпеки та запобігання злочинності

Україна має ряд напрацювань щодо діяльності з представництвами міжнародних поліцейських організацій, зокрема: 1) Міністерство внутрішніх справ України є національним центральним бюро INTERPOL; 2) до EUROPOL направлено офіцерів зв'язку. З іншими організаціями співпраця є неактивною, що обумовлено географічними обставинами. Варто зауважити, що усі досліджувані країни Центральної та Східної Європи (є членами Європейського Союзу) є членами INTERPOL та EUROPOL. Сьогодні є потреба в удосконаленні механізмів співпраці із усіма міжнародними поліцейськими організаціями, що потребує на національному рівні визначити дані положення в контексті стратегії розвитку правоохоронної системи України. Вкрай важливим є необхідність визначення чітких напрямів взаємодії в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи як держави так і економічної системи світу.

Основними інструментами міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної безпеки держави є наступні:

- обмін криміналістичною, кримінологічною, аналітичною та іншою інформацією, що стосується загроз економічній безпеці держави;

- спільне використання ресурсів при розслідуванні, розшуку та розкритті кримінальних правопорушень проти економічної системи держави;

- затримання, депортація та видача злочинців або підозрюваних в скоєнні кримінальних правопорушень проти економічної системи;

- створення спільних слідчих груп щодо розслідування та розкриття кримінальних правопорушень проти економічної системи, які є особливо небезпечними та можуть вплинути на глобальну економічну систему.

Основними об'єктними напрямками міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи є наступні:

- запобігання та протидія фінансуванню тероризму та відмиванню коштів наркокартелів;

- запобігання та протидія кримінальним правопорушенням, що чинять вплив на міжнародні ринки капіталів, товарів, робіт та послуг;

– запобігання та протидія незаконному фінансуванню колабораційної діяльності, державної зради та незаконних воєнних формувань;

– розшук активів осіб, що причетні до воєнних злочинів (зокрема, злочинів, що скоєні російською федерацією);

– запобігання та протидія злочинам щодо незаконного фінансування політичних партій, діяльність яких має екстреміський характер, або порушує демократичні принципи розвитку політичної системи та державного управління;

– запобігання та протидія незаконному майнінгу (виробництву), обміну, купівлі, продажу крипто валюти;

– запобігання та протидія фінансуванню збройних конфліктів;

– запобігання та протидія діяльності, що порушує міжнародні та національні економічні санкції;

– запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які вчиняються із використанням сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій;

– інші злочини, що чинять особливий вплив на економічну систему держави.

В наступних дослідженнях нами буде приділено увагу специфіці діяльності міжнародних поліцейських організацій та удосконаленню правового механізму та правоохоронних процесів в Україні щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження обґрунтовано специфіку правових форм організації міжнародного співробітництва, інструментів та напрямів. Встановлено, що національне законодавство передбачає наступні правові форми організації міжнародного співробітництва: укладання двосторонніх або багатосторонніх договорів про співпраці в сфері запобігання та протидії злочинності; участь в міжнародних політичних та безпекових міжнародних організаціях; співпраця з міжнародними поліцейськими організаціями (INTERPOL, EUROPOL, ASEANAPOL, AMERIPOL, AFRIPOL, GCCPOL, AIMC). Визначено специфіку діяльності міжнародних поліцейських організацій. Ідентифіковано національні джерела права, що регулюють міжнародне співробітництво в правоохоронній сфері.

5.2. Діяльність INTERPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи

Актуальність дослідження діяльності міжнародних поліцейських організацій в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, обумовлена сукупністю наступних факторів:

- глобалізація призвела до інституалізації міжнародних відносин в правоохоронній сфері, що унеможливило ефективне функціонування правоохоронних органів в ізольованому режимі;

- міжнародні поліцейські організації мають більше можливостей щодо налагодження оперативних зв'язків між національними правоохоронними системами;

- розповсюдження транснаціональної злочинності визначає потребу взаємодії із міжнародними правоохоронними організаціями та правоохоронними органами зарубіжних країн;

- невід'ємною складовою діяльності міжнародних поліцейських організацій є запобігання особливо небезпечним злочинам, що є загрозою глобальній системі безпеці, зокрема, фінансування тероризму, фінансування авторитарних та гібридних режимів.

Питання діяльності міжнародних правоохоронних організацій досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: К.Є. Войтовський, Д.О. Грицишен, А.П. Дикий, С.В. Дрьомов, В.В. Євдокимов, Р.С. Кале (Kale R.S.), І.І. Когутич, М.Н. Курко, І.М. Леган, О.І. Леженіна, К.В. Малишев, А.О. Місюра, Д.Й. Никифорчук, Є.К. Паніотов, Є.Г. Паршутін, К.Ю. Писаренко, С.М. Перепьолкін, О.С. Проневич, О.О. Резнікова, В.Б. Смелік, В.С. Старжинський, С.В. Старжинський, О.В. Столярський, П.В. Хотенець, О.О. Хробуст, О.В. Філонов та інші.

«Важливе значення в формуванні та реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності займають міжнародні суб'єкти, особливо міжнародні правоохоронні організації. Це обумовлено тим, що злочинність в цілому та економічна злочинність зокрема не має державних кордонів і в окремих випадках взаємодія між державами через функціонування міжнародних правоохоронних організацій дозволить вирішити окремі процесуальні питання ... Відповідно Україна не може стояти осторонь як глобалізаційних процесів так і процесів щодо міжнародного

співробітництва щодо запобігання та протидії економічній злочинності. Система правоохоронної діяльності України має бути побудована таким чином, щоб налагодити ефективні взаємозв'язки із міжнародними правоохоронними організаціями» [80].

В контексті об'єкту дослідження, а саме системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи в Україні та країнах Центральної та Східної Європи, які є членами Європейського Союзу, за доцільне буде розглянути більш детально діяльність таких організацій як INTERPOL та EUROPOL. Проте, в окремих аспектах співпраці України з іншими міжнародними організаціями є теж важливою, зокрема в контексті розшуку воєнних злочинців та осіб, яких підозрюють в державній зраді та підтримці країни-окупанта. Дане дослідження побудуємо таким чином: історичні аспекти створення та функціонування міжнародних організацій та її географічне поширення; нормативно-правове регулювання діяльності; особливості управління організацією; порядок фінансування організацією; напрями реалізації правоохоронної функцій; механізм співпраці із національними правоохоронними організаціями. Джерелами дослідження є: офіційні веб сайти INTERPOL та EUROPOL, нормативно-правові документи, що регулюють їх діяльність, річні звіти про діяльність організацій.

INTERPOL – міжнародна поліцейська організація членами, якої на сьогодні є більшість країн світу (195 країн-членів¹). Сьогодні

---

¹ Afghanistan - Albania - Algeria - Andorra - Angola - Antigua and Barbuda - Argentina - Armenia Aruba - Australia - Austria - Azerbaijan - Bahamas - Bahrain - Bangladesh - Barbados - Belarus - Belgium Belize - Benin - Bhutan - Bolivia - Bosnia and Herzegovina - Botswana - Brazil - Brunei - Bulgaria Burkina-Faso - Burundi - Cabo Verde - Cambodia - Cameroon - Canada - Central African Republic Chad - Chile - China - Colombia - Comoros - Congo - Congo (Democratic Rep.) - Costa Rica Côte d'Ivoire - Croatia - Cuba - Curaçao - Cyprus - Czech Republic - Denmark - Djibouti Dominica - Dominican Republic - Ecuador - Egypt - El Salvador - Equatorial Guinea - Eritrea Estonia - Eswatini - Ethiopia - Fiji - Finland - France - Gabon - Gambia - Georgia - Germany Ghana - Greece - Grenada - Guatemala - Guinea - Guinea-Bissau - Guyana - Haiti - Honduras Hungary - Iceland - India - Indonesia - Iran - Iraq - Ireland - Israel - Italy - Jamaica - Japan Jordan - Kazakhstan - Kenya - Kiribati - Korea (Rep. of) - Kuwait - Kyrgyzstan - Laos - Latvia Lebanon - Lesotho - Liberia - Libya - Liechtenstein - Lithuania - Luxembourg - Madagascar Malawi - Malaysia - Maldives - Mali - Malta - Marshall Islands - Mauritania - Mauritius - Mexico Micronesia - Moldova - Monaco - Mongolia - Montenegro - Morocco - Mozambique - Myanmar Namibia - Nauru - Nepal - Netherlands - New Zealand - Nicaragua - Niger - Nigeria - North Macedonia Norway - Oman - Pakistan - Palestine - Panama - Papua New Guinea - Paraguay - Peru Philippines - Poland - Portugal - Qatar - Romania - Russia - Rwanda - San Marino St Kitts and Nevis - St Lucia - St Vincent and the Grenadines - Samoa - Sao Tomé and Príncipe Saudi Arabia - Senegal - Serbia - Seychelles - Sierra Leone - Singapore - Sint Maarten - Slovakia Slovenia - Solomon Islands - Somalia - South Africa - South Sudan - Spain - Sri Lanka - Sudan Suriname - Sweden - Switzerland - Syria - Tajikistan - Tanzania - Thailand - Timor-Leste - Togo - Tonga Trinidad and Tobago - Tunisia - Turkey - Turkmenistan - Uganda - Ukraine - United Arab Emirates United Kingdom - United States of America - Uruguay - Uzbekistan - Vanuatu - Vatican City State Venezuela - Vietnam - Yemen - Zambia - Zimbabwe

INTERPOL є структурою глобальної системи безпеки та відіграє вкрай важливу роль в запобіганні та протидії злочинності в цілому та особливо небезпечним злочинам зокрема. Вважається, що історія INTERPOL розпочалася 100 років тому, коли на Міжнародному конгресі кримінальної поліції, яка відбулася у вересні 2023 р. у Відні було прийнято рішення про заснування Міжнародної комісії кримінальної поліції. Звісно ж ідей створення міжнародної поліцейської організації зародилася ще до 1 Світової війни, але яка не дозволила їх реалізувати в повній мірі. Саме тому вважається, що засновниками Міжнародної комісії кримінальної поліції є 20-ть країн учасниць зазначеного конгресу².

На сьогодні INTERPOL є найбільшою, найефективнішою та найпоширенішою міжнародною поліцейською організацією світу, що має систему обміну інформацією у всьому світі. Роль INTERPOL неможливо переоцінити та варто зазначити, що це одна із небагатьох міжнародних безпекових організацій, яка динамічно розвивалася, а її місія та роль мала найменше дискусій серед міжнародних політиків та політиків окремих держав.

Еволюція діяльності INTERPOL прослідковується за ключовими датами, яка визначали організаційні, правові, політичні, економічні та інші положення діяльності (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Становлення та розвиток INTERPOL

Рік	Подія
<i>1</i>	<i>2</i>
1923	Міжнародна комісія кримінальної поліції (ICPC) була створена у вересні 1923 року зі штаб-квартирою у Відні, Австрія
1927	Прийняття резолюції про створення в кожній країні центральних контактних пунктів
1930	Створені спеціалізовані відділи для боротьби з кримінальними справами, підrobкою валюти та підrobкою паспортів
1932	Введено в дію новий статут, який створив посаду Генерального секретаря
1935	Запуск міжнародної радіомережі, що забезпечує незалежну телекомунікаційну систему

² Австрія, Чехословаччина, Данія, Єгипет, Фіуме, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Японія, Латвія, Нідерланди, Польща, Румунія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Сполучені Штати Америки, Югославія

Продовження табл. 5.2

1	2
1938	Нацисти взяли під свій контроль Міжнародну комісію кримінальної поліції (ICPC) після усунення президента Майкла Скубла. Більшість країн припинили участь, і ICPC фактично припинила своє існування як міжнародна організація. У 1942 році Організація повністю підпала під німецький контроль і була переселена до Берліна
1946	Бельгія очолила відновлення Організації після закінчення Другої світової війни. Було запроваджено демократичний процес обрання президента та виконавчого комітету, а штаб-квартиру перемістили до Парижа
1947	Запровадження та видача першого червоного повідомлення
1950	Запровадження сучасної емблеми та прапора
1956	Запровадження модернізованої конституції та зміна назви на – Міжнародна організація кримінальної поліції – INTERPOL
1959	Початок співпраці з іншими міжнародними безпековими організаціями
1969	Перша регіональна конференція для країн членів в Ліберії
1972	Статус Інтерполу як міжнародної організації був зміцнений завдяки визнанню Організацією Об'єднаних Націй і Угоді про штаб-квартиру з Францією
1982	Генеральна Асамблея Інтерполу прийняла Правила міжнародного співробітництва поліції та контролю над архівами Інтерполу
1986	На будівлю Генерального секретаріату Інтерполу в Сент-Клуді напала екстремістська група, відома як «Пряма дія», що призвело до руйнувань
1989	Генеральний секретаріат Інтерполу переїхав до спеціально побудованих приміщень у Ліоні
1993	При Генеральному секретаріаті було створено аналітичну групу кримінальної розвідки
1999	Арабська мова прийнята як четверта офіційна мова організації
2000	Інтерпол запровадив автоматичну систему ідентифікації відбитків пальців (AFIS)
2001	Організація почала працювати 24 години на добу, 7 днів на тиждень
2002	Інтерпол запустив безпечну глобальну поліцейську систему зв'язку, відому як I-24/7
	Інтерпол запустив базу даних викрадених і втрачених проїзних документів Створена база даних ДНК Інтерполу
2004	Відкриття представництва Інтерполу в ООН у Нью-Йорку
2005	Опубліковано перше Спеціальне повідомлення Інтерполу та Ради Безпеки ООН
	Запроваджена нова технологія під назвою MIND/FIND, щоб розширити I-24/7 за межі Національних центральних бюро Інтерполу
2007	8 жовтня 2007 року Інтерпол звернувся з першим публічним зверненням про допомогу після того, як усі поліцейські канали не змогли ідентифікувати чоловіка, зображеного на зображеннях сексуального насильства над дітьми в Інтернеті
	Початок підготовки поліцейських в рамках реалізації освітньої функції
2008	Група Інтерполу з реагування на інциденти, до складу якої входять експерти з ДНК та ідентифікації жертв стихійного лиха, була направлена в місто Себу для підтримки місцевої влади у ідентифікації жертв тайфуну «Френк» на Філіппінах
2010	IMEST допоміг владі Південної Африки забезпечити безпеку під час Чемпіонату світу з футболу, направивши персонал в аеропорти та пункти пропуску, готелі та місця проведення матчів
	Операція «Інфра» спрямована на пошук і арешт серйозних міжнародних втікачів, які вчинили такі злочини, як вбивства, сексуальне насильство над дітьми, торгівля наркотиками та відмивання грошей

Продовження табл. 5.2

1	2
2012	Мірей Баллестріаці, заступник головного директора французької судової поліції, була першою жінкою, призначеною на посаду президента Інтерполу
2013	Майже 30 тонн кокаїну, героїну та марихуани орієнтовною вартістю 822 мільйони доларів було вилучено в рамках операції «Крилатка»
2015	Відкриття Глобального інноваційного комплексу INTERPOL (IGCI)
2016	Розпочала роботу система розпізнавання обличь
2017	Міжнародна база даних Інтерполу про сексуальну експлуатацію дітей (ICSE) досягла граничної цифри в 10 000 ідентифікацій
2018	Прийнято набір із семи глобальних цілей поліцейської діяльності, щоб відобразити пріоритети проти злочинних і терористичних загроз, відповідно до Порядку денного ООН
2019	Програма I-CORE була запущена для посилення функції Інтерполу як глобального інформаційного центру поліції
2020	Інтерпол надавав цілодобову підтримку поліції в усьому світі під час пандемії коронавірусу COVID-19
2021	Було запущено базу даних I-Familia (ідентифікація зниклих безвісти), завдяки чому кількість баз даних INTERPOL зросла до 19
	INTERPOL запустив свій перший мобільний додаток ID-Art, який надає доступ до бази даних викрадених творів мистецтва
2022	Запустили Центр боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC)
2022	16 грудня Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла резолюцію про заснування Міжнародного дня співпраці поліції

Джерело: на основі [495]

Ключові дати розвитку діяльності INTERPOL вказують, що дана організація пройшла довгий шлях становлення як міжнародна безпекова організація та самостійний актор міжнародних відносин, що виконує безпекову функцію. Зміст якої полягає в запобіганні та протидії транснаціональній злочинності в світі через налагодження взаємодії та інформаційної підтримки національних поліцейських організацій. Розроблені інформаційні та експертні ресурси INTERPOL дозволяють оперативно реагувати на виклики та допомагати і підтримувати спеціальні операції, що здійснюються національними поліцейськими органами або ж спільних міжнаціональних операцій. Крім того, отримані дані свідчать, що ресурси INTERPOL використовуються для цивільних цілей, зокрема для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Значення та роль INTERPOL як глобальної безпекової організації підтверджується затвердженими її глобальними цілями, які розглянуто в контексті формування державної кримінально-правової політики вітчизняним вченим Д.О. Грицишеним [80]. Зокрема визначено наступні глобальні цілі INTERPOL, які містяться в офіційних документах [525]:

1. Протидіяти загрозі тероризму (виявлення та арешт підозрюваних у тероризмі; посилити платформи обміну розвідданими; порушити терористичний рух; відстежувати та порушувати фінансові потоки та джерела зброї);

2. Сприяння цілісності кордонів у всьому світі (визначення злочинного руху; обмін інформацією з прикордонними службовцями та між ними; сприяння встановленню глобальних стандартів безпеки кордонів; допомога країнам-членам у підтримці цілісності їхніх документів про безпеку);

3. Захист вразливих громад (виявлення злочинів та злочинців та визначення можливості запобігання; захист жертв злочинів від експлуатації та повторної віктимізації; повага права людини вразливих громад; розвиток надійних мереж експертів для обміну інформацією, передовою практикою та оперативною діяльністю; порушення елементу прибутку в кримінальній бізнес-моделі; виявлення та порушення незаконних фінансових потоків та прибутку, отриманих завдяки цій злочинній бізнес-моделі);

4. Забезпечити віртуальний простір для людей та бізнесу (встановлення партнерських стосунків для забезпечення кіберпростору; розширити експертизу щодо розслідування кіберзлочинів; захист громад шляхом встановлення стандартів, державної освіти; захист критичної інфраструктури);

5. Сприяння глобальній цілісності (сприяти доброму управлінню та верховенству права; посилити експертизу щодо розслідування корупції; сприяти культурі доброчесності там, де корупція неприйнятна; побудувати механізми підтримки та захисту цілісності та відновлення викрадених активів);

6. Приборкання незаконних ринків (підвищення обізнаності громадськості про ризики, пов'язані з незаконними товарами та продуктами; побудувати механізми для виявлення нових незаконних ринків; посилити спроможність розслідувати та запобігати незаконній торгівлі, включаючи її фінансування; виявляти та порушувати незаконний фінансовий потік та прибутки, отримані внаслідок цього виду злочинної діяльності; виявляти та порушувати мережі організованої злочинності та наркотиків);

7. Підтримка екологічної безпеки та стійкості (посилити спроможність розслідувати екологічні злочини; захищати ресурсозалежні громади, вразливі види та природну спадщину);

побудувати механізми захисту біорізноманіття та природних ресурсів; порушити мережі організованої злочинності та елемент прибутку; виявляти та порушувати незаконний фінансовий потік та прибутки, отримані внаслідок цього виду злочинної діяльності) [525].

Вказані цілі визначають вагому роль та значення INTERPOL в системі запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи як інститут, що забезпечує комунікацію, підтримку та експертизу. Діяльність INTERPOL в умовах сьогодення регулюється наступними нормативно-правовими актами, яких має дотримуватися як власне керівництво так і країни члени INTERPOL:

– Конституція INTERPOL [478] від 1956 р., що визначає структуру та особливості діяльності органів INTERPOL, критерії членства в організації та взаємодія між учасниками. Основоположними принципами діяльності INTERPOL є аполітичність, нейтралітет, повага до державного суверенітету та обмеження втручання в діяльність організації військового, релігійного чи расового характеру;

– Загальний регламент [519] – є документом, що визначає діяльність INTERPOL в частині організації та формування порядку денного сесій Генеральної асамблеї та Виконавчого комітету. Окремі положення загального регламенту направлені на регулювання роботи Генерального секретаря;

– Регламент виконавчого комітету [596] визначає функціональні, організаційні та процедурні положення діяльності даного управлінського органу INTERPOL

– Регламент Генеральної асамблеї [597] – нормативно-правовий документ, що визначає функції даного управлінського органу, а також порядок організації сесії, виконання та затвердження порядку денного, порядок голосування та введення в дію рішень асамблеї;

– Фінансовий регламент [513] направлений на регулювання наступних фінансових питань: формування, затвердження та виконання бюджету; порядок та особливості використання та відображення необоротних, оборотних активів та грошових коштів; відкриття рахунків; порядок здійснення закупівель; управління активами та здійснення аудиторських перевірок;

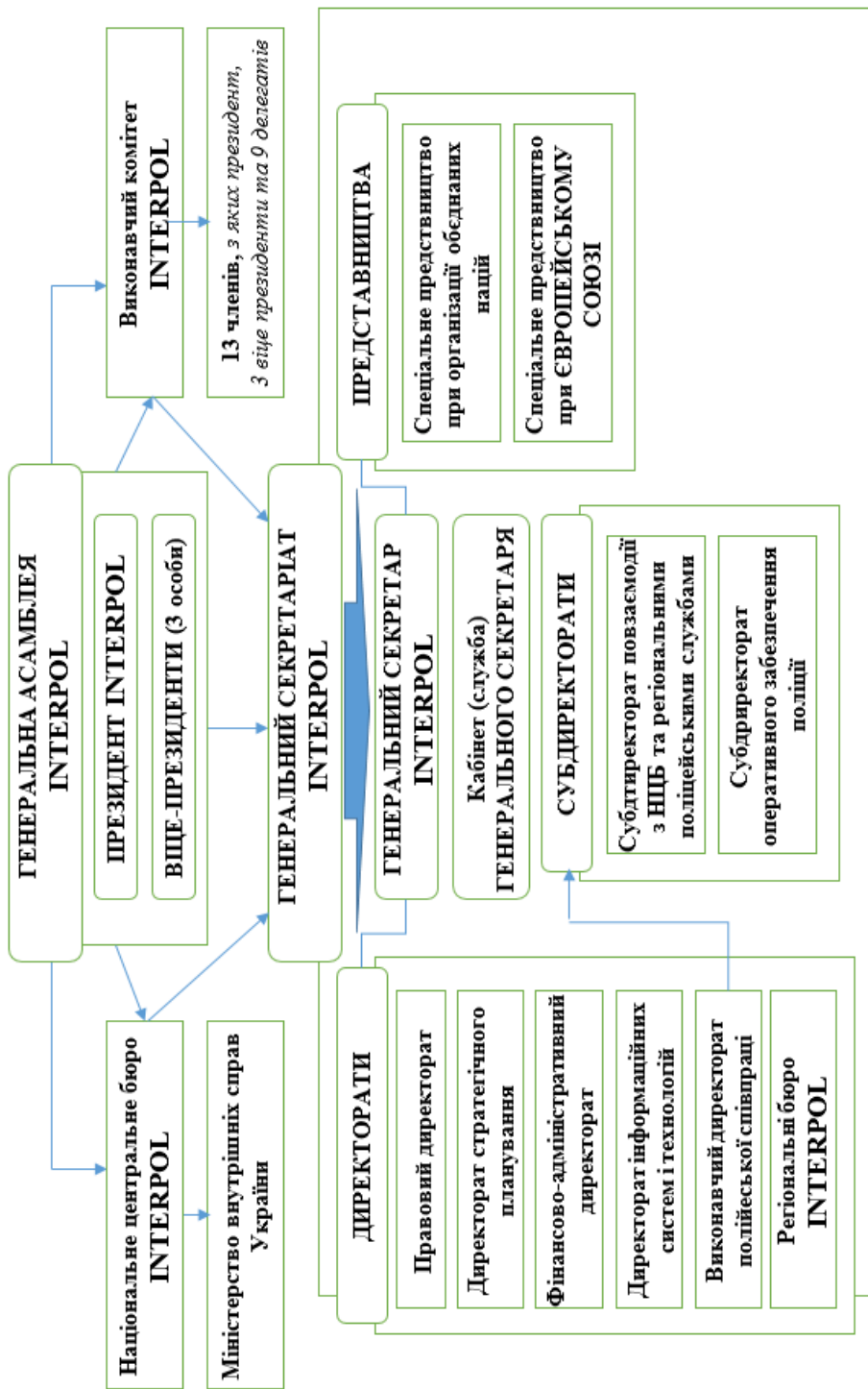

Рис. 5.1. Організаційна структура INTERPOL [86]

– Статут Комісії з контролю за файлами, що визначає компетенцію даного органу, на який покладені функції забезпечення відповідності обробки персональних даних, повноваження, принципи функціонування та порядок здійснення процедур, а також організаційну структуру [616].

Зазначені регламенти регулюють поточну діяльність INTERPOL та визначають механізм формування та реалізації стратегічних цілей розвитку досліджуваної міжнародної організації. Це визначає специфіку організаційної структури INTERPOL (рис. 5.1).

Порядок набуття членства країною в INTERPOL та формування національного центрального бюро регулюються Резолюцією 1: GA-2017-86-RES-01 – Процес вступу в Інтерпол [593], відповідно до якої визначається наступна сукупність процедур:

1. Після отримання Генеральним секретарем запиту на членство INTERPOL, до країни претендента надсилається повідомлення про отримання запиту та початок перевірки його на повноту, враховуючи критерії, що передбачені статутом INTERPOL;

2. Процедура інформування Президента та членів виконавчого комітету INTERPOL;

3. При перевірці запиту на відповідність Генеральний Секретар формує запити про надання додаткової інформації в країни, що претендує на членство в INTERPOL, та інших міжнародних організацій;

4. Після отримання інформації Генеральний секретар надає зауваження виконавчому комітету щодо відповідності запиту критеріям членства в INTERPOL. В разі позитивної думки звертається до виконавчого комітету про включення розгляду запиту в порядок денний Генеральної Асамблеї;

5. Обговорення запиту на виконавчому комітеті на предмет можливості включення до порядку денного Генеральної Асамблеї розгляду запиту на членство;

6. До порядку денного можуть надаватися додаткові питання щодо розгляду заявки на членство, а у випадку неможливості прийняття рішення про розгляд запиту, Виконавчий комітет формує офіційний документ щодо статусу запиту, що розповсюджується серед членів INTERPOL;

7. У випадку, коли на основі запиту, неможливо отримати усю необхідну інформацію для прийняття рішення, Виконавчий комітет може затребувати додаткову інформацію у країни-претендента чи інших інституцій або ж рекомендувати Генеральній асамблеї відкласти рішення;

8. Генеральній секретар готує звіт щодо запиту Генеральній асамблеї. Даний звіт має бути розісланий членам INTERPOL за 30-ть днів до відкриття Генеральної асамблеї. У разі наявності заперечень у членів INTERPOL вони доводяться до відома Виконавчого комітету та Генеральної асамблеї та з урахуванням обмежень у терміни включаються до самого звіту;

9. Генеральна Асамблея розглядає зауваження Виконавчого комітету, за умови висловлення ним зауважень щодо запиту та відповідності претендента до членства в INTERPOL;

10. Голосування за включення в члени INTERPOL. Голосування вважається позитивним, якщо за нього проголосували понад 2/3 членів Генеральної асамблеї.

За умови позитивного рішення формується Національне центральне бюро INTERPOL в державі, зазвичай на базі органів національної поліції, або за прикладом України – Міністерства внутрішніх справ.

Важливою складовою діяльності INTERPOL є Національні центральні бюро, які зазвичай працюють при національних поліціях або міністерствах внутрішніх справ. «У кожній нашій країні-члені є Національне центральне бюро Інтерполу (NCB). Це об'єднує їхні національні правоохоронні органи з іншими країнами та з Генеральним секретаріатом через нашу безпечну глобальну поліцейську мережу зв'язку під назвою I-24/7. Багато злочинів сьогодні мають міжнародний аспект; подумайте про кіберзлочини, втікачів або вкрадені чи незаконні товари, якими керують організовані злочинні групи. Коли злочин виходить за межі національної юрисдикції, країні потрібна міжнародна підтримка для його розкриття. НЦБ є основою Інтерполу та нашої роботи. Вони шукають інформацію, необхідну від інших НЦБ, щоб допомогти розслідувати злочини чи злочинців у своїй країні, і вони обмінюються кримінальними даними та розвідкою, щоб допомогти іншій країні» [568].

Усі досліджувані країни Центральної та Східної Європи є членами INTERPOL й відповідно в структурі їх національних правоохоронних систем функціонують Національні центральні Бюро (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Набуття членства країнами Центральної та Східної Європи
в INTERPOL**

Країна	Дата	НЦБ	Країна	Дата	НЦБ
Австрія	1923 р.	Відень	Болгарія	1989 р.	Софія
Латвія	1992 р.	Рига	Естонія	1992 р.	Таллінн
Чехія	1993 р.	Прага	Литва	1991 р.	Вільнюс
Словаччина	1993 р.	Братислава	Польща	1990 р.	Варшава
Угорщини	1981 р.	Будапешт	Німеччина	1923 р.	Вісбаден
Румунії	1973 р.	Бухарест	Словенії	1992 р.	Любляна
Хорватії	1992 р.	Загреб	Україні	1992 р.	Київ

Представлене вказує, що засновниками INTERPOL у 1923 р. були 2 країни серед досліджуваних, зокрема Австрія та Німеччина. Більшість інших країн були в складі Радянського союзу або країнами соціалістичного табору, тому їх вступ в INTERPOL відбувся у 90-х роках минулого століття.

«Всупереч поширеній в суспільстві думці, INTERPOL не є окремим наддержавним поліцейським органом, який самостійно займається розслідуваннями найбільш небезпечних міжнародних злочинів, маючи в своєму штаті «армію» власних слідчих та спецназу. Тобто, співробітники Інтерполу не займаються, власне, слідчою та оперативною роботою в пошуках злочинців по всьому світові. Хоча в організації є певні «групи реагування», але це, скоріше, не спецназ, а інструктори, які за необхідністю та виключно за згодою «приймаючої країни» допомагають поліцейським держав-членів в ситуаціях, коли, наприклад, останнім бракує ресурсів та досвіду для затримання найбільш небезпечних злочинців. По суті, головною функцією Інтерполу є створення та підтримка різноманітних баз даних, якими можуть користуватись правоохоронні органи країн-членів організації. Приміром, це є бази даних фальшивомонетників, членів наркокортелей, викрадених автівок, викрадених витворів мистецтва і т.д.» [155].

Функціонуючи як міжнародна безпекова організація INTERPOL в своїй діяльності керується сукупністю договорів та

меморандумів про співпрацю із міжнародними урядовими та неурядовими організаціями; регіональними організаціями; та урядами окремих держав. Зокрема, на даний час існують договори про співпрацю із наступними міжнародними організаціями:

– ООН та з пов'язаними організаціями. Зазначені договори визначають напрями співпраці INTERPOL з ООН та взаємопов'язаними організаціями, що вказує на функціонування INTERPOL як актора міжнародних відносин. Дотримання положень зазначених документів є обов'язковим, а їх характеристика вказує на важливу роль досліджуваної організації в забезпеченні глобальної безпеки в контексті запобігання та протидії злочинності;

– глобальні міжнародні організації. Аналізуючи зазначені нормативно-правові акти варто наголосити, що усі вони направлені на удосконалення процесуальних моментів щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в різних сферах (культурна, міграційна, економічна, спортивна, медична та інші);

– регіональні міжнародні організації. Співпраця з міжнародними регіональними організаціями направлена на забезпечення ефективності діяльності INTERPOL та розширення її впливу в різних регіонах світу;

– національні уряди та державні органи. Налагодження співпраці з національними урядами та державними органами є особливо важливою складовою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, зокрема в частині розвитку потенціалу INTERPOL.

Дані договори є джерелами права як з позиції реалізації міжнародних відносин, так і в контексті процесуальної діяльності щодо запобігання та протидії злочинності загалом та кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Особливою складовою забезпечення діяльності INTERPOL є фінансування її діяльності. Відповідно до фінансового регламенту та нормативно-правових актів, що регулюють діяльність INTERPOL джерелами фінансування є наступні:

– фінансові (статутні, членські) внески, тобто внески, що передбачені конституцією INTERPOL, відповідно до якої, кожна країна-член INTERPOL щороку має сплачувати статутні внески. Так, відповідно до внутрішніх регламентів, при формуванні

фінансової системи діяльності INTERPOL розроблена адаптивна шкала розрахунку внесків кожної держави, що є аналогом шкали яка діє при ООН, які сплачуються щороку в обов'язковому порядку. Дані внески мають щороку погоджуватися із Генеральною Асамблеєю INTERPOL. Основним напрямом використання статутних внесків є фінансове забезпечення поточних видатків Генерального Секретаріату INTERPOL, а також заходи, що пов'язані із підготовкою та перепідготовкою персоналу, забезпечення охорони та реалізації стратегічних цілей діяльності організації;

– добровільне фінансування – це добровільні фінансові внески в бюджет INTERPOL, які надходять від державних установ в системі національних правоохоронних систем, міжнародних урядових та неурядових організацій, приватних організацій та міжнародних фондів. Зазначені внески можуть мати як цільовий так і нецільовий характер. Щодо цільового характеру то добровільні внески можуть бути направлені на реалізацію конкретних спеціальних проектів для удосконалення системи запобігання та протидії злочинності. Нецільові внески направлені на фінансування поточної діяльності INTERPOL.

У 2021 році загальний бюджет INTERPOL склав 137 млн. євро, зокрема 62 млн. євро склали статутні внески від країн-членів INTERPOL та 75 млн. євро добровільні внески, з них 95 % надійшло від партнерства з державними установами.

Діяльність INTERPOL в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням є різноманітною та охоплює сукупність різних видів злочинів, зокрема: корупція; фальшива валюта та документи; злочини проти дітей; злочин проти культурної спадщини; кіберзлочинність; незаконний обіг наркотиків; екологічний злочин; фінансовий злочин; обіг вогнепальної зброї; торгівля людьми; незаконні товари; морська злочинність; організована злочинність; контрабанда людей; тероризм; автомобільний злочин; військові злочини. В контексті об'єкту даного дослідження розглянемо особливості діяльності INTERPOL в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

Корупція. Варто зазначити, що INTERPOL приділяє увагу не лише корупції в органах державної влади, але й в приватному та

міжнародному секторах. Зокрема, багато роботи зроблено INTERPOL щодо запобігання та протидії корупції в спорті, лісовому господарстві та енергетиці. Основними напрямками діяльності INTERPOL [451] щодо протидії корупції є наступні:

– *повернення державних коштів, що вкрадені в результаті корупційних дій.* Основними складовими діяльності INTERPOL в даному напрямку є розробка ініціативи щодо відстеження, вилучення та повернення вкрадених державних активів, через систематичний та безпечний обмін інформацією, консультативну та інформаційну підтримку;

– *глобальна мережа координаційних центрів* являє собою взаємодію уповноважених правоохоронних інституцій країн членів INTERPOL. Основною метою діяльності даного центру є можливість швидкого реагування уповноважених координаторів INTERPOL на потребу в допомозі країні-члену в розшуку, поверненні активів чи затримці злочинця. Так, координаторами від країни можуть бути представники правоохоронної чи судової системи, або ж інших органів державної влади, які є компетентними в питаннях протидії корупції, арешту та повернення активів. За умови, що представлені координатори є зареєстрованими в глобальній мережі координаційних центрів їм надається доступ через захищені системи до: інформації та контактних даних інших координаційних центрів; законодавчих, адміністративних, слідчих та судових даних для країн-членів; 24-годинний контрольний список початкових дій для розслідування повернення активів; захищеної платформи для співпраці Інтерполу (SCP); платформи обміну неоперативною інформацією; системи управління знаннями (найкращі практики, наукові публікації, тематичні дискусії тощо);

– *тренінги та вебіари.* INTERPOL пропонує регулярні тренінги та семінари як на регіональному, так і глобальному рівнях, які направлені на підготовку фахівців в справах щодо розшуку активів, їх арешту та процедури повернення державі. Зазвичай, зазначені семінари проводяться протягом п'яти днів, а до викладання залучаються фахівці у сфері слідства, економіки, фінансів, бухгалтерського обліку. Крім того залучаються фахівці з державних фінансів за окремими країнами.

– *засідання групи експертів.* «Зустрічі груп експертів Глобальної мережі координаційних центрів дають можливість налагодити прямі робочі стосунки та сприяти обміну знаннями. Керівні принципи, складені на цих зборах, містять поради щодо методології та належної практики щодо повернення активів. Вони націлені на центри повернення активів» [451].

– *оперативна підтримка.* Оперативна підтримка є ключовим інструментом міжнародної співпраці в рамках діяльності INTERPOL щодо запобігання та протидії корупції. Глобалізаційні процеси сприяють швидкому руху капіталів та фінансових ресурсів, що вимагає оперативного реагування різних країн при розшуку активів. Це дозволить спростити вирішення правових, адміністративних, процесуальних та інших перешкод, що визначені національними правовими та правоохоронними системами. Це реалізується через організацію зустрічей офіцерів відповідних інституцій задіяних в розшуку активів та злочинців, що звинувачені в кримінальних правопорушеннях;

– *робота в партнерстві.* INTERPOL для забезпечення ефективної роботи щодо протидії корупції співпрацює з Міжнародним антикорупційним координаційним центром (ІАССС), функцією якого є розгляд звинувачень в масштабній корупції та притягнення до відповідальності корупціонерів. ІАССС є міжнародною організацією, що об'єднує спеціалізовані правоохоронні органи держав та спеціалізованих комісій та підрозділів фінансової розвідки інших міжнародних організацій. Взаємодія INTERPOL з ІАССС відбувається у формі направленого офіцеру зв'язку.

Підробка валюти. Підробка грошових знаків є одним із найнебезпечніших кримінальних правопорушень проти економічної системи, що підриває авторитет держави та знижує рівень економічної безпеки держави через загрозу фінансових криз. Даний вид кримінального правопорушення є найбільш давнім, що підтверджено в попередніх дослідженнях. Робота INTERPOL щодо протидії та запобігання підробці валюти здійснюється в декількох напрямках, зокрема:

– інформаційна підтримка та обмін даними. В даному напрямку здійснюється обмін даними щодо конфіскації фальшивих банкнот; виявлення та закриття нелегальних друкарень; надання

доступу до веб-інструментів через I-24/7 (статистика фальшивої валюти; повідомлення раннього попередження; Documentchecker Banknotes від Keesing Technology;

– криміналістичні дослідження. При INTERPOL діє криміналістична лабораторія функціями якої є пошук, аналіз та зберігання зразків нововипущених банкнот; аналіз, класифікація та зберігання підроблених банкнот; Присвоєння міжнародних «індикативних» номерів нововиявленим підробленим банкнотам.

– взаємодія з міжнародними та національними фінансовими установами та сприяння їх комунікації із національними правоохоронними органами в ході спеціальних слідчих операцій щодо виявлення фальшивої валюти.

Фінансові злочини. Є складовою кримінальних правопорушень проти економічної системи. В системі діяльності INTERPOL важливе значення щодо протидії фінансовим злочинам надають консультативній діяльності. Для протидії транснаціональній фінансовій злочинності була запущена програма TORAID, яка переслідує мету підвищення рівня глобальної безпеки та фінансової безпеки в країнах Південно-Східної Азії (Бруней, Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Тайланд, В'єтнам, Японія). Бюджет даної кампанії становить 474000 євро, що фінансується Міністерством закордонних справ Японії. Діяльність INTERPOL направлена на консультативну та інформаційну підтримку зазначених країн при процесуальних та слідчих діях, що направлені на виявлення протиправних фінансових операцій, зокрема цілями проєкту є:

«– надати працівникам правоохоронних органів знання та навички для запобігання та розслідування фінансових злочинів, пов'язаних із COVID-19;

– надання правоохоронцям можливості оперативно та ефективно реагувати на транснаціональні (кібернетичні) фінансові злочини шляхом створення ефективної технічної інфраструктури;

– створення пулу місцевих тренерів у регіоні для покращення спроможності національних органів у розслідуванні транснаціональної злочинності;

– розширення існуючої мережі спеціалізованих співробітників правоохоронних органів, які будуть використовуватися як

міжнародні контактні пункти для координації зусиль проти транснаціональної фінансової злочинності;

– підтримка країн-членів у виявленні та розслідуванні незаконних фінансових потоків, пов'язаних із віртуальними та фіатними валютами. (Фіатні гроші — це державна валюта, яка не забезпечена товаром, таким як золото, а скоріше урядом, який їх випустив. Більшість сучасних паперових валют є фіатними валютами, включаючи долар США та євро);

– підвищення глобальної обізнаності про грошових мулів (людей, які передають незаконно здобуті гроші, часто мимоволі, злочинцям, допомагаючи їм відмивати свої незаконні кошти)» [583].

Щодо просвітницької діяльності варто наголосити на кампанії INTERPOL #YourAccountYourCrime, що відбувалася у 2022 р. та направлена на виявлення та підвищення інформованості населення та правоохоронних органів про грошових мулів³.

Інституційною структурою, що займається питаннями запобігання та протидії фінансовим злочинам в INTERPOL є Центр Інтерполу з боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC). «Транснаціональна фінансова злочинність зросла в геометричній прогресії за останні роки, підриваючи глобальні фінансові системи, перешкоджаючи економічному зростанню та завдаючи величезних збитків підприємствам і окремим особам у всьому світі. Зважаючи на нагальну потребу в скоординованій міжнародній реакції, ми запустили Центр боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC). Ця велика нова кримінальна програма розширить і оптимізує наші існуючі ініціативи щодо боротьби з фінансовими злочинами, незаконними грошовими потоками та поверненням активів» [551].

Основними напрямками діяльності Центру, які має можливість використати Україна є наступні:

---

³ Грошові мули – це люди, які свідомо або, в деяких випадках, несвідомо допомагають злочинним організаціям відмивати свої незаконні прибутки. Вони роблять це шляхом надання власних облікових записів для отримання та переказу шахрайських коштів, тим самим «легітимізуючи» їх [https://www.interpol.int/Crimes/Financial-crime/Money-mules-what-are-the-risks]

– підтримка розслідувань: перехресна перевірка даних у базах даних Інтерполу; консультативна підтримка; координація слідчих дій за умови участі багатьох юрисдикцій різних країн;

– оперативна підтримка: координація регіональних та глобальних операцій проти загроз транснаціональних фінансових злочинів; можливість використання груп оперативної підтримки;

– аналітична підтримка: формування спеціального Файлу аналізу фінансових злочинів (FinCAF); тактична підтримка в протидії міжнародній організованій злочинності в економічній сфері;

– розвиток потенціалу: навчальна підтримка співробітників правоохоронних органів та підрозділів країн-членів INTERPOL та поширення сучасних практик протидії фінансовим злочинам;

– інформація та попередження: підготовка та оприлюднення звітів та рекомендацій щодо тенденцій фінансової злочинності в світі та за окремими країнами; використання Повідомлення Інтерполу з кольоровим кодуванням, для забезпечення інформацією про кримінальні тенденції в контексті фінансових злочинів, легалізації доходів отриманих злочинним шляхом;

- тематичні проєкти.

З метою протидії фінансовий злочинності в кіберпросторі INTERPOL запроваджено операцію НАЕСНІ. За офіційними оприлюдненими даними INTERPOL, зазначена операція передбачає заходи щодо протидії таким фінансовим шахрайствам як: інвестиційне шахрайство, романтичні шахрайства, відмивання грошей, пов'язане з незаконними онлайн-іграми, онлайн-вимагання, голосовий фішинг. В частині реалізації зазначеної операції було розроблено та реалізовано інноваційний протокол, що дозволяє припинити глобальні платежі (ARRP). ARRP – це протокол швидкого реагування на відмивання доходів отриманих злочинним шляхом.

«У результаті поліцейської операції Інтерполу з боротьби з онлайн-шахрайством було заарештовано майже 1000 підозрюваних і конфісковано віртуальні активи на суму 129 975 440 доларів США. Розслідувачі шахрайства з усього світу працювали разом протягом п'яти місяців (28 червня – 23 листопада), щоб перехопити гроші та віртуальні активи, пов'язані з широким спектром кібер-фінансових злочинів і відмивання грошей, допомагаючи країнам відновити та повернути кошти, отримані незаконним шляхом, жертвам. Спеціально спрямована на голосовий фішинг, романтичне шахрайство, сексуальне здирство,

інвестиційне шахрайство та відмивання грошей, пов'язаних із незаконними азартними іграми в Інтернеті, операція НАЕСНІ ІІІ координувалася Центром протидії фінансовим злочинам і корупції (IFCACC) Інтерполу, який підтримував 30 країн через відповідні національні центральні бюро Інтерполу (НЦБ)» [486].

Легалізація (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Легалізація доходів отриманих злочинним шляхом є складним фінансовим злочином, що потребує налагодження тісної співпраці з профільними міжнародними організаціями. «Координація відповіді на такі складні явища потребує тісної співпраці з партнерськими організаціями. Ми працюємо з такими групами, як орган Егмонтської групи, що складається з понад 160 підрозділів фінансової розвідки, міжурядова група з розробки фінансових заходів (FATF) і пов'язані з FATF регіональні органи з боротьби з відмиванням грошей» [565]. Варто зазначити, що співпраця із FATF є основою протидії та запобіганню такому злочину як фінансування тероризму.

Україна є членом INTERPOL з 1992 р. за цей період було реалізовано багато спільних проєктів та оперативно-розшукових заходів щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в цілому та проти економічної системи зокрема. Система регулювання співпраці вітчизняної правоохоронної системи з INTERPOL складається із наступних нормативно-правових актів (табл. 5.4):

Таблиця 5.4

Особливості державного регулювання процедур взаємодії з INTERPOL

Вид документа	Рік	Зміст	Видавець
1	2	3	4
Указ Президента України	2004	Про представника Національного центрального бюро Інтерполу України у Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол	Президент
Постанова КМУ	1992	Про вступ України до Інтерполу	КМУ
Постанова КМУ	1993	Про Національне центральне бюро Інтерполу	КМУ
Постанова КМУ	2004	Про представника Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у Інтерполі	КМУ

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4
Інструкція	1997	Про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена спільним наказом МВС, СБУ, ДМС, Генпрокуратури, Держприкордону, ДПА	МВС
Наказ	1998	Про затвердження Інструкції про порядок приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та за її межами	ДКСОДК та МВС
Наказ	2004	Про оперативний обмін інформацією щодо культурних цінностей, оголошених у національний та міжнародний розшук	Мін культ, МВС
Наказ	1995	Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу	МВС
Наказ	2005	Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невпізнаних трупів	МВС
Наказ	2005	Про затвердження Порядку залучення радників Національним центральним бюро Інтерполу	МВС
Інструкція	2009	Про порядок виїзду конвойних груп МВС у службові відрядження за кордон для приймання за межами України осіб, які перебувають під вартою	МВС
Наказ	2011	Про затвердження Інструкції про порядок прийняття органами внутрішніх справ України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства	МВС
наказ	2012	Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу	МВС

Джерело: на основі [80]

Важливе значення для України має співпраця з INTERPOL в частині кримінальних порушень проти економічної системи, зокрема в частині таких діянь, які загрожують державному суверенітету, чинять вплив на політичну систему, пов'язані із державною зрадою та колабораційною діяльністю, підривають довіру до державної влади. Для реалізації заходів із запобігання та протидії таким кримінальним правопорушенням є необхідність формування нового механізму взаємодії «Україна - INTERPOL». Механізм взаємодії України з INTERPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи пропонуємо реалізовувати в наступних напрямках:

1) виявлення джерел фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади;

2) виявлення фінансових потоків, які пов'язані із фінансуванням незаконної діяльності проти держави, політичної системи та влади;

3) розшук осіб та їх фінансових активів, які підозрюються в державній зраді, воєнних злочинах та колабораційній діяльності;

4) проєктна діяльність, що пов'язана із формуванням та реалізацією проєктів для підвищення ефективності правоохоронної функції України в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи держави.

Зазначені види кримінальних порушень є вкрай важливими в умовах необхідності забезпечення національної безпеки. Зокрема, INTERPOL має стати майданчиком налагодження співпраці правоохоронної системи України із поліцейськими інституціями країн світу, зокрема країн Центральної та Східної Європи.

Для цього пропонуємо затвердити державну стратегію розширення можливостей міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади. Дана стратегія має передбачати формування спільних слідчих груп, до яких будуть залучені фахівці INTERPOL, України, країн Центральної та Східної Європи та інших регіонів. Одним із напрямів функціонування зазначених спільних слідчих груп має стати притягнення до відповідальності російського диктатора та його посібників за воєнні злочини, що були скоєні в результаті військової агресії проти України. Важливою складовою має стати власне економічна складова, що полягає в виявленні фінансових потоків, джерел фінансування таких злочинів, а також розшуку активів злочинців. Координатором функціонування таких спільних слідчих груп має стати Центр INTERPOL з боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC).

Ключовим напрямком удосконалення механізму взаємодії «Україна - INTERPOL» має стати просвітницька діяльність, зокрема за наступними напрямками:

– підвищення кваліфікації правоохоронців, шляхом залучення до освітніх проєктів INTERPOL;

– сприяння залучення правоохоронців до спеціальних операцій, що реалізуються Центром INTERPOL з боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC) в різних регіонах світу;

– організація навчальних курсів щодо вивчення можливостей INTERPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи;

– залучення фахівців Державної служби фінансового моніторингу України; Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

– підвищення рівня якості освітніх програм підготовки правоохоронців, зокрема щодо міжнародної співпраці, що потребує внесення змін в стандарти вищої освіти за спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право», які стосуються вивчення іноземної мови, міжнародного права та діяльності міжнародних поліцейських організацій.

Наступною складовою стратегії розширення можливостей міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади має стати проєктна діяльність щодо виявлення фінансового контексту таких видів кримінальних правопорушень як проти держави, політичного режиму та влади, розшук осіб та їх фінансових активів. Проєктна діяльність має розширити можливості правоохоронних систем щодо реагування на військові злочини та формування заходів із запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в частині фінансування діяльності, що становить загрозу глобальній та національним системам безпеки.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження обґрунтовано механізм міжнародної співпраці правоохоронних органів України з INTERPOL в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Зокрема, було встановлено специфіку діяльності INTERPOL в контексті об'єкту дослідження. Вивчено історичні, інституційні, правотворчі, організаційні положення функціонування INTERPOL, що дозволило визначити його роль в запобіганні та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Обґрунтовано необхідність формування та реалізації державної стратегії розширення можливостей міжнародної співпраці щодо

запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади, основними положеннями якої мають стати: виявлення джерел фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади; виявлення фінансових потоків, які пов'язані із фінансуванням незаконної діяльності проти держави, політичної системи та влади; розшук осіб та їх фінансових активів, які підозрюються в державній зраді, воєнних злочинах та колабораційній діяльності; проєктна діяльність, що пов'язані із формуванням та реалізацією проєктів для підвищення ефективності правоохоронної функції України.

Для забезпечення реалізації мети Стратегії запропоновано: створення спільних слідчих груп з протидії фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади, що мають забезпечити виявлення фінансових потоків, джерел фінансування, розшук фінансових активів правопорушників. Обґрунтовано напрями співпраці в частині просвітницької діяльності та формування і реалізації спільних проєктів.

5.3. Діяльність EUROPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи

Для України взаємодія з EUROPOL є особливо актуальною в контексті євроінтеграційних процесів. Безумовно, що адаптація вітчизняного кримінального законодавства до вимог Європейського Союзу неможлива без трансформації правоохоронної функції та, зокрема, системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. «Співпраця між державами – членами ЄС в галузі правоохоронної діяльності пов'язана з загальноєвропейською інтеграцією. Тому для України дослідження питань співпраці держав – членів ЄС в галузі правоохоронної діяльності є важливим. Певною особливістю сучасного стану є посилення міжвідомчої співпраці правоохоронних та судових органів країн – членів ЄС, утворення спеціальних структур, які відіграють важливу роль у боротьбі зі злочинністю, крім національних правоохоронних органів – це Європейська поліція (Європол) і Євроюст, які виконують конкретні завдання взаємної допомоги, координують

зусилля між органами поліції, митної служби, імміграції та юстиції ЄС» [165]. Це важливо, як з позиції розвитку правоохоронної системи, так і відповідності економічної системи в цілому та господарської діяльності, зокрема, принципам та цінностям ЄС. Зазначене зумовлює необхідність наукового пошуку щодо складових механізму взаємодії України з EUROPOL.

Питання діяльності EUROPOL та її вплив на реалізацію правоохоронної функції в Україні в своїх наукових працях розглядали: К.Є. Войтовський, Д.О. Грицишен, А.П. Дикий, С.В. Дрьомов, В.В. Євдокимов, Р.С. Кале (Kale R.S.), І.І. Когутич, М.Н. Курко, І.М. Леган, О.І. Леженіна, К.В. Малишев, А.О. Місюра, Д.Й. Никифорчук, Є.К. Паніотов, Є.Г. Паршутін, К.Ю. Писаренко, О.С. Проневич, В.Б. Смелік, В.С. Старжинський, С.В. Старжинський, О.В. Столярський, О.В. Філонов, П.В. Хотенець, О.О. Хробуст та інші.

«Верховною Радою України ратифіковано Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічну співпрацю. Угодою передбачено посилення співробітництва держав-членів Європейського Союзу, які діють через EUROPOL, з Україною щодо запобігання серйозних форм міжнародної злочинності, їхнього виявлення, припинення та розслідування, зокрема шляхом обміну стратегічною та технічною інформацією. Передбачено, що Україна призначає Міністерство внутрішніх справ діяти в якості національного контактного пункту між EUROPOL та іншими компетентними органами України. Засідання на високому рівні між EUROPOL і компетентними органами України проводяться регулярно для обговорення питань, які стосуються цієї угоди і співробітництва в цілому. Контактний пункт, призначений Україною, і той, який призначений EUROPOL, проводять між собою регулярні консультації з питань політики і питань, що представляють взаємний інтерес, з метою виконання їхніх завдань і координації відповідних дій. Обмін інформацією, яка визначається угодою, здійснюється тільки на передбачених нею умовах. Інформація, обмін якою здійснено згідно з договором, використовується тільки для цілей угоди і під час розслідування, кримінального переслідування, запобігання кримінальному правопорушенню і процесуальним діям, що пов'язані з кримінальними справами. Обмін інформацією не стосується питань

взаємного надання правової допомоги у кримінальних справах. У результаті, цього ніякі положення угоди не перешкоджають положенням будь-якої угоди про надання взаємної правової допомоги, здійснення робочих контактів правоохоронних органів або будь-яким іншим угодам чи домовленостям щодо обміну інформацією між Україною і будь-якою державою-членом Європейського Союзу, не стосуються їх жодним чином і не впливають на них» [350, с. 92].

Відповідно, сьогодні є необхідність удосконалення співпраці України та EUROPOL як в рамках зазначеної угоди, так і укладання інших угод, зокрема в частині кримінальних правопорушень проти економічної системи.

Грищенко Д.О. зазначає, що «Основними складовими діяльності EUROPOL є положення контролю, стримувань та противаг, що власне обумовлено специфікою функціонування усієї системи суб'єктів Європейського союзу. Особливості системи управління діяльністю EUROPOL ґрунтуються на демократичних засадах на основі контролю, перевірок та нагляду за процесом прийняття управлінських рішень. Щодо підзвітності та в даному випадку вагоме значення надається таким службам управління як: міністри внутрішніх справ та юстиції країн-членів Європейського союзу, депутати Європарламенту, інші органи Європейського Союзу, правління всіх членів Європейського Союзу.» [80].

«Дебати щодо створення європейської поліцейської організації розгорталися паралельно з першими кроками до вільного пересування людей, товарів, капіталів послуг у межах тогочасного Європейського співтовариства. Неформальна поліцейська співпраця вже розвивалася, група створена міністрами внутрішніх справ та юстиції, що стало попереднім кроком, важливим для пізніших пропозицій щодо Європейського агентства кримінальної розвідки» [557].

Еволюція діяльності EUROPOL прослідковується за ключовими датами, які визначали організаційні, правові, політичні, економічні та інші положення діяльності (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Становлення та розвиток EUROPOL

Рік	Подія
1970	Створення групи Треві міністрами внутрішніх справ та юстиції Європейських Співтовариств
1991	Створення Центральноєвропейського слідчого управління («EUROPOL») для боротьби з міжнародним обігом наркотиків та організованою злочинністю
1993	Відділ наркотиків EUROPOL (EDU) створений за домовленістю міністрів
1994	EDU розпочинає свою діяльність у Гаазі
1995	Угода про Конвенцію про заснування EUROPOL відповідно до статті КЗ Маастрихтського договору
1999	Призначення першого директора EUROPOL – колишнього координатора EDU
1999	Представлення робочих файлів аналізу (AWF), одного з найперших інструментів EUROPOL для збору, обміну та обробки інформації та розвідувальних даних
1999	Перша публікація щорічного звіту про організовану злочинність
2000	Рішення про створення Інформаційної системи EUROPOL (EIS)
2001	Підписання перших угод про співпрацю з третіми сторонами (Ісландія та Норвегія)
2001	Створення робочої групи з боротьби з тероризмом при EUROPOL
2002	Створення інструменту безпечного обміну інформацією EUROPOL
2002	Підписання Угоди про співпрацю із США
2005	EUROPOL охоплює 500 співробітників, офіцерів зв'язку, відряджених національних експертів, слухачів та підрядників
2006	EUROPOL приймає 100 офіцерів зв'язку
2006	Перша публікація Оцінки загрози організованої злочинності
2007	Перша публікація звіту про ситуацію та тенденції тероризму в ЄС
2009	Запуск програми безпечного обміну інформацією EUROPOL
2010	EUROPOL стає агенцією ЄС
2011	Перша європейська конвенція керівників поліції
2013	Відкриття Європейського центру з кіберзлочинності в EUROPOL
2015	EUROPOL приймає 200 офіцерів зв'язку
2015	Запуск Спільної оперативної групи (JOT) MARE
2016	Створення Європейського центру боротьби з тероризмом при EUROPOL
2016	Запуск веб-сайту «Найрозшукуваніші втікачі в EUROPOL»
2016	Створення Європейського центру контрабанди мігрантів при EUROPOL
2016	Розміщення гостей офіцерів у гарячих точках Греції та Італії
2017	З новим розпорядженням офіційна назва EUROPOL змінюється на Агентство Європейського Союзу з питань співпраці у правоохоронних органах
2020	EUROPOL запускає Європейський центр боротьби з фінансовими та економічними злочинами (EFEC)

Джерело: на основі [495]

«Правління є невід'ємною частиною адміністративної та управлінської структури EUROPOL, головним керівним органом Агентства та основним середовищем зацікавлених сторін. Він є унікальним форумом для забезпечення постійного розвитку EUROPOL як надійного партнера, який успішно відповідає потребам і очікуванням спільноти правоохоронних органів

Європейського Союзу і, таким чином, робить внесок у безпечнішу Європу. Його основні обов'язки полягають у наданні стратегічного керівництва Агентству та нагляді за виконанням його завдань, ухваленні його річних і багаторічних програм роботи та річного бюджету, а також у виконанні обов'язків щодо управління, передбачених Регламентом EUROPOL. Він складається з одного представника від кожної держави-члена ЄС, яка бере участь у Регламенті EUROPOL, та одного представника від Європейської Комісії (члени Правління). Данія має статус спостерігача. Правління збирається в середньому чотири рази на рік, тоді як дві робочі групи з корпоративних питань (WGCM) і з управління інформацією (WGIM) збираються регулярно протягом року. Секретаріат Правління надає підтримку Голові, Правлінню та його робочим групам і комітетам» [526].

На відміну від INTERPOL, EUROPOL хоч і є міжнародною поліцейською організацією, проте є підзвітною та знаходиться в структурі Європейського Союзу. Зокрема з 2010 р. EUROPOL є агентством Європейського Союзу, а отже підзвітний Раді міністрів юстиції та внутрішніх справ. Основними повноваженнями Ради є здійснення контролю за діяльністю EUROPOL та стратегічного управління. Крім того, саме зазначена Рада призначає виконавчого директора EUROPOL та його заступників, які є підзвітними раді. Відповідно членами EUROPOL є усі країни Європейського Союзу⁴. Правову основу співпраці EUROPOL з правоохоронними системами країн членів Європейського союзу складають оперативні угоди, стратегічні угоди, робочі домовленості. Зазначені документи представлені в розділі 1 при аналізі джерельної бази дослідження.

Основним нормативним документом, що регулює діяльність EUROPOL є Регламент (ЄС) 2016/794 Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2016 року про Агентство Європейського Союзу зі співробітництва правоохоронних органів (EUROPOL) та про заміну та скасування Рішень Ради 2009/371/ЈНА, 2009/934/ЈНА, 2009 /935/ЈНА, 2009/936/ЈНА та 2009/968/ЈНА [587].

---

⁴ Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція

Функції поточного управління діяльністю EUROPOL покладені на директорат, який очолює виконавчий директор, що призначається на чотири роки, а максимальною кількістю строків виконання функцій виконавчого директора є два. Основними управлінськими функціями виконавчого директора EUROPOL є: наглядова (нагляд за діяльністю адміністрації EUROPOL); контрольна (здійснює контроль за основною діяльністю EUROPOL та досягненням визначених цілей); кадрова (контроль за управлінням персоналом); інші завдання. Відповідно до організаційної структури, виконавчий директор EUROPOL має трьох заступників за такими напрямками: операційна діяльність; адміністративна діяльність; та управління можливостями.

Відмінністю діяльності EUROPOL від INTERPOL є також порядок фінансування його діяльності, адже бюджет EUROPOL є частиною загального бюджету Європейського Союзу. Відповідно бюджет формується та затверджується Європейським парламентом. «EUROPOL дотримується тих же принципів, що й інші агентства та інституції ЄС, щодо прозорості та фінансової підзвітності. До забезпечення фінансової звітності в агентстві залучені низка установ та органів, зокрема: Європейський суд аудиторів; Служба внутрішнього аудиту; Внутрішній аудит» [526]. «Фінансовий регламент та правила його реалізації для Європолу формують основу для виконання бюджету агентства та фінансового управління. Початковий та змінений бюджети містять інформацію про затверджений бюджет на один фінансовий рік, тоді як остаточні звіти містять інформацію про фінансові результати діяльності агентства за відповідний фінансовий рік» [588].

EUROPOL як міжнародна поліцейська організація має розширену мережу міжнародної співпраці як в межах Європейського Союзу, так і поза його межами. Вагоме значення в діяльності EUROPOL має співпраця з міжнародними організаціями, зокрема: Євроюстом; Європейським агентством прикордонної та берегової охорони; INTERPOL; Європейським Центральним Банком; Європейською Комісією; Європейським центром профілактики та контролю захворювань (ECDC); Агентством Європейського Союзу з навчання правоохоронних органів (CEPOL); Агентством Європейського Союзу з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA); Офісом інтелектуальної власності

Європейського Союзу (EUIPO); Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (UNODC); Всесвітньою митною організацією (WCO).

Усі досліджувані країни Центральної та Східної Європи, що є членами Європейського Союзу є відповідно членами EUROPOL. «У кожній державі-члені є призначений національний підрозділ Європолу (ENU), який слугує зв'язковим органом між органами цієї держави та Європолом. Кожен ENU відряджає принаймні одного представника до штаб-квартири Європолу, де кожна держава-член має власний офіс» [579].

В таблиці 5.6 визначено особливості вступу досліджуваних країн в EUROPOL та напрями співпраці.

Таблиця 5.6

Набуття членства в EUROPOL країнами Центральної та Східної Європи

Країна	Вступу	Правоохоронні органи, як взаємодіють з EUROPOL
1	2	3
Болгарія	2007	Головне управління прикордонної поліції Головне управління по боротьбі з організованою злочинність Національне митне агентство Державне агентство національної безпеки Головне управління національної поліції Управління міжнародного оперативного співробітництва
Австрія	1995	Служба кримінальної розвідки Управління Служби державної охорони та розвідки Федеральне антикорупційне бюро Федеральне міністерство внутрішніх справ Федеральна поліція Митна адміністрація
Хорватія	2013	Управління по боротьбі з відмиванням грошей Митне управління Поліція Хорватії Податкова адміністрація
Чеська Республіка	2004	Чеська митна адміністрація Національна поліція Чехії
Естонська Республіка	2004	Служба внутрішньої безпеки Естонії Управління поліції та прикордонної охорони Податково-митний департамент
Латвія	2004	Державна поліція Департамент податкової та митної міліції Служби державних доходів Бюро із запобігання та боротьби з корупцією Служба державної безпеки Латвії Державна прикордонна служба
Угорщина	2004	Центр боротьби з тероризмом Національна поліція Угорщини Національне податкове та митне управління

Продовження табл. 5.6

1	2	3
Литва	2004	Служба розслідування фінансових злочинів Вартова служба Департамент поліції Служба спеціальних розслідувань Департамент державної безпеки Митне управління
Польща	2004	Прикордонна охорона Центральне антикорупційне бюро Митна служба Агентство внутрішньої безпеки Національна поліція
Румунія	2007	Національне митне управління Генеральна інспекція прикордонної поліції Румунії Генеральна інспекція поліції Румунії Жандармерія Румунії Служба розвідки Румунії
Словацька Республіка	2004	Митна адміністрація Словацької Республіки Поліція Словацької Республіки
Республіка Словенія	2004	Фінансове управління Республіки Словенія Національна поліція Управління запобігання відмиванню грошей
Німеччина	1958	16 державних поліцейських агенцій Центральна митна слідча служба Федеральне управління кримінальної поліції Федеральне відомство з охорони конституції Федеральна поліція

Співпраця EUROPOL із зазначеними правоохоронними органами дозволяє забезпечити високий рівень безпеки Європейського Союзу та країн центральної та Східної Європи. Єдиних вимог до формування правоохоронної системи ЄС не визначає, проте визначає принципи та загальні критерії, яким мають відповідати правоохоронні системи країн-членів. Країни, що не входять до Європейського Союзу, мають можливість направити офіцерів зв'язку. Відповідно до стратегічних та оперативних угод, країнами, що направили своїх офіцерів зв'язку є: Албанія, Австралія, Бразилія, Канада, Колумбія, Північна Македонія, Грузія, Ісландія, Ізраїль, Японія, Молдова, Чорногорія, Нова Зеландія, Норвегія, Сербія, Швейцарія, Туреччина, Україна, Об'єднане Королівство, Сполучені Штати.

В Україні порядок направлення офіцерів зв'язку до EUROPOL регулюється Порядком направлення офіцерів зв'язку до Європейського поліцейського офісу, що затверджений

Міністерством внутрішніх справ України [313]. Відповідно до зазначеного порядку, офіцерів зв'язку направляє Національна поліція України на строк 3 роки. Відповідно до зазначеного Порядку, організація роботи офіцерів зв'язку в EUROPOL здійснюється наступним чином:

«– завданням офіцерів зв'язку в EUROPOL є підтримка і координація взаємодії між компетентними органами України, EUROPOL та компетентними органами держав-членів Європейського Союзу у сферах, віднесених до компетенції EUROPOL;

– функціональні обов'язки офіцерів зв'язку визначає начальник структурного підрозділу центрального органу управління поліції, який забезпечує реалізацію повноважень Національної поліції України як Національного контактного пункту EUROPOL в Україні;

– координацію діяльності офіцерів зв'язку здійснює структурний підрозділ центрального органу управління поліції, який забезпечує реалізацію повноважень Національної поліції України як Національного контактного пункту EUROPOL в Україні;

– контроль за діяльністю офіцерів зв'язку здійснює Голова Національної поліції України;

– звіти про результати своєї роботи в EUROPOL офіцери зв'язку подають Голові Національної поліції до 15 січня року, наступного за звітним» [313].

В контексті налагодження ефективної співпраці України з EUROPOL є необхідність розробки нового підходу до формування складу та критеріїв відбору офіцерів зв'язку, що будуть направлені до EUROPOL від України.

Співпраця з таким широким колом міжнародних організацій обумовлена необхідністю пошуку нових механізмів протидії та запобіганню різним видам кримінальних правопорушень. За офіційними даними, EUROPOL зосереджує свою увагу та таких видах кримінальних правопорушень:

- торгівля людьми;
- сприяння нелегальній імміграції;
- тероризм;
- незаконний обіг наркотиків;

- кіберзлочинність;
- сексуальна експлуатація дітей;
- підробка валюти та платіжних засобів;
- економічна злочинність;
- незаконний обіг вогнепальної зброї;
- екологічні злочини;
- організована майнова злочинність;
- підробка адміністративних документів та їх обіг;
- злочини проти інтелектуальної власності;
- корупція;
- морське піратство;
- торгівля викраденими транспортними засобами;
- незаконна торгівля тютюном;
- мобільні організовані злочинні групи;
- мафіозні організовані злочинні групи;
- злочини проти культурних цінностей;
- незаконна торгівля гормональними речовинами та іншими стимуляторами росту;
- злочинність пов'язана із ядерними та радіоактивними речовинами;
- незаконна торгівля органами та тканинами людини;
- викрадення, незаконне позбавлення волі та захоплення заручників;
- расизм і ксенофобія;
- геноцид, злочини проти людства та військові злочини.

В контексті об'єкту дослідження, варто зазначити, що важливе місце в діяльності EUROPOL займають операції з запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. «Зростає усвідомлення того, що певні дії у фінансовому секторі, які раніше вважалися лише поганою діловою практикою, насправді могли бути злочинними. Широко поширене необачне інвестування, спотворення фінансових звітів і змова з метою маніпулювання міжбанківськими процентними ставками підпадають під визначення серйозної та організованої злочинності. Величезні втрати, пов'язані з фінансовими шахрайствами високого рівня, підривають системи соціального захисту та дестабілізують економічні системи, таким чином чітко вказуючи на неспроможність саморегулювання» [500]. Зазначене вплинуло на

те, що кримінальні правопорушення проти економічної системи були включені до ключових злочинів щодо яких розроблено Цикл політики ЄС – ЕМРАСТ.

Сферами кримінальних правопорушень проти економічної системи, які є пріоритетними для EUROPOL є наступні:

«– шахрайство МТІС (Missing Trader Intra Community Fraud), яке передбачає злочинне використання правил податку на додану вартість (ПДВ) у ЄС, що призводить до втрати доходів держав-членів у мільярди євро;

– акцизне шахрайство, що відноситься до контрабанди товарів, що оподатковуються високими податками, таких як тютюн, алкоголь і паливо;

– відмивання грошей, процес отримання доходів від злочинної діяльності виглядає законним» [500].

Інституційною основою EUROPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи є Європейський центр боротьби з фінансовими та економічними злочинами (EFECC). Організаційні, правові та адміністративні положення діяльності Європейського центру боротьби з фінансовими та економічними злочинами (EFECC) представлено в табл. 5.7.

Зазначена структура Європейський центру боротьби з фінансовими та економічними злочинами (EFECC) дозволяє оперативно реагувати на загрози та виклики щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. У 2022 р. Центром проведено ряд успішних операцій, зокрема:

«– у листопаді 2022 року Європол підтримав Європейську прокуратуру (EPPO) у співпраці з правоохоронними органами 14 держав-членів ЄС у викритті однієї з найбільших схем шахрайства з ПДВ, які коли-небудь розслідувалися в ЄС. У рамках операції «Адмірал» було виявлено зв'язок між компанією в Португалії, яка продавала електронні пристрої та близько 9000 інших юридичних і понад 600 фізичних осіб, розташованих у різних країнах;

Таблиця 5.7
Організаційні, правові та адміністративні положення діяльності Європейського центру боротьби з фінансовими та економічними злочинами (EFCC)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦЕНТР БОРОТЬБИ З ФІНАНСОВИМИ ТА ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ (EFCC)	
ЦЦ	
<p>надавати оперативну та аналітичну підтримку партнерам EUROPOL та державним-членам у розслідуваннях фінансових та економічних злочинів, зокрема щодо корупції, фальшивомонетництва, підробки грошей, шахрайства, податкового шахрайства та відмивання грошей</p> <p>допомагати всім компетентним органам держав-членів у виконанні їх повноважень (наприклад, пропонуючи кримінальний аналіз тощо)</p>	<p>підтримувати партнерів EUROPOL та держави-члени в їхніх зусиллях щодо відстеження, ідентифікації, заморожування та конфіскації злочинних активів</p> <p>надавати стратегічну підтримку та співпрацювати з основними відповідними державними та приватними зацікавленими сторонами</p>
ПРОЄКТНА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ:	
<p>EFCC керує проєктом державно-приватного партнерства фінансової розвідки EUROPOL (EFPPP) щодо створення транснаціонального механізму обміну інформацією у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму</p>	
СТРУКТУРА	
<p>Операційний підрозділ</p> <p>Група боротьби з економічною злочинністю, яка відповідає за шахрайство з ПДВ, акцизним збором та інші шахрайські схеми</p> <p>Група боротьби з фінансовими злочинами, яка відповідає за відмивання грошей, корупцію, відстеження та заморожування активів, а також горизонтальну підтримку інших центрів EUROPOL з боротьби зі злочинністю</p> <p>Команда боротьби з контрафактними злочинами, яка відповідає за порушення прав інтелектуальної власності в режимі онлайн і офлайн, а також за підробку грошей</p>	
<p>Підрозділ експертизи та управління зацікавленими сторонами, виходячи здебільшого:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підтримка операції EFCC зі стратегічної точки зору шляхом підтримки відносин і розвитку досвіду з основними зацікавленими сторонами; - забезпечення координації та посилення роботи мереж правоохоронних і судових органів, таких як Асоціація бухгалтерів-криміналістів правоохоронних органів; - надання політичного обґрунтування та експертних порад щодо останніх поліій, пов'язаних з фінансовою та економічною злочинністю, як в ЄС, так і на міжнародному рівні 	

Джерело: розроблено автором на основі [505]

– операція Silver Axe VII, координована EFECSS, проходила з 25 січня по 25 квітня 2022 року, у якій брали участь правоохоронні органи з 31 країни (25 держав-членів ЄС і шість третіх країн). Це регулярна операція Європолу з боротьби з незаконним виробництвом і обігом нелегальних пестицидів. Ці дії призвели до десяти арештів, вилучення 1150 тонн нелегальних і контрафактних пестицидів, обшуку на фабрику, де підробляли пестициди;

– у квітні 2022 року EFECSS разом із державами-членами ЄС, Євроюстом і Frontex розпочали операцію «Оскар». У рамках цієї операції EFECSS сприяє обміну інформацією та розвідувальними даними та надає оперативну підтримку в низці фінансових розслідувань, спрямованих на злочинні активи, що належать фізичним і юридичним особам, які потрапили під санкції у зв'язку з вторгненням росії в Україну. Операція «Оскар» також спрямована на підтримку кримінальних розслідувань країн-членів щодо обходу торговельних та економічних санкцій, запроваджених ЄС. Операція триває і наразі арештовано активів на понад 2 мільярди євро;

– у вересні 2022 року в іспанській Малазі в рамках операції Whitewall було затримано одного з найбільших у Європі відмивачів грошей. EFECSS надав аналітичну та оперативну підтримку. У ході розслідування вважається, що підозрювані відмили понад 200 мільйонів євро. Розмах цієї злочинної діяльності був у всьому світі» [505].

Характеристика діяльності EUROPOL свідчить про її роль та значення в запобіганні та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи як на території Європейського Союзу так і поза його межами. У зв'язку із сукупністю військових та економічних загроз для України, які мають ефективне підґрунтя є необхідність налагодження тісної співпраці. На сучасному етапі Україна є учасником проекту EUROPOL Східного партнерства. Країнами-партнерами зазначеного партнерства окрім України є Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія та Молдова.

Планова тривалість проекту складає 48 місяців, а фінансування понад 2,5 млн. євро. В рамках реалізації проекту «Східне партнерство» планується: розширити та зміцнити розуміння країн-партнерів щодо інституційної структури EUROPOL та окреслити специфіку політичного циклу ЄС в сфері

запобігання та протидії злочинності; розширити напрямки міжнародної співпраці в рамках ЕМРАСТ; оцінити та підвищити рівень розвідувального потенціалу в країнах партнерах та всьому Східному регіоні; розширити можливості оперативної співпраці. В рамках реалізації зазначеного проєкту планується реалізація наступних заходів:

«– координувати регіональний семінар щодо політики ЄС щодо організованої та серйозної міжнародної злочинності для залучення країн-партнерів до ЕМРАСТ;

– підготувати щорічну конференцію з представниками країн-партнерів, держав-членів ЄС, інституцій та агенцій ЄС;

– співпрацювати з країнами-партнерами для встановлення та посилення співпраці щодо відповідних розслідувань та операцій держав-членів ЄС за підтримки агенцій ЄС;

– співпрацювати з країнами-партнерами в оперативних групах і спільних слідчих групах;

– сприяти проведенню оперативних зустрічей для розслідувань, що мають відношення до країн-партнерів, які проводяться державами-членами ЄС за підтримки EUROPOL та інших відповідних агенцій» [497].

Для України участь в зазначеному проєкті є особливо важливою, що дозволяє удосконалити правоохоронну систему в цілому та в контексті європейської інтеграції, це дозволить зробити перший крок до адаптації вітчизняної правоохоронної системи до вимог ЄС.

Особливо важливим в контексті співпраці з EUROPOL є формування та реалізація спільної політики безпеки та оборони ЄС з Консультативною місією ЄС в Україні та Місією ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні.

В контексті зазначеного пропонуємо наступні напрями удосконалення механізму міжнародної співпраці України з EUROPOL:

– створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи правоохоронних органів України щодо міжнародної співпраці з EUROPOL через офіцерів зв'язку. Така система має об'єднати зусилля правоохоронних органів щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які виходять за межі державних кордонів. Реалізація функцій такої інформаційно-комунікаційної системи можлива через

інформаційну технологію, яка генеруватиме дані з інформаційних баз EUROPOL, до яких є доступ, а також дані щодо злочинів, які розслідуються в Україні та можуть перебувати в компетенції різних правоохоронних органів. Така інформаційна технологія має бути адаптивною до інформаційних технологій різних правоохоронних органів та одночасно має забезпечувати високий рівень інформаційної безпеки усіх процесів оперативної роботи;

– розширити коло офіцерів зв'язку в EUROPOL через направлення їх не лише від Національної поліції, але й інших правоохоронних органів та органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію. Зокрема, сьогодні є необхідність тісної співпраці з EUROPOL таких інституцій як: Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки; Державне бюро розслідувань; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; Державна прикордонна служба. Така співпраця дозволить підвищити ефективність протидії кримінальним порушенням проти економічної системи, особливо в частині таких правопорушень, що становлять загрозу національній безпеці. Крім того, це дозволить налагодити співпрацю щодо розшуку активів корупціонерів та осіб, які сприяли російській агресії в Україні, або ж займалися колабораційною діяльністю;

– створення кадрового резерву офіцерів зв'язку в розрізі кожного правоохоронного органу. Резерв має забезпечити безперерйну співпрацю з EUROPOL та швидку адаптацію новонаправлених офіцерів зв'язку. До резерву мають входити особи, які: володіють відповідними кваліфікаційними навичками; мають досвід роботи в правоохоронних органах; мають досвід співпраці з міжнародними організаціями; не мають судимостей; відсутні звинувачення в корупційних діяннях; не є членами будь-яких політичних партій та організацій; мають громадянство України; мають досвід роботи з інформаційними базами EUROPOL та INTERPOL;

– запровадження системи підготовки та перепідготовки офіцерів зв'язку EUROPOL щодо яких мають висуватися відповідні кваліфікаційні вимоги, основні з яких наступні: володіння іноземною мовою; знання міжнародного права; знання права Європейського Союзу; знання нормативно-правової бази EUROPOL; знання кримінального права України; володіння

криміналістичними та кримінологічними знаннями; спеціальна фізична підготовка; володіння зброєю; володіння інформаційними технологіями; володіння методиками забезпечення особистої інформаційної безпеки.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження ідентифіковано специфіку діяльності EUROPOL як міжнародної поліцейської організації, що діє в межах Європейського Союзу. Визначено напрями співпраці правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи з EUROPOL в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Обґрунтовано напрями розвитку механізму міжнародного співробітництва України з EUROPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, зокрема: 1) створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи правоохоронних органів України щодо міжнародної співпраці з EUROPOL через офіцерів зв'язку; 2) розширення кола офіцерів зв'язку в EUROPOL через направлення їх не лише від Національної поліції, але й інших правоохоронних органів та органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію; 3) створення кадрового резерву офіцерів зв'язку в розрізі кожного правоохоронного органу; 4) запровадження системи підготовки та перепідготовки офіцерів зв'язку EUROPOL.

Висновки до розділу 5

1. Напрями міжнародного співробітництва не є сталими та мають постійно розвиватися і вдосконалюватися в залежності від розвитку економічної системи, трансформації правового механізму та політичної доцільності. Крім того, співробітництво буде залежати від видів злочинів та їх наслідків для кожної окремої держави, міжнародного об'єднання чи регіону. Відповідно, зазначене вимагає з'ясування специфіки сучасних форм міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії злочинам проти економічної системи та ідентифікації пріоритетних напрямів, в яких задіяна та бере активну участь правоохоронна система України.

2. Складовими міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії злочинності загалом та кримінальним правопорушенням проти економічної системи зокрема, є:

1) Ратифікація резолюцій, договорів та інших нормативно-правових документів міжнародних політичних та безпекових організацій в сфері правоохоронної діяльності. Ратифікація декларацій, протоколів, резолюцій, договорів міжнародних політичних та безпекових організацій є вкрай важливою складовою формування системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи держави, адже це дозволить використовувати ресурсний потенціал міжнародних організацій, удосконалювати вітчизняне кримінальне та господарське законодавство

2) Укладання договорів про міжнародну співпрацю в сфері запобігання та протидії злочинності в цілому та кримінальним правопорушенням проти економічної системи зокрема. Укладання таких договорів дозволяє підвищити ефективність правоохоронних заходів та забезпечить протидію та запобігання кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Проте, основним обмеженням даних договорів є те, що більшість із них передбачають, що таке співробітництво здійснюється за умови, що злочини, які скоєні або готуються на території однієї держави, а отримана інформація на території іншої держави. Зокрема проблема виникає тоді коли, певний злочин розповсюджений не лише на дві країни, що є сторонами договору, а на три і більше, а це в свою чергу передбачає необхідність наявності подібних двосторонніх договорів між усіма країнами.

3) Взаємодія з міжнародними поліцейськими організаціями. Україна має ряд напрацювань щодо діяльності з представленими міжнародними поліцейськими організаціями, зокрема: 1) Міністерство внутрішніх справ України є національним центральним бюро INTERPOL; 2) до EUROPOL направлено офіцерів зв'язку. З іншими організаціями співпраця є неактивною, що обумовлено географічними обставинами. Варто зауважити, що всі досліджувані країни Центральної та Східної Європи (є членами Європейського Союзу) є членами INTERPOL та EUROPOL. Сьогодні є потреба в удосконаленні механізмів співпраці із усіма міжнародними поліцейськими організаціями, що потребує на національному рівні визначити дані положення в контексті стратегії розвитку правоохоронної системи України.

Вкрай важливим є необхідність визначення чітких напрямів взаємодії в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи як держави так і економічної системи світу.

3. Основними інструментами міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної безпеки держави є наступні: обмін криміналістичною, кримінологічною, аналітичною та іншою інформацією, що стосується загроз економічній безпеці держави; спільне використання ресурсів при розслідуванні, розшуку та розкритті кримінальних правопорушень проти економічної системи держави; затримання, депортація та видача злочинців або підозрюваних в скоєнні кримінальних правопорушень проти економічної системи; створення спільних слідчих груп щодо розслідування та розкриття кримінальних правопорушень проти економічної системи, які є особливо небезпечними та можуть вплинути на глобальну економічну систему.

4. Основними об'єктними напрямками міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи є наступні: запобігання та протидія фінансуванню тероризму та відмиванню коштів наркокартелів; запобігання та протидія кримінальним правопорушенням, що чинять вплив на міжнародні ринки капіталів, товарів, робіт та послуг; запобігання та протидія незаконному фінансуванню колабораційної діяльності, державної зради та незаконних воєнних формувань; розшук активів осіб, що причетні до воєнних злочинів (зокрема, злочинів, що скоєні російською федерацією); запобігання та протидія злочинам щодо незаконного фінансування політичних партій, діяльність яких має екстремістський характер, або порушує демократичні принципи розвитку політичної системи та державного управління; запобігання та протидія незаконному майнінгу (виробництву), обміну, купівлі, продажу крипто валюти; запобігання та протидія фінансуванню збройних конфліктів; запобігання та протидія діяльності, що порушує міжнародні та національні економічні санкції; запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які вчиняються із використанням сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій; інші злочини, що чинять особливий вплив на економічну систему держави.

5. Важливе значення для України має співпраця з INTERPOL в частині кримінальних порушень проти економічної системи, зокрема, у частині таких діянь, які загрожують державному суверенітету, чинять вплив на політичну систему, пов'язані і державною зрадою та колабораційною діяльністю, підривають довіру до державної влади. Для реалізації заходів із запобігання та протидії таким кримінальним правопорушенням є необхідність формування нового механізму взаємодії «Україна – INTERPOL». Механізм взаємодії України з INTERPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи пропонуємо реалізовувати в наступних напрямках: 1) виявлення джерел фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади; 2) виявлення фінансових потоків, які пов'язані з фінансуванням незаконної діяльності проти держави, політичної системи та влади; 3) розшук осіб та їх фінансових активів, які підозрюються в державній зраді, воєнних злочинах та колабораційній діяльності; 4) проєктна діяльність, що пов'язана із формуванням та реалізацією проєктів для підвищення ефективності правоохоронної функції України в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи держави.

6. Запропоновано затвердити державну стратегію розширення можливостей міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади. Дана стратегія має передбачати формування спільних слідчих груп, до яких будуть залученні фахівці INTERPOL, України, країн Центральної та Східної Європи та інших регіонів. Одним із напрямів функціонування зазначених спільних слідчих груп має стати притягнення до відповідальності російського диктатора та його посібників за воєнні злочини, що були скоєні в результаті військової агресії проти України. Важливою складовою має стати власне економічна складова, що полягає у виявленні фінансових потоків, джерел фінансування таких злочинів, а також розшуку активів злочинців. Координатором функціонування таких спільних слідчих груп має стати Центр INTERPOL з боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC).

7. Ключовим напрямком удосконалення механізму взаємодії «Україна – INTERPOL» має стати просвітницька діяльність, зокрема, за наступними напрямками: підвищення кваліфікації правоохоронців шляхом залучення до освітніх проєктів INTERPOL; сприяння залучення правоохоронців до спеціальних

операцій, що реалізуються Центром INTERPOL з боротьби з фінансовими злочинами та корупцією (IFCACC) в різних регіонах світу; організація навчальних курсів щодо вивчення можливостей INTERPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи; залучення фахівців Державної служби фінансового моніторингу України; Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; підвищення рівня якості освітніх програм підготовки правоохоронців, зокрема щодо міжнародної співпраці, що потребує внесення змін в стандарти вищої освіти за спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» та 081 «Право», які стосуються вивчення іноземної мови, міжнародного права та діяльності міжнародних поліцейських організацій.

8. Наступною складовою стратегії розширення можливостей міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади має стати проєктна діяльність щодо виявлення фінансового контексту таких видів кримінальних правопорушень як: проти держави, політичного режиму та влади, розшук осіб та їх фінансових активів. Проєктна діяльність має розширити можливості правоохоронних систем щодо реагування на військові злочини та формування заходів із запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в частині фінансування діяльності, що становить загрозу глобальній та національним системам безпеки.

9. Запропоновано наступні напрями удосконалення механізму міжнародної співпраці України з EUROPOL:

– створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи правоохоронних органів України щодо міжнародної співпраці з EUROPOL через офіцерів зв'язку. Така система має об'єднати зусилля правоохоронних органів щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, які виходять за межі державних кордонів. Реалізація функцій такої інформаційно-комунікаційної системи можлива через інформаційну технологію, яка генеруватиме дані з інформаційних баз EUROPOL, до яких є доступ, а також дані щодо злочинів, які розслідуються в Україні та можуть перебувати в компетенції різних правоохоронних органів. Така інформаційна технологія має бути адаптивною до інформаційних технологій різних правоохоронних органів та одночасно має забезпечувати високий рівень інформаційної безпеки усіх процесів оперативної роботи;

– розширення коло офіцерів зв'язку в EUROPOL через направлення їх не лише від Національної поліції, але й інших правоохоронних органів та органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію. Зокрема, сьогодні є необхідність тісної співпраці з EUROPOL та таких інституцій як: Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки; Державне бюро розслідувань; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; Державна прикордонна служба. Така, співпраця дозволить підвищити ефективність протидії кримінальним порушенням проти економічної системи, особливо в частині таких правопорушень, що становлять загрозу національній безпеці. Крім того, це дозволить налагодити співпрацю щодо розшуку активів корупціонерів та осіб, які сприяли російській агресії в Україні, або ж займалися колабораційною діяльністю;

– створення кадрового резерву офіцерів зв'язку в розрізі кожного правоохоронного органу. Резерв має забезпечити безперебійну співпрацю з EUROPOL та швидку адаптацію новонаправлених офіцерів зв'язку. До резерву мають включатись особи, які: володіють відповідними кваліфікаційними навичками; мають досвід роботи в правоохоронних органах; мають досвід співпраці з міжнародними організаціями; не мають судимості; відсутні звинувачення в корупційних діяннях; не є членами будь-яких політичних партій та організацій; мають громадянство України; мають досвід роботи в з інформаційними базами EUROPOL та INTERPOL;

– запровадження системи підготовки та перепідготовки офіцерів зв'язку EUROPOL щодо яких мають висуватися відповідні кваліфікаційні вимоги, основні з яких наступні: володіння іноземною мовою; знання міжнародного права; знання права Європейського Союзу; знання нормативно-правової бази EUROPOL; знання кримінального права України; володіння криміналістичними та кримінологічними знаннями; спеціальна фізична підготовка; володіння зброєю; володіння інформаційними технологіями; володіння методиками забезпечення особистої інформаційної безпеки.

ВИСНОВКИ

1. Визначені організаційні та методологічні положення дослідження механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, охоплюють сукупність загально наукових, загально філософських та спеціальних методів дослідження та напрямів їх організаційного забезпечення, що дозволили забезпечити повноту, прозорість та ефективність наукової розвідки. Запропоновано структурно-логічну схему наукового дослідження системи протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, яка визначає розвиток методологічних та організаційних положень правової науки. Надано характеристику кримінальним правопорушенням проти економічної системи як об'єкту дослідження в юридичній науці, зокрема: 1) кримінальні порушення діючого економічного порядку в країні; 2) протидія функціонуванню ринків є загрозою економічній безпеці держави, конкуренції та інвестиційному клімату; 3) порушення міжнародного законодавства в сфері господарської діяльності; 4) кримінальні правопорушення, що пов'язані із державним майном та фінансами, зокрема, як в частині наповнення державного бюджету так і в частині його використання; 5) узаконення нелегальної діяльності через легалізацію доходів отриманих злочинним шляхом; 6) протиправне використання економічних інструментів для інших неекономічних цілей. Встановлено, що об'єкт дослідження лежить в площині порушень економічного порядку, що діє в державі та на міжнародному рівні для задоволення економічних цілей та незаконне використання економічних інструментів та відносин для неекономічних цілей (політичних, терористичних, проти національної безпеки та інші). Відповідно предмет дослідження характеризується як сукупність механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що передбачають розвиток кримінального законодавства, трансформацію діяльності правоохоронних органів та міжнародного співробітництва, що обумовлено глобалізаційними процесами та європейською інтеграцією.

2. Широта об'єктно-предметного поля дослідження зумовила особливий спектр джерельної бази дослідження, яка включає: нормативно-правові акти, що складають кримінальне законодавство України, регулювання міжнародної співпраці правоохоронних органів з міжнародними поліцейськими організаціями; кримінальні кодекси країн Центральної та Східної

Європи; нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних поліцейських організацій та їх стратегічні та оперативні угоди з міжнародними організаціями та держави; інформаційні портали правоохоронних органів України та країн Центральної та Східної Європи; дисертаційні дослідження присвячені проблемам запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи; наукові праці присвячені кримінальним правопорушенням проти економічної системи, що індексуються в наукометричних базах Scopus та WoS. Для оцінки ступеня досліджуваності проблематики кримінальних правопорушень проти економічної системи було проаналізовано дисертації за юридичними науками захищені в Україні протягом 2018-2022 рр. суцільним методом без прив'язки за спеціальностями. Проведений аналіз дозволив встановити певну непропорційність наукового інтересу до окремих правопорушень в сфері господарської діяльності. Активність наукових досліджень з питань економічної злочинності у світовій науці досліджена шляхом застосування методів бібліометричного аналізу до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, які містять понад 700 та 300 наукових робіт, відповідно. Публікації з проблеми економічної злочинності охоплюють різні галузі, зокрема: кримінальне право, кримінологію, економіку, політичну науку (політологію), соціологію та інші та присвячені таким проявам економічної злочинності, як фінансова корупція, фінансові шахраювання, економічний тероризм, організована злочинність, корупція, банківські шахраювання, фінансовий аналіз тощо. Проведений аналіз дозволив виявити відсутність цілісного підходу до встановлення дієвого правового поля для запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Визначено необхідність розробки концептуально нового підходу до розуміння системи правопорушень проти економічної системи, розуміння їх як складної системи, яка охоплює весь спектр економічних відносин, подальшого розвитку системи кримінального законодавства з врахуванням сучасних умов функціонування економічної системи та міжнародного досвіду, зокрема вивчення та адаптації досвіду правового регулювання в країнах Центральної та Східної Європи, вивчення їх впливу на економічну безпеку держави, комплексної програми реформування

правоохоронних органів з визначенням їх функцій та задач в сфері протидії злочинності в сфері господарської діяльності, розробки дієвих механізмів комунікації та взаємодії між окремими органами та з міжнародними організаціями та правоохоронними органами.

3. Запропоновано напрями трансформації понятійно-категоріального апарату, зокрема встановлено, що під економічною злочинністю слід розуміти соціально-економічне явище, яке характеризується суспільно небезпечною діяльністю, що полягає в здійсненні кримінально караних умисних, корисливих діянь, пов'язаних із порушенням діючого економічного порядку в державі з метою незаконного збагачення та / або протиправного використання економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, воєнних та інші) особою або групою осіб. В цілому це характеризує економічну злочинність як загрозу національній безпеці та кримінологічну категорію. Зважаючи на сучасну юридичну техніку та практику законотворення країн Європейського Союзу, для цілей кримінального права обґрунтовано введення в науковий обіг та практику поняття «кримінальні правопорушення проти економічної системи». Зазначені кримінальні правопорушення поділяються на злочини проти економічної системи та проступки проти економічної системи. Виділено наступні характеристики: 1) даний вид кримінальних правопорушень є дестабілізуючим фактором розвитку економічної системи держави та міжнародних економічних відносин; 2) проявляється в протиправному застосуванні економічних відносин, інструментів та механізмів для здійснення злочинного діяння; 3) може мати як економічну мету – незаконне збагачення, так і неекономічну мету, проте, в то й же час, виступати негативним чинником розвитку економічної системи; 4) кримінальні правопорушення даного виду можуть скоювати шляхом, як порушення законної діяльності, так і шляхом незаконної діяльності. Відповідно до зазначеного пропонуємо для цілей розвитку кримінального права використовувати наступний підхід до змісту поняття кримінальні правопорушення проти економічної системи: протиправні умисні, корисливі діяння, що порушують діючий економічний порядок в державі та за її межами з метою незаконного збагачення та / або протиправного використання

економічних інструментів (відносин, механізмів) для інших неекономічних цілей (політичних, терористичних, воєнних та інші) особою або групою осіб. На нашу думку, такий підхід найбільш повно характеризує досліджуванні кримінальні правопорушення.

4. Історико-ретроспективний аналіз становлення та розвитку механізмів запобігання та протидії кримінальних правопорушень проти економічної системи є необхідною складовою даної наукової розвідки, оскільки саме через призму ретроспективного аналізу можна виявити їхню природу, передумови виникнення, особливості розвитку, зрозуміти соціальну сутність. Крім того, з'ясування досліджуваної проблеми в її історичному контексті буде важливим допоміжним чинником у з'ясуванні стану науково-теоретичної розробки проблем протидії та запобігання кримінальних правопорушень даного виду. Дослідження генези кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень проти економічної системи на прикладі країн з розвинутою і сталою правовою системою та на основі критичного осмислення права як органічної складової соціального й економічного устрою суспільства дозволить виробити пропозиції щодо удосконалення державно-правових механізмів протидії та запобігання кримінальних правопорушень проти економічної системи на сучасному етапі.

5. Дослідження еволюції кримінального законодавства та його кодифікації дозволило визначити тенденції розвитку правового захисту господарських відносин як складової економічної системи. Встановлено об'єктивні (соціально-економічні передумови розвитку суспільства, науки та техніки) та суб'єктивні (політичні передумови та вектори міжнародної співпраці) причини формування та реалізації кримінального законодавства в цілому та тієї частини, що регулює запобігання та протидію економічній злочинності. Виявлена наслідуваність радянського законодавства, хаотичність та невідповідність норм кримінального законодавства трансформованим економічним відносинам дозволила обґрунтувати необхідність кардинальної зміни підходу до формування кримінально-правового забезпечення захисту економічної системи та сформулювати зміст нового кримінального кодексу в частині протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

6. Для забезпечення високого рівня економічної безпеки держави та зважаючи на сучасні загрози встановлено обґрунтовано необхідність криміналізації окремих видів діяльності, зокрема: фінансування збройних конфліктів; порушення міжнародних та національних економічних санкцій; майнінг (виробництво), обмін, купівля та продаж криптовалюти; корупція в приватному секторі. Зокрема, визначено, що зазначені види діяльності є кримінальними правопорушеннями проти економічної системи та становлять загрозу національній безпеці, що пов'язано сукупністю геополітичних, інформаційно-комп'ютерних, політичних детермінант. Запропоновано розширення статей кримінального кодексу, що регулюють встановлення відповідальності за вказаними кримінальними правопорушення та обґрунтовано сукупність санкцій.

7. На основі проведеного дослідження встановлено особливості формування правоохоронної системи країн Центральної та Східної Європи через оцінку та аналізу їх діяльності та ідентифікацію завдань щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Встановлено, що в країнах Європейського Союзу відсутні єдині підходи до формування правоохоронної системи та діяльності правоохоронних органів, а визначені лише вимоги щодо формування системи запобігання та протидії злочинності та формування кримінального законодавства. Визначено роль та значення Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки, Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України в протидії злочинності проти економічної системи. Для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів України щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи запропоновано: впровадження Єдиного Національного інформаційно-комунікаційного порталу правоохоронних органів; впровадження системи кадрового розвитку правоохоронної системи України через запровадження кадрових; розвиток кадрового потенціалу правоохоронних органів через впровадження концепції «Освіти впродовж життя»; розширення діяльності правоохоронних органів в частині співпраці із іншими правоохоронними органами щодо створення спільних слідчих груп; розширення діяльності БЕБу в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням

проти економічної системи, які стосуються корупції в корпоративному секторі; розширити просвітницьку діяльність; формування єдиного підходу до кіберзахисту та забезпечення інформаційної безпеки.

8. Обґрунтовано специфіку правових форм організації міжнародного співробітництва, інструментів та напрямів. Встановлено, що національне законодавство передбачає наступні правові форми організації міжнародного співробітництва: укладання двосторонніх або багатосторонніх договорів про співпрацю в сфері запобігання та протидії злочинності; участь у міжнародних політичних та безпекових міжнародних організаціях; співпраця з міжнародними поліцейськими організаціями (INTERPOL, EUROPOL, ASEANAPOL, AMERIPOL, AFRIPOL, GCCPOL, AIMC). Визначено специфіку діяльності міжнародних поліцейських організацій. Ідентифіковано національні джерела права, що регулюють міжнародне співробітництво в правоохоронній сфері.

9. Розроблено механізм міжнародної співпраці правоохоронних органів України з INTERPOL в частині запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Зокрема було встановлено специфіку діяльності INTERPOL в контексті об'єкту дослідження. Вивчено історичні, інституційні, правотворчі, організаційні положення функціонування INTERPOL, що дозволило визначити його роль в запобіганні та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи.

10. Обґрунтовано необхідність формування та реалізації державної стратегії розширення можливостей міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти держави, політичного режиму та влади, основними положеннями якої мають стати: виявлення джерел фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади; виявлення фінансових потоків, які пов'язані із фінансуванням незаконної діяльності проти держави, політичної системи та влади; розшук осіб та їх фінансових активів, які підозрюються в державній зраді, воєнних злочинах та колабораційній діяльності; проєктна діяльність, що пов'язано із формуванням та реалізацією проєктів для підвищення ефективності правоохоронної функції України. Для забезпечення реалізації мети

Стратегії запропоновано: створення спільних слідчих груп з протидії фінансування незаконної діяльності проти держави, політичного режиму та влади, що мають забезпечити виявлення фінансових потоків, джерел фінансування, розшук фінансових активів правопорушників. Обґрунтовано напрями співпраці в частині просвітницької діяльності та формування і реалізації спільних проєктів.

11. Ідентифіковано специфіку діяльності EUROPOL як міжнародної поліцейської організації, що діє в межах Європейського Союзу. Визначено напрями співпраці правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи з EUROPOL в контексті запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. Обґрунтовано напрями розвитку механізму міжнародного співробітництва України з EUROPOL щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи, зокрема: 1) створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи правоохоронних органів України щодо міжнародної співпраці з EUROPOL через офіцерів зв'язку; 2) розширення кола офіцерів зв'язку в EUROPOL через направлення їх не лише від Національної поліції, але й інших правоохоронних органів та органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію; 3) створення кадрового резерву офіцерів зв'язку в розрізі кожного правоохоронного органу; 4) запровадження системи підготовки та перепідготовки офіцерів зв'язку EUROPOL.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агентство з розшуку та менеджменту активів.
URL: <https://arma.gov.ua/>
2. Айдинян А.В. Деякі особливості юридичної конструкції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 268-273. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/51.pdf>
3. Актуальні проблеми кримінального права : навчальний посібник / В.М. Попович та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 256 с.
4. Анакіна Т.М., Чернозуб Л.В. Гармонізація кримінального права держав-членів Європейського Союзу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №1. С. 160-165.
5. Аналіз проекту концепції реформування юридичної освіти в Україні у світлі отриманих відгуків за результатами регіональних обговорень. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/NJ_Y.Varabash_Report-on-Draft-LER-Concept-Paper-and-Recommendations-for-Improvement_May-22_2017.pdf
6. Андрущенко В.Л., Данілов О.Д. Податкові системи зарубіжних країн. Київ, 2004. URL: <https://epi.cc.ua/podatkovyi-sistemi-zarubijnih.html>
7. Архів проєктів нового кримінального кодексу. *European Union. External Action* : веб-сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv>
8. Бабкін В.Д. Методологія історико-правового пізнання. *Десяті юридичні читання. Юридична освіта і наука в Україні: традиції та новації : матеріали Міжнар. наук. конф.* (Київ, 15-16 травня 2014 р). Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 20-29. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35988/Babkin.pdf?sequence=1>
9. Базярук І.М. Економічна злочинність та її ознаки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1-7. URL: https://www.l.vduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyku/nvsy/02_2008/08bimtyo.pdf

10. Базярук І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді в Україні: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юр. н. Львів, 2013. 220 с.

11. Барановська Т.В. Відповідальність за кримінальні порушення, пов'язані з контрабандою. *Аналіз тенденцій розвитку економіки, фінансів, управління та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (м. Біла Церква, 29 березня 2023 р.). Біла Церква : ЦФЕНД, 2023. С. 69-72.

12. Барановська Т.В. Відповідальність за кримінальні правопорушення проти економічної системи (за Кримінальним Кодексом 2001 р.). *The 7th International scientific and practical conference Scientific progress: innovations, achievements and prospects* (April 3-5, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023 P. 111-112.

13. Барановська Т.В. Відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані з підrobкою грошових коштів та документів. *Перспективи розвитку сучасної науки та освіти: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 29-30 березня 2023 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2023. С. 48-52.

14. Барановська Т.В. Відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом. *The XIII International Scientific and Practical Conference "Information and its impact on social processes"*, April 03-05, Florence, Italy. P. 99-106

15. Барановська Т.В. Відповідальність за ухилення від сплати податків: історико-правовий аналіз вітчизняного законодавства. *«Історико-правовий часопис»*. 2023. № 1 (20). С. 16-23.

16. Барановська Т.В. Еволюція відповідальності за кримінальні правопорушення проти економічної системи у вітчизняному кримінальному законодавстві. *Право і суспільство*. 2023. №2, Том 1. С. 200-211.

17. Барановська Т.В. Забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в контексті реформи децентралізації. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю*, (м. Полтава, 21 грудня 2020 р. – 21 січня 2021 р.). Полтава : НУПП, 2021. С. 64-65.

18. Барановська Т.В. Запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи Естонії: правовий аналіз кримінального законодавства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 56-61.

19. Барановська Т.В. Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи Німеччини: правовий аналіз кримінального законодавства. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Випуск 1. С. 104-109.

20. Барановська Т.В. Історико-правовий аналіз системи протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 252-260.

21. Барановська Т.В. Історико-правовий аналіз становлення та розвитку відповідальності за підробку грошей та документів. *«Juris Europensis Scientia»*. 2023. Випуск 1. С. 118-122.

22. Барановська Т.В. Кримінальні правопорушення проти економічної системи: сутність та властивості. *Академічні візії*. 2022. Випуск 14. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/474/429..>

23. Барановська Т.В. Розвиток кримінального законодавства України: аналіз проекту нового КК щодо протидії економічній злочинності. *Академічні візії*. 2022. Випуск 15. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/467/430>.

24. Барановська Т.В. Розвиток наукового знання щодо протидії кримінальним правопорушенням проти економічної системи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 35. С. 290-297.

25. Барановська Т.В. Становлення кримінального законодавства щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням в сфері господарської діяльності. *Наукові перспективи*. 2023. № 2(32). С. 460-480.

26. Барановська Т.В. Становлення та розвиток кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні: історико-правовий аспект. *Правова позиція (правонаступник наукового журналу “Вісник Академії митної служби України. Серія: “Право”)*. 2023. №1 (38). С. 5-10.

27. Барановська Т.В. Становлення та розвиток кримінальної відповідальності за контрабанду. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Випуск 33. С. 308-314.

28. Барановський О.І. Економічні злочини // Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. Т. 9. URL: <https://esu.com.ua/article-18798>.

29. Басалюк Н.В. Система покарань за кримінальним законодавством Німеччини, Швейцарії, Франції. *Правове життя сучасної України: матеріали міжнародної наукової конференції.* Одеса. 2020. С. 178–182.

30. Баулін Ю.В. Європеїзація Загальної частини проекту КК України. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації: матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу* (м. Харків, 15 травня 2020 р.). Харків, 2020. С. 45-50.

31. Бахновська І.П., Білоус І.М. Причини та умови скоєння службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. №4. С. 429-432. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/109.pdf

32. Безпалько І.Р. Історія оподаткування населення України. *Наукові записки.* 2008. № 1. С. 214-220.

33. Берзін П.С. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2017. № 1(8). С. 276-278. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/166496>

34. Бисага В.К. Національна система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню зброї масового знищення в Україні: етапи становлення й розвитку. *Держава та регіони.* 2016. №1(53). С. 37-49.

35. Білічак О.А. Реформа юридичної освіти в Україні: проблеми і виклики. *Освітня аналітика України.* 2019. № 3 (7). С. 57-68. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/5_Bilichak_37-2019_57_68.pdf

36. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. 449 с.

37. Білоус В.Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 256 с.

38. Білоус В.Т., Попович В.М. Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження: монографія. Київ, 2001. 138 с.

39. Більшість справ, які розслідує СБУ, не стосуються національної безпеки – дослідження. URL: <https://zmina.info/news/bilshist-sprav-yaki-rozsliduye-sbu-ne-stosuyutsya-nacziionalnoyi-bezpeky-doslidzhennya/>

40. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

41. Бірюков О.М. Банкрутство: від римського *manus injectio* до транскордонних банкрутств. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 21-25.

42. Бірюков О.М. Розвиток концепції законодавства про банкрутство в Україні на зламі віків. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин*. Київ, 2012. Вип. 105, ч. 1. С. 17.

43. Блажівська О. Систематизація цивільного законодавства на українських землях у докодифікаційний період (на прикладі Великого князівства Литовського). *Наукові записки Ін-ту законодавства ВР України*. 2014. № 3. С. 70-74.

44. Богатирьов І.Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія. Київ : ВД Дакор, 2018. 352 с.

45. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу доринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.

46. Бойко А.М. Проблемні питання визначення об'єкта злочину у сфері господарської діяльності. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. Львів: Львівськ. ін-т внутр. справ при НАВС України, 2000. Вип. 1 (12). С. 169-174.

47. Бойко А.М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 492 с.

48. Бондаренко О.О., Юрчик І.О. Становлення та розвиток сучасних підходів до визначення поняття «економічна злочинність». *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3528>

49. Бородін Д.І. Правоохоронні органи України: поняття та функції. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 2. С. 47-51.

50. Брич Л.П., Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні. К.: Атіка, 2000. 287 с.

51. Бровко В.М. Генеза інституту кримінальної відповідальності за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму в Україні з урахуванням змін міжнародного законодавства у цій сфері. *Współpraca Europejska*. № 2(9). 2016 / European Cooperation Vol. 2(9). 2016. С.107-117.

52. Бугера С. Стратегічні підходи до протидії злочинності у сфері економіки для забезпечення економічної безпеки держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №8. 244-248. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/41.pdf>

53. Булижин І.В. Історичний розвиток неплатоспроможності та банкрутства: компаративний аналіз світового й українського досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2015. № 17. Том 2. С. 55-58.

54. Бучко М.Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т внутр. спр. Харків, 2002. 24 с.

55. Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua/>

56. Васильєва Д.О. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері грального бізнесу: висн. дис. д.ф. за спец. 081 «Право». Харків, 2019. 22 с.

57. Виконавчий протокол між Міністерством внутрішніх справ України та Головним комендантом поліції Республіки Польща про виконання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 01.03.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_089#Text

58. Виконавчий протокол між Міністерством внутрішніх справ України та Головним комендантом поліції Республіки Польща про виконання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 01.10.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_143#Text

59. Висновок на проєкт кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>

60. Віряскін С. Методи боротьби з підробниками грошей у середньовічній Європі. URL: https://ufin.com.ua/analit_mat/drn/016.htm

61. Волобуєв А.Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів. *Форум права*. 2006. № 1. С. 16-19. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2006-1/06vafrez.pdf>

62. Володавська О.С. Історичний аспект становлення кримінальної відповідальності за перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 43-53. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222603.pdf>

63. Всі документи бази даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

64. Ганжа О.І. Українське село в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927 рр.). К., 2000. 208 с.

65. Гарасимів Т.З. Економічна злочинність як органічна складова буття соціуму. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 127-135.

66. Гаруст Ю.В., Мельник В.І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.

67. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. 6-те вид. Київ : Істина, 2009. 768 с.

68. Глушко І. Скорочення видів по карань до штрафів та позбавлення волі збільшить кількість в'язнів. URL: <https://zib.com.ua/ua/146853.html>

69. Гнітько С. Боротьба з контрабандою в Україні в 20-ті роки URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hnitko_Svitlana/Borotba_z_kontrabandoiu_v_Ukraini_u_20-ti_roky.pdf.

70. Головін Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_3_24

71. Головне управління національної поліції. *Міністерство внутрішніх справ*. URL: <https://mvr.bg/gdnp>

72. Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю. URL: <https://www.gdbop.bg/bg/>

73. Головне управління прикордонної поліції. *Міністерство внутрішніх справ*. URL: <https://www.mvr.bg/>

74. Гончаренко В.Д., Рогожин А.Й., Святоцький О.Д. Хрестоматія з історії держави і права України. Том 2. Лютий 1917 р. 1996 р.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т.; За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д. Гончаренка. К. 1997. 800 с.

75. Гордієнко В. Становлення та розвиток інституту неспроможності та банкрутства в деяких зарубіжних країнах. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2007. Вип. 44. С. 68-74.

76. Грабовий В. Кількісні показники норм юридичної відповідальності за злочини проти власності в КК УСРР 1922 р. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 4 (12). С. 9-13.

77. Гребельник О.П. Розвиток митної справи за часів Київської Русі. *Митна справа: науковий журнал*. 2017. № 1. С. 26-34.

78. Гритенко О.А., Старинець Є.А. Нарис історичного розвитку кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків та інших платежів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Вип. 3. С. 200-204.

79. Грицишен Д. О., Дикий А. П. Ідентифікація наслідків економічної злочинності для економічної безпеки держави. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. № 7–8 (241–242). С. 41–51. URL: https://economicscience.net/wp-content/uploads/2021/07/07-08.21._topic_Dumytrii-O.-Hrytsyshen-Anatolii-P.-Dykyi-41-51.pdf.

80. Грицишен Д.О. Державна політика в сфері запобігання та протидії економічній злочинності: монографія. Житомир: ЖДТУ. 2020. 300 с.

81. Грицишен Д.О. Державна політика у сфері запобігання та протидії економічній злочинності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. Харків, 2021. 42 с. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/arefHrytsyshen.pdf>

82. Грицишен Д.О. Економічна злочинність як загроза державній безпеці: сутність та засоби протидії. *Наукові праці МАУП*. 2020. С. 74-86.

83. Грицишен Д.О. Засоби протидії економічній злочинності як загрози державній безпеці. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю*, (м. Полтава, 21 грудня 2020 р. – 21 січня 2021 р.) Полтава: НУПП. 2020. – 195 с.

84. Грицишен Д.О. Методологічні положення формування та реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. *Аспекти публічного управління*. Видавництво «Грані». 2020. № 6. С. 41-63.

85. Грицишен Д.О. Методологія реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності в контексті взаємодії із іншими видами державної політики. *Аспекти публічного управління*. Видавництво «Грані». 2020. № 5. С. 97-106.

86. Грицишен Д.О. Механізм взаємодії з міжнародними правоохоронними організаціями у сфері запобігання та протидії економічній злочинності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. Вип. 4(94). С. 131-141.

87. Грицишен Д.О. Міжнародна співпраця в сфері запобігання та протидії економічній злочинності: державно-управлінський аспект. *Науковий вісник «Економічний вісник Дніпровської політехніки»*. Дніпро. 2020. № 4. С. 32-51.
URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/4/EV20204_036-050.pdf

88. Грицишен Д.О. Оцінка довіри стейкхолдерів до України з позиції запобігання та протидії економічній злочинності. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. Харків. 2020. № 4. С. 53-65.

89. Грицишен Д.О. Оцінка рівня безпеки України як середовища поширення економічної злочинності за міжнародними рейтингами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Секція Економіка*. Ужгород. 2020. №2. С. 10-21.

90. Грицишен Д.О. Передумови формування та реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. *Наукові перспективи*. 2020. № 6. С. 32-42.

91. Грицишен Д.О. Сучасний стан поширення економічної злочинності в Україні як фактору загрози національній безпеці. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. Харків. 2020. № 3. С. 82-96.

92. Грицишен Д.О., Лисак С.П. Економічна злочинність як загроза національній безпеці. *Місьцеве самоврядування в Україні: теорія та практика: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Полтава, 08 грудня 2020 р.)* Полтава : ПДАА. 2020. С. 35-37.

93. Грицишен Д.О., Ничипоренко Р.В. Теоретичні основи питання запобігання злочинам в сфері економічної діяльності в Україні. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (м. Житомир, 11-15 травня 2020 р.)*. – Житомир : «Житомирська політехніка». 2020. С.862.

94. Грицишен Д.О., Острогляд О.В. Важливість зв'язків з громадськістю в діяльності судових та правоохоронних органів. *Правова політика України: історія та сучасність: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року). Ж.: Житомирська політехніка. 2020. С.79-82.

95. Грицишен Д.О., Свірко С.В., Супрунова І.В. Інституалізація державної фінансово-контрольної діяльності як інструменту бюджетної безпеки країни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. №2(96). С. 77-84.

96. Грицишен Д.О., Супрунова І.В. Економічна злочинність як суспільне явище, що полягає в задоволенні економічних інтересів. *Тенденції розвитку економіки у 2020 році: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 12 грудня 2020 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова. 2020. С. 35-39.

97. Грицишен Д.О., Супрунова І.В., Лисак С.П. Економічна злочинність як суспільне явище та загроза державній безпеці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 140-151.

98. Грицишен Д.О., Супрунова І.В., Лисак С.П. Класифікація економічної злочинності для цілей державного управління в контексті забезпечення державної безпеки. *Центральноукраїнський науковий вісник*. 2020. Вип. 4(37). С. 9-25.

99. Грицишен Д.О., Супрунова І.В., Лисак С.П. Сутність економічної злочинності для цілей державного управління в контексті забезпечення державної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 98-104.

100. Грицишен Д.О., Свірко С.В., Супрунова І.В. Бюджетна безпека як об'єкт аналітичних досліджень в умовах реформування системи управління місцевими бюджетами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. С. 129-134.

101. Гуторова Н.О., Пономаренко Ю.А. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 32-49. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/17/n-gutorova-yu-ponomarenko-penalizatsiya-zlochyniv-yak-napryamok-kryminalno-pravovoyi-polityky.pdf>

102.Данильян О.Г., Дзьобан О.П. Методи правового дослідження. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 2. С. 456-459.

103.Декларація Організації Об'єднаних Націй про злочинність і суспільну безпеку. Міжнародний документ від 12.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_371#Text

104.Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник. Запоріжжя : КПУ, 2012. 705 с.

105.Державна прикордонна служба України. URL: <https://www.dpsu.gov.ua/>

106.Державне агентство національної безпеки. URL: <https://www.dans.bg/>

107.Державне бюро розслідувань: офіційний сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/>

108.Джужа О.М., Василевич В.В., Кулакова Н.В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужі. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 248 с.

109.Дикий А.П. Державна політика запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки України: монографія. Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”». 2022. 428 с.

110.Дикий А.П., Барановська Т.В. Зміст поняття “економічна злочинність”: огляд наукової літератури. *The 45th International scientific and practical conference “World Development of Science and Technology”* (16-17 January, 2023) Pegas Publishing, Canada, Ottawa. 2023. 128 p. PP. 20-28. URL : https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/Canada_170123.pdf.

111. Дикий А.П., Барановська Т.В. Методологія формування та реалізації державної політики запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки держави. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 2(16). С. 148-168.

112.Дикий А.П., Барановська Т.В. Міжнародна співпраця в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 5 (7). С. 272–285

113. Дикий А.П., Барановська Т.В. Наслідки економічної злочинності як загрози економічній безпеці держави. *“Розвиток науки та техніки: виклики сучасності”*, СХVІІ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. м. Вінниця, 23 січня 2023 р. С. 68-73.

114. Дімітров М.М. Кримінальна відповідальність за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. спец. 12.00.08. Київ, 2016. 22 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1124/1/dimitrov_avtoref.pdf

115. Довідкова інформація КМЄС. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/our-mission/about-us/>

116. Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та організованою злочинністю. Міжнародний документ від 24.02.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482_042#Text

117. Договір між Кабінетом Міністрів України, Урядом Республіки Молдова й Урядом Румунії про співробітництво у боротьбі зі злочинністю. Міжнародний документ від 06.07.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_368#Text

118. Договір про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Італійської Республіки в боротьбі із незаконною торгівлею наркотичними засобами та психотропними речовинами та з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 28.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_043#Text

119. Договір про співробітництво між Урядом України і Урядом Республіки Хорватія у боротьбі з тероризмом, контрабандою, зловживаннями наркотиками, організованою та іншою злочинністю. Міжнародний документ від 26.10.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191_020#Text

120. Додатковий протокол про імплементацію Статті 1 Угоди про співробітництво між Урядом України та Урядом Турецької Республіки в боротьбі зі злочинністю Міжнародний документ від 07.06.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_052#Text

121. Долгорученко К. Історико-правовий підхід у методології дослідження діяльності спецвідділу «ВІНЕТА» Міністерства освіти і пропаганди райху на окупованих українських територіях. *Юридичний вісник. Проблеми та судження*. 2019. №4. С. 161-166. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2019/25.pdf

122. Дранчук С.Я., Дмитришин М.В. Тіньова економіка України на сучасному етапі. *Сучасні детермінанти економічного розвитку України та світу* : зб. тез доп. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 22 травня 2017 р. Івано-Франківськ : ІФННІМ ТНЕУ, 2017. С. 110-112.

123. Драчевський Є.Ю. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері організації і проведення азартних ігор талотерей: дис. ... докт. філософ.: 081. Вінниця, 2021. 276 с

124. Дубчак Л.М., Гулак О.В. Створення державного бюро розслідувань як державного правоохоронного органу владі України та проблеми його професіоналізації. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Випуск 22. С. 80-85. URL: https://www.researchgate.net/publication/354126616_Stvorennia_Derzavnogo_buro_rozsliduvan_ak_derzavnogo_pravoohoronnoho_organu_vladi_Ukraini_ta_problemi_jogo_profesionalizacii

125. Дудніков А.Л. Криміналістичне поняття та структура способу злочину у сфері економічної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 69-77.

126. Дудоров О., Мовчан Р. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 120-140. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1187/1070>

127. Дудоров О., Старовойтова Ю. Проблеми кримінально-правової протидії порушенням законодавства України про фінансовий моніторинг. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. Вип. 2. С. 28-36.

128. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К. : Юридична практика, 2003. 924 с.

129.Дудоров О.О. Мовчан Р.О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2(5). С. 215-263. URL: <http://dudorov.com.ua/images/download/stattya-vidpovidalnist-za-lochini.pdf>

130.Дудоров О.О., Каменський Д.В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 179-189. URL: http://www.lsej.org.ua2_201551.pdf.

131.Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2(98). С. 99-115. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1488/1365>

132.Дудоров О.О., Тертиченко Т.М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України: монографія. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

133.Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

134. Дунас М.О. Кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 22 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1794/dunas.pdf>

135.Енциклопедія історії України: в 10 томах: Т. 6 Ла–Мі/ ред. В.А. Смолій. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2009. 790 с.

136.Євдокимов В.В. Розвиток складових методології формування та реалізації державної політики в сфері правоохоронної діяльності. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/22.pdf

137.Євдокимов В.В., Грицишен Д.О., Лисак С.П. Державна політика в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму: монографія. Житомир: ЖДТУ. 2020. 200 с.

138.Євдокімова М.О. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки: монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 232 с. URL: <https://cutt.ly/m9wYrxt>

139. Європейська Комісія пропонує криміналізувати порушення санкцій ЄС.

https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%94-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9-%D1%94%D1%81_uk?s=232

140. Єгорова В.О. Критерії декриміналізації діянь: до постановки проблеми. 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн. *Матеріали міжнар. наук.- практ. конф.*, 13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2011. 456 с. С. 166-169. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2012/10_Let_KK_2011.pdf

141. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник. 2-е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.

142. Загуменна Ю. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і безпека*. 2010. Вип. 3 (35). С. 145-150.

143. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології : у 3 кн. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К: Ін Юре, 2007. 712 с.

144. Заява FATF (Financial Action Task Force). Міжнародний документ від 28.02.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_002#Text

145.Збірник Законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1929 рік / Народний комісаріат юстиції. Харків : Юр. вид-во НКЮ УСРР, 1929. 1172 с.

146.Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України (офіційне видання Народного Комісаріату Юстиції). Харків, 1930. 478 с.

147.Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік (відповідно до статті 35 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»). URL: <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/zvit-pro-diialnist-biuro-ekonomichnoi-bezpey-ukrainy-za-2022-rik.pdf>

148.Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2021 рік. URL: <https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2021-rik>

149.Звіт Рахункової палати України за 2018 рік. *База даних «Рахункова палата»*. URL: <http://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=133>

150.Звіт Рахункової палати України за 2019 рік. *База даних «Рахункова палата»*. URL: <http://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=876>

151.Звіт Рахункової палати України за 2020 рік. *База даних «Рахункова палата»*. URL: <http://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1083>

152.Звіт Рахункової палати України за 2021 рік. *База даних «Рахункова палата»*. URL: <http://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1359>

153.Іваницький А.М. Історико-ретроспективний аналіз предмета складу злочину «контрабанда». URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21761/1/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0.pdf>

154.Льїна О.В. Зміст виправних робіт та проблемні питання їх застосування. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 1. С. 307-311.

155.Інтерпол: як працює міжнародна організація кримінальної поліції? URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/interpol-yak-pratsyuye-mizhнародna-organizatsiya-kryminalnoyi-politsiyi

156.Інформаційний портал автоматичного перекладу DeepL.
URL: <https://www.deepl.com/>

157.Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / за ред. В.Д. Гончаренко. Київ : Видавничий дім, 2002. 714 с.

158.Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

159.Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготов, до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. 3-є вид. стереотип. К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 244 с.

160.Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України; За ред. В.Д. Гончаренко. К.: Видавничий дім, 2002. 714 с.

161.Історія держави і права України : підручник / за ред. В.Я. Тація. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.

162.Історія податків та оподаткування в Україні : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. А.М. Подоляки. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 416 с.

163.Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. ХАРКІВ, 2004. 433 с.

164.Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 48 с

165.Каркач П., Копетюк М. Особливості нормативно-правового регулювання координації діяльності правоохоронних органів держав-членів Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1(5). С. 46-50.

166.Кафедра права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка»
URL: <https://ztu.edu.ua/department/33.html>

167. Кашпур Л.М. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 3. С. 103-106.

168.Кир'яков В. Фальшивомонетники. *Вісник прокуратури*. 2001. № 1(7). С. 100-101.

169.Кіберсквотинг та правові методи захисту. Коментує ІТ адвокат. URL: <https://legalitgroup.com/kiberskvoting-ta-pravovi-metodi-zahistu-komentuye-it-advokat/>

170.Клименко А.О. Організаційні та правові засади діяльності банків щодо протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом: монографія. КИЇВ : УН-т “Україна”, 2006. 168 с.

171.Коваленко В.В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 398 с.

172.Коваль І.Ф., Мартинюк О.В. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (ст. ст. 147, 150) за кримінальним кодексом 1960 р.: історико-правовий аналіз. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/55.pdf>

173. Ковальська В.В. МіліціяYjdsrjd в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 37 с.

174.Ковпака А.А., Барановська Т.В. Інструменти управління фінансовою безпекою України. *Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу»*, 3-4 листопада 2022 року. Житомир : «Житомирська політехніка», 2022. С. 214-215.

175.Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

176.Коли запрацює новий Кримінальний кодекс України? URL: <https://uplan.org.ua/koly-zapratsiuiie-novyi-kryminalnyi-kodeks-ukrainy/>

177.Коломійчук В.О. До питання про покарання за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство. *Нове українське право*. 2022. Вип. 5. С. 59-66.

178.Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: Прийнята на спеціальній конференції ООН 19 грудня 1988 року - Відень: ООН, Економічна і соціальна рада, 1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

179. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49. *База даних «Законодавство України»*.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

180. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. *База даних «Законодавство України»*.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

181. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: ратифіковано з заявами і застереженнями Законом № 2698-VI (2698-17) від 17.11.2010. *База даних «Законодавство України»*.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

182. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

183. Консультативна місія Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЕС в Україні). URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/>

184. Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. 500 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/21/konferentsiya-harkiv-17-19-zhovtnya-2019.pdf>.

185. Концепція реформування кримінального законодавства України. *European Union. External Action*: веб-сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept>

186. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>

187. Корабель М.Г., Шинкарьов Ю.В. Конфіскація майна як вид кримінального покарання : монографія. Харків : Право, 2018. 176 с.

188. Корженівський Я.В. Законодавчо-правові засади протидії відмиванню коштів в Україні. *Фінансове право*. 2011. № 3 (17). С. 37-42.

189. Корнієнко М.В. Протидія органів внутрішніх справ легалізації коштів одержаних злочинним шляхом. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 228 с.

190. Корупція і організована злочинність у країнах, які знаходяться у періоді перебудови (Октопус). Міжнародний документ від 03.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_139#Text

191. Котляр М.Ф. Галицька Русь у другій половині XIV- першій чверті XV ст. Київ : Наукова думка, 1968. 144 с.

192. Котляр М.Ф. Шукачі й дослідники скарбів. Київ: Наукова думка, 1971. 132 с.

193. Кравчук С.Й. Економічна злочинність в Україні: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2009. 282 с.

194. Красовська У. Злочини у сфері господарської діяльності: актуальна судова практика 2022 року. *Юрист & Закон*. 2023. № 3.

195. Крижановський О.М. Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання злочинам у сфері господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2018. 19 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/auto/2/2.pdf>

196. Криза правоохоронної системи України: монографія / За загальною редакцією Заслуженого діяча науки і техніки України, доктора наук з державного управління, доктора економічних наук, професора Віктора Євдокимова; Заслуженого економіста України, доктора наук з державного управління, доктора економічних наук, професора Дмитрія Грицишена. Житомир: Книжковий дім «Бук-друк», 2022. 584 с.

197. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід: монографія / А.А. Музика та ін. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 276 с.

198. Кримінальний кодекс Болгарії. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/446>

199. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / переклад. К.В. Менченя; під ред. О. В. Коротюк. К.: ОВК, 2021. 158 с.

200. Кримінальний кодекс має захищати інтереси потерпілих, він має бути зручним для користування слідчим, прокурором, адвокатом і суддею, – заступник голови робочої групи з питань розвитку кримінального права Микола Хавронюк.
URL: <https://vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/34406-kryminalnyi-kodeks-maie-zakhyshchaty-interesy-poterpilykh-vin-maie-butyzruchnym-dlia-korystuvannia-slidchym-prokurorom-advokatom-i-suddeiu-zastupnyk-holovy-robochoi-hrupy-z-pytan-rozvytku-kryminalnoho-prava-myk>

201.Кримінальний кодекс Німеччини. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/lshellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf

202.Кримінальний кодекс Республіки Польща.
URL: <https://yuristvpolshi.com.ua/kriminalnij-kodeks-respubliki-polshha-osnovni-polozhennya/>

203.Кримінальний кодекс Угорщини.
URL: <https://www.refworld.org/pdfid/4c358dd22.pdf>

204.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (+Проступки) (станом на 29.03.2021 року).
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf>

205.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 15 вересня 2020 року).
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/16/1-kontrolnyj-proekt-kk-15-09-2020.pdf>

206.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 31.05.2021 року).
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/06/01/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-31-05-2021.pdf>

207.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 05.07.2021 року).
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/07/06/tekst-projektu-kk-ukrayiny-standom-na-05-07-2021.pdf>

208.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 25.07.2021 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/08/12/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-25-07-2021-1.pdf>

209.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 12.12.2021 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/12/13/kontrolnyj-proekt-kk-12-12-2021.pdf>

210.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 24.12.2021 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/12/28/kontrolnyj-proekt-kk-24-12-2021.pdf>

211.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 18.01.2022 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-01-2022.pdf>

212.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 18.05.2022 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/05/19/kontrolnyj-proekt-kk-18-05-2022.pdf>

213.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 22.09.2022 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/22/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-09-2022-bez-koloriv.pdf>

214.Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 30.12.2022 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/12/30/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-30-12-2022.pdf>

215.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

216.Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>

217.Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проекту (станом на 30.01.2023 року).

URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf>

218.Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1415>

219.Кримінальний кодекс УСРР (в редакції 1927 р. зі змінами до 1 червня 1928 р.). 4-е офіційне видання. Харків : Юридичне Видавництво Наркомюсту УРСР, 1928. 112 с.

220.Кримінальний кодекс УСРР 1922 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К М. 792 с.

221.Кримінальний кодекс УСРР. Затверджений ЦВК УСРР 8 червня 1927 р. офіційний текст із змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 р., з постатейними матеріалами і додатками. Державне видавництво політичної літератури УРСР. Київ, 1950. 172 с.

222.Кримінальний кодекс Хорватії. URL: https://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation__Criminal-Code.pdf

223.Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2020. 264 с.

224.Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / ред. І.М. Даньшин та ін. Харків : Право, 1999. 232 с.

225.Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / В.В. Голіна та ін. ; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.

226.Кузіна І. Проект нового Кримінального кодексу України: перші враження. URL: <https://pravo.ua/proekt-novogo-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-pershi-vrazhennja/>

227. Кульчицький С.В. УСРР в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.): Спроба побудови концептуальних засад реальної історії. К., 1995. С. 34.

228. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Інс. законод. Верх. Рада України. Київ, 2007. 22 с.

229.Лазарева Н.М. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження. *Молодий вчений. Юридичні науки*. 2017. №8(48). С. 365-369.

230. Лапкін А.В. Організація судових та правоохоронних органів України : навч. посіб. у схемах. Вид. 5-те, змін. і допов. Х. : Право, 2016. 168 с.

231. Леган І., Тичина В. Міжнародні правоохоронні організації: правовий статус та особливості їх функціонування щодо запобігання транснаціональній злочинності і протидії їй. *Міжнародне право*. 2021. №6. С. 216-220. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/6/35.pdf>

232. Леган І.М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

233. Лєгеца Ю. Особливості кримінальної відповідальності за рейдерство. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки. 2022. № 1(61). С. 42-49.

234. Лешукова І.В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 09; Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004. 20 с.

235. Литвак О.М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2002. С. 216.

236. Лісова Н.В. Запобігання злочинам у сфері економічної діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 134-144.

237. Лук'яненко О.В. Економічний зміст контрабанди: теоретичний аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Економіка*. Чернівці : Рута. 2008. Вип. 368-369. 275 с.

238. Майкут Х.В. Литовські статuti та їх застосування в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: «Юридична». 2008. № 2. С. 1-9.

239. Малишев К.В., Барановська Т.В. Дослідження системного підходу до вивчення трансформації правоохоронної системи. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 306-404.

240. Малишев К.В., Барановська Т.В. Теоретико-методологічний аналіз нормативно-правового регулювання правоохоронної системи як складова державної політики. *Право та державне управління*. 2020. № 3. С. 254-262.

241.Малишев К.В., Барановська Т.В. Центральні та допоміжні органи виконавчої влади, що формують та реалізують державну політику в сфері трансформації правоохоронної системи. *Право та державне управління*. 2021. № 4. С. 130-140

242.Марко С.І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 220 с.

243.Марко С.І. Міжнародна співпраця в боротьбі з фальшивомонетництвом. *Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Львів, 8-9 квітня 2005 р.) Львів : ЛЮІ МВС України, 2005. Ч. 2. С. 273-276.

244.Марко С.І. Фальшивомонетництво: історико-правові аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. – Київ : НАВСУ, 2005. № 1. С. 311-320.

245. Меморандум між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Чорногорії про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю. Міжнародний документ від 13.06.2013 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892_010#Text

246. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством внутрішніх справ, Генеральною прокуратурою, Службою безпеки, Державною митною службою, Державною податковою адміністрацією України та Асоціацією начальників поліції, Королівською службою прокуратури Англії та Уельсу, Митницею та Акцизом Її Величності, Національною службою кримінальної розвідки щодо співробітництва у боротьбі з тяжкими злочинами, організованою злочинністю, нелегальною торгівлею наркотиками та інших питаннях, що становлять спільний інтерес. Міжнародний документ від 16.01.1998 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_035#Text

247.Меморандум про взаєморозуміння між Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ держави Катар щодо співробітництва у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю. Міжнародний документ від 05.04.2021 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_003-21#Text

248. Меморандум про порозуміння щодо зміцнення співробітництва у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів від злочинної діяльності між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Португальської Республіки. Міжнародний документ від 16.06.2010 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620_021#Text

249. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Генеральною Прокуратурою Республіки Албанія в боротьбі з транснаціональною злочинністю й відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародний документ від 18.10.2007 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/008_012#Text

250. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Федеративної Республіки Бразилія у боротьбі з транснаціональною злочинністю. Міжнародний документ від 14.12.2006 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/076_015#Text

251. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Хорватії у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародний документ від 16.06.2005 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191_012#Text

252. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Гватемала в боротьбі з транснаціональною злочинністю. Міжнародний документ від 24.03.2010 р., 14.04.2010 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320_005#Text

253. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Національною прокуратурою Антимафії Італійської Республіки у боротьбі з організованою злочинністю і відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародний документ від 14.02.2001 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_019#Text

254. Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Національною прокуратурою Королівства Нідерланди у боротьбі з кіберзлочинністю, організованою злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародний

документ від 09.09.2009 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528_031#Text

255.Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Федеральною прокуратурою Швейцарської Конфедерації в боротьбі з організованою злочинністю і відмиванням доходів. Міжнародний документ від 19.04.1999 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756_010#Text

256.Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Республіки Сербія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародний документ від 01.03.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891_023

257.Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Чорногорія у боротьбі з транснаціональною злочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародний документ від 21.09.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891_024#Text

258.Методи правового дослідження. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf

259.Мисливий В., Невечера С. Якою бути назві нового кримінального законодавства? Публічне право. 2022. № 1 (45). С. 57-65. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/45/5.pdf>

260.Мойсеєнко В.В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 232 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1VRwWBVtyunrO8AFEkyu2LM4O7PqSa1xb/view>

261.Мочкош Я.В. Проблеми боротьби з економічною злочинністю. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 299-304.

262.Музичук О.М. Сучасний стан теоретичної розробки та законодавчого визначення поняття правоохоронних органів та їх переліку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 44. С. 12-21.

263.Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/>

264. Національне митне агентство. *Митне агентство*.
URL: <https://customs.bg/wps/portal/agency/home>

265. Невмеженський Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: навч. посіб. Київ: АПСВ, 2005. 415 с.

266. Несімко О. Д. Правопорушення в сфері економіки – конфлікт економічних інтересів.
URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5779/vnulpurn201685079.pdf>

267. Нікітенко А. Історія становлення кримінальної відповідальності за податкові злочини. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2017. С. 308-312.
URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/17309/%D0%9D%D1%96%D0%BA%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

268. Ніколаєнко Т., Соляр С. Генеза відповідальності за контрабанду від витоків до початку ХХ ст. *Публічне право*. Вип. 1(41) С. 1241-131. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/41/pdf/13.pdf>

269. Новий Кримінальний кодекс.
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/>

270. Новиков К. Боротьба з легальним результатом. *Закон і бізнес*. 2007. № 4(784). URL: <https://zib.com.ua/ua/2735.html>

271. Онищенко В. Податкова система Франції. *Вісник податкової служби України*. 2001. № 5. С. 22–23.

272. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготов, до іспитів. 3-є вид. стереотип. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 244 с.

273. Острогляд О. В. Пеналізація та депеналізація як методи кримінально-правової політики. *Ампаро*. 2022. № 4. С. 34-40.

274. Острогляд О. В. Поняття, підстави та способи декриміналізації як методу кримінально-правової політики. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 6. С. 76-81.

275. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28 листопада 2002 р. № 249-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text>

276. Палешко Я.С., Кубецька О.М., Остапенко Т.М. Поняття та класифікація злочинів, пов'язаних з економічною сферою. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 5. С. 70-75

277. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента від 07.08.2019 р. № 584/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text>

278. Пишкін С. Значна перемога. FATF безстроково призупинила членство Росії. *РБК-Україна*. 2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/znachna-peremoga-fatf-bezstrokovoprizupinila-1677242236.html>

279. Пісковець Л.А., Ведькал В.А. Економічна злочинність в системі міжнародно-правового регулювання. *Право. Боротьба з економічними злочинами*. 2015. URL: http://www.rusnauka.com/47_NIO_2015/Pravo/6_205506.doc.htm

280. План дій для України на 2015-2017 роки / Комітет Міністрів Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublikCommonSearchServices/DisplauDC/Content?dokumentId=09000016802f600d>

281. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неплатоспроможності) в юридичній доктрині України: монографія. Київ: Юридичне видавництво «Право України», 2021. 312 с.

282. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: дис. ... доктора філософії. Запоріжжя, 2022. 272с.

283. Поляков Р.Б. Становлення конкурсного процесу (процедури банкрутства) та його розвиток у 1990-х роках в незалежній Україні. *Економіка та право*. 2020. № 3 (58). С. 27-33.

284. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія. Ірпінь : Акад. держ. податк. служби України, 2001. 524 с.

285. Попович В.М., Трачук П.А., Андрушко А.В., Логін С.В. Актуальні проблеми кримінального права: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 256 с.

286. Постанова Верховного Суду від 07.11.2018 р. у справі №418/689/16-к (провадження № 51–6610км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77720745>.

287. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / упоряд. К.А. Вислобоков; за ред. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : НАН України, 1997. 547 с.

288. Предборський В.А. Економічна безпека держави : монографія. Київ : Кондор, 2005. 391 с.

289. Пригов С.О. Злочини і кара в робітничо-селянській державі. Харків: Юридичне Видавництво Наркомюсту УСРР, 1925. 51 с.

290. Пригуза П.Д. Проблеми теорії і практики конкурсного права в Україні: неспроможність та банкрутство: моногр. Харків : Харків юридичний, 2009. 528 с.

291. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

292. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30 червня 1999 р. № 2343-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630>

293. Про відповідальність за виготовлення з метою збуту та збут підроблених купонів багаторазового використання: Указ Президії Верховної Ради України від 21 січня 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2049-12#Text>.

294. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

295. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843. Закон України від 04.11.2022 р. № 2736-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-20#Text>

296. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій

кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>

297. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України від 7 березня 2002 р. № 3088-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3088-14/ed20020713#Text>

298. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: закон України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>

299. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24 березня 2022 р. №2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5>

300. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України та інших законів щодо встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про санкції: Закон України, Проект. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1625779>

301. Про вступ України до Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 1992 р. № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-92-%D0%BF#Text>

302. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

303. Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів: Директива Європейського Парламенту та Ради 2005/60/ЄС від 26.10.2005. URL: <http://eurodocs.sdla.gov.ua/DocumentView/tabid/28/ct 1/Edit/mid/27/ID/10004910/Lang/Default.aspx>

304. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#Text>

305. Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення

особи невідомої особи: Наказ МВС від 05.01.2005 №3 ДСК.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0132-05#Text>

306.Про затвердження Інструкції про порядок виїзду конвойних груп МВС у службові відрядження за кордон для приймання за межами України осіб, які перебувають під вартою. *Офіційний вебпортал парламенту України.*

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0217320-09#Text>

307.Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09 січня 1997 р. № z0054-97. *База даних «Законодавство України».*

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>

308.Про затвердження Інструкції про порядок приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та поза її межами : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02 липня 2015 р. № 794. *База даних «Законодавство України».*

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0873-15#Text>

309.Про затвердження Інструкції про порядок прийняття Службою безпеки України рішень про заборону в'їзду в Україну іноземцям та особам без громадянства. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-21#Text>

310.Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії розмежування від 07.11.2014 р. № 1085-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-%25D1%2580%23Text>

311.Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS525>

312.Про затвердження Порядку залучення радників Національним центральним бюро Інтерполу. *Офіційний вебпортал*

парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1482-05#Text>

313. Про затвердження Порядку направлення офіцерів зв'язку до Європейського поліцейського офісу: Порядок від 29.10.2019 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-19#Text>

314. Про затвердження Угоди між Україною та Королівством Нідерланди про привілеї та імунітети офіцерів зв'язку, відряджених Україною до Європолу : Указ Президента України від 28 червня 2022 р. № 452/2022. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/2022#Text>

315. Про Звернення Верховної Ради України до членів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) щодо виключення Російської Федерації з числа членів FATF та внесення її до переліку країн з високим ризиком: Постанова Верховної ради України від 15.08.2022 р. № 2504-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2504-20#Text>

316. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text>

317. Про оперативний обмін інформацією щодо культурних цінностей, оголошених у національний та міжнародний розшук: Наказ Міністерства культури і мистецтв України, Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2004 р. № 517/885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1484-04#Text>

318. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 16.09.2014 р. № 1680-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18%23Text>

319. Про представника Національного центрального бюро Інтерполу в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2004 р. № 1043. База даних «Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/7879829>

320. Про склад делегації України для участі у переговорах між Україною та Європолем щодо підготовки проекту Угоди між Україною та Європолем про стратегічне співробітництво : Указ Президента

України від 10 жовтня 2008 р. № 852/2008. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853/2008#Text>

321.Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

322.Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу Наказ МВС України від 15.02.1995 № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>

323.Проект нового Кримінального кодексу України. *European Union. External Action* : веб-сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

324.Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу: Монографія / В.К. Матвійчук, О.Є Гіда, Р.Б. Прилуцький [та ін.] ; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В.К. Матвійчука. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 552 с.

325.Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Головним Комендантом Прикордонної варті Республіки Польща про порядок та обсяг співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 19.04.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_001-18#Text

326.Протокол про місце розташування інституцій та деяких органів і відділів Європейських спільнот та Європолу від 02 жовтня 1997 р. № 994_620. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_620#Text

327.Процюк О.В. Контрабанда: походження поняття та історичний розвиток законодавства. *Наше право*. 2004. №1. С. 35-45.

328.Публічна заява FATF. Міжнародний документ від 24.06.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_003#Text

329.Пчолкін В.Д. Проблеми визначення поняття та класифікації злочинів у сфері економіки. *Право і Безпека*. 2005. Т. 4, № 4. С. 104-107.

330.Радзивілюк В.В. Запобігання банкрутству (неспроможності): господарсько-правовий аспект: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 532 с.

331.Резніченко Г.С. Деякі проблеми виконання покарання у виді штрафу. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 166-171.

332. Рейдерство в Україні. Опендатабот.
URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders>

333. Реформування чи руйнування юридичної освіти в Україні?
URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/reformuvannya-chi-ruynuvannya-yuridichnoyi-osviti-v-ukrayini.html>

334. Рішення про бюджет Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав на 1995 рік. Міжнародний документ від 26.05.1995 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_c05#Text

335. Рішення про Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав. Міжнародний документ від 24.09.1993 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_304#Text

336. Рішення про Міждержавну програму спільних заходів боротьби з організованою злочинністю та іншими видами небезпечних злочинів на території держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав на період до 2000 року. Міжнародний документ від 17.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_327#Text

337. Рішення про питання організаційно-фінансового забезпечення діяльності Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав. Міжнародний документ від 15.04.1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_252#Text

338. Рішення про проект Рішення Ради глав держав Співдружності Незалежних Держав про Міждержавну програму спільних заходів боротьби з організованою злочинністю й іншими видами небезпечних злочинів на території держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав на період до 2000 року. Міжнародний документ від 12.04.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_c37#Text

339. Рішення про спільні заходи боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав. Міжнародний документ від 12.03.1993 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_305#Text

340. Руська правда (Просторова редакція).

URL: <https://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/ruska-pravda-prostorova-65551.html>

341. Рябчук С.В. *Кримінологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу*: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 218 с.

URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/03/diss_riabchuk_07_03_19.pdf

342. Саско О. Генеза кримінальної відповідальності за контрабанду. *Історико-правовий часопис*. 2014. Вип. I(3). С.107-112.

343. Свірко С.В., Барановська Т.В. Бюджетна безпека як об'єкт державного управління. *“Публічне управління та інновації”*: матеріали Міжнародного форуму (м. Львів, 20-21 травня 2021 р.). Львів, 2021. С. 52-56.

344. Свірко С.В., Барановська Т.В. Державне управління бюджетною безпекою в контексті викликів національній безпеці України. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7-8 червня 2022 р.). Київ, 2022. С. 254-257.

345. Сергієнко Л.В. Безпекові фактори впливу на стратегію розвитку урбанізованих територій. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2021. Том 32 (71). № 3. С.132-139. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/25.pdf

346. Сергієнко Л.В. Державна політика забезпечення безпеки урбанізованих територій: монографія. Житомир: ТОВ «Видавничий дім “БукДрук”». 2022. 500 с.

347. Сергієнко Л.В. Економічні та інфраструктурні наслідки урбанізації та їх вплив на безпеку урбанізованих територій. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 246-255. URL: http://www.pdujournal.kpu.zp.ua/archive/1_2022/36.pdf

348. Сисоєва В.П. Юридична відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом в Україні. *Науковий вісник Національної Академії Внутрішніх Справ*. 2011. № 6. С. 88-94.

349. Скакун Т.О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вчинення. *Ефективна економіка*. 2008. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf.

350. Слюсаренко Ю.А. Правові засади співробітництва України та Європейського Союзу у сфері спільної безпекової та оборонної політики. *Actual problems of international relations*. Release 124 (part 1). 2015. С. 94-101

351. Созанська Л. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/17139/1/76-78.pdf>

352. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Міжнародний документ від 25.09.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text

353. Соціалістичне будівництво в сільському господарстві: Цифрові матеріали до доповіді В.Я.Чубаря та А.Г.Шліхтера. Х., 1928. С.12-13.

354. Старинець Є.А. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, інших обов'язкових платежів: дис. доктора філософії. Одеса, 2021. 317 с.

355. Статистичні звіти Державної аудиторської служби України за 2018 рік. *База даних «Державна аудиторська служба України»*. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/73>

356. Статистичні звіти Державної аудиторської служби України за 2019 рік. *База даних «Державна аудиторська служба України»*. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/72>

357. Статистичні звіти Державної аудиторської служби України за 2020 рік. *База даних «Державна аудиторська служба України»*. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/71>

358. Статистичні звіти Державної аудиторської служби України за 2021 рік. *База даних «Державна аудиторська служба України»*. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1985>

359. Столярський О.В. Правова універсалізація міжнародних норм у боротьбі зі злочинністю в кінці ХХ століття. *Право і суспільство*. 2015. №3. С. 173-177.

360.Сукач Н.К. Статистична оцінка рівня економічної злочинності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.03.01. Київ : Нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ, 2006. 20 с.

361. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко та ін. Київ : Ваіте, 2018. С. 146-147.

362.Тернавська В.М. Сучасні тенденції реформування вищої юридичної освіти в Україні (конституційно-правовий аспект). *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 142-148. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/245/223>

363.Титаренко О.О. Кримінологічна характеристика та протидія економічним злочинам у вугільній промисловості: монографія. Дніпропетровськ. 2008. 196 с.

364.Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З.С. Варналія. Київ : НІСД, 2006. 576 с.

365.Ткачова О.В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт: монографія. Х.: Право, 2010. 192 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Tkacheva_2010.pdf

366.Толкач А.М. Сучасний погляд у кримінології на поняття та ознаки економічної злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 277-281.

367.Толочко П.П. Давня історія України. У 2-х кн. Книга II. Толочко П.П., Козак Д.Н., Моця О.П. та ін. К.: Либідь, 1995. 224 с.

368.ТОП цікавих фактів про фальшімонетників. *Глобал кредит*. URL: <https://globalcredit.ua/uk/novosti/top-interesnyh-faktov-о-falshivomonetchikah>

369.Турчин Ю. Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 245-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2010_5_60

370.Тюріна О.В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика). Київ. 2006. 108 с. URL:<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/6079/1/Tiurina%20O.%20V.%20Modern%20systems%20of%20judicial.pdf>

371.Тютюгін В.І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю як вид покарання. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. Том № 1 (17). С. 184-212. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/257857>

372.У НААУ відбулося фахове обговорення Загальної частини проекту нового КК України. URL: <https://unba.org.ua/news/5961-u-naau-vidbulosya-fahove-obgovorennya-zagal-noi-chastini-proektu-novogo-kk-ukraini.html>

373.Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Литовської Республіки про співробітництво в боротьбі зі злочинністю та міжнародним тероризмом. Міжнародний документ від 12.04.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_062#Text

374.Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво у боротьбі зі злочинністю. Міжнародний документ від 04.09.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_074#Text

375.Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 03.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_049#Text

376.Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 05.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_044#Text

377.Угода між Кабінетом Міністрів України та Радою Міністрів Боснії і Герцеговини про співробітництво в боротьбі зі злочинністю. Міжнародний документ від 18.12.2015 р., 29.02.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/070_001-15#Text

378.Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Кіпр про співробітництво в боротьбі зі злочинністю. Міжнародний документ від 16.02.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196_009#Text

379.Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Словенія про співробітництво в боротьбі зі злочинністю. Міжнародний документ від 11.10.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/705_014#Text

380.Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом

Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими злочинами середньої тяжкості, тяжкими та особливо тяжкими злочинами: Міжнародний документ від 30.08.2010 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_085#Text

381.Угода між Кабінетом Міністрів України та Федеральним Урядом Республіки Австрія про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю. Міжнародний документ від 21.11.2013 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/040_040#Text

382.Угода між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Грузії про співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю. Міжнародний документ від 20.10.2011 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_109#Text

383.Угода між Україною та Королівством Іспанія про співробітництво у галузі боротьби зі злочинністю. Міжнародний документ від 07.11.2001 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724_014#Text

384.Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про взаємодію в боротьбі з організованою злочинністю. Міжнародний документ від 19.05.1995 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_066#Text

385.Угода між Урядом України та Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво у боротьбі із злочинністю. Міжнародний документ від 20.06.1995 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/860_063#Text

386.Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Міжнародний документ від 30.06.1997 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_061#Text

387.Угода про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Федеральною прокуратурою Королівства Бельгія у боротьбі з кіберзлочинністю, організованою злочинністю, корупцією і тероризмом. Міжнародний документ від 15.10.2015 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/056_017#Text

388.Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Федеральним міністром внутрішніх справ Австрійської Республіки в боротьбі з незаконним обігом наркотиків та

організованою злочинністю. Міжнародний документ від 08.09.1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/040_004#Text

389. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Вірменія у боротьбі із злочинністю. Міжнародний документ від 21.10.1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/051_024#Text

390. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Киргизстан у боротьбі із злочинністю. Міжнародний документ від 03.08.1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417_030#Text

391. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща в боротьбі зі злочинністю. Міжнародний документ від 12.03.1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_044#Text

392. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Таджикистан у боротьбі із злочинністю. Міжнародний документ від 21.10.1992 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762_019#Text

393. Україна досі в СНД чи ні?
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dosi-v-snd-chy-ni/30969197.html>

394. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657 рр./ упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич; ред кол. В. Смолій, Г. Боряк, І. Бутич та ін. Київ : Видавничий дім «Альтернатива», 1998. 416 с.

395. Управління міжнародного оперативного співробітництва. *Міністерство внутрішніх справ.*
URL: <https://www.mvr.bg/министерството/за-министерството-на-вътрешните-работи/декларации-зпуки/dmos>

396. Федулова І.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.08. Львів. 2019. 216 с.
URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3506/1/fedulova_d.pdf

397. Франчук В.В. Поняття злочинів у сфері економіки та їх класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2011. № 1 (2). С. 244-254.

398.Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ : ЛьвівДУ внутрішніх справ, 2007. 557 с.

399.Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук спец.: 12.00.01. Харків, 2015. 235 с.

URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Hamula/d_Hamula.pdf

400.Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Рецепція римського права у статутах Великого князівства Литовського: чинники, передумови та деякі результати. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 49. С. 14–24.

401.Харко Д.М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 55. С. 597-601.

402.Хробуст О.О. Механізми державного управління в сфері реформування правоохоронної системи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. Житомир, 2021. 22 с.
URL: https://ztu.edu.ua/ua/science/files/autoreferat/aref_Khrobust_OO.pdf

403.Центр перекладів «LangLab» Державного університету «Житомирська політехніка». URL: <https://ztu.edu.ua/department/94.html>

404.Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Бичкова С.С., Котляревський Я.В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». К., 2015. 816 с.

405.Чебан О.М. Аналіз окремих законодавчих змін до кримінального кодексу України у зв'язку із збройною агресією РФ. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267745/263578>

406.Чернявський С.С. Становлення та розвиток інституту банківської неспроможності: історико-правовий аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2005. № 5. С. 282-296.

407. Чорна Ю.В. Римське приватне право як джерело пізнання стародавнього конкурсного процесу. *Європейська юридична освіта* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Київський університет права НАН України, 2012. С. 110-112.

408. Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 292 с.

409. Чорний В.Б. Християнська десятина, Київська Русь, митна справа та сьогодні. Київ: КВЩ, 2001. 478 с.

410. Шаповал О.В. Криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2017. 22 с.

411. Шаповалова О. Майнові покарання за злочини у сфері господарської діяльності: проблеми застосування. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 314-326.

412. Шевердін М.М. Історико-правовий огляд оподаткування в українських землях у складі Великого Князівства Литовського, Королівства Польського та Речі Посполитої. *Форум права*. 2010. № 4. С. 947-952.

413. Шершенькова В.А., Попсуєнко Л.О. Перша кодифікація права в радянській Україні (20-ті рр. XX ст.) *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №4. С. 82-84.

414. Шпиталенко Г.А., Горай О.С., Барановська Т.В. Вплив рецепції римського приватного права на формування законодавства Київської Русі: історико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 39-43.

415. Шпиталенко Г.А., Барановська Т.В., Горай О.С., Павліченко І.М. Принцип свободи праці та проблеми його реалізації у вітчизняному трудовому праві 20-30-х рр. XX ст: історико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С.93-99.

416. Щодо надіслання в роботу тексту заяви Групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF). від 25.03.2010 р., 18.02.2010 р. № 48-204/545-4527.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4527500-10#Text>

417.Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України: Навчальний посібник. Вид. четверте, перероб. і допов. К.: Істина, 2006. 320 с.

418.Яковлев О.О. Становлення та історичні етапи розвитку інституту банкрутства в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2 (34). С.140-148.

419.Янчук Н.Д. Реформування юридичної освіти в Україні: осмислення та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 311-316.
URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/56.pdf>

420.Ясеновська Т.Б. Історія становлення оподаткування в Україні: ретроспективна періодизація та національні досягнення. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2010. Випуск 15. С. 117-124.

421.Яценко А.М. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації заходів кримінально-правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. №3(17). С. 43-52.

422.Administrative Agreement on Co-operation between the European Commission and the European Police Office.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Administrative_Agreement_on_Co-operation_between_the_European_Commission_and_the_European_Police_Office.pdf

423.Agreement between Eurojust and Europol.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Agreement_between_Eurojust_and_Europol.pdf

424.Agreement between Interpol and Europol.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_Interpol_and_Europol.pdf

425.Agreement between Swiss Confederation and the European Police Office.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_the_swiss_confederation_and_the_european_police_office.pdf

426.Agreement between the European Police Office (“EUROPOL”) and the European Central Bank (“ECB”).
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_europol_-_ecb.pdf

427. Agreement between the Kingdom of Norway and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_the_kingdom_of_norway_and_the_european_police_office.pdf

428. Agreement between the Republic of Iceland and between the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_the_republic_of_iceland_and_the_european_police_office.pdf

429. Agreement between The United States of America and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_the_united_states_of_america_and_the_european_police_office.pdf

430. Agreement on Cooperation between the European Police Office and the European Police Office and the Republic of Turkey.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_cooperation_between_the_european_police_office_and_the_republic_of_turkey.pdf

431. Agreement on Operational and Strategic Cooperation between Australia and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_australia_and_the_european_police_office.pdf

432. Agreement on Operational and Strategic Cooperation between Bosnia and Herzegovina and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/operational_cooperation_agreement_with_bosnia_and_herzegovina.pdf

433. Agreement on Operational and Strategic Cooperation between Montenegro and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_montenegro_and_the_european_police_office.pdf

434. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between the European Police Office and Georgia.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_europol_georgia.pdf

435. Agreement on Operational and Strategic Cooperation between the European Police Office and the Republic of Moldova.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_the_european_police_office_and_the_republic_of_moldova.pdf

436. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between the former Yugoslav Republic of Macedonia and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia_and_the_european_police_office.pdf

437. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between the Government of HSH The Sovereign Prince of Monaco and the European Police Office.

URL: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/principalityofmonaco.pdf>

438. Agreement on Operational and Strategic Cooperation between the Kingdom of Denmark and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/operational_agreement_europol_denmark.pdf

439. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between the Principality of Liechtenstein and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_the_principality_of_liechtenstein_and_the_european_police_office_en.pdf

440. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between the Republic of Albania and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_the_republic_of_albania_and_the_european_police_office.pdf

441. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between The Republic of Colombia and the European Police Office.

URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_between_the_republic_of_colombia_and_the_european_police_office.pdf

operation_between_the_Republic_of_Colombia_and_the_European_Police_Office.pdf

442. Agreement on Operational and Strategic Co-operation between the Republic of Serbia and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_co-operation_between_the_republic_of_serbia_and_the_european_police_office.pdf

443. Agreement on Operational and Strategic Cooperation between Ukraine and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_operational_and_strategic_cooperation_ukraine.pdf

444. Agreement on Operational Cooperation between the European Police Office “EUROPOL” and the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (“FRONTEX”). URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Agreement_on_Operational_Cooperation_between_the_European_Police_Office_Europol_and_the_European_Agency_for_the_Management_of_Operational_Cooperation_at_the_External_Borders_of_the_Member_States_of_the_European_Union_Frontex.pdf

445. Agreement on Strategic Cooperation between the European Centre for Disease Prevention and Control and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Agreement_on_Strategic_Cooperation_between_the_European_Centre_for_Disease_Prevention_and_Control_and_the_European_Police_Office.pdf

446. Agreement on Strategic Co-operation between the European Police Office and the Ministry of Public Security of the People’s Republic of China. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/strategic_agreement_between_china_and_europol.pdf

447. Agreement on Strategic Co-operation between the European Union Agency for Network and Information Security and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Agreement_on_Strategic_Co-

operation_between_the_European_Union_Agency_for_Network_and_Information_Security_and_the_European_Police_Office.pdf

448. Agreement on Strategic Cooperation between the Federative Republic of Brazil and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_strategic_cooperation_between_the_federative_republic_of_brazil_and_the_european_police_office_.pdf

449. Agreement on Strategic Co-operation between the Office for Harmonisation in the Internal Market and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Agreement_on_Strategic_Co-operation_between_the_Office_for_Harmonisation_in_the_Internal_Market_and_the_European_Police_Office.pdf

450. Agreement on Strategic Co-operation in the fight against serious crime and terrorism between the United Arab Emirates and the European Police Office. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_on_strategic_co-operation_in_the_fight_against_serious_crime_and_terrorism_between_the_united_arab_emirates_and_europol.pdf

451. Anti-corruption and asset recovery. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Corruption/Anti-corruption-and-asset-recovery#pt-5>

452. Anti-Money Laundering Office. URL: <http://www.mfin.hr/en/anti-money-laundering-office>

453. Arrangement on cooperation between INTERPOL and the United Nations in relation to joint activities with the United Nations Office on Drugs and Crime. URL: <https://www.interpol.int/content/download/10900/file/INTERPOL-UNODC.PDF>

454. Autoritatea Vamala Romana. URL: <http://www.customs.ro/>

455. Bundesministerium. URL: bak.gv.at

456. Barber N. The Sex Ratio as a Predictor of Cross-National Variation in Violent Crime. *Cross-Cultural Research*. 2000. Vol. 34, no. 3. P. 264–282. URL: <https://doi.org/10.1177/106939710003400304> (date of access: 04.04.2023).

457. Barnett M., Coleman L. (2005). Designing police: Interpol and the study of change in international organizations. *International Studies Quarterly*. Vol. 49(4), P. 593-620. doi:10.1111/j.1468-2478.2005.00380.x
458. Basel Committee on Banking Supervision Statement: Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money laundering. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbssc137.pdf?noframes=1>
459. Bickauske D., Kromalcas S., Simanaviciene Z., Sergiienko L., Baranovska T. Digital transformation as a factor of ensuring country competitiveness: Moldova case analysis. *Independent Journal of Management & Production*. 2021. No12 (6). pp. S560-S583. URL: <https://repository.mruni.eu/handle/007/17896>.
460. Border guard Headquarters. URL: <https://www.strazgraniczna.pl/>
461. Broadhurst R. Developments in the global law enforcement of cyber-crime. *Policing*, 2006. Vol. 29(3). P. 408-433. doi:10.1108/13639510610684674
462. Broude R.F. The Judge's Role in Insolvency Proceeding: View from the Bar. *10 Amer. Bankr. Inst. L. Rev.* 2002. P. 893.
463. Bundesministerium Inneres. Direktion Staatschutz und Nachrichtendienst. URL: <https://dsn.gv.at/>
464. Bundesministerium. Inneres. Bundeskriminalamt. URL: <https://www.bundeskriminalamt.at/>
465. Bundesministerium. Inneres. URL: <https://www.bmi.gv.at/>
466. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 03.06.2021 // Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort
467. Bures O. EU counterterrorism policy: A paper tiger? *Terrorism and Political Violence*. 2006. Vol. 18(1). P. 57-78. doi:10.1080/09546550500174905
468. Bures O. Europol's fledgling counterterrorism role. *Terrorism and Political Violence*. 2008. Vol. 20(4). P. 498-517. doi:10.1080/09546550802257218
469. Busuioc E.M. Friend or foe? inter-agency cooperation, organizational reputation, and turf. *Public Administration*. 2016. Vol. 94(1). P. 40-56. doi:10.1111/padm.12160
470. Busuioc M., Curtin D., Groenleer M. Agency growth between autonomy and accountability: The european police office as a 'living institution'. *Journal of European Public Policy*. 2011. Vol. 18(6). P. 848-867. doi:10.1080/13501763.2011.593313

471. Caribbean Community (CARICOM).
URL: https://www.interpol.int/content/download/11126/file/INTERPOL_CARICOM.pdf

472. Caribbean Customs Law Enforcement Council (CCLEC).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11128/file/CaribbeanCustomsLawEnforcementCouncil%28CCLEC%29.pdf>

473. Central Anti-corruption Bureau. Always in the interest of Poland.
URL: <http://www.cba.gov.pl/en>

474. Central Asian Regional Information and Coordination Centre for Combating Illicit Trafficking of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and their Precursors (CRICC).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11138/file/3-%20INTERPOLs%20and%20CARICC.pdf>

475. Commission of the African Union.
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11080/file/11-%20African%20Union.pdf>

476. Commission of the Chiefs of Police of Central America, Mexico and the Caribbean.
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11118/file/19-%20Commission%20of%20Chiefs%20%28English%29.pdf>

477. Conference of Ministers of Justice of Ibero-America Countries (COMJIB).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11176/file/Conference%20of%20Ministers%20of%20Justice%20of%20Ibero-America%20Countries%20%28COMJIB%29.pdf>

478. Constitution of the International Criminal Police Organization-INTERPOL adopted by the General Assembly at its 25th session (Vienna - 1956).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/590/file/01%20E%20CONSTITUTION%2011%202021.pdf>

479. Co-operation Agreement between The Government of Canada and the European Police Office.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/co-operation_between_the_government_of_canada_and_the_european_police_office.pdf

480. Co-operation Agreement between the United Nations Office on Drugs and Crime and the European Police Office.
URL: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/co->

operation_agreement_between_the_united_nations_office_on_drugs_and_crime_and_the_european_police_office.pdf

481.Co-operation Agreement between the World Customs Organization (WCO) and the European Police Office (EUROPOL). URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/wco_-_europol_cooperation_agreement_signed_entry_into_force_23-9-2002.pdf

482.Corruption Prevention and Combating Bureau. URL: <https://www.knab.gov.lv/en/>

483.Criminal Law of the Republic of Latvia on 17.06.1998. Text consolidated by Valsts valodas centrs (State Language Centre).URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law>The

484.Cust. Gyventojams aktuali informacija. URL: <http://www.cust.lt/web/guest/titulinis>

485.Custom Offices. URL: <https://www.celnisprava.cz/en/Pages/default.aspx>

486.Cyber-enabled financial crime: USD 130 million intercepted in global INTERPOL police operation. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2022/Cyber-enabled-financial-crime-USD-130-million-intercepted-in-global-INTERPOL-police-operation>

487.Das Bundeskriminalamt. URL: https://www.bka.de/DE/Home/home_node.html

488.Decision of the Europol Management Board on the adoption of the Financial Regulation applicable to Europol. *Europol Public Information*. The Hague, 4 October 2019. EDOC 1032027v6. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/decision_of_the_europol_management_board_on_the_adoption_of_the_financial_regulation_applicable_to_europol_.pdf

489.Deflem M. Europol and the policing of international terrorism: Counter-terrorism in a global perspective. *Justice Quarterly*. 2006. Vol. 23(3). P. 336-359. doi:10.1080/07418820600869111

490.Deflem M. Policing world society: Historical foundations of international police cooperation. *Policing world society: Historical foundations of international police cooperation*. 2012. pp. 1-320. doi:10.1093/acprof:oso/9780199274710.001.0001 Retrieved from www.scopus.com

491. Den Boer M., Hillebrand C., Nölke, A. Legitimacy under pressure: The European web of counter-terrorism networks. *Journal of Common Market Studies*. 2008. Vol. 46(1). P. 101-124. doi:10.1111/j.1468-5965.2007.00769.x

492. Der Verfassungsschutz.
URL: <https://www.verfassungsschutz.de/de/service/landesbehoerden>

493. Die Bundes-polizei.
URL: http://www.bundespolizei.de/Web/DE/_Home/home_node.html

494. Dobrzinskiene R., Pauriene G., Kushnir I., Grytsyshen D., Malyshev K. Peculiarities of the police officer's profession image in their attitude. *Independent Journal of Management & Production*. 2021. v. 12, n. 6. S. 478-494

495. Due diligence guidelines. Interpol.
URL: <https://www.interpol.int/content/download/593/file/DUE-DILIGENCE-GUIDELINES.pdf?inLanguage=eng-GB>

496. East African Community (EAC).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11168/file/east%20african%20community%20EAC.pdf>

497. Eastern Partnership project (EaP), Europol.
URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/eastern-partnership-project-eap>

498. Economic and Monetary Community of Central Africa (EMCCA).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11090/file/INTERPOL%20and%20ECOWAS%20signed%20on%20August%202004%209.pdf>

499. Economic Community of West African States (ECOWAS).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11090/file/INTERPOL%20and%20ECOWAS%20signed%20on%20August%202004%209.pdf>

500. Economic Crime. Europol.
URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/economic-crime>

501. Edwards A., Levi M. Researching the organization of serious crimes. *Criminology and Criminal Justice*, 2008. Vol. 8(4). P. 363-388. doi:10.1177/1748895808097403

502. Estonian Police and Border Guard Board.
URL: <https://www.politsei.ee/en/>

503. European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11150/file/InterpolFrontex.pdf>

504. European Central Bank (ECB).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11144/file/EuropeanCentralBank%28ECB%29.pdf>

505. European Financial and Economic Crime Centre – EFCECC.
URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-financial-and-economic-crime-centre-efecc>

506. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11148/file/EconomicMonetaryCentralAfrica.pdf>

507. European Police College (CEPOL).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11160/file/24-%20CEPOL.pdf>

508. European Police Office (EUROPOL).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11152/file/EUROPOL20011105.pdf>

509. European Union's Judicial Cooperation Unit (EUROJUST).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11174/file/EUROJUST.pdf>

510. Executive Committee of the Regional Anti-Terrorist Structure of the Shanghai Cooperation Organization (SCO-RATS).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11136/file/21-%20SCO-RATS.pdf>

511. Federal Ministry Republic of Austria. Finance.
URL: <https://www.bmf.gv.at/>

512. Financial Crime Investigation Service under the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania. URL: <http://www.fntt.lt/>

513. Financial Regulations adopted by the General Assembly at its 59th session (Ottawa, 1990 – Resolution AGN/59/RES/4).

URL: https://www.interpol.int/content/download/592/file/14%20E%20FINANCIAL%20REGULATIONS%2012%2012%2019_ok.pdf

514. Finančná správa. Slovenska Republika.

URL: <https://www.facebook.com/FinancnaSprava>

515. Fuhel P., Zharikova O., Blishchuk K., Baranovska T., Gudzenko N. Financial Support Of Territorial Communities Of Ukraine In The Context Of Decentralization. *Independent Journal of Management & Production*. 2022. Vol. 13(3). S. 291-S309.

516. General Directorate Border Police (GDBP).

URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

517. General Directorate Combating Organised Crime (GDCOC).

URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

518. General inspectorate of the Romanian police and BSA. the software alliance, with high school students in the activity of preventing juvenile delinquency. URL: <https://www.politiaromana.ro/ro/stiri-si-media/conferinta-de-presa/inspectoratul-general-al-politiei-romane-si-bsa-the-software-alliance-alaturi-de-liceeni-in-activitatea-de-prevenire-a-delincventei-juvenile-17733>

519. General Regulations of the International Criminal Police Organization-INTERPOL adopted by the General Assembly at its 25th session (Vienna - 1956).

URL: <https://www.interpol.int/en/content/download/591/file/02%20E%20GEN%20REGULATIONS.pdf>

520. General Secretariat of the Arab Interior Ministers' Council (AMIC).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11166/file/ArabInteriorMinistersCouncil.pdf>

521. General Secretariat of the Organization of American States (OAS).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11096/file/OrganizationAmericanStates%20OAS%29.pdf>

522. Gill P., Fereday L., Morling N., Schneider P. M. The evolution of DNA databases - recommendations for new european STR loci. *Forensic Science International*. 2006. Vol. 156(2-3). P. 242-244. doi:10.1016/j.forsciint.2005.05.036

523. Gilmor W.C. Dirty money. The evolution of money laundering counter-measures. Strasbourg, 1995.

524. Giné, C.V., Espinosa I. F., Vilamala M. V. New psychoactive substances as adulterants of controlled drugs. A worrying phenomenon? *Drug Testing and Analysis*. 2014. Vol. 6(7-8). P. 819-824. doi:10.1002/dta.1610

525. Global Policing Goals. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Strategy/Global-Policing-Goals>

526. Governance & Accountability, Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/governance-accountability>

527. Growing threat from counterfeit medicines. Bulletin of the World Health Organization. 2010. Vol. 88(4). P. 247-248.

528. Grytsyshen D., Svirko S., Yaremchuk I. Preliminary state audit of the accounting chamber as a tool for prevention of economic criminality in the general government sector. *SOCIOWORLD-SOCIAL Research & Behavioral Sciences*. 2020. Volume 01. Issue 02. P. 67-78.

529. Grytsyshen D.O., Svirko S.V., Suprunova I.V. Public procurement as an object of analysis in the context of reforming the system of public finance management. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр.* Вип. 3 (41). Житомир: ЖДТУ. 2018. С. 25-32.

530. Grytsyshen D.O., Dziubenko O., Dykyi A., Nord G., Prokopenko Zh. Financial security management based on assessment of the financial plan of the enterprise. *Association agreement: driving international changes: collective monograph*. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA. 2019. P. 450-468.

531. Hungarian police website. URL: <http://www.police.hu/>

532. Ievdokymov V., Grytsyshen D., Polyak K., Tarasova T. System Development for Generating Information on the Consequence Influence of Emergency Situations on the Safety of Economic Activities of Enterprises in Ukraine. *7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019)*. Advances in Economics, Business and Management Research. Volume 99. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/mdsmes-19/125919203>

533. Ievdokymov V., Oliinyk O., Nord G., Ksendzuk V., Sergiienko L. Ukraine's foreign trade policy: integration changes in the context of

cooperation with the EU. Association agreement: driving integrational changes. Chicago: Accent Graphics Communications. Iserman, R., Dei, M., Rudenko, O., Tsekhmister, Ya. & Lunov, V. (red.). 2019. pp. 491-504. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3346533.

534.Ievdokymov V., Ostapchuk T., Lehenchuk S., Grytsyshen D., Marchuk G. Analysis of the impact of intangible assets on the companies' market value. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2020. 2020(3). P. 164–170.

535.Integrity Vice Presidency of the World Bank Group. URL: <https://www.interpol.int/content/download/11018/file/WorldBank2010.pdf>

536.International Atomic Energy Agency (IAEA). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11034/file/InternationalAtomicEnergyAgency-IAEA.pdf>

537.International Center for Migration Policy Development (ICMPD). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11064/file/InternationalCenterMigrationPolicyDevelopment.pdf>

538.International Civil Aviation Organization (ICAO). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11000/file/INTERPOL-ICAO.pdf>

539.International Commission on Missing Persons (ICMP). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11054/file/ICPM-20071107.pdf>

540.International Council of Museums (ICOM). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11062/file/InternationalCouncilMuseums%28ICOM%29.pdf>

541.International Maritime Organization (IMO). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11016/file/INTERPOL-IMO.pdf>

542.International Organization for Migration (IOM). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11044/file/International%20Organization%20for%20Migration%20%28IOM%29.pdf>

543.INTERPOL's Rules on the Processing Of Data 51st General Assembly session, Resolution AG/51/RES/1, adopting the “Rules on International Police Cooperation and on the Internal Control of INTERPOL's Archives”.

URL: [https://www.interpol.int/content/download/5694/file/24%20E%20R
PD%20UPDATE%207%2011%2019_ok.pdf](https://www.interpol.int/content/download/5694/file/24%20E%20R
PD%20UPDATE%207%2011%2019_ok.pdf)

544. Investigations Section of the Office of Internal Oversight Services (OIOS).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10978/file/INTERPOL-OIOS.pdf>

545. Jensen R.B. The international anti-anarchist conference of 1898 and the origins of Interpol. *Journal of Contemporary History*. 1981. Vol. 16(2), 323-347. doi:10.1177/002200948101600205

546. Joint initiative on combating the counterfeiting of currency, in particular the Euro (EUROPOL). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11154/file/EUROPOLcombatingCounterfeitingCurrencyEuro.pdf>

547. Kaitsepolitseiamet. URL: <https://www.kapo.ee/>

548. Kamyshanskyi O., Dykyi A., Kryzhanovskyi A., Baranovska T., Kovalchuk O. Carrying out investigative (search) actions in the investigation of fraud with financial resources. *Revista Cuestiones Políticas*. 2023. Volumen 41. Número 77. pp. 820-852

549. Karistusseadustik Eesti Vabariik. Riigikogu. 2002. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019077>

550. Kaunert C. Europol and EU counterterrorism: International security actorness in the external dimension. *Studies in Conflict and Terrorism*. 2010. Vol. 33(7) P. 652-671. doi:10.1080/1057610X.2010.484041

551. Key dates. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/Who-we-are/INTERPOL-100/Key-dates>

552. Kryshtanovych M., Britchenko I., Losonczy P., Baranovska T., Lukashavska U. State Management Mechanisms for the Exchange of Information Regarding Cyberattacks, Cyber Incidents and Information Security Incidents. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22 (4). Pp. 33-38.

553. Kryshtanovych M., Dragan I., Grytsyshen D., Sergiienko L., Baranovska, T. The Public and Environmental Aspect of Restoring Sustainable Regional Development in the Face of the Negative Impact of Military Actions on the Territory of the Country. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 17(5). 2022. c. 1645-1651.

554. Landespolizeidirektion. URL: <https://www.polizei.gv.at/>

555. Le Secrétariat général du Conseil de l'Europe.
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11140/file/CouncilEurope-FRA.pdf>

556. Lietuvos policija. URL: <http://www.policija.lt/>

557. Looking back moving forward. One hundred meetings of the Europol management board (1998-2016).
URL: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/looking_back_moving_forward_one_hundred_meetings_of_the_europol_management_board%20%281%29.pdf

558. Lusaka Agreement Task Force (LATF).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11084/file/12-%20Lusaka%20Task%20Force.pdf>

559. Khrushch N., Grytsyshen D., Baranovska T., Hrabchuk I., Shevchuk O. An information algorithm: Advancing financial intelligence management for Economic security. *Ingénierie des Systèmes d'Information*. 2023. Vol. 28, No. 5, pp. 1387-1394. URL: <https://doi.org/10.18280/isi.280527>

560. Maritime Analysis and Operations Centre – Narcotics (MAOC-N). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11164/file/26-%20MAOC-N.pdf>

561. Ministry of Finance of the Republic of Croatia.
URL: <http://www.porezna-uprava.hr/Stranice/Naslovnica.aspx>

562. Ministry of Interior. Romanian Gendarmerie.
URL: <http://www.jandarmeriaromana.ro/>

563. Ministry of justice republic of croatia. Criminal code.
URL: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/hrv/criminal-code-1997-english_html/Croatia_Criminal_Code_1997.pdf

564. Ministry of the Interior. Republic of Croatia.
URL: <https://mup.gov.hr/>

565. Money laundering. Interpol.
URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Financial-crime/Money-laundering>

566. MoU on Liaison Officers (EUROPOL).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11156/file/9-MoU%20INTERPOL%20and%20EUROPOL%20%28signed%20on%201%20September%202009%29.pdf>

567. MoU on the establishment of a secure communication line (EUROPOL).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11158/file/8-%20MoU%20on%20the%20establishment%20of%20a%20secure%20communication%20line%20between%20EUROPOL%20%20and%20INTERPOL%20%28signed%20on%2011%20October%202011%29.pdf>

568. National Central Bureaus (NCBs). Interpol.

URL: <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/National-Central-Bureaus-NCBs>

569. National Customs Agency.

URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

570. National Tax and Customs Administration.

URL: <https://en.nav.gov.hu/>

571. Newton P.N., Fernández F.M., Plançon A., Mildenthal D.C., Green M.D., Ziyong L., Palmer K. A collaborative epidemiological investigation into the criminal fake artesunate trade in south east asia. *PLoS Medicine*. 2008. Vol. 5(2). P. 0209-0219. doi:10.1371/journal.pmed.0050032

572. Office for Money Laundering Prevention. Republic of Slovenia.

URL: <http://www.uppd.gov.si/en/>

573. Office of Audit and Investigations of the United Nations Development Programme (UNDP).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11026/file/16-en%20MoU%20between%20INTERPOL%20and%20the%20Office%20of%20Audit%20and%20Investigation%20of%20the%20United%20Nations%20Development%20Programme%20-signed%20on%2024%20July%202011.pdf>

574. Office of the Prosecutor of the International Criminal Court (ICC-OTP). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11060/file/4-%20ICC.pdf>

575. Offizielles Portal der deutschen Polizei.

URL: https://www.polizei.de/Polizei/DE/Home/home_node.html

576. Olivares-Mendez M.A., Fu C., Ludivig P., Bissyandé T.F., Kannan S., Zurad M., Campoy P. Towards an autonomous vision-based unmanned aerial system against wildlife poachers. *Sensors (Switzerland)*. 2015. Vol. 15(12). P. 31362-31391. doi:10.3390/s151229861

577. Organization for the Security and Co-operation in Europe (OSCE).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11078/file/Organization>

%20for%20the%20Security%20and%20Co-operation%20in%20Europe%20%28OSCE%29.pdf

578. Ostrohiad, O., Torbas, O., Zavtur, V., Sydorhuk, V., Fedoriv, O. Effectiveness standards for investigation of corruption crimes: Theory and practice. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10(44). C. 295-306. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.44.08.29> (WOS) WoS

579. Partners & Collaboration. Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration>

580. Policajny Zbor Slovenskej Republiky. URL: <https://sk-sk.facebook.com/PolicajnyZborSlovenskejRepubliky/>

581. Police of the Czech Republic. URL: <http://www.policie.cz/>

582. Polish National Police. URL: <http://www.policja.pl/pol/english-version/4889,Polish-National-Police.html>

583. Project TORAID. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Financial-crime/Project-TORAID>

584. Regional Center on small Arms in the Great Lakes Region, the Horn of Africa and Bordering States (RECSA). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11086/file/13-%20RECSA.pdf>

585. Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery Against Ships in Asia – Information Sharing Centre (ReCAAP-ISC).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11132/file/ReCAAP-ISC.pdf>

586. Regional Security System (RSS). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11134/file/RegionalSecuritySystem.pdf>

587. Regulation (Eu) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA. *Official Journal of the European Union*. L 135/53. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0794&from=EN>

588. Repository of Practice: Application of Article 3 of INTERPOL's Constitution in the context of the processing of information via INTERPOL's channels. Second Edition. February 2013.

URL: <https://www.interpol.int/content/download/12626/file/article-3-ENG-february-2013.pdf>

589. Republic of Estonia. Estonian Tax and Customs Board.

URL: <https://www.emta.ee/eng>

590. Republic of Slovenia Ministry of the Interior POLICE.

URL: <http://www.policija.si/eng/>

591. Republic of Slovenia. Financial administration.

URL: <http://www.fu.gov.si/en/>

592. Republik of Croatia. Ministry of Finance Customs Administration. URL: <https://carina.gov.hr/>

593. Resolution No. 1 GA-2017-86-RES-01. The process for membership of INTERPOL.

URL: <https://www.interpol.int/content/download/5728/file/GA-2017-86-RES-01%20-%20The%20process%20for%20membership%20of%20INTERPOL.pdf>

%20The%20process%20for%20membership%20of%20INTERPOL.pdf

594. Romanian Border Police.

URL: <https://www.politiadefrontiera.ro/en/main/home.html>

595. Romanov M., Vasylynychuk V., Grytshyn, D., Melnyk O., Denysiuk D., Organizational and legal framework for the functioning of the National Police investigation units. *AMAZONIA INVESTIGA*. 2021. Vol. 10. Issue 45. P. 120-130.

596. Rules of Procedure of the Executive Committee adopted by the General Assembly at its 63rd session (1994, Rome).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/16992/file/08%20E%20RULES%20OF%20PROCEDURE%20EC.PDF>

597. Rules of Procedure of the General Assembly adopted by the General Assembly at its 65th session (Antalya – 1996).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/5693/file/04%20E%20GENERAL%20ASSEMBLY%20RULES%20OF%20PROCEDURE.pdf>

598. Russia war crimes in Ukraine.

URL: http://justiceforthefuture.org.ua/uploads/MaterialDocument/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%A1%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%86%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%86%CC%88%D0%9D%D0%98_%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%94%D0%9E%20%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%98%D0%A4%D0%86%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%8

6%D0%86%CC%88%20%D0%9F%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%98
%CC%86%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9A%D0%92%D0%90%D0
%9B%D0%86%D0%A4%D0%86%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%86
%D0%86%CC%88%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98
%D0%9D%D0%86%D0%92__1620837259.pdf

599.Sandercock P.M.L. Fire investigation and ignitable liquid residue analysis—A review: 2001–2007. *Forensic Science International*. 2008. Vol. 176, no. 2-3. P. 93–110. URL: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2007.09.004> (date of access: 04.04.2023).

600.Schuller-Götzburg P., Suchanek J. Forensic odontologists successfully identify tsunami victims in phuket, thailand. *Forensic Science International*. 2007. Vol. 171(2-3). P. 204-207. doi:10.1016/j.forsciint.2006.08.013

601.Seagrave S. *Lords of the Rim: the invisible empire of the overseas Chinese*/Sterling Seagrave. New York: Putnam Publishers, 1995. 354 p.

602.Secretariat of the Basel Convention. URL: <https://www.interpol.int/content/download/11022/file/5-Secretariat%20of%20the%20Basel%20Convention.pdf>

603.Service of the Republic of Poland. Ministry of finance. URL: <http://www.mf.gov.pl/sluzba-celna>

604.Serviciul Roman de informatii. URL: <http://www.sri.ro/>

605.Sidler M., Jackowski C., Dirnhofer R., Vock P., Thali M. Use of multislice computed tomography in disaster victim identification—advantages and limitations. *Forensic Science International*. 2007. Vol. 169(2-3). P. 118-128. doi:10.1016/j.forsciint.2006.08.004

606.Southern African Development Community (SADC). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11088/file/Southern%20African%20Development%20Community%20.pdf>

607.Special Arrangement on the Iraqi Cultural Heritage (UNESCO). URL: <https://www.interpol.int/content/download/11008/file/UNESCO20030708.pdf>

608.Special Court for Sierra Leone (SCSL). The SCSL has been dissolved and replaced by the Residual Special Court for Sierra Leone (RSCSL).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/11030/file/SpecialCourtSierraLeone.pdf>

609.Special Investigation Service of the Republic of Lithuania.
URL: <http://www.stt.lt/>

610.Special Tribunal for Lebanon (STL).
URL: https://www.interpol.int/content/download/11032/file/INTERPOL_SpecialTribunalLebanon.pdf

611.State Agency for National Security.
URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

612.State Border Guard Republic of Latvia.
URL: <http://www.rs.gov.lv/>

613.State Border Guard Service.
URL: <http://www.pasienis.lt/lit/English>

614.State revenue Service. Latvijas Republika.
URL: <http://www.vid.gov.lv/>

615.State security department of Lithuania. URL: <https://www.vsd.lt/>

616.Statute of the Commission for the Control of INTERPOL's Files
73rd General Assembly session, Resolution AG-2004-RES-08, approving
the Rules relating to the Control of Information and Access to INTERPOL's
Files, which replace the second part (Articles 15 to 27) of the "Rules on
International Police Cooperation and on the Internal Control of
INTERPOL's Archives" which is abrogated.
URL: <https://www.interpol.int/content/download/5695/file/Statute%20of%20the%20CCF-EN.pdf>

617.Strafgesetzbuch in der Fassung der
Bekanntmachung. *Strafgesetzbuch. BGBl. I S. 2146*. Artikel 4 des Gesetzes
vom 4. Dezember 2022. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>

618.Strategic Agreement between CEPOL and EUROPOL.
URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Strategic_Agreement_between_Cepol_and_Europol.pdf

619.Supplementary Arrangement in relation to direct access by United
Nations Department of Safety and Security to the INTERPOL Information
System (UN).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/10986/file/2-%20UN%20Peacekeeping%20Operations.pdf>

620.Supplementary Arrangement in relation to the activities of
Peacekeeping Operations and Special Political Missions (UN).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10982/file/1-%20UN%20Sanctions%20Committee.pdf>

621. Supplementary Arrangement in relation to the United Nations Security Council Sanction Committees (UN).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10982/file/1-%20UN%20Sanctions%20Committee.pdf>

622. Terrorelhárítási Központ. URL: <http://tek.gov.hu/>

623. The General Directorate National Police (GDNP).

URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

624. The Internal Security Agency. Poland.

URL: <https://www.abw.gov.pl/>

625. The International Operational Co-operation Directorate.

URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-collaboration/member-states/bulgaria>

626. The Southern African Development Community (SADC).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/16312/file/Cooperation%20Agreement%20SADC-INTERPOL.pdf>

627. United Nations (UN).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10898/file/Agreement%20UN%201997.pdf>

628. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10998/file/UNESCO.pdf>

629. United Nations Interim Administration Mission In Kosovo (UNMIK).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10980/file/INTERPOL-UNMIK.pdf>

630. Universal Postal Union (UPU).

URL: <https://www.interpol.int/content/download/10990/file/8-%20UPU%20%28English%29.pdf>

631. Valsts Drošības Dienests. URL: <http://vdd.gov.lv/>

632. Valsts policija. URL: <http://www.vp.gov.lv/>

633. Walsh J.I. Intelligence-sharing in the european union: Institutions are not enough. Journal of Common Market Studies. 2006. Vol. 44(3). P. 625-643. doi:10.1111/j.1468-5965.2006.00638.x

634. Welcome to German customs.
URL: https://www.zoll.de/DE/Home/home_node.html

635. World Anti-Doping Agency (WADA).
URL: https://www.interpol.int/content/download/11050/file/INTERPOL_WADA.pdf

636. World Customs Organization (WCO).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11066/file/6-%20WCO%20%28English%29.pdf>

637. World Intellectual Property Organization (WIPO).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/11012/file/INTERPOL-WIPO.pdf>

638. World Organisation for Animal Health (WOAH, formerly known as OIE).
URL: <https://www.interpol.int/content/download/19004/file/MoU%20-%20INTERPOL-OIE%20%28EN%29.pdf>

639. Zagurska-Antoniuk V., Suprunova I., Sergiienko L. SWOT-ANALYSIS of National Security State Management in Conditions of Geopolitical Threats. SOCIOWORLD: Social Research and Behavioral Sciences. 2020. Vol. 02. pp. 32- 37.

Наукове видання

Барановська Тетяна Василівна

**ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВопорушенням ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

МОНОГРАФІЯ

В авторській редакції

Технічний редактор *Т.М. Тростенюк*

Коректор *А.А. Ковпака*

Віддруковано з готових оригінал-макетів

Підписано до друку 04.04.2023 р.

Папір офсетний. Формат 70x100 1/16

Гарнітура “Таймс”. Друк офсетний. Ум. др. арк. 23,5

Наклад 300 прим. Зам. № 178

ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”»

м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А.

тел.: 063 101 22 33

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України серія
ДК №7412 від 27.07.2021 р.*

Друк та палітурні роботи ФОП О.О. Євенок

м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17А

тел.: 063 101 22 33, e-mail: printinz@gmail.com

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК №3544 від 05.08.2009 р.*